

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

Τριμηνιαίο περιοδικό

ΕΤΟΥΡΝΑΡΗ 57 10432 ΑΘΗΝΑΙ

ΘΕΡΙΝΟΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟΝ

Μυθολογία · Φιλοσοφία

60^η ΤΕΥΧΟΣ ΙΟΥΛΙΟΥ ΔΡΧ. 1200

ΘΕΡΙΝΟΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟΝ
ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΜΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΩΜΑ
ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ
ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜΗΔΟΥΣ
ΠΩΣ ΣΚΕΠΤΕΤΑΙ Ο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΥΚΑΝΤΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ
ΕΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ
ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ Ἡ ΚΡΟΝΙΑ
Σ. ΝΑΓΟΥ
ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ
ΠΕΡΙ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ
Ε. ΣΤΑΜΑΤΗ
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

Ίδεο-Θέατρον

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Έτος Β΄ Άρ. Φύλλου 6 - Ιούνιος 1999
Τριμηνιαία Έκδοσις * Στουρνάρη 57 104.32 Αθήναι
Τηλ.: 52.37.543, Φάξ: 52.26.694

ΦΕΡΙΝΟΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟΝ " 99

Έκδοσις - Διηγήσις: Ραδάμανθυς Άντ. Άναστασάκης
Έπεξεργασία: Θέμος Μαρτίνης - Στοιχειοθεσία: Δήμ. Μουστιάκη
Διορθώσεις: Δήμητρα Άθανασοπούλου
Έκτύποις: Γ. Ι. Χ. Ζαχαρόπουλος - Δ. Σπαράς Λευκάδος 9 Μοσχάτο

Τα κείμενα, όπως και ή γλώσσα κάθε δημοσιεύματος
ἀπνέχουν τίς ἀπόψεις τοῦ ἐκάστοτε γράφοντος.

ΕΑΝ ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΓΙΝΕΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ

ἀποστείλατε γιά ἐτήσια συνδρομή ταχ. ἐπιταγή 5.000 δρχ.
στό ὄνομα: Ίδεο-Θέατρον Ρ. Ά. Άναστασάκη,
Στουρνάρη 57 104.32 Αθήναι ή τηλεφωνήσατε στο 52.37.543
Συνδρομές ἐξωτερικοῦ: 10.000 δρχ.

Δωρίσατε μία συνδρομή στους φίλους σας!

Παρακαλεῖσθε
ὅσοι δέν ἔχετε
ἀνανεώσει τήν
συνδρομή σας ὅπως
ἀποστείλετε ταχ.
ἐπιταγή 5.000 δρχ.
στήν διεύθυνση
τοῦ Ίδεο-Θεάτρου
μέ τήν ἐνδειξη
"ἀνανέωση
συνδρομῆς"

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΥΚΑΝΤΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ
ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΕΛΛ.: 3

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΛΛ.: 10

W.H. CALVIN
ΠΩΣ ΕΚΕΠΤΕΤΑΙ Ο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΕΛΛ.: 12

ΙΩΑΝΝΗ ΣΑΚΚΑ
ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜΗΔΟΥΣ ΕΛΛ.: 14

ΦΕΡΙΝΟΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟΝ ΕΛΛ.: 16

ΚΩΣΤΑ ΜΕΡΔΕΜΙΛΙΑΝΟΥ
ΕΝΔΕ ΔΓΝΩΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΕΛΛ.: 18

ΠΑΝΑΓΗ ΛΕΚΑΤΣΑ
Η ΨΥΧΗ ΕΛΛ.: 20

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ
ΕΥΜΠΟΕΙΟΝ Ή ΚΡΟΜΙΑ ΕΛΛ.: 24

ΕΠΥΡΩΔΩΝΟΣ ΝΑΓΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ ΕΛΛ.: 31

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΕΤΑΜΑΤΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΛΛ.: 37

Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ
Η ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΕΛΛ.: 45

ΔΑΜΕΣΗ - ΘΕΟΔΩΣΙΟΥ
ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΩΝ ΕΛΛ.: 50

Π. ΠΑΜΜΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΡΩΜΑ ΕΛΛ.: 51

ΕΠΥΡΩΔΩΝΟΣ ΝΑΓΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΕΛΛ.: 54

ΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΠΡΟΞΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΕΥΧΗΡΟΝ ΖΩΗ

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Διδάσκονται:

ΑΝΔΡΕΑΣ - ΟΡΘΟΦΩΜΙΑ ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ - ΚΑΛΛΙΕΡΓΙΑ ΜΝΗΜΗΣ

κείμενα έργασίας

Ρητορικοί Λόγοι (ἀρχαιοελληνικῆς γραμματείας)

Όρφικοί Όμνοι - Τραγωδίες Όμηρικὰ Όπν

Τέλος πιά σιό βράχνιασμα!
Προστατέψτε τίς φωνητικές σας χορδές!
Όλευθερώστε τήν σκέψη σας!
Όρθρώστε τέλεια
τήν Όλληνική γλώσσα,
ἐκφράστε τὰ συναισθήματά σας
καί ἐπικοινωνήστε!

Τά Μαθήματα εἶναι κατάλληλα γιά ὀμιλητές,
νπιαγωγούς, δασκάλους, καθηγητές, στελέχη
ἐπιχειρήσεων, καλλιτέχνες, δημοσιογράφους,
ἀλλά καί γιά ὅσους θέλουν νά βελτιώσουν τόν
λόγο τους.

ΜΕ ΤΟΝ ΡΑΔΑΜΑΝΘΥ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ

(Όθοποιός - σκηνοθέτης - Διητής Όδεο-Θεάτρου)

Πληροφορίες: Όδεο-Θέατρον Τηλ.: 52.37.543

3

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΤΣΟΥΚΑΝΤΑ

ΕΡΓΑ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΑΔΙΑΨΕΥΣΤΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Μεταξύ τών σπουδαιοτέρων ἐπιτευγμάτων τῆς ἐποχῆς
μας τήν πρώτη θέσι κατέχουν ή θεωρία τοῦ Άιστάν,
ή θεωρία τοῦ Φρόνντ, ή διάσπασις τοῦ ἀτόμου καί ή ἐφεύ-
ρσις τών ἀντιβιοτικῶν.

Ό ἐφαρμογή τών στήν πρᾶξι ἐπέφερε μεταλλαγή στόν
κοινωνικό βίο τοῦ ἀνθρώπου καί στήν πορεία τών πεπρω-
μένων του.

Τό ἀρχαῖο ἑλληνικό πνεῦμα ἤδη εἶχε συλλάβει καί περι-
γράφει θεωρητικῶς τήν ἔννοια πολλῶν ἐκ τών συγχρόνων
ἐπιστημονικῶν ἐφευρέσεων, ὡς τοῦτο διεπίστωσαν ξένοι
καί Όλληνες ἐρευνηταί, μεταξύ τών ὁποίων καί τινες ἱατροί
τοῦ Ι.Κ.Α., οἱ ὁποῖοι στηρίχθηκαν στήν προσεκτική μελέτη
τῶν ἀρχαίων κειμένων καί ἀναλόγως τῆς ἐπιδόσεως καί
τοῦ ἐρευνητικοῦ αἰσθητηρίου ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἀπεκαλύ-
φθη, ὅτι ὠρισμένοι σύγχρονοι ἐφευρέσεις ἦσαν κτῆμα τών
ἀρχαίων προγόνων μας.

Εἶναι καί τοῦτο μιᾶ προσφορά ὄχι μόνον στήν ἱστορία

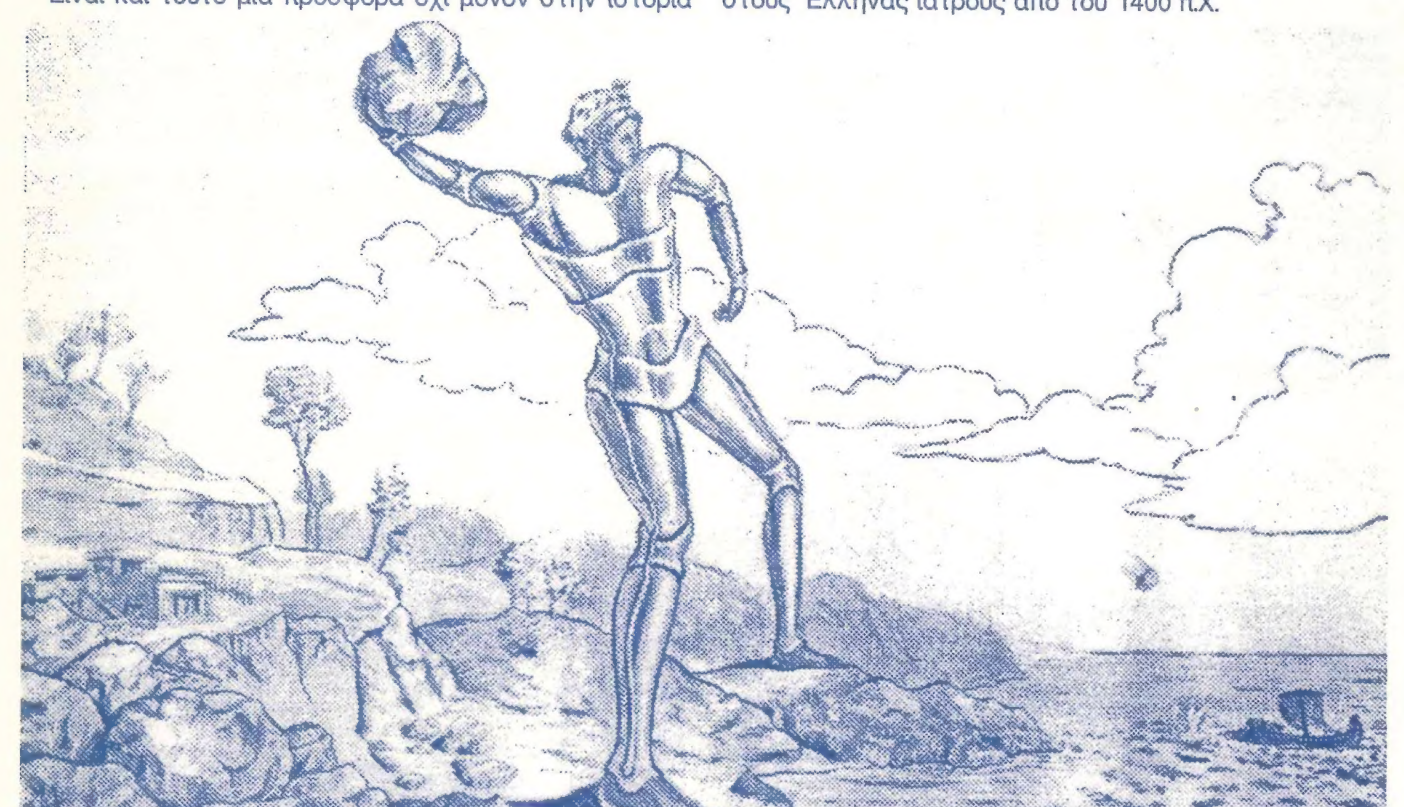
τῆς ἀνελιξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλά καί στήν
γνώσι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ό μελετητής ὁμως εἶναι ὑποχρεωμένος πρὸς συμπλή-
ρωσιν τῶν συμπερασμάτων του, ἐκτὸς τῶν κειμένων, νά
καταφύγη καί στά ἔργα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν.

Τά ἔργα τέχνης, πού διεσώθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώ-
νων, προσφέρουν πολλάκις σημαντικά ἀποδεικτικά ἐπιχει-
ρήματα, διὰ νά ἀξιολογήσουν μιάν θεωρίαν ή νά ἐπικυρώ-
σουν μιάν περιγραφὴν ἐνὸς ἀρχαίου κειμένου.

Καί σ' αὐτό τὸ σημεῖο θέλω νά ἐπιστήσω τήν προσοχήν
ἐκείνων ἐκ τῶν συγχρόνων ἐρευνητῶν, πού ἀσχολοῦνται
μέ ἀνάλογα θέματα.

Γ' αὐτό στήν παρούσα μελέτη παρουσιάζω εἰκόνες ἀπὸ
ἔργα Όλλήνων καλλιτεχνῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος πάνω στά
ὁποῖα στήριξα τίς ἐργασίες μου, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὰ κεί-
μενα, γιά νά ἀποδείξω ὅτι ή ψυχανάλυσις ἦταν γνωστὴ
στοὺς Όλληνες ἱατροὺς ἀπὸ τοῦ 1400 π.Χ.

Εἰκὼν 12 Ό «Όάλως» ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς «Όργῶς» μέ ὀγκῶδεις λίθους. Σχεδιασμο τοῦ ποιητῆ Ν. Σημηρῶτη μέ βάσι τὸ γραμματόσημο. Ό Όάλως ἦταν ἓνα αὐτόματο χάλκινο μηχανομα, ρομπότ, στὸ ὁποῖο ὁ Μίνως (ἃ εἶχε βέβαια πολλά) ἐβάσιζε τήν ἀπὸ ἑρῆας ἀμυνα τῆς Κρήτης. Γιατί ὡς γνωστὸν ή Κρήτη ἦταν ή μόνη χώρα τῆς ἀρχαίας Ελλάδος πού δέν εἶχε τείχη λόγω τοῦ τεραστίου καί ἰσχυροῦ στόλου τῆς. Ό Όάλως ἦταν ἐφωδιασμένος μέ ἓνα εἶδος ραντάρ ὥστε νά ἐπισπαινή ἀπὸ μακριὰ τοὺς ἐπιδρομείς καί ὅταν ἐπληροῖζαν τοὺς χτυποῦσε πρὶν φθάσουν στόν στόχο τους μέ τεράστιους λίθους δι' ἐνὸς συστήματος καταπέλτου. Άν τύχανε, ὁμως οἱ κουρσάροι νά ἀποβιβασθοῦν σὲ κάποια ἀκτὴ ἔτρεχε ὁ «Όάλως», τοὺς συνελάμβανε καί τοὺς ἐκαίγε. Τήν εἰκονίαν του ὤφελε σὲ μιὰ ὑδραυλικὴ ἐγκατάστασι πού εἶχε ἀπὸ κεφαλῆς μέχρας ὀνύχων. (Απολ. 1, 9, 26 - Όπολλωνίος ὁ Ρόδιος Δ' 1638, Όρφ. Όργ. Όργ. 1348 - Πλάτ. Μίνως σελ. 200).

Πρέπει δὲ νὰ τονίσω, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστήμης τοῦ βάθους δὲν περιωρίσθη τότε μόνον στὴν θεωρία, ὅπως τοῦτο ἀργότερα συνέβη στὸν Δημόκριτο, λόγῳ ἐλλείψεως τεχνικῶν μέσων, ἀλλὰ προχώρησε καὶ στὴν ἐφαρμογὴν «ἐν τῇ πράξει». Δηλαδή, κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα, ἐθεραπεύοντο νοσήματα ψυχογενοῦς αἰτιολογίας².

Δὲν πρόκειται ὅμως στὴν παρούσα μελέτη νὰ ἀναπτύξω τὴν θεωρία μου οὔτε τὸν τρόπο τῆς θεραπείας. Θὰ παρουσιάσω μόνον τὰ διασωθέντα σχετικά ἀριστουργήματα τέχνης, ποὺ ἐφιλοτέχνησαν λίαν ἐπιδέξιοι καλλιτέχναι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, στηριζόμενοι στὶς παραδόσεις καὶ στὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς των, ποὺ πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν ὑπάρχουν πλέον καὶ δὲ ἐρμηνεύσω τὸ περιεχόμενον τῶν εἰκόνων³.

Πρὸς πληρεστέραν, ὅμως, κατανόησιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἔργων τέχνης θὰ ἀναφέρω μὲν ἐν περιλήψει ὀλίγα περὶ τοῦ μύθου Προϊτίδων καὶ Μελάμποδος, τοῦ πρώτου Ἑλλήνου ἱατροῦ (Εἰκ. 1).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Τίρυνθος Προῖτος εἶχε 3 θυγατέρες τὴν Ἰφινόη, τὴν Λυσίππη καὶ τὴν Ἰφιάνασσα. Ἦσαν ὡραιότατες ἀλλὰ πολὺ περιωρισμένες λόγῳ τῶν αὐστηρῶν ἡθῶν τοῦ πατέρα τους Προῖτου, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ νὰ κολυμβήσουν ἀκόμα τοὺς εἶχε κτίσει εἰς περίφρακτον καὶ ἀθέατον ἀκτὴν ἰδιαιτέρους κολυμβητικούς θαλάμους. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην

Εἰκὼν 1: Ἡ μορφή τοῦ Μελάμποδος ὅπως τὸν ἀπεικονίζει ὁ καλλιτέχνης τοῦ «Ἀμφορέως τῆς Νεαπόλεως» (βλέπε εἰκ. 5). Ἐδῶ ἐπικρατεῖ ἡ ἰδιότης τοῦ Μύστου.

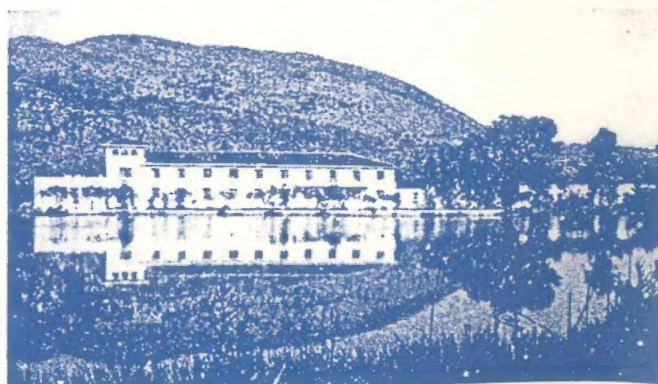
Εἰκὼν 11: Ἀπεικονίζεται ὁ «Τάλως» μὲ φτερά γιὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγάλη ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία ἐτρέχε στὶς ἀκτὲς τῆς Κρήτης. Ἡ εἰκὼν ἐλήφθη ἀπὸ γραμματόσημον ποὺ ἐξετύπωσε ἡ Ἀρμυστία τῆς Κρήτης τὸ 1902 ἔχουσα ὡς πρότυπον μινωικὸ νόμισμα ἢ σφραγίδα.

καὶ ἡ σπαράσσουσα τὰ βρέφη των. Ὁ Προῖτος τότε μετεκάλεσεν ἐκ νέου τὸν Μελάμποδα καὶ ἐδέχθη νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακὸ ὑπὸ βαρυτέρους ὅρους, δηλαδή παρεχόμενους εἰς τὸν ἱατρομάντι τὰ 2/3 τοῦ βασιλείου του.

Εἰκὼν 2: Τὸ ἄντρον (σπήλαιον) τῶν Ἀνιγρίδων νυμφῶν (Καϊάφα) ὅπου ὁ Μελάμποδος ἔλυσεν τὴν Προϊτίδα. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου σὲ πολλὰν μέτρων βάθος ἀναβρῶν οἱ θερμότητες. Τὸ σπήλαιο εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεώς του συγκοινωνεῖ μὲ ἄλλο μεγαλύτερον. Τὰ νερά χύνονται στὸν Ἀνιγρο ποταμὸ ποὺ ἐκβάλλει στὴν θάλασσα τοῦ Ἰονίου πελάγους. Σήμερα λούονται οἱ θεραπευόμενοι καὶ ἐντὸς τῶν σπηλαίων.

Ἔτσι ὁ Μελάμποδος ἐπεστράτευσεν τοὺς ὡραιότερους καὶ δυνατοτέρους νεανίες τοῦ Ἀργους καὶ ἐξώρμησε ἐναντίον τῶν ὁμαδικῶς μανειῶν γυναικῶν. Ὄταν τὶς συνήντησεν εἰς τὰ ὄρη ἐπετέθη ἐναντίον των δι' ἀλαλαγμῶν, δι' ἐνθουσιαστικῶν χορῶν καὶ δι' ἄλλων διονυσιακῶν ἐκδηλώσεων. Ἔτσι ἀνάγκασε τὶς Προϊτίδες νὰ κατέλθουν στὴν Σικυῶνα.

Εἰκὼν 3: Ἡ λίμνη Καϊάφα καὶ ἐπὶ τῆς νησίδος ξενοδοχειακὰ συγκροτήματα. Ἀπέναντι αὐτῶν εὐρίσκονται τὰ σπήλαια τῶν Ἀνιγρίδων νυμφῶν καὶ τὰ λουτροθεραπευτικὰ οἰκίσματα. Ἡ λίμνη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μελάμποδος δὲν ὑπῆρχε. Εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνες ἐσχηματίσθη λόγῳ καθίζησιν τοῦ ἐδάφους.

ὁ Μελάμποδος εἶχε μεταφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν λατρεῖα τοῦ Διονύσου. Οἱ Προϊτίδες μόλις ἐνηλικιώθησαν ἐμάνησαν καὶ ἐπλανῶντο ἀκόσμως, ὡς ἄλλαι Βάκχαι, ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ἀργολίδος. Διαφόρους αἰτίας τῆς τρέλλας τῶν Προϊτίδων ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ἐπικρατεστέρα τῶν ὁποίων εἶναι ἐκείνη ποὺ λέγει, ὅτι ἐμάνησαν διότι δὲν ἐδέχθησαν τὴν λατρεῖα τοῦ Διονύσου. Διὰ τὴν θεραπείαν των ἐκλήθη ὁ Μελάμποδος ἐκ τῆς Ἡλίδος ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐζήτησεν ὡς ἀμοιβὴν τὸ τρίτον τοῦ βασιλείου, ὁ Προῖτος δὲν ἐδέχθη. Τὸ κακὸ ὅμως ἐμεγάλωσε, ἐμάνησαν οἱ Προϊτίδες περισσότερο καὶ παρέσυραν ὁμαδικῶς πλῆθος Ἀργείων γυναικῶν ποὺ ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὄρη τῆς Ἀργολίδος, τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἄλλης τῆς Πελοποννήσου σχίζουσαι τὰς ἰδίας των σάρ-

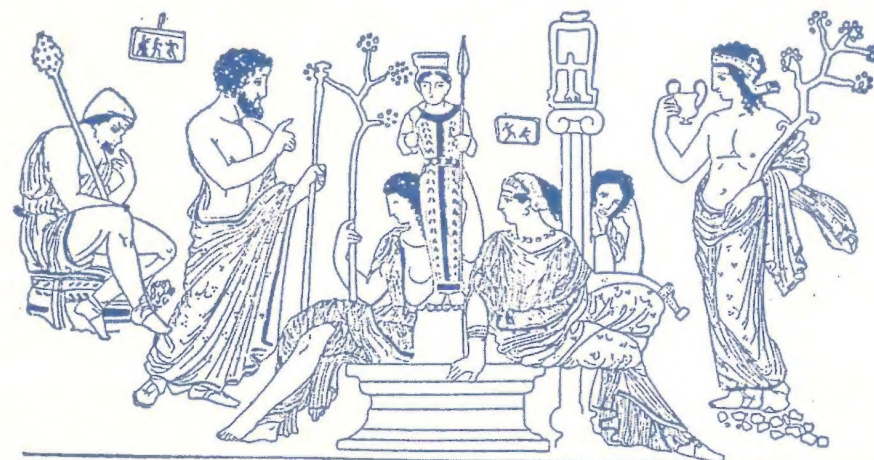

Εἰκὼν 4: Ὁ ἐρυθρόμορφος αὐτὸς ἀμφορέως ὅπως ἐνὸς περίπου μέτρου, εὐρίσκεται στὸ Μουσεῖο τῆς Νεαπόλεως. Παριστάνει τὴν μύθον τῶν Προϊτίδων ἀπὸ τὸν Μελάμποδα στὴν λατρεῖα τοῦ Διονύσου καθὼς καὶ τὴν θεραπεία τῆς μανίας ἐξ ἧς ἐπάσχον. Ἡ θεραπεία αὕτη ἐγένετο στὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος τοῦ Λουσίου μέσα σ' ἓνα σπήλαιον. Τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ὑπάρχουν ἔρεπτα. Εὐρέθη ἐπίσης τὸ σπήλαιον στὴν περιοχὴ Ἀροσίων-Χελμού.

Ἐκεῖ ἡ Ἰφινόη ἢ «πρεσβυτέρα» ἀπέθανεν ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν ἐνῶ οἱ δύο ἄλλες διὰ τῶν ψυχοθεραπευτικῶν μεθόδων τοῦ Μελάμποδος ἰάθησαν. Ἀλλ' ἐκδοχὴ ὡς τόπον θεραπείας ἀναφέρει ἓνα σπήλαιον τοῦ Λουσίου τῆς περιοχῆς τῶν Κλειτορίων τῆς Ἀρκαδίας, πλησίον τῆς Στυγός. Ἐκεῖ τὶς συνέλαβε καὶ τὶς κατέβασε σὲ ἓνα ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος ὅπου μὲ «ἀπορρήτους θυσίας καὶ καθαρμούς» τὶς ἐθεράπευσε.

Οἱ κάτοικοι, λόγῳ τοῦ γεγονότος, ἐκεῖ ἐλάτρευον μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων τὴν «Ἡμερῶσιαν Ἀρτέμιδα». Ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Μελάμποδος ἐχορήγησε στὶς Προϊτίδες καὶ ἐλλέβορον.

Ὁ Μελάμποδος, ἐπίσης, πρῶτος μετεχειρίσθη καὶ τὸν σίδηρον, τὸν χαλκόν, τὴν σκίλλα, τὸ θαλάσσιον ὕδωρ καὶ ἄλλα πρὸς θεραπείαν τῶν πασχόντων. Τρίτη παράδοσις ὡς τελικὸν τόπον ἰάσεως τῶν Προϊτίδων ἀναφέρει τὸ ἄντρον τῶν Ἀνιγρίδων νυμφῶν (λουτρά Καϊάφα σήμερα) ὅπου ὁ Μελάμποδος ἐρριψε τὰ ἀπορρίμματα τῆς καθάρσεως στὸν Ἀνιγρο ποταμὸ, τὰ νερά τοῦ ὁποίου ἀπὸ τότε ἐγένιναν δύσσομα καὶ τὰ ψάρια μὴ φαγώσιμα. Ἡ παράδοσις αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν ἐκδοχὴν ὅτι οἱ Προϊτίδες ἐπάθαν λέπρα ἢ ἄλλο δερματικὸ νόσημα ἀπὸ ἐκδοχῆς τῆς Ἀφροδίτης, ἐπειδὴ ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν ὡραιότερές της. Ἐδῶ βλέπουμε ὅτι ὁ Μελάμποδος ἐγνώριζε τὴν ἱαματικὴν ἰκανότητα τῶν πηγῶν τοῦ Καϊάφα, ἰδίως στὰ δερματικὰ νοσήματα (Εἰκ. 2). Λέγεται, ὅτι οἱ Προϊτίδες ἐπάθαν ἐκζεματικὴν δερματίτιδα διότι ἐδέφοντο. Ἀς μὴ παραλείψωμε καὶ τὴν ἐκδοχὴ ποὺ θέλει τὴν τρέλλα τῶν Προϊτίδων ἀπὸ ἐκδοχῆς τῆς Ἥρας τῆς ὁποίας ἐξηυτέλησαν τὸ ξόανον. Τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς θεραπείας τῶν τρελλῶν θυγατέρων τοῦ Προῖτου (1400 π.Χ.) ἐκανε μεγάλην ἐντύπωσιν στὴν ἀρχαιότητα καὶ διεδίδετο ἀπὸ στόμα σὲ στόμα

Εἰκὼν 5: Σχηματικὴ παράστασις τῶν εἰκόνων τοῦ Ἀμφορέως τῆς Νεαπόλεως. Ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά: Ὁ Διόνυσος, ἡ πρώτη ἀκόμα ἀθεράπευτη Προϊτίς, ἡ δεύτερη, τὸ ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, ἡ τρίτη Προϊτίς, ὁ Μελάμποδος καὶ ὁ βοηθὸς του.

καὶ ἀπὸ κείμενο σὲ κείμενο μέχρι τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ ἀκόμα καὶ στοὺς μετέπειτα αἰῶνες. Ἐπιδέξιοι δὲ καλλιτέχνες τοῦ 5ου καὶ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς αὐτὰς τὶς παραδόσεις ἐφιλοτέχνησαν σὲ ἀγγεῖα καὶ σὲ τερακότες ἐξαισίες παραστάσεις. Δυστυχῶς τὰ ἔργα αὐτὰ εὐρίσκονται στὸ ἐξωτερικόν. Δύο στὴν Ἰταλία καὶ τρία στὴν Γαλλία (βλέπε εἰκόνες 4, 7, 8, 9, 15, 16) ἓνα δὲ μόνον στὴν Ἑλλάδα (Εἰκ. 9).

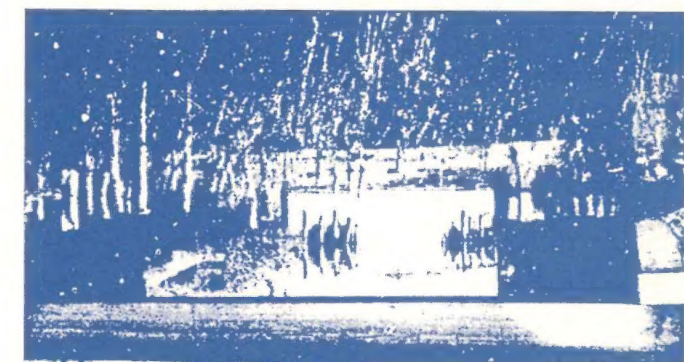
Πρέπει νὰ ἀναφέρω μὲν ἀκόμα ὅτι ὁ Μελάμποδος ἐθεράπευσε τὸν Ἰφικλο (τέκνον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλίας, Φυλάκου) πάσχοντα ἀπὸ ψυχογενῆ ἀνικανότητα (13ος π.Χ. αἰών).

Ὅπως θὰ περιγράψωμε μόνον ἐν ἔργῳ τέχνης, τῆς θεραπείας αὐτῆς διεσώθη, τὸ μοναδικὸ ποὺ εὐρίσκεται στὴν Ἑλλάδα, τὸ ὁποῖον πρῶτοι ἀνεκαλύψαμε καὶ περιγράψαμεν ἡμεῖς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἱατροὶ τοῦ 1400 π.Χ. ἐγνώριζαν, ἐπομένως, τὴν ψυχοθεραπεία, τὴν ὁμαδικὴν ψυχοθεραπεία, τὴν ψυχοσωματικὴν καὶ τὴν ψυχανάλυσιν. Ἐπὶ πλέον στὶς περιπτώσεις τῶν Προϊτίδων, τὴν ὑδροθεραπεία τῶν δερματικῶν νοσημάτων στὰ λουτρά τοῦ Καϊάφα. Ἐπίσης, δέον νὰ

προσθεσώμεν σήμερον, ὅτι ὁ καθηγητὴς τῆς ψυχιατρικῆς Δημ. Κουρέτας, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τοὺς μὲλέτημας «Ἡ ἐπίδρασις τῆς διονυσιακῆς λατρείας στὶς Προϊτίδες καὶ ὁ Μελάμποδος» ἀνεκόνισε στὸ 16ον Διεθνὲς Συνέδριον ἱατρῶν Λογοτεχνῶν (Ἀθῆναι 15-18 Ἀπριλίου 1971) ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον

«ψυχοκατακλυστικὴ ἢ ἐνδοεκρηκτικὴ μέθοδος θεραπείας τῶν νευρώσεων ὡς αὕτη ἐφαρμόζεται προσφάτως εἰς Ἀγγλίαν πρὸς θεραπείαν τῶν νευρώσεων (φοβίων), μέθοδος ποὺ ὁμοιάζει μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη πρῶτος ὁ Μελάμποδος πρὸς θεραπείαν τῆς μανίας τῶν Προϊτίδων».

Εἰκὼν 6: Οἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀνιγρο ποταμοῦ ὡς ἔχουν σήμερον. Χύνεται στὸν κόλπον τῆς Κυπριασίας πρὸς τὸ Ἰόνιον πέλαγος διερχόμενος κάτωθεν μεγάλης γεφύρας τῆς ἐθνικῆς οδοῦ.

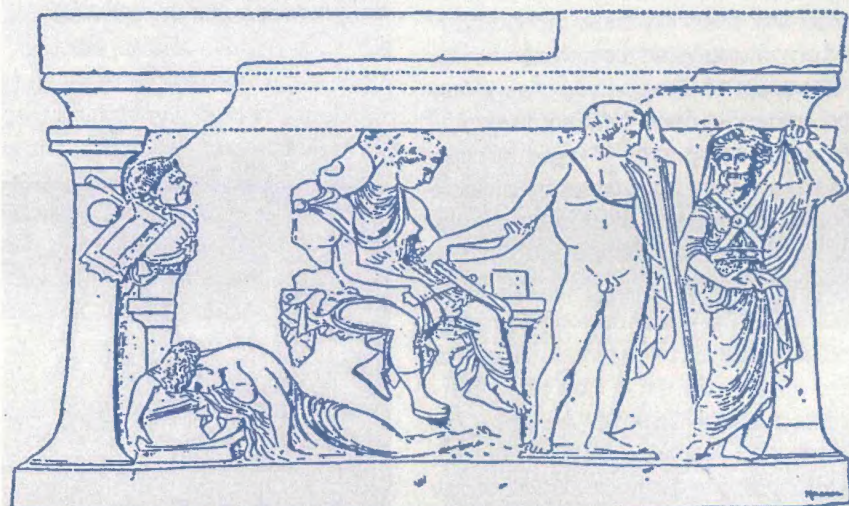

Εικόνα 7. Δακτυλιόλιθος διαστάσεων 15x16 εν μεγεθύνσει. Εύρίσκεται στο μουσείο της εθνικής Βιβλιοθήκης των Παρισιών. Παριστάνει τον καθαρμό και την θεραπεία των Προϊτίδων από τον Μελάμποδα. Έκ δεξιών προς τ' αριστερά: Ο βοηθός του Μελάμποδος, η πεθαμένη Προϊτίς, που διακρίνεται από το μέσον της κνήμης και κάτω από το χέρι του βοηθού, ή δεύτερη Προϊτίς, στο μέσον ο Μελάμπος υπό την ιδιότητα του ψυχοκαθαρτού, ή τρίτη Προϊτίς και στο άκρον αριστερά η Άνιγρις νύμφη.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Εικόνες 4, 5.

Στο κέντρον της παραστάσεως εικονίζεται το ξόανον της Ήμεραςίας Άρτέμιδος, που ώνομάσθη έτσι γιατί ήμειρε τις Προϊτίδες (βλέπε εικ. 5). Η Θεά φοράει ποδήρη χιτώνα διακοσμημένον με ζώνη στην μέση. Έχει κόμμωσι. Με το αριστερό χέρι κρατάει μακρυά λόγχη που ομοιάζει περισσότερο με άνθισμένον έλλέβορο. Ίσως να είναι και δάδα. Στηρίζεται επί άκεφάλου στήλης κάτω από την οποίαν εύρίσκεται βωμός. Επί των βαθμίδων του βωμού κάθονται οί Προϊτίδες γύρω από το ξόανον. Η μία άγκαλιάζει το ξόανον με το αριστερό της χέρι ενώ με το δεξί κρατάει κλάδο δένδρου που ομοιάζει με νάρθηκα (κουφοξυλιά). Ο χιτών αφήνει άκαλύπτους τούς βραχιόνες της, το στήθος και την αριστερή κνήμη. Η κεφαλή της, γέρνει έλαφρά προς τα κάτω με κατάνυξι. Η δεύτερη είναι ντυμένη με ποδήρη χιτώνα, φοράει σκουλαρίκια, περιδέραιον και βραχιόλι. Είναι πιό καλοχτενισμένη από την πρώτη. Με το δεξί της χέρι στηρίζεται στον βωμό ενώ με το αριστερό κρατάει κάτι που ομοιάζει με λαβή ξίφους. Στρέφει την κεφαλή της προς τα δεξιά και παρατηρεί και παρακολουθεί την άδελφή της και τα πρό αυτής πρόσωπα (Μελάμπους και Σειληνός). Άριστερά της εύρίσκεται

Εικόνα 8. Καθαρμός των Προϊτίδων από τον Μελάμποδα. Άνάγλυφος τερακότα από τις άνασκαφές του Orsi στην Medma της Ιταλίας. Έδω ο Μελάμπος, πρώτος εκ δεξιών προς τ' αριστερά παρουσιάζεται κυρίως υπό την ιδιότητα του ιερέως. Η παράστασις είναι έλλειπής λόγω φθοράς. Στο άκρον αριστερά προς το έδαφος εύρίσκεται η νεκρή Προϊτίς. Η σκηνή αυτή, άφορά στην θεραπεία που έγινε στην Σικυώνα στον ναό του Βάχχου ή του Απόλλωνος, έξ ου και η ιερατική άμφιεσις του Μελάμποδος.

το όποιο κρατάει σκήπτρο. Το άνω μέρος του σώματός του μένει άκάλυπτο. Έχει ύψωμένο το δεξί του χέρι σε στάσιν συγχρόνου εύλογούντος ιερέως και τιοιυτοτρόπως θα έλεγε κανείς ότι έξορκίζει ή κατά τα κείμενα, μυεί τις Προϊτίδες στην λατρεία του Διονύσου. Πίσω του κάθεται σχεδόν γυμνός ο Σειληνός (ένας Σάτυρος) με το μικρό του γένη και την σμή του μύτη, με σκουφο κωνικό στο κεφάλι. Με το δεξί του χέρι κρατά θύρσο ενώ ύψώνει τ' αριστερό ως το στόμα του, σαν να επικρίνει σκωπτικά τα υπό του Μελάμποδος λεγόμενα. Δεξιά της όλης εικόνας παρίσταται ο Διόνυσος, όρθιος, νέος και ώραιος. Η κόμη της κεφαλής του είναι τυλιγμένη σε πλατειά ταινία. Κι αυτός φορεί μανδύα τυλιγμένον στ' αριστερό του χέρι με το όποιο κρατάει νάρθηκα όμοιο με εκείνον της πρώτης Προϊτίδος, ενώ στο δεξί του χέρι κρατάει κίνηθο, δηλαδή άγγειο που χρησιμο-

Εικόνα 9. Η λήκυθος από την συλλογή Οικονόμου (Αθήναι) ύψους 20 περίπου εκ. Ερμηνεύθηκε το πρώτον από ημάς. Εφωτογραφήθη σε τρεις φάσεις λόγω των μικρών της διαστάσεων. Στο πρώτο τμήμα εκ δεξιών προς τ' αριστερά φαίνεται ο Μελάμπος, στο δεύτερο ο Ίφικλος και στο τρίτο ο Φύλακος. Έπειδή έχει πολλές φθορές, βλέπε εικόνα 10.

ποιείται στις Διονυσιακές εορτές. Κι αυτός όπως κι ο Μελάμπος έχει άκάλυπτο το άνω ήμισυ του σώματός του. Πάνω από τον Σειληνό και την μεσαία Προϊτίδα βρίσκονται δυο πινακίδες -άφιερώματα- με Διονυσιακές παραστάσεις χορού που θυμίζουν τα αρχαία κείμενα «μετ' άλαλαγμού και πινος ένθέου χορείας» (Άπολλόδωρος 2 2, 2).

2. Εικόνα 7

Η εικόνα (Εικ. 7) παριστάνει την ίαση και τον καθαρμό των Προϊτίδων από τον Μελάμποδα αλλά την τρίτη Προϊτίδα την παρουσιάζει ήδη νεκρή. Ο επιδέξιος αρχαίος χα-

ράκτης πάνω σε ένα ύλικό άχαρες, τον σαρδόνυχο, τον θαμπό και χωρίς λάμψη άπεικόνισε με άριστουρηγματική τέχνη έξ πρόσωπα σε διάφορες στάσεις και διαφόρους ψυχικές καταστάσεις, άλλα με πάθος, άλλα ήρεμα, άλλα τεταραγμένα. Στο πρώτο πλάνο παριστάνονται οί 3 Προϊτίδες πάνω σε ένα βωμό που σκεπάζεται από τα ένδύματά των. Η πρώτη Προϊτίς σαν καταβεβλημένη από

την κόπωσι κάθεται πάνω στον βωμό άριστερά ήσυχη, καταπραυμένη. Τα ένδύματά της είναι κάπως άτακτα, το κεφάλι της κλείνει έλαφρά προς τα κάτω κι άριστερά της. Τα χέρια της από τούς βραχιόνες και κάτω πλησιάζουν το ένα προς το άλλο με ά-

μηχανία. Ο δεξιός της ώμος άκάλυπτος σκεπάζεται λίγο από την ώραία κόμη της. Ο άριστερός βραχιόνας, μέρος του δεξιού μηρού και της κνήμης μένουν άκάλυπτα. Η δεύτερη Προϊτίδα κάθεται κι αυτή λίγο ψηλότερα προς τ' αριστερά της πρώτης και φαίνεται από την μέση κι άπάνω. Κατέχεται από μία φανερή άνησυχία. Έχει τεντώσει ψηλά το δεξί της χέρι ενώ με τ' αριστερό στηρίζει το κεφάλι της πίσω, καθώς το έχει άνασηκώσει άπάνω μ' άναρριγμένα τα μαλλιά προς τα πίσω. Ο δεξιός μαστός της είναι σχεδόν άκάλυπτος. Κοιτάζει λοξά προς τ' άπάνω με μισάνοιχτα μάτια. Η τρίτη προβάλλει άνάμεσα και πίσω από τις άλλες άδελφές της με το κεφάλι και τα μαλλιά και τα χέρια ριγμένα προς τα κάτω γυμνά. Άνάμεσα από τούς βραχιόνες της φαίνεται λίγο το ώραίο της πρόσωπο. Είναι ή «πρεσβυτέρα» των Προϊτίδων που κατά την διάρκεια της θεραπείας σύμφωνα με τις πληροφορίες του Άπολλοδώρου, «μετήλλαξε», δηλαδή, ξεψύχησε. Το κεφάλι της είναι κοντά στον μηρό του βοηθού.

Στο δεύτερο πλάνο δεσπόζει ή σοβαρή έπιβλητική και

Εικόνα 13. Βυζαντινός ναός, στους πρόποδες του Κάστρου, στο Πόρτο Γερμενό, τα αρχαία δηλαδή Αιγύσθεννα της Μεγαρίδος. Κάτω και γύρω του εύρίσκονται τα έρείπια του ιερού του Μελάμποδος και το πρώτο ψυχοθεραπευτήριο στην προϊστορική Ελλάδα. Εκεί ο Μελάμπος, ή ένας εκ των άπογόνων του, διά της ψυχοκαθαρτικής του μεόδου έθεράπευσε τον Άλκαθο, βασιλέα των Μεγάρων, εκ του γένους των Πελοπιδών (άδελφών του Άτρέως και του Θυέστου) πάσχοντα εκ μελαγχολίας. Τού έχορήγησε μάλιστα και γάλα αλών που έτρωναν έλλέβορο.

Εικόνα 10. Σχηματική παράστασις της 'Ληκύθου Οικονόμου' (εικ. 9) δοσμένη από τον ποιητή Νίκο Σημηριώτη.

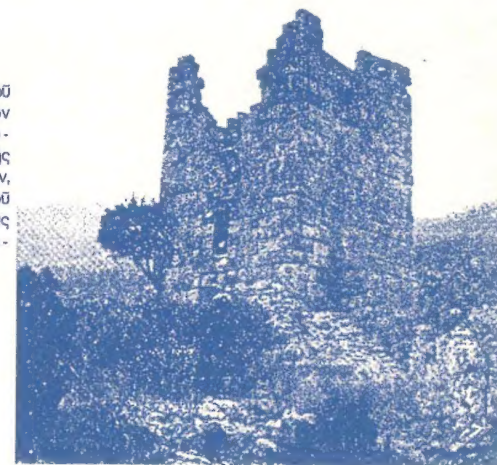
ήρεμη μορφή του Μελάμποδος. Παρίσταται γενειοφόρος στεφανωμένος με κλάδο δάφνης. Και έδω φοράει άχειρίδοτο χιτώνα (Άχειρίδοτος χιτών: Χιτών άνευ χειρίδων, δηλαδή, μανικιών) στρέφει το κεφάλι προς τα δεξιά και με

το δεξί χέρι κρατάει από τα πίσω πόδια και τινάζει ένα χοιρίδιο, δηλαδή το έξιλαστήριο θύμα, για να ραντίση με το αίμα του τις Προϊτίδες. Με το αριστερό χέρι κρατάει το ράντιστρον («Χέρνιψ») δηλαδή κλάδο δάφνης.

Στο τρίτο πλάνο δεξιά της όλης εικόνας στέκεται όρθιος ολόγυμνος ένας άγένιος νέος, βοηθός του Μελάμποδος που κρατεί στα χέρια του

ένα άγγειο χωρίς λαβή («άρδάνειον»). Η όψις του είναι μάλλον άπαθής. Άριστερά της όλης εικόνας παρίσταται μία ώραία νέα, ίσως νύμφη (πιθανώς Λουσία, ή Άνιγρις ή Στίγς) (Εικ. 7) με τυλιγμένα τα μαλλιά κότσο. Είναι ένδευμένη με διπλούν άχειρίδοτον χιτώνα, ποδήρη. Το αριστερό της χέρι παρασύρει προς τα άπάνω τον πέπλο της και καταλήγει στο πίσω μέρος της κεφαλής της όπου μένει άκάλυπτος ή άκρα χείρ. Το δεξί χέρι είναι γυμνό και στηρίζει τον καρπό του με εύγένεια στην όσφύ της. Η νύμφη στηρί-

Εικόνα 14. Τμήμα του αρχαίου κάστρου των Αιγύσθενων, σύγχρονον του κάστρου της Άκροπόλεως Άθηνών, στους πρόποδες του οποίου ο Μελάμπος ίδρυσε το ψυχοθεραπευτήριόν του.

ζεται σε ένα κίονα ιωνικού ρυθμού και διασταυρώνει τα πόδια της που οί γραμμές των διαφαίνονται κάτω από τον χιτώνα.

3. Εικόνα 8.

Η εικόνα αυτή πάρθηκε από το περιοδικό Ausonia όπου ο Savignioni άναδημοσιεύει την φωτογραφία και το σχέδιο που πρωτοδημοσίευσε ο Orsi. Πρόκειται περι τερακότας που εύρέθη στην Medma της Ιταλίας από ιδιωτικές άνασκαφές. Και έδω άφορά στην θεραπεία των Προϊτίδων από τον Μελάμποδα. Οί Προϊτίδες καταδικωόμενες από τον

Μελάμποδα και την ακολουθία του καταφεύγουν στο έν Σικυώνι ιερὸν τοῦ Βάκχου ὅπου «ἡ πρεσβυτέρα», ἡ Ἰφινόη, ἔπεσε ἀπὸ τὴν κούραση καταγῆς καὶ ξεψύχησε. Ἀπὸ τὴς δύο ἄλλες ἀδελφές, ἡ μία κάθεται στὸν βωμὸ κοντὰ στὸν ὄρθιο νέο ποὺ κρατᾷ ἀκόντια. Ἀπλώνει τὸ ἀριστερὸ τῆς χέρι σὰν νὰ τὸν παρακαλῇ γιὰ κάτι, ἐνῶ ἀντίθετα ἐκεῖνος τὴν ἐμποδίζει νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὸν βωμὸ, κρατῶντας μπροστά τῆς σὰν κλοιδ ἓνα γυμνὸ ξίφος ποὺ διασταυρῶνεται μὲ τὴν θήκη τοῦ ξίφους ποὺ κρατᾷ ὁ ἀριστερὰ ἀπ' αὐτὴν καθημένος νέος μὲ τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι. Ἡ ἐννοια τῆς παραστάσεως αὐτῆς ἐνέχει σεξουαλικά στοιχεῖα. Ἐπειδὴ τὸ ἀνάγλυφο εἶναι ἐφθαρμένο, τὸ κενὸ μπορούμε νὰ τὸ συμπληρώσουμε μὲ τὴν φαντασία μας ἀπὸ τὸ κομμάτι τῆς ἐσθῆτος ποὺ πρέπει νὰ ἀνήκει στὴν δευτέρη Προϊτίδα (διακρίνεται πλάι ἀπὸ τὸ δεξιὸ πόδι τοῦ καθημένου νέου πάνω ἀπὸ τὴν ξαπλωμένη καταγῆς Ἰφινόη). Ἡ τρίτη Προϊτίδα φαίνεται πρὸς τ' ἀριστερὰ τῆς εἰκόνος ξαπλωμένη καταγῆς νεκρὴ καὶ ἀριστερώτερα ὄρθιος ὁ βοηθὸς τοῦ Μελάμποδος ποὺ στὸν ὦμο τοῦ κρατᾷ ἀσκὸ καὶ ἄλλα σκευὴ χρήσιμα γιὰ τὸν καθαρισμό.

Δεξιὰ τῆς ὅλης εἰκόνος φαίνεται ὄρθιος ὁ Μελάμπους τελειῶς διαφορετικὸς ἀπὸ τὰ δύο προαναφερθέντα ἔργα. Φορεῖ σταυρωτοὺς ἐπωμίους ἱμάντες, σὰν ἐκείνους τοῦ Ὁρφέως στὰ γνωστὰ ἰταλιωτικὰ βάζα τῆς Altamure τοῦ Ruvo καὶ τοῦ Canosa. Εὐρίσκεται σὲ θέση ἀρχῆς χοροῦ, προβάλλει τὸ δεξιὸ πόδι, μὲ τὸ δεξιὸ χέρι σηκώνει τὸν μακρὺ χιτῶνα τοῦ καὶ αἶρει τὸν ἱερατικὸ τοῦ πέπλο μὲ τὸ ἀριστερό. Ἐδῶ εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἀνάμνησις τῆς «ἐνθέου χορείας» τῶν ἀρχαίων κειμένων καὶ ἡ ἄλλη ιδιότης τοῦ Μελάμποδος ὡς ἱερέως καὶ Μύστου.

4. Εἰκόνες 9, 10

Ἡ ἐρμηνεία τῆς παραστάσεως αὐτῆς (Εἰκ. 9, 10) διὰ πρώτην φορὰν ἐδόθη ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀφορᾷ στὴν θεραπείαν τῆς ψυχογενοῦς ἀνικανότητος τοῦ Ἰφίκλου (βασιλόπαιδος τῆς Θεσσαλίας) ἀπὸ τὸν Μελάμποδα καὶ συγκεκριμένα τὴν βουθυσίαν. Δεξιὰ τῆς εἰκόνος ἴσταται ὄρθιος ὁ Μελάμπους εἰς στάσιν βαδίσματος κρατῶντας τὸν χαλινὸ (σχοινί) τοῦ βοῦς ποὺ βαδίζει πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Πάνω στὰ καπούλια τοῦ βοδιοῦ κάθεται ὁ Ἰφίκλος, πίσω δὲ ἀπὸ τὸν βοῦν ὄρθιος βαδίζει ὁ πατέρας τοῦ Ἰφίκλου, Φύλακος, κρατῶντας στὸ ἓνα τοῦ χέρι «σκύπρον» (κύπελλο) στὸ δὲ ἄλλο τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον.

Εἰκόνες 15, 16 Ὁ Μελάμπους θεραπεύει τὴς Προϊτίδες (Cabinet des Medailles Παριῶν). «Σύγχρονη ψυχιατρική» Γ.Ν. Παπαδημητρίου 1973 (σελ. 186, 189).

Αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία τῆς παραστάσεως ποὺ εἶναι ζωγραφισμένη στὴν λήκυθο (συλλογὴ Οἰκονόμου ἐν Ἀθήναις) ἐδώσαμεν ἡμεῖς πρῶτοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ διασωθὲν ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Μελάμποδεῖα τοῦ Ἡσιόδου (165, 166 Rzach 3) ὅπου λέγει:

«Καὶ τότε μάντις μὲν δεσμὸν βοῦς αἶνυτο χερσὶν Ἰφίκλος δι' ἐπὶ νῶτ' ἐπεμαίετο τῷ δ' ἐπ' ὀπισθεν, σκύπρον ἔχων ἐτέρη, ἐτέρη δὲ σκῆπτρον ἀείρας ἔστειχεν Φύλακος καὶ ἐνὶ δμῶεσσιν ἔειπεν».

Δίδομεν κατωτέρω ἐλευθέραν μετάφρασιν αὐτοῦ τοῦ χωρίου. «Καὶ τότε ὁ μὲν μάντις (Μελάμπους) ἐκράτησε μὲ τὰ χέρια τοῦ τὸ σχοινί τοῦ βοδιοῦ ὁ δὲ Ἰφίκλος ἐκάθησε στὰ καπούλια τοῦ ζώου ἀπὸ πίσω δὲ ἤρχετο ὁ Φύλακος (πατέρας τοῦ Ἰφίκλου) κρατῶντας ἀπὸ τὸ ἓνα χέρι κύπελλον, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ τὸ σκῆπτρον καὶ εἶπε στοὺς ὑπηρέτες». Σύμφωνα μὲ τὰ κείμενα, αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη φάσις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς θεραπείας τοῦ Ἰφίκλου. Καὶ τὴν φάσιν αὐτὴν μᾶς ἀπεικόνισε ὁ ἀγνωστος τεχνίτης τῆς ληκύθου. Ἐπρεπε, δηλαδή, νὰ γίνῃ μιὰ προσευχὴ μὲ θυσία βοῦς. Ἔτσι ξεκίνησεν ὁ Μελάμπους ἀπὸ τ' ἀνάκτορα τοῦ Θεσσαλοῦ βασιλέως μαζί μὲ τὸ θῆμα, μὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν πάσχοντα γιὸ γιὰ τὴν θυσία. Ὁ Φύλακος φεύγοντας ἔδωκεν ὁδηγίους στοὺς ὑπηρέτες τοῦ νὰ ἐτοιμάσουν ὅ,τι χρειάζεται στὶς αἰθουσες τῶν ἀνακτόρων γιὰ νὰ ἐορτάσουν σὰν ἐπιστρέψουν τὴν θεραπεία τοῦ Ἰφίκλου. Ἡ πίστις τοῦ πρὸς τὸν Μελάμποδα ἦταν ἀκλόνητη.

Αὐτὸ τὸ ἔργον τέχνης εἶναι μία ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες εἶχον προόδους καὶ στὴν τεχνικὴ ἀφοῦ ὁμιλοῦν περὶ «αὐτομάτων μηχανημάτων» ρομπότ, ραντάρ κ.λπ. Τὰ μηχανήματα αὐτὰ ἡ παράδοσις παραδέχεται ὡς ἔργα τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Ἡφαίστου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἀναφέρομεν τ' ἀκόλουθα: Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου τὰ ἀμερικανικὰ μεταγωγικὰ σκάφη, καὶ ἰδίως τὰ ἀεροπλανοφόρα τῶν στόλων τοῦ Εἰρηνικοῦ, ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Ἕαπωνες καμικάζι, τοὺς πιλότους αὐτοκτονίας, ποὺ ρίχνονταν μαζί μὲ τὰ ἀεροπλάνα τοὺς πάνω στοὺς Ἀμερικανούς.

Στὴν ἀρχὴ οἱ ἀμερικανικὲς ἀπώλειες ὑπῆρξαν τεράστιες, ἀλλὰ ἀργότερα μειώθηκαν στὸ ἐλάχιστο χάρις στὰ κατάλληλα μέτρα ἀμύνης ποὺ ἔλαβαν.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μέτρα αὐτὰ ἦσαν καὶ μικρά, δηλαδή, κατευθυνόμενα βλήματα, ποὺ κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπί-

βλεψι τῶν ἐργαστηρίων Ἐφηρμοσμένης Φυσικῆς τοῦ πανεπιστημίου Τζὼν Χάπκινς καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἐφωδιάσθησαν τὰ ἀμερικανικὰ σκάφη. Στὴν κατάλληλη στιγμή τὰ βλήματα «Talios» ἐξαπολύονταν κατὰ τοῦ ἐφορμούντος καμικάζι καὶ τὸ κατέστρεφον πρὶν πλησιάσῃ τὸ πλοῖο. Ἡ ἀποστολὴ τοὺς, λοιπόν, ἦταν ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ «Τάλω» ἀπὸ τὸν ὁποῖο δανείσθηκαν καὶ τὸ ὄνομά τοὺς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Διὰ τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων νομίζομεν ὅτι ἐγίνε φανερόν πῶς ἔργα ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης δύναται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἀδιάψευστα τεκμήρια ἐπιστημονικῶν ἐπιτευγμάτων, ἐν συνδυασμῷ μὲ περιγραφὰς ποὺ μᾶς δίδουν ἀποσπάσματα κειμένων διαφόρων ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων. Ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔργον τέχνης (ἂν ὑπάρχῃ) δύναται νὰ προβληθῇ ὡς ἀποδεικτικὸν ἐπιχείρημα μᾶς κάποιας ἐπιστημονικῆς μελέτης.

Διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν δὲν ἐπιβεβαιώνει κανεὶς μόνον τὸ γεγονός, ἀλλὰ ἀντλεῖ καὶ διδάγματα τῆς νοοτροπίας, τῶν συνθηκῶν κ.λπ. καὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἐπετυγχάνετο τὸ ἐπιστημονικὸν ἐκεῖνο ἐπίτευγμα.

Περίληψις

Προβολὴ καὶ ἐρμηνεία ἔργων τέχνης τοῦ 5ου αἰῶνος, εἰς τὰς ὁποίας ἀναπαρίσταται ὁ τρόπος θεραπείας νευροψυχικῶν νοσημάτων ψυχογενοῦς αἰτιολογίας παρὰ τοῦ μεγαλοφύουτος ἱατρομάντεως Μελάμποδος ἀκμάσαντος κατὰ τὸν 14ον πρὸς 13ον π.Χ.

Σχόλια

1. «Ὁ Ἀργεῖος ἥρως Μελάμπους πρῶτος ψυχαναλυτὴς», Γ. Α. Τσουκαντᾶς Περιοδικὸν «Ἡραῖα» Ἀργους 1940 φύλ. 32 σελ. 7-12
2. «Ὁ πρῶτος Ἑλλήν ψυχοσωματιστὴς ἱατρός» Γ. Α. Τσουκαντᾶς. Ἀνακοίνωσις στὴν ἱατροχειρουργικὴ ἐταιρεία Ἀθηνῶν 6. 2 57, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία. Ἀνάτυπον.
3. «Ψυχιατρικαὶ καὶ ψυχαναλυτικαὶ μέθοδοι θεραπείας στὴν προϊστορίᾳ», Γ. Α. Τσουκαντᾶς. Ἀνακοίνωσις στὴν ἱατρικὴ ἐταιρεία ΙΚΑ. Ἀθῆναι 1961.
4. «Ἡ ἐπίδρασις τῆς Διονυσιακῆς λατρείας στὶς Προϊτίδες καὶ ὁ Μελάμπους» Γ. Α. Τσουκαντᾶς. Ἡμερολόγιον Ἀκροκόρινθος 1955-1956, Ἀθῆναι. Ἀνάτυπον.
5. «Ὁ ἱατρομάντις Μελάμπους καὶ τὸ ψυχοσύνθεγμα τοῦ Ἰφίκλου», Γ. Α. Τσουκαντᾶς Περιοδικὸν «Νέον Ἀθηναῖον», τόμ. Α', τεῦχος 2 1955. Ἀθῆναι. Ἀνάτυπον. Ἐπίσης βλέπε Δημ. Κουρέτα καὶ Γ. Α. Τσουκαντᾶ. «Ἡ ψυχοκαθαρτικὴ μέθοδος θεραπείας τῆς ἀτεκνίας τοῦ Ἰφίκλου ἀπὸ τὸν Μελάμποδα» περιοδ. «Πλάτων», ἔτος Ζ', τεῦχος Β' 1955 καὶ «Ἑλληνικὴ ἱατρικὴ» τόμ. 24ος τεῦχος 11, Θεσσαλονίκη. Ἐπίσης εἰς Bulletin de l'Association de psychanalystes de Belgique. No 25, Mars 1956.
6. «Ὁ Μελάμπους πρῶτος Μύστης», Γ. Α. Τσουκαντᾶς Περιοδικὸν «Αἰετιονή», 1955, σελ. 82-86 Ἀθῆναι. Ἀνάτυπον.
7. Βλέπε «Ἡ ψυχοκαθαρτικὴ μέθοδος θεραπείας τῆς ἀτεκνίας τοῦ Ἰφίκλου ἀπὸ τὸν Μελάμποδα». Δ. Κουρέτας καὶ Γ. Τσουκαντᾶς (ὑποσ. 5).

ΟΙ ΑΣΤΡΟΛΟΓΟΙ

Μελετᾶμε τοὺς πλανῆτες καὶ ὅλους τοὺς ἀστερισμοὺς τοὺς πολέμους καὶ τίς ἦττες καὶ τοὺς δύσκολους χρησμούς.

Στὴν παλιά μας τὴ φυλλάδα ποὺ διαβάσαμε ξανά τέτοιο ὄνομα Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει πουθενά.

Μόνο σ' ἓναν καζαμία μέ περγαμηνὸ χαρτί αἷμα στάζαν τὰ σημεῖα σὰν κομμένη ἀορτή.

Κι ὅπως ρίχναμε τὴν σκόνῃ νὰ στεγνώσῃ τὴν πληγὴ φάνηκαν τοῦ Ὁμήρου οἱ χρόνοι καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἡ γῆ.

Λίγα φύλλα παρακάτω καθὼς ἔτρεχε ὁ καιρὸς σὰν τὴ φλεγόμενη δάτο πάλι φούντωνε ὁ χορὸς.

Θερμοπύλες Μαραθῶνες βγαῖναν τώρα στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ Μακεδόνες τοῦ Φωκᾶ οἱ Βυζαντινοί.

Ὡσπου χάραξε μιὰ μέρα καὶ ἀπ' τὸ Σούλι ὡς τὴ Γραβιά ὅλα τὰ σκιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Ὅμως κύλησαν τὰ χρόνια καὶ στ' ἀγέραστα βουνὰ γύρισαν τὰ χελιδόνια καὶ ἥλιος φάνηκε ξανά.

Ἀχ, τελειῶσαν οἱ σελίδες καὶ τί ἐγίνε μετὰ δὲν τό εἶδα δὲν τό εἶδες μὰ ὁ νοὺς μου ἄλλου πετᾷ.

Γιατί γνώρισα ἓνα νέο λυπημένο καὶ χλωμό ποὺ ἔχε ζήσει στὸ Αἰγαῖο πρὶν ἀπ' τὸν Κατακλυσμό.

Τώρα ποὺ θὰ σταματήσῃ ὁ δικὸς μας ὁ χορὸς θὰ ῥθῇ νὰ μᾶς τραγουδήσῃ γιὰ μιὰ γέεννα πυρός.

Νίκος Γκάτσος

ΤΟ ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

ΥΠΟΕΤΗΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΞΑΣ ΠΡΟΤΕΙΝΕΙ ΝΑ ΥΙΟΘΕΤΗΣΕΤΕ ΕΝΑ ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΙ Μ Α Ν Τ Α Σ Τ Ο
ΚΑΙ ΜΕ ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΟΠΩΣ ΔΙΑΔΩΣΕΤΕ ΑΥΤΟ ΣΤΟΥΣ ΑΠΟΓΟΝΟΥΣ ΞΑΣ

ΚΑΘΕ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΙ ΙΣΗΜΕΡΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΟ ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ ΟΙ ΟΝΟΜΑΤΟΔΟΣΕΙΣ.
ΟΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΟΥΝ ΣΤΟ 52.37.543

Α

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ - ΑΓΗΕΙΛΑΟΣ - ΑΓΛΑΪΑ - ΑΔΜΗΤΟΣ - ΑΕΛΛΩ
- ΑΕΤΙΩΝ - ΑΘΗΝΑ - ΑΘΗΝΙΩΝ - ΑΙΔΑΣ - ΑΘΗΝΑΪΣ - ΑΙΓΕΥΣ
- ΑΙΓΛΗ - ΑΙΓΥΠΤΟΣ - ΔΙΟΡΑ - ΔΙΟΛΟΣ - ΔΙΕΧΥΛΟΣ - ΑΚΤΑΙΗ
- ΑΚΤΑΙΟΣ - ΑΛΚΑΜΕΝΗΣ - ΑΛΚΕΪΔΗΣ - ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ -
ΑΛΚΙΜΟΟΣ - ΑΛΚΜΗΝΗ - ΑΜΥΝΤΑΣ - ΑΜΦΙΤΡΙΤΗ -
ΑΝΔΡΟΚΙΔΗΣ - ΑΝΤΕΙΑ - ΑΝΤΙΓΟΝΗ - ΑΝΤΙΓΟΝΟΣ -
ΑΝΤΙΟΠΗ - ΑΠΟΛΛΩΝ - ΑΡΓΟΣ - ΑΡΙΑΔΜΗ - ΑΡΙΣΤΟΔΙΚΟΣ
- ΑΡΙΩΝ - ΑΡΚΑΣ - ΑΡΜΟΝΙΑ - ΑΡΤΕΜΙΣ - ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ -
ΔΕΚΛΗΠΙΟΣ - ΔΕΠΑΕΙΑ - ΔΕΩΠΟΣ - ΔΤΡΕΥΣ - ΑΧΙΛΛΕΥΣ

Β

ΒΑΘΥΚΛΗΣ - ΒΑΚΙΣ - ΒΑΚΧΥΛΙΔΗΣ - ΒΕΛΛΕΡΕΦΟΝΤΗΣ -
ΒΙΑΣ - ΒΟΙΩΤΟΣ - ΒΙΩΝ - ΒΟΙΩ - ΒΡΑΞΙΔΑΣ - ΒΡΙΕΝΙΣ -
ΒΡΟΝΤΙΜΟΣ - ΒΡΥΔΑΣ - ΒΡΥΣΩΝ - ΒΩΡΟΣ

Γ

ΓΑΙΑ - ΓΑΛΑΤΕΙΑ - ΓΑΛΗΝΗ - ΓΑΛΗΝΟΣ - ΓΑΥΑΝΗΣ -
ΓΕΛΩΣ - ΓΗ - ΓΛΑΥΚΗ - ΓΛΑΥΚΙΑΣ - ΓΛΑΥΚΙΔΗΣ - ΓΛΑΥΚΟΣ
- ΓΛΥΚΩΝ - ΓΟΡΓΙΑΣ - ΓΟΡΓΩ - ΓΡΑΙΚΟΣ - ΓΥΛΙΠΠΟΣ

Δ

ΔΑΙΔΑΛΟΣ - ΔΑΜΑΞΙΑΣ - ΔΑΜΑΞΙΚΟΣ - ΔΑΜΑΣΤΗΣ -
ΔΑΜΙΣ - ΔΑΜΟΦΙΛΗ - ΔΑΜΩΝ - ΔΑΝΑΗ - ΔΑΝΑΟΣ -
ΔΕΙΜΟΣΤΡΑΤΟΣ - ΔΕΙΩΝ - ΔΕΥΚΑΛΙΩΝ - ΔΗΛΙΟΣ -
ΔΗΜΑΡΑΤΟΣ - ΔΗΜΗΤΡΑ - ΔΗΜΟΔΟΚΟΣ - ΔΗΜΟΚΙΔΗΣ -
ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ - ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ - ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ -
ΔΗΜΟΧΑΡΗΣ - ΔΙΑΓΟΡΑΣ - ΔΙΑΝΕΪΡΑ - ΔΙΚΑΙΑΡΧΟΣ -
ΔΙΩΝ - ΔΙΟΓΕΝΗΣ - ΔΙΟΔΩΡΟΣ - ΔΙΟΚΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ -
ΔΙΟΝΥΣΟΣ - ΔΙΟΕΚΟΥΡΙΔΗΣ - ΔΙΟΤΙΜΑ - ΔΙΦΙΛΗ - ΔΙΦΙΛΟΣ
- ΔΙΩΜΗ - ΔΙΩΝ - ΔΙΩΞΙΠΠΗ - ΔΡΥΑ - ΔΡΥΚΑΛΟΣ - ΔΥΜΑΣ
- ΔΥΝΑΜΕΝΗ - ΔΩΡΟΣ - ΔΩΤΩ

Ε

ΕΚΑΒΗ - ΕΚΤΟΡ - ΕΛΑΤΟΣ - ΕΛΕΜΗ - ΕΛΙΚΗ - ΕΛΛΗ - ΕΛΛΗΝ
- ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ - ΕΜΠΠΕΥΣ - ΕΜΥΩ - ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΙΔΑΣ -
ΕΠΙΓΕΜΗΣ - ΕΠΙΔΙΚΟΣ - ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ - ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ - ΕΡΑΤΩ
- ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ - ΕΡΓΟΤΙΜΟΣ - ΕΡΕΧΘΕΥΣ - ΕΡΙΦΥΛΗ
- ΕΡΜΑΙΟΣ - ΕΡΜΕΙΑΣ - ΕΡΜΗΣ - ΕΡΜΙΟΝΗ - ΕΡΜΟΔΩΡΟΣ
- ΕΡΕΗ - ΕΡΩΣ - ΕΥΔΑΦΗΣ - ΕΥΔΟΞΟΣ - ΕΥΔΩΡΑ - ΕΥΜΙΚΗ
- ΕΥΗΝΟΣ - ΕΣΤΙΑ - ΕΥΘΥΚΛΗΣ - ΕΥΘΥΜΙΔΗΣ - ΕΥΘΥΜΟΥΣ
- ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ - ΕΥΜΑΧΟΣ - ΕΥΜΕΝΗΣ - ΕΥΜΗΛΟΣ -
ΕΥΜΟΛΠΟΣ - ΕΥΝΟΜΟΣ - ΕΥΠΑΛΙΝΟΣ - ΕΥΠΕΙΔΗΣ -
ΕΥΠΟΛΕΜΟΣ - ΕΥΠΟΛΙΣ - ΕΥΡΥΔΙΚΗ - ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ -
ΕΥΡΥΑΔΗΣ - ΕΥΡΥΔΑΗ - ΕΥΡΥΔΑΜΑΣ - ΕΥΡΥΚΛΕΙΑ -
ΕΥΡΥΛΟΧΟΣ - ΕΥΡΥΝΟΜΗ - ΕΥΡΥΣΘΕΥΣ - ΕΥΡΩΠΗ -
ΕΥΦΟΡΙΩΝ - ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ - ΕΦΙΠΠΟΣ - ΕΦΡΟΜΙΟΣ

Ζ

ΖΑΛΕΥΚΟΣ - ΖΕΦΥΡΟΣ - ΖΕΥΞΙΔΑΜΟΣ - ΖΕΥΞΙΠΠΟΣ - ΖΕΥΣ
- ΖΗΘΟΣ - ΖΗΛΟΣ - ΖΗΜΙΣ - ΖΗΝΟΒΙΟΣ - ΖΗΝΟΔΟΤΟΣ -
ΖΗΝΟΔΩΡΟΣ - ΖΗΝΩΝ - ΖΗΤΗΣ - ΖΩΝΑΙΟΣ - ΖΩΞΙΜΟΣ

Η

ΗΒΗ - ΗΓΗΜΩΝ - ΗΓΗΕΑΝΔΡΟΣ - ΗΓΗΕΙΑΣ - ΗΓΗΕΙΠΠΟΣ - ΗΓΙΑΣ
- ΗΛΕΚΤΡΑ - ΗΛΙΟΔΩΡΟΣ - ΗΜΟΧΟΣ - ΗΠΙΟΝΗ - ΗΡΑ
- ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ - ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ - ΗΡΑΚΛΗΣ - ΗΡΕΔΑΣ - ΗΡΙΓΟΝΗ -
ΗΡΙΛΛΟΣ - ΗΡΙΩΝΑ - ΗΡΟΔΟΤΟΣ - ΗΡΟΦΙΛΗ - ΗΡΩΝ - ΗΕΙΟΔΟΣ
- ΗΕΙΟΝΗ - ΗΦΑΙΣΤΙΩΝ - ΗΦΑΙΣΤΟΣ - ΗΩ

Θ

ΘΑΛΕΙΑ - ΘΑΛΗΣ - ΘΑΛΗΤΑΣ - ΘΑΜΥΡΙΣ - ΘΕΑΓΕΜΗΣ - ΘΕΑΝΩ
- ΘΕΜΙΣ - ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ - ΘΕΟΔΗΠΙΟΣ - ΘΕΟΚΛΗΣ -
ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ - ΘΕΡΕΪΤΗΣ - ΘΕΣΠΙΣ - ΘΕΤΙΣ - ΘΕΥΔΙΟΣ - ΘΕΩΝ
- ΘΗΒΑΪΣ - ΘΗΡΑΜΕΝΗΣ - ΘΗΣΕΥΣ - ΘΩΗ - ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ -
ΘΡΑΣΥΜΑΧΟΣ - ΘΥΕΣΤΗΣ - ΘΥΙΑ - ΘΥΜΟΧΑΡΗΣ - ΘΡΑΣΥΛΛΟΣ
- ΘΥΩΜΗ

Ι

ΙΑΜΒΛΙΧΟΣ - ΙΑΠΕΤΟΣ - ΙΑΣΩ - ΙΑΣΩΝ - ΙΑΣΙΩΝ - ΙΒΥΚΟΣ - ΙΔΑΙΟΣ
- ΙΔΟΜΕΝΕΥΣ - ΙΕΡΑΣ - ΙΕΡΟΚΛΗΣ - ΙΚΑΡΙΟΣ - ΙΚΕΤΑΣ - ΙΚΤΙΝΟΣ
- ΙΛΛΟΣ - ΙΛΥΡΙΟΣ - ΙΜΒΡΙΟΣ - ΙΝΑΧΟΣ - ΙΩΝ - ΙΩΜΗ - ΙΩΒΑΤΗΣ
- ΙΟΥΑΕΤΗ - ΙΟΥΔΑΣ - ΙΩΝΗ - ΙΠΠΑΡΧΟΣ - ΙΠΠΙΑΣ - ΙΠΠΟΔΑΜΕΙΑ
- ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ - ΙΡΙΣ - ΙΕΔΙΟΣ - ΙΕΑΝΔΡΟΣ - ΙΕΘΜΙΟΜΙΚΗΣ -
ΙΕΙΔΩΡΟΣ - ΙΕΟΚΡΑΤΗΣ - ΙΕΤΡΟΣ - ΙΤΗ - ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ - ΙΦΙΚΡΑΤΕΙΑ
- ΙΦΙΚΡΑΤΗΣ - ΙΩΛΚΙΟΣ - ΙΩ - ΙΩΝ

Κ

ΚΑΔΜΟΣ - ΚΑΛΜΙΑΣ - ΚΑΛΛΙΚΛΗΣ - ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ - ΚΑΛΛΙΜΙΚΟΣ
- ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΪΡΑ - ΚΑΛΛΙΠΠΟΣ - ΚΑΛΛΙΣΘΕΝΗΣ - ΚΑΛΛΙΕΤΡΑΤΟΣ
- ΚΑΛΛΙΕΤΩ - ΚΑΛΥΨΩ - ΚΑΡΝΕΑΔΗΣ - ΚΑΡΠΟΣ - ΚΑΞΕΑΝΔΡΑ -
ΚΑΣΤΩΡ - ΚΕΚΡΟΥ - ΚΕΝΤΑΥΡΟΣ - ΚΙΜΩΝ - ΚΙΜΗΕΙΑΣ - ΚΙΜΥΡΑ
- ΚΙΜΥΡΙΣ - ΚΛΕΙΜΟΣ - ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ - ΚΛΕΙΤΟΣ - ΚΛΕΙΩ
- ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ - ΚΛΕΟΜΗΔΗΣ - ΚΛΕΩΝ - ΚΛΙΤΙΑΣ - ΚΛΥΜΕΝΗ
- ΚΛΥΤΑΙΜΜΗΤΡΑ - ΚΛΥΤΙΔΗΣ - ΚΛΥΤΟΣ - ΚΛΩΘΩ - ΚΜΗΜΟΣ -
ΚΟΡΙΩΝΑ - ΚΟΡΙΝΝΟΣ - ΚΡΑΝΔΟΣ - ΚΡΑΤΗΣ - ΚΡΑΤΙΝΟΣ -
ΚΡΑΤΥΛΟΣ - ΚΡΙΤΙΑΣ - ΚΡΙΤΟΔΗΜΟΣ - ΚΡΙΤΟΛΑΟΣ - ΚΡΙΤΩΝ -
ΚΡΟΝΟΣ - ΚΤΗΕΙΑΣ - ΚΥΒΕΛΗ - ΚΥΜΟΘΩΝ

Λ

ΛΑΕΡΤΗΣ - ΛΑΪΟΣ - ΛΑΚΥΔΗΣ - ΛΑΚΩΝ - ΛΑΜΠΕΤΙΑ -
ΛΑΜΠΡΟΚΛΗΣ - ΛΑΜΠΩΝ - ΛΑΟΔΑΜΑΣ - ΛΑΟΔΑΜΕΙΑ -
ΛΑΟΔΙΚΗ - ΛΑΟΘΩΗ - ΛΑΟΦΙΛΟΣ - ΛΑΧΑΡΗΣ - ΛΑΧΕΪΣ -
ΛΑΧΗΣ - ΛΕΩΚΡΑΤΗΣ - ΛΕΟΝΤΕΥΣ - ΛΕΠΤΙΜΗΣ -
ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ - ΛΕΥΚΟΘΕΗ - ΛΕΥΚΩΝ - ΛΕΩΔΑΜΑΣ - ΛΕΩΝ
- ΛΕΩΜΙΔΑΣ - ΛΕΩΣΘΕΝΗΣ - ΛΕΩΧΑΡΗΣ - ΛΗΔΑ - ΛΗΤΩ -
ΛΙΝΟΣ - ΛΥΚΕΔΑΣ - ΛΥΚΙΣ - ΛΥΚΟΜΗΔΗΣ - ΛΥΚΟΣ -
ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ - ΛΥΚΟΦΩΝ - ΛΥΚΩΝ - ΛΥΣΙΑΣ - ΛΥΣΙΠΠΟΣ -
ΛΥΣΙΣ - ΛΥΣΙΕΤΡΑΤΗ - ΛΥΣΕΑΝΔΡΟΣ

Μ

ΜΑΓΝΗΣ - ΜΑΙΑ - ΜΑΚΑΡ - ΜΑΚΕΔΩΝ - ΜΑΝΤΙΑΣ - ΜΑΝ-
ΤΙΟΣ - ΜΑΝΤΩ - ΜΑΡΕΥΔΑΣ - ΜΕΓΑΚΛΗΣ -
ΜΕΓΑΛΟΣΤΡΑΤΗ - ΜΕΓΑΡΗ - ΜΕΓΑΣ - ΜΕΓΑΣΘΕΝΗΣ -
ΜΕΓΙΣΤΙΑΣ - ΜΕΛΑΜΠΟΥΣ - ΜΕΛΑΝΘΙΟΣ - ΜΕΛΑΝΘΩ
- ΜΕΛΑΜΠΙΠΙΔΗΣ - ΜΕΛΕΑΓΡΟΣ - ΜΕΛΙΣΣΟΣ - ΜΕΛΙΤΗ
- ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ - ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣ - ΜΕΝΕΛΑΟΣ - ΜΕΝΙΠΠΟΣ
- ΜΕΝΩΝ - ΜΕΡΟΠΗ - ΜΕΣΙΜΙΔΗΣ - ΜΕΤΩΝ - ΜΗΔΕΟΣ -
ΜΗΡΙΟΝΗ - ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ - ΜΗΤΡΟΚΛΗΣ - ΜΗΤΩΝ -
ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ - ΜΙΛΩΝ - ΜΙΝΩΣ - ΜΝΗΣΙΚΛΗΣ - ΜΟΥΣΑΙΟΣ -
ΜΥΚΗΝΗ - ΜΥΛΛΙΑΣ - ΜΥΜΗΣ - ΜΥΡΙΝΗ - ΜΥΡΜΗΣ -
ΜΥΡΤΙΛΟΣ - ΜΥΡΩΝ - ΜΥΡΩΜΙΔΗΣ

Ν

ΝΑΥΚΛΕΙΔΗΣ - ΝΑΥΚΡΑΤΗΣ - ΝΑΥΜΑΧΙΟΣ - ΝΑΥΠΙΟΣ -
ΝΑΥΣΙΚΑ - ΝΕΑΡΧΟΣ - ΝΕΟΚΛΗΣ - ΝΕΟΚΡΙΤΟΣ -
ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΣ - ΝΕΣΤΩΡ - ΝΕΦΕΛΗ - ΝΗΣΙΣ - ΝΗΡΕΥΣ -
ΝΗΡΙΤΗΣ - ΝΗΣΑΙΗ - ΝΗΣΩ - ΝΗΦΑΙΗ - ΝΙΚΑΓΟΡΑΣ -
ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ - ΝΙΚΑΡΕΤΗ - ΝΙΚΙΑΣ - ΝΙΚΟΚΛΗΣ -
ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ - ΝΙΚΟΜΗΔΗΣ - ΝΙΚΟΣΘΕΝΗΣ - ΝΙΚΩΝ - ΝΙΩΒΗ
- ΝΗΡΕΥΣ - ΝΙΣΟΣ - ΝΟΗΜΩΝ - ΝΥΜΦΟΔΩΡΟΣ

Ξ

ΞΑΝΘΙΠΠΟΣ - ΞΑΝΘΟΣ - ΞΕΝΑΡΧΟΣ - ΞΕΜΙΑΔΗΣ -
ΞΕΝΟΔΑΜΟΣ - ΞΕΝΟΚΛΕΙΑ - ΞΕΝΟΚΛΗΣ - ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ -
ΞΕΝΟΚΡΙΤΟΣ - ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ - ΞΕΝΟΦΙΛΟΣ - ΞΕΝΟΔΙΚΗ -
ΞΕΝΟΦΩΝ - ΞΕΝΩΝ - ΞΟΥΘΟΣ

Ο

ΟΔΙΟΣ - ΟΔΥΣΣΕΥΣ - ΟΙΑΓΡΟΣ - ΟΙΔΙΠΟΥΣ - ΟΙΝΕΥΣ -
ΟΙΝΟΜΑΧΟΣ - ΟΙΝΟΠΙΔΗΣ - ΟΙΝΟΠΙΩΝ - ΟΙΕΤΡΟΣ -
ΟΛΥΜΠΙΑΣ - ΟΛΥΜΠΙΟΣ - ΟΛΥΜΠΙΟΔΩΡΟΣ - ΟΛΥΜΠΟΣ -
ΟΛΥΜΘΙΟΣ - ΟΜΗΡΟΣ - ΟΜΗΤΩΡ - ΟΝΟΜΑΚΛΗΣ - ΟΠΙΤΗΣ -
ΟΡΕΣΤΗΣ - ΟΡΜΕΝΟΣ - ΟΡΦΕΥΣ - ΟΦΕΛΕΣΤΗΣ - ΟΥΙΜΟΣ

Π

ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ - ΠΑΙΩΝΕΙΟΣ - ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ - ΠΑΛΛΑΔΙΟΣ -
ΠΑΝΔΡΟΣΕΟΣ - ΠΑΝΔΙΩΝ - ΠΑΝΔΩΡΑ - ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ -
ΠΑΞΙΘΕΑ - ΠΑΤΡΟΚΛΗΣ - ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ - ΠΑΥΣΑΜΙΑΣ -
ΠΕΙΩΝ - ΠΕΙΣΑΝΔΡΟΣ - ΠΕΛΑΓΕΟΣ - ΠΕΛΟΥ - ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ -
ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ - ΠΕΡΙΚΛΗΣ - ΠΕΡΕΔΙΟΣ - ΠΕΡΕΣΦΟΝΗ -
ΠΕΡΕΣΕΥΣ - ΠΕΡΕΝΗΣ - ΠΗΓΑΣΕΟΣ - ΠΗΛΕΥΣ - ΠΗΛΕΟΠΗ -
ΠΙΚΡΙΩΝ - ΠΙΚΡΟΣ - ΠΙΛΔΑΡΟΣ - ΠΛΑΜΗΤΙΑΔΗΣ - ΠΛΑΤΩΝ
- ΠΛΕΙΣΤΟΜΙΚΗΣ - ΠΛΕΙΩΜΗ - ΠΛΗΘΩΝ - ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ -
ΠΟΛΕΜΑΡΧΟΣ - ΠΟΛΥΒΙΟΣ - ΠΟΛΥΔΑΜΑΣ -
ΠΟΛΥΔΑΜΝΕΙΑ - ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΣ - ΠΟΛΥΔΩΡΗ -
ΠΟΛΥΚΑΕΤΗ - ΠΟΛΥΚΡΑΤΗΣ - ΠΟΛΥΜΗΔΗΣ - ΠΟΛΥΜΕΙΚΗΣ -
ΠΟΛΥΜΩΝ - ΠΟΣΕΙΔΩΜΙΟΣ - ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ - ΠΡΩΤΕΥΣ -
ΠΡΩΤΟΓΕΜΗΣ - ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ - ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ - ΠΥΘΕΥΣ -
ΠΥΘΩΝ - ΠΥΡΡΑ - ΠΥΡΡΟΣ

Ρ

ΡΑΔΑΜΑΝΟΥΣ - ΡΑΜΦΙΑΣ - ΡΕΑ - ΡΗΓΙΝΟΣ - ΡΗΜΗ -
ΡΗΕΟΣ - ΡΗΤΟΡΙΟΣ - ΡΙΑΝΟΣ - ΡΙΩΝ - ΡΟΔΙΑ - ΡΟΔΕΙΑ -
ΡΟΔΕΙΑΣ

Σ

ΣΑΠΦΩ - ΣΑΡΑΠΙΩΝ - ΣΑΡΠΗΔΩΝ - ΣΕΪΡΙΟΣ - ΣΕΛΕΥΚΟΣ -
ΣΕΜΕΛΗ - ΣΘΕΝΕΛΟΣ - ΣΘΕΜΙΔΑΣ - ΣΙΔΗ - ΣΙΚΕΛΗ -
ΣΙΚΕΛΙΔΑΣ - ΣΕΪΛΗΜΟΣ - ΣΙΜΜΙΑΣ - ΣΙΜΩΜΙΔΗΣ - ΣΙΣΥΦΟΣ
- ΣΚΙΡΩΜΙΔΗΣ - ΣΚΟΠΕΛΙΑΝΟΣ - ΣΟΛΩΝ - ΣΟΦΙΛΟΣ -
ΣΟΦΟΚΛΗΣ - ΣΠΕΙΩ - ΣΠΙΝΘΑΡΟΣ - ΣΤΑΦΥΛΟΣ -
ΣΤΗΣΑΓΟΡΑΣ - ΣΤΗΕΙΧΟΡΟΣ - ΣΤΙΛΠΩΝ - ΣΤΡΑΒΩΝ -
ΣΤΡΑΤΟΚΛΗΣ - ΣΤΡΑΤΤΙΣ - ΣΤΡΑΤΩΝ - ΣΥΡΟΣ - ΣΦΟΔΡΙΑΣ -
ΣΩΚΡΑΤΗΣ - ΣΩΠΑΤΡΟΣ - ΣΩΦΙΛΟΣ - ΣΩΦΡΩΝ

Τ

ΤΑΙΝΑΡΟΣ - ΤΑΛΩΣ - ΤΑΝΤΑΛΟΣ - ΤΕΪΡΕΪΔΑΣ - ΤΕΪΕΙΑΣ -
ΤΕΚΤΩΝ - ΤΕΛΑΜΩΝ - ΤΕΛΑΥΓΗΣ - ΤΕΛΕΞΙΛΛΑ -
ΤΕΛΕΣΤΗΣ - ΤΕΛΕΣΤΩ - ΤΗΘΥΣ - ΤΗΛΕΒΟΗΣ -
ΤΗΛΕΚΛΕΙΔΗΣ - ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ - ΤΗΛΕΦΑΕΣΣΑ - ΤΗΛΕΦΟΣ -
ΤΗΜΕΝΟΣ - ΤΙΜΑΓΟΡΑΣ - ΤΙΜΑΙΟΣ - ΤΙΜΑΡΑΤΟΣ -
ΤΙΜΟΚΡΑΤΗΣ - ΤΙΜΟΛΑΟΣ - ΤΙΜΟΣΘΕΝΗΣ - ΤΙΜΟΧΑΡΗΣ -
ΤΙΜΩΝ - ΤΡΙΠΤΟΛΕΜΟΣ - ΤΥΡΤΑΙΟΣ - ΤΥΧΙΟΣ

Υ

ΥΑΓΜΗΣ - ΥΓΚΙΑ - ΥΠΑΤΙΑ - ΥΠΕΙΡΟΧΟΣ - ΥΠΕΡΙΩΝ -
ΥΠΕΡΕΙΔΗΣ - ΥΡΤΑΚΟΣ - ΥΡΤΙΟΣ - ΥΨΑΙΟΣ - ΥΨΙΚΡΑΤΗΣ -
ΥΨΙΠΥΛΗ

Φ

ΦΑΕΘΩΝ - ΦΑΙΔΙΜΟΣ - ΦΑΙΔΡΑ - ΦΑΙΩΝ - ΦΑΙΣΤΟΣ -
ΦΑΝΗΣ - ΦΑΝΟΔΙΚΟΣ - ΦΑΝΟΚΛΗΣ - ΦΕΙΔΙΑΣ - ΦΕΙΩΝ -
ΦΕΡΟΥΣΑ - ΦΗΜΙΟΣ - ΦΗΜΟΜΟΝΗ - ΦΙΛΑ - ΦΙΛΑΙΜΙΣ -
ΦΙΛΑΡΕΤΗ - ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΣ - ΦΙΛΗΤΑΣ - ΦΙΛΙΝΟΣ - ΦΙΛΙΠΠΟΣ
- ΦΙΛΙΕΚΟΣ - ΦΙΛΙΣΤΟΣ - ΦΙΛΛΙΣ - ΦΙΛΟΔΗΜΟΣ -
ΦΙΛΟΚΗΤΗΣ - ΦΙΛΟΛΑΟΣ - ΦΙΛΟΜΗΛΑ - ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ -
ΦΙΛΟΤΑΣ - ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ - ΦΙΝΕΥΣ - ΦΙΝΤΙΑΣ - ΦΙΝΤΥΣ -
ΦΟΙΒΟΣ - ΦΟΙΜΙΣ - ΦΟΡΜΙΩΝ - ΦΡΙΞΟΣ - ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ -
ΦΡΟΝΤΙΣ - ΦΡΥΝΙΧΟΣ - ΦΥΛΑΡΧΟΣ - ΦΥΛΕΥΣ - ΦΩΚΙΩΝ

Χ

ΧΑΙΡΕΔΑΣ - ΧΑΛΚΩΝ - ΧΑΡΗΣ - ΧΑΡΙΔΗΜΟΣ - ΧΑΡΙΚΛΗΣ -
ΧΑΡΙΣ - ΧΑΡΜΟΣ - ΧΕΪΡΩΝ - ΧΕΡΕΙΑΣ - ΧΕΙΩΝ - ΧΙΜΑΙΡΑ -
ΧΙΩΜΙΣ - ΧΛΩΡΙΣ - ΧΟΡΙΛΟΣ - ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ - ΧΡΥΣΘΕΜΙΣ

Ψ

ΨΑΜΑΘΕΙΑ

Ω

ΩΓΥΓΗΣ - ΩΚΕΑΜΙΣ - ΩΚΕΑΝΟΣ - ΩΡΕΪΘΥΙΑ - ΩΡΙΩΝ - ΩΡΟΣ

ΕΝΩΣΕΤΕ ΤΗΝ ΦΩΜΗ ΞΑΣ
ΜΕ ΤΗΝ ΔΙΚΗ ΜΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ
ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΥΤΗ ΜΑΣ ΔΦΟΡΑ ΔΜΕΣΑ
ΠΑΡΤΕ ΤΗΝ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΞΑΣ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΕ ΤΗΝ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΞΑΣ

ΠΩΣ Ο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ ΕΚΕΠΤΕΤΑΙ

W.H. Calvin

Γενικά οι πνευματικές λειτουργίες λαμβάνουν χώρα στόν Έγκεφαλικό Φλοιό. Ο Έγκεφαλικός Φλοιός καί ειδικότερα ο Μετωπικός Φλοιός είναι «υπεύθυνος» γιά τίς πνευματικές λειτουργίες. Τό εύρος του Έγκεφαλικού Φλοιού καλύπτει ένα πάχος 3 χιλιοστών νευρωνικής ουσίας ή οποία αποτελείται από νευρικά κύτταρα «Πυραμιδικού» τύπου. Τά Πυραμιδικά κύτταρα συνδεόμενα μεταξύ τους συγκροτούν «στηλες» έμβραδου 0,30 χιλ., οι οποίες σέ κάτοψη δίνουν τήν εικόνα στηλών όμοιων μέ τίς στηλες έφημερίδος, τών οποίων ή κάθε σειρά γραμμάτων-λέξεων αντίπροσωπεύει τούς δένδριτες τών Πυραμιδικών κυττάρων. Οι δένδριτες αυτοί σέ όριζόντιο επίπεδο δείχνουν τήν εικόνα σχεδόν έξαγώνων σχημάτων...

Τό σχεδόν έξάγωνο επίπεδο πού σχηματίζουν τά εκατομμύρια τών πυραμιδικών κυττάρων του φλοιού μαζί μέ τούς νευράξονές τους οι οποίοι συγκροτούν τίς «στηλες» δίνουν ένα όχι μόνο στερεοσκοπικό «σχήμα» αλλά καί μία τετραδιάστατη διάσταση (μήκος, πλάτος, ύψος) στόν χώρο...! Δηλαδή τά έρεθίσματα πού λαμβάνονται από τό έξωτερικό περιβάλλον, (της Φύσεως) επεξεργάζονται σέ μία τετραδιάστατη λειτουργία δίνοντας έτσι τήν δυνατότητα στην ανθρώπινη ύπαρξη νά όριοθετηή στόν χρόνο καί στόν χώρο. Δηλαδή νά βρή τήν θέση της μέσα στο Σύμπαν...!

Παντού λοιπόν Γεωμετρία...

Η γλώσσα έχει ιστορία περισσότερο τών 40.000 ετών...

Η εξέλιξη τών Γλωσσών δέν είναι, όπως μέχρι σήμερα πιστεύαμε, μία απλή διανοητική (πνευματική) λειτουργία της ανθρώπινης ύπαρξης. Η Γλώσσα εξελίχθηκε μαζί μέ τίς αντίστοιχες εξελίξεις πού έλαβαν χώρα στην ανθρώπινη ύπαρξη: τήν σχέση μέ τό περιβάλλον, τίς συναισθηματικές συγκρούσεις, τά επιφωνήματα κλπ. καθώς επίσης μαζί μέ τήν διανοητική ανάπτυξη του ανθρώπου κυνηγού, του κατασκευαστή έργαλειών, του γεωργού, καί μετά του κοινωνικού ανθρώπου τών οικισμών καί στην συνέχεια τών πόλεων.

Γύρω στά 15.000 χρόνια άρχισε καθώς πιστοποιούν οι αναπαραστάσεις ζωής στόν έλλαδικό χώρο (Θεσσαλία Μακεδονία κ.ά.) καθώς επίσης καί κυνηγών στην Ισπανία καί στην Ν. Γαλλία ή προσπάθεια γιά έγγραφη της ύποτυπώδους Γλώσσας πού οι τότε άνθρωποι χρησιμοποιούσαν.

Η επόμενη έντυπωσιακή προσπάθεια γραφής της Γλώσσας έγινε μεταξύ τών 12.000 καί 3.000 χρόνων.

Σέ αυτό τό χρονικό διάστημα άρχισε ή «ζωγραφική» άπεικόνιση τών αντικειμένων. Όμως αυτή ή προσπάθεια γραφής «ζωγραφίζοντας» τά χιλιάδες αντικείμενα ούτε εύκολη

ήταν, αφού «άπαιτούσε» νά γίνουν όλοι ζωγράφοι, ούτε εύχρηστη γιατί «έπαιρνε» πολύ χώρο καί χρόνο...

Μετά έγινε προσπάθεια γιά αναπαράσταση τών αντικειμένων μέ ιδεογράμματα. Αυτή ή Γραφή άντεξε στόν χρόνο μέχρι σήμερα καί είναι ή ιδεογραφική γραφή τών Κινέζων, τών Ιαπώνων, τών Ινδών κ.ά. Όμως είναι πάρα πολύ δύσκολη ή εκμάθηση τών ιδεογραμμάτων αφού πρέπει κανείς νά μάθη τό ολιγώτερο 3.000 σύμβολα...

Μετά ακολούθησε ή Γλώσσα τών Αιγυπτίων μέ τήν ιερογλυφική γραφή. Όμως καί ή χρήση τών ιερογλυφικών ήταν τό ίδιο δύσκολη όσο καί τών ιδεογραμμάτων...

Μετά, κατά τήν δεύτερη καί πρώτη χιλιετηρίδα, ή γραπτή γλώσσα τών Κρητών στην περιοχή του Αιγαίου καί στά παράλια της Ανατολικής Μεσογείου διαμορφώθηκε κατά περιόδους σέ φοινικική, παλαιστινιακή, έβραϊκή, άραβική, σημιτική κ.ά. Όμως αυτή ή γλώσσα ήταν γλώσσα μόνο συμφώνων καί γραφόταν από δεξιά προς τά αριστερά. Αυτή ή γλώσσα ήταν ή μόνη που μπορούσε νά εξελιχθή γιατί ήταν γλώσσα πού δημιουργήθηκε από τήν «άφαιρεση» καί περαιτέρω εξέλιξη της ανθρώπινης αναπτύξεως.

Η δυσκολία τόσο της γραφής όσο καί της προφοράς καί αυτής της γλώσσας ήταν επίσης πολύ δύσκολη γιατί έπρεπε νά γνωρίζη κανείς εκ τών προτέρων τό νόημα τών λέξεων γιά νά βάζη τά αντίστοιχα φωνήεντα μεταξύ τών συμφώνων έτσι ώστε νά υπάρξη λογική κρίση... Έπρεπε νά ξέρη

κανείς εκ τών προτέρων τήν γλώσσα προφορικά γιά νά μπορέη τόσο γιά νά τήν γράψη όσο καί νά τήν διαβάση...

Μέχρι τό -1.500 θά λέγαμε ότι οι γλώσσες πού μίλησαν δέν έχουν παγκόσμια χρήση εξ αίτιας τών πολλών ιδεογραμμάτων γιά τίς κινεζικές, ιαπωνικές, ινδικές, αιγυπτιακές διαλέκτους καθώς επίσης καί γιά τίς σημιτικές καί φοινικικές διαλέκτους της Μεσογείου.

Επίσης πρέπει νά τονίσουμε ότι οι ιδεογραφικές, οι «φωτογραφικές», οι ιερογλυφικές γραφές γράφονταν κάθετα... Ένώ οι σημιτικές, έβραϊκές, άραβικές γράφονται από δεξιά προς τά αριστερά.

Θά λέγαμε πως από τό -2000 μέχρι τό -1500 ή προσπάθεια γιά μία παγκοσμιοποίηση της γραπτής γλώσσας είχε παγώσει...

Η κύρια αίτια πού οι άνθρωποι μέχρι τότε έγραφαν από δεξιά προς τά αριστερά είναι ότι οι άνθρωποι δέν είχαν εξελιχθή διανοητικά γιά νά «έποπτεύουν», νά έχουν «γνώση» τών πράξεών τους. Δηλαδή αφού τό δεξιό ήμισφαίριο του έγκεφάλου είναι τό συναισθηματικό καί τό παρορμητικό... χωρίς λογική καί κριτική ικανότητα, αυτό δείχνει ότι τό

πνευματικό επίπεδο τών τότε ανθρώπων έπηρεαζόταν περισσότερο από τίς παρορμήσεις καί τήν χαοτική κατάσταση πού βρισκόταν ό όδυνηρός συναισθηματικός τους κόσμος.

Γράφοντας, βέβαια, καί διαβάζοντας από δεξιά προς τά αριστερά αυτό όριοθετεί καί τό πνευματικό επίπεδο αυτών τών λαών, τό όποιο δέν υπόκειται σέ αύστηρή αντικειμενική καί κριτική έλεγχο της αναπτυγμένης λογικής...

Όμως γράφοντας από αριστερά προς τά δεξιά σημαίνει ότι τώρα τήν έποπτεία καί τόν έλεγχο τόν έχει τό αριστερό ήμισφαίριο, επομένως σημαίνει ότι καί τόν έλεγχο της γλώσσας καί της γραφής του άπαντα τό αριστερό ήμισφαίριο τό όποιο είναι υπεύθυνο γιά τήν όσο τό δυνατόν αντικειμενικώτερη λογική κρίση, έρευνα καί προσοχή...

Τό αριστερό ήμισφαίριο του έγκεφάλου είναι υπεύθυνο γιά τήν λογική, τήν άφαιρεση, τόν προγραμματισμό καί γενικά γιά τήν όργάνωση της ζωής... Τό αριστερό είναι υπεύθυνο γιά τήν συναισθηματική εκδήλωση, τήν φαντασία, τόν στοχασμό, τό όνειροπόλημα κ.ά... Η άρμονική ισορροπία καί τών δύο ήμισφαιρίων του έγκεφαλικού φλοιού δημιουργεί τίς προϋποθέσεις γιά τήν επιτυχία στην ζωή...

Έτσι λοιπόν γύρω στό -1500 ολόκληρος ό τότε γνωστός κόσμος είχε καθηλωθή στό γλωσσικό αδιέξοδο καί έφ' όσον τό επίπεδο εξέλιξεως της γλώσσας προδιαγράφεται καί από τό επίπεδο της πνευματικής εξέλιξεως, ή καθήλωση καί τό αδιέξοδο της γλώσσας δέσμευε καί τήν πνευματική ανάπτυξη τών ανθρώπων της εποχής εκείνης.

Τότε ήσαν οι Έλληνες πού έβγαλαν τήν ανθρωπότητα από αυτό τό αδιέξοδο.

Έτσι γύρω στό -1200 μέχρι τό -800 άρχισε ή μεταστροφή της πνευματικής αναπτύξεως. Δηλαδή μέ τήν αυτογνωσία πού σημαίνει τήν αντιστροφή του μέχρι τότε τρόπου προσοχής... από μονοδιάστατο έξωστρεφή σέ δυσδιάστατο διπλής προσοχής τρόπο...

Δηλαδή τό αριστερό ήμισφαίριο, δηλαδή ή σκέψη, ή προσοχή, ή αντίληψη, νά αφήνη νά περνούν τά συναισθηματικά έρεθίσματα του δεξιού ήμισφαιρίου... Δηλαδή ήταν τώρα τό αριστερό ήμισφαίριο πού λόγω της πνευματικής εξέλιξεως τών αρχαίων Έλλήνων, έπαιρνε τώρα τήν «εύθύνη» της πνευματικής περιπέτειας: αυτογνωσία, φιλοσοφία, ποίηση, τέχνες κ.λπ.

Αυτογνωσία λοιπόν σημαίνει: α) άποδοχή τών συναισθηματικών καταστάσεων πού μάς συμβαίνουν β) διερεύνηση αυτών τών συναισθηματικών καταστάσεων ώστε νά άνιχνευθή ή φύση καί νά καταστούν Συνείδηση... Συνείδηση: Σύνδεση δύο ή περισσοτέρων πληροφοριών. Τών πληροφοριών έρεθισμάτων πού δεχόμαστε από τό έξωτερικό μας περιβάλλον μέ τήν αντίστοιχη πληροφορία στό έσωτερικό περιβάλλον του σωματικού μας κόσμου. Κατανόηση της φύσεως καί της αιτίας τών παθών...

Βέβαια αυτή ή προσπάθεια γιά Αυτογνωσία τών Έλλήνων είχε άρχίσει από πιό μπροστά... Επίσης οι Έλληνες ήσαν καί οι Δημιουργοί τών άτελών Γραμμικών γραφών, από

τίς όποιες προήλθαν καί ή φοινικική (από τόν Φοίνικα του Κρητός) καί οι άλλες σημιτικές γραφές...

Ήσαν οι Έλληνες οι όποιοι δημιούργησαν τά σύμβολα τών φωνηέντων τά όποία αφού παρέβαλαν μεταξύ τών συμφώνων δημιούργησαν στην συνέχεια τίς ολοκληρωμένες λέξεις όπως τίς ξέρομε σήμερα, αφού όμως άλλαξαν τήν κατεύθυνση της γραφής από δεξιά προς τά αριστερά πού ήταν προς τά δεξιά τώρα. Αφού γιά νά γίνη αυτό άλλαξαν επαναστατικά τόν τρόπο σκέψεως... Η επαναστατική αλλαγή δέν ήταν μία μικρή αλλαγή, αλλά όλωσδιόλου αντίθετα (180° διαφορά...!). Τό ότι οι σημιτικές γλώσσες ακόμα καί σήμερα γράφονται από δεξιά προς τά αριστερά είναι λογικό έπιχείρημα ότι ακόμα καί οι γραμμικές γλώσσες ήταν έφεύρεση τών Έλλήνων.

Έτσι μετά τόν -8ο αιώνα περίπου τό Αλφάβητο αποτελούσαν 24-26 γράμματα. Πολύ λίγα σχετικά με τά ιδεογράμματα, τά ιερογλυφικά καί τίς «άόριστες» (σημιτικές, φοινικικές γραμμικές) γραφές.

Ήταν τό έλληνικό Αλφάβητο μέ τό όποιο, τώρα οι άνθρωποι μπορούσαν νά γράφουν ακριβώς, ότι άκουγαν. Νά γράφουν, τι σκέφτονταν, σέ όποιαδήποτε γλώσσα... Έντυπωσιακή, επαναστατικά «φοβερή» ανάπτυξη καί πνευματική εξέλιξη του πνεύματος.

Ναί, ή όποιαδήποτε γλώσσα καί τό όποιοδήποτε φωνητικό ιδίωμα μπορούσε μέ τήν χρησιμοποίηση τών συμφώνων καί τών φωνηέντων νά αναπαρασταθούν σέ γραφική μορφή... καί νόημα... λόγο...!

Οι Έλληνες προκάλεσαν νοητική επαναστατική μεταστροφή στόν μέχρι τότε τρόπο σκέψεως τόν όποιο, από μονοδιάστατο τόν μετουσίασαν σέ δυσδιάστατο. Η «έφεύρεση» της Γλώσσας ήταν πλέον αναπόφευκτη. Μέ τήν επαναστατική τροποποίηση στην Γλώσσα

οι έλλήνες καί έχαραξαν άνεξίτηλα πλέον ολόκληρη τήν δυτική σκέψη, τήν Φιλοσοφία, τήν Τέχνη, τήν Έπιστήμη... Η γλώσσες στόν δυτικό κόσμο είναι στην ουσία ή ίδια ή Έλληνική Γλώσσα...

Πράγματι ή Έλληνική Γλώσσα κατέστη ή μεγαλειώδης έλπίδα της ανθρωπότητας... Μέ 24 σύμβολα μπορούσε κανείς νά εκφραστή γραπτώς. Δέν ήταν επομένως έκπληξη ότι ή πρώτη εξήγηση γιά τήν λειτουργία του δεξιού καί του αριστερού έγκεφαλικού ήμισφαιρίου είχε άνακαλυφθή από τούς Έλληνες πριν από τήν δημιουργία της γλώσσας...

Η παραπάνω «βιολογική» εξήγηση του τρόπου προέλευσεως καί γραφής της Έλληνικής Γλώσσας (δηλαδή τό άν αυτή προήλθε από τίς σημιτικές ή φοινικικές, λαμβανόμενες σάν άσχετες μέ τήν Γραμμική, Κρητική, Αιγαία) καταδεικνύει, καταμαρτυρεί καί επιβεβαιώνει τήν τελείως άσχετη καί άσύνδετη προέλευση μέ αυτές τίς γλώσσες οι όποιες έχουν μείνει σέ πρωτόγονο επίπεδο αφού ή γραφή τους άφ' ενός μέν στερείται συμφώνων άφ' έτέρου της λογικής κατευθύνσεως πού είναι ή από αριστερά προς τά δεξιά. σύμφωνη μέ τήν πνευματική εξέλιξη τών δημιουργών της.

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΑΡΧΙΜΗΔΟΥΣ ΕΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΚΚΑΣ

Ενα ρολόι από την αρχαιότητα μετρά και πάλι τις ώρες στα Βριλήσσια, όπως ακριβώς έκανε πριν από είκοσι τρεις αιώνες, όταν το ανακάλυψε ο πρώτος κατασκευαστής του.

Τον τρίτο π.Χ. αιώνα, ο κορυφαίος μαθηματικός και μηχανικός της αρχαιότητας, ο Αρχιμήδης, ανάμεσα στις πολλές άλλες ανακαλύψεις του, κατάφερε να επινοήσει και να κατασκευάσει το πρώτο ρολόι ακριβείας, που μπορούσε να μετρά τις ώρες μέρα και νύχτα, εν αντιθέσει με τα ως τότε γνωστά ήλιακα ρολόγια, που δεν μπορούσαν να δείξουν την ώρα, παρά μόνο με την βοήθεια του ήλιου.

Τις μέρες της συννεφιάς, αλλά και τις νύχτες, τα ήλιακα ρολόγια ήταν άχρηστα και αυτός ήταν ένας σοβαρός λόγος που παρακίνησε τον Αρχιμήδη να στρέψει το εφευρετικό μυαλό του προς αναζήτηση μιας άλλης μηχανής που θα μετρά με ακρίβεια τον χρόνο, χωρίς να δεσμεύεται από το φως του ήλιου.

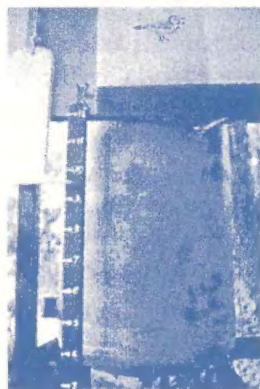
Αυτό είναι το πρώτο υδραυλικό ρολόι!

Λειτουργεί με νερό και έχει θαυμαστή ακρίβεια, με διαφορά ενός ή δύο λεπτών το 24ωρο!

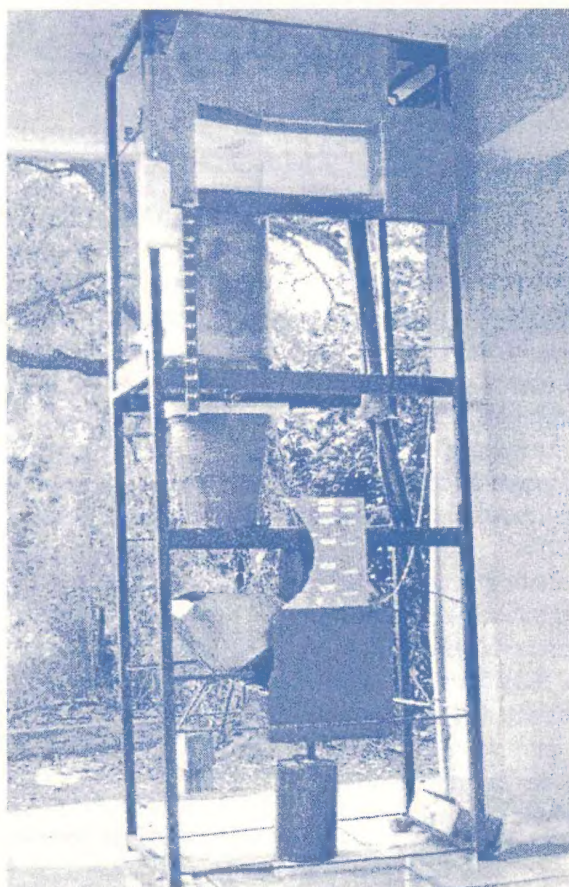
Ο Γιάννης Σακκάς, ο άνθρωπος που το κατασκεύασε, δεν είναι βέβαια "ρολογάς". Είναι μηχανικός, διδάκτωρ του Έθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, μηχανολόγος-ηλεκτρολόγος. Έχει, όμως, στο ενεργητικό του αρκετές κατασκευές επάνω σε επινοήσεις του Αρχιμήδους.

Το 1973 αναπαρέστησε την καύση του ρωμαϊκού στόλου από τον Αρχιμήδη, με την βοήθεια μεγάλων κατόπτρων.

Το 1981 επανακατασκεύασε το ατμοηλεκτρόβλο του Αρχιμήδους και το δοκίμασε με επιτυχία, εκτοξεύοντας από την ξύλινη του κάννη ένα βόλι.

Τό κυρίως καιντόν με τίς ώρες. Ο δείκτης δείχνει 9,45 ακριβώς. Πάνω ένας ζωγραφιστός κούκος. Τό σφύριγμα, που αποδίδεται σ' αυτόν, παράγεται από τό νερό που χύνεται, όταν ανάτρηται τό δοχείο.

Ολόκληρη ή συσκευή του υδραυλικού ρολογιού του Αρχιμήδους. Τό ύψος της ξεπερνά τό δύο μέτρα. Τά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν κατασκευή της είναι πολύ συντημένα. Πήλινα και τεμαχισμένα δοχεία, σπάγκοι, απλά σωληνάκια και φυσικά λειτουργεί μέ... νερόκι!

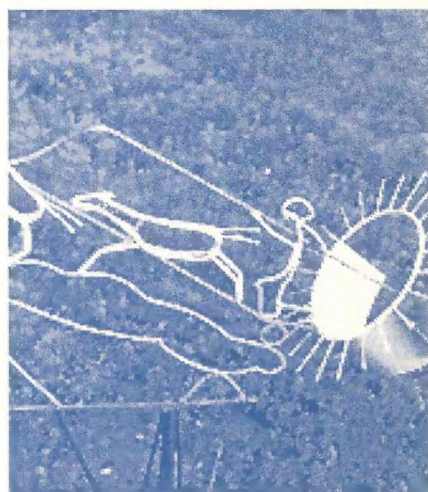
Το 1991 ήλθε ή σειρά γιά τό υδραυλικό ρολόι, μία πολύπλοκη κατασκευή από ευτελή και συνηθισμένα υλικά, που όμως χρειάστηκε 17 χρόνια σέ μελέτες και πειρατισμούς μέχρι νά μπορέσει ό "κούκος" του νά λαλήσει. Γιατί αυτό τό ρολόι δέν δείχνει απλώς τήν ώρα σέ μία κλίμακα. Έχει και ήχητικό σήμα τής ώρας, όπως είχε και τό ρολόι του Αρχιμήδους.

Μία έντυπωσιακή κατασκευή!

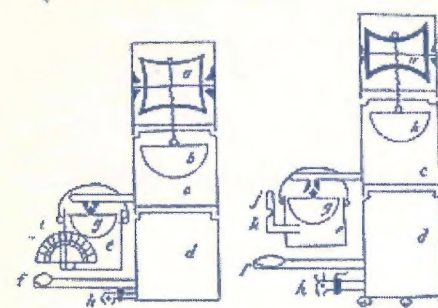
-Κύριε Σακκά, είναι πραγματικά περίεργο αυτό που διαπιστώνουμε με αυτήν την κατασκευή, να μπορεί να συναγωνίζεται σε ακρίβεια ένα σύγχρονο "Κουάρτζ". Θα μάς δείξετε τον μηχανισμό του;

-Είναι πάρα πολύ απλός. Όλη ή κατασκευή βασίζεται σέ μία σκέψη, σέ μία διαπίστωση που έκανε ό μεγάλος πραγματικά μαθηματικός και μηχανικός από τις Συρακούσες, ό Αρχιμήδης. Και ή διαπίστωση αυτή είναι ότι τό νερό που βρίσκεται μέσα σέ ένα δοχείο, μπορεί νά χύνεται από μία τρύπα του δοχείου με σταθερό ρυθμό, αρκεί νά παραμένει σταθερή ή στάθμη του νερού μέσα στό δοχείο. Αυτή είναι συνεπώς ή καρδιά του ρολογιού, ή "μηχανή" του.

Υπάρχει, λοιπόν, αυτό τό δοχείο από τό οποίο φεύγει τό νερό τό οποίο "μετράει" τήν ώρα, και γιά νά κρατιέται σταθερή ή στάθμη, υπάρχει από πάνω ένα άλλο δοχείο, μία δεξαμενή από τήν οποία ρέει ή ίδια ποσότητα νερού και συμπληρώνει τήν απώλεια. Γιά νά μπορέσει νά κρατηθεί σταθερή ή στάθμη, υπάρχει ένας πλωτήρας ό

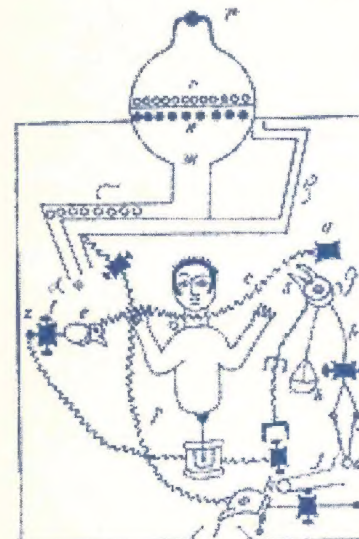
Ένα ήλιακό ρολόι που κατασκεύασε ό Γιάννης Σακκάς και τό έστησε δίπλα από τό υδραυλικό. Και αυτό τό ρολόι δείχνει τίς αρχαίες ώρες.

Δύο σχέδια από τό ρολόι του Αρχιμήδους, όπως διασώθηκαν από τούς Άραβες.

οποίος ρυθμίζει τήν ροή του νερού από τήν δεξαμενή πρós τό "δοχείο σταθερής στάθμης", δηλαδή τήν "μηχανή" του ρολογιού. Αυτή είναι ή βασική λειτουργία. Από κεί και πέρα, υπάρχουν και όρισμένες άλλες συμπληρωματικές επινοήσεις, γιά τό ήχητικό σήμα του ρολογιού, που επιτυγχάνεται με αυτά τά σφαιρίδια που πέφτουν μέσα σέ ένα σωλήνα, κάθε φορά που ανάτρεπεται τό δοχείο με τό νερό, δηλαδή όταν συμπληρώνεται μία ώρα. Και τό σφαιρίδιο αυτό, βγαίνοντας από τόν σωλήνα χτυπάει πάνω σέ ένα καμπανάκι, τό οποίο και σημαίνει τήν ώρα. Κάθε μία ώρα ακριβώς, ό δείκτης μετακινείται κατά μία ένδειξη, ενώ τήν ίδια στιγμή χτυπάει και τό καμπανάκι.

Βέβαια, οι ώρες των αρχαίων ήταν λίγο διαφορετικές από τις δικές μας, μία και είχαν διαφορετική διάρκεια οι ώρες της ημέρας από τις

Ένα έντυπωσιακό σχέδιο γιά τό υδραυλικό ρολόι του Αρχιμήδους. Μία από τίς πολλές σχεδιάσεις του κατά καιρούς στην διαδρομή των 23 αιώνων από τότε που πρωτοκατασκευάστηκε στις Συρακούσες.

την δύση του ήλιου μέχρι την ανατολή. Το καλοκαίρι, λοιπόν, που ή νύχτα είναι μικρή και ή μέρα είναι μεγαλύτερη, οι νυχτερινές ώρες είχαν μικρότερη διάρκεια από τις ημερήσιες. Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει τον χειμώνα, που ή νύχτα είναι μεγαλύτερη από την ημέρα. Έπρεπε, λοιπόν, τό ρολόι νά ρυθμίζεται ανάλογα και αυτό γίνεται πιο γρήγορα ή πιο άργα.

-Σώζονται μήπως κάποιες μαρτυρίες γιά τήν θέση που ήταν τοποθετημένα αυτά τά ρολόγια στην αρχαιότητα;

-Ήσαν στημένα σέ δημοσίους χώρους, γιά νά μπορούν νά τά βλέπουν. Στις Συρακούσες θά υπήρχαν προφανώς τέτοια ρολόγια.

-Εσείς από που άντλήσατε πληροφορίες γιά νά κατασκευάσετε αυτό τό ρολόι;

-Τήν πρώτη πληροφορία γιά τό ότι ό Αρχιμήδης είχε κατασκευάσει υδραυλικό ρολόι, τήν είχα από τόν άείμνηστο μαθηματικό Ευάγγελο Σταμάτη, ό όποιος έχει διασώσει τό όγκώδες έργο του Συρακούσιου μαθηματικού στα

"Αρχιμήδους Άπαντα".

Πρώτη φορά, λοιπόν,

έμαθα γι' αυτό τό ρολόι τό

1974 και από τότε μπήκα στον πειρασμό νά τό κατασκευάσω, μελετώντας προσεκτικά τό έργο του Αρχιμήδους. Πειραματίστηκα όλα αυτά τά χρόνια, χρησιμοποιώντας πρόχειρα υλικά, τέτοια που φαντάζομαι ότι θά μπορούσαν νά υπάρχουν και στην εποχή του Αρχιμήδους, τουλάχιστον όμοιά τους. Πιστεύω ότι αυτή ή κατασκευή δέν πρέπει νά απέχη από εκείνη του Αρχιμήδους, σέ ό,τι άφορά στην λειτουργία της.

Η περιγραφή του υδραυλικού αυτού ρολογιού του Αρχιμήδους διεσώθη από τούς Άραβες και διεσώθησαν μάλιστα και διάφορες άπεικονίσεις του σέ σκίτσα.

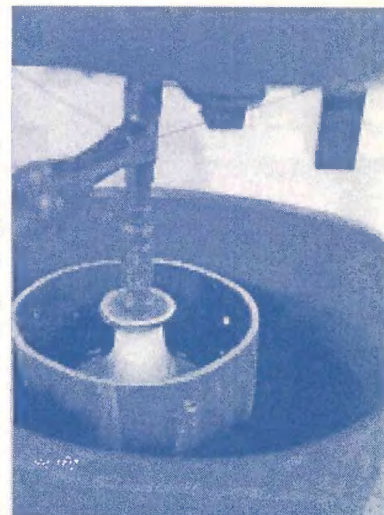
-Σας βοήθησαν αυτές οι άπεικονίσεις του ρολογιού, που διεσώθησαν από τούς Άραβες;

-Όχι και πολύ. Τις έλαβα άσφαλώς ύπ' όψιν μου, αλλά στην κατασκευή άνέκυψαν όρισμένα λειτουργικά προβλήματα, τό όποια μου πήραν άρκετό χρόνο μέχρι νά τά λύσω, μελετώντας πολύ προσεκτικά τό έργο του Αρχιμήδους. Οι Άραβες διεσώσαν μόν σέ γενικές γραμμές τήν περιγραφή του ρολογιού, αλλά με κάποια λάθη, όπως συμβαίνει με τήν περιγραφή του σχήματος που είχε τό δοχείο τό οποίο ανάτρεπεται, άφού συγκεντρώνει τήν ποσότητα του νερού, ή όποια έκρέει από τό "δοχείο σταθερής στάθμης" στην διάρκεια τής ώρας. Έπρεπε νά κάνω άρκετές μελέτες γιά νά φτάσω σέ αυτό τό άποτέλεσμα, χωρίς νά ξεφύγω από τό άρχικό πνεύμα τής επινοήσεως του Αρχιμήδους.

Ο περισσότερος χρόνος καταναλώθηκε στην μελέτη, παρά στην ίδια τήν κατασκευή.

Δοχείο στό όποιο συγκεντρώνεται τό νερό και ανάτρεπεται μόνο του κάθε μία ώρα ακριβώς, γιά νά παράγει τό ήχητικό σήμα τής ώρας.

Αυτή είναι ή καρδιά του υδραυλικού ρολογιού του Αρχιμήδους. Η μηχανή του. Ένα πήλινο δοχείο με ένα πλωτήρα γιά νά κρατά σταθερή τήν στάθμη του νερού, γιά σταθερή ροή στο μέτρημα τής ώρας.

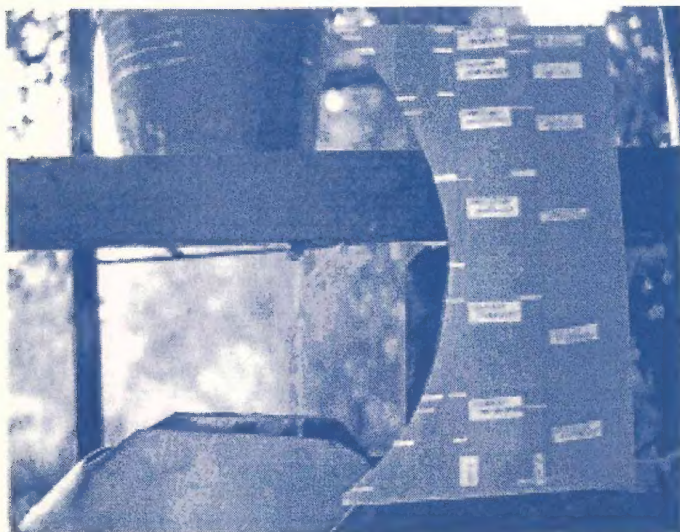
Σήμερα ίσως να φαντάζει μια άπλοϊκή κατασκευή. Μια άφελής κατασκευή, όπως μπορεί να φαίνονται και οι άλλες κατασκευές του Αρχιμήδους. Δεν είναι όμως έτσι. Γιατί θα πρέπει να δούμε αυτήν την κατασκευή, αυτό το ρολόι, με τα μέτρα της εποχής που το ανακάλυψε ο Αρχιμήδης. Τότε υπήρχαν βέβαια τα ήλιακα ρολόγια, αλλά όταν δεν υπήρχε ήλιος ήταν άχρηστα. Την νύχτα ο υπολογισμός της ώρας γινόταν με διάφορους τρόπους κατά... προσέγγιση, αν μπορεί να ειπωθεί κάτι τέτοιο, αφού προσπαθούσαν να υπολογίσουν την ώρα από την θέση κάποιων άστρων στον ούρανο, ή από το ρόδισμα της αύγης. Αυτοί ήταν οι τρόποι. Προσπαθούσαν να μετρήσουν ακόμη τον χρόνο από την ποσότητα του λαδιού που έκαιγαν τα λυχνάρια.

Έρχεται λοιπόν αυτή η ανακάλυψη του Αρχιμήδους και μετρά με ακρίβεια τις ώρες. Οι παρατηρήσεις και οι μετρήσεις που έχω κάνει δείχνουν ότι αυτό το ρολόι είναι ακριβείας, την στιγμή που δεν ξεφεύγει παρά μόνο ένα λεπτό μπροστά ή πίσω μέσα σε ένα 24ωρο.

Στο "καντράν" του αναγράφονται εκτός από τις ώρες, και οι μήνες με την ονομασία που τους είχαν δώσει στην αρχαιότητα (οι αρχαίοι Άττικοι μήνες):

Σκироφοριών:	21 Ιουνίου έως 20 Ιουλίου.
Έκατομβαιών:	21 Ιουλίου έως 20 Αύγουστου.
Μεταγεινιών:	21 Αύγουστου έως 20 Σεπτεμβρίου.
Βοηδρομιών:	21 Σεπτεμβρίου έως 20 Οκτωβρίου.
Πυανεσιών:	21 Οκτωβρίου έως 20 Νοεμβρίου.
Μαιμακτηριών:	21 Νοεμβρίου έως 20 Δεκεμβρίου.
Ποσειδεών:	21 Δεκεμβρίου έως 20 Ιανουαρίου.
Γαμηλιών:	21 Ιανουαρίου έως 20 Φεβρουαρίου.
Άνθεσθηριών:	21 Φεβρουαρίου έως 20 Μαρτίου.
Έλαφβολιών:	21 Μαρτίου έως 20 Απριλίου.
Μουνιχιών:	21 Απριλίου έως 20 Μαΐου.
Θαργηλιών:	21 Μαΐου έως 20 Ιουνίου.

Έχει μία γοητεία αυτό το ρολόι, παρ' ότι είναι... λιγάκι δύσκολο να το φορέση κανείς στο χέρι του!

Ένα από τα δύο καντράν του ρολογιού, στο οποίο αναγράφονται οι μήνες με την ονομασία που είχαν στην αρχαιότητα, σύμφωνα με το Άττικό ημερολόγιο.

ΘΕΡΙΝΟΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΟΝ

Αί χρονικά στιγμιαί, κατά τας οποίας ο Ήλιος διέρχεται από τὰ σημεία τῶν Τροπῶν, ὀνομάζονται Τροπαί τοῦ Ἡλίου καὶ ἔχομεν δύο τοιαύτας, τὴν Θερινὴν καὶ τὴν Χειμερινήν. Αἱ χρονικά στιγμιαί, κατά τας οποίας διέρχεται ἀπὸ τὰ σημεία τοῦ Ἰσημερινοῦ, ὀνομάζονται Ἰσημερία.

Κατὰ τὰς φυσικὰς αὐτὰς ἐορτάς ἃς κρούσωμεν τὴν θύραν τοῦ Μεγάλου Ναοῦ τῆς φύσεως, ἐνθα τελοῦνται τὰ θαυμάσια ἀπόκρυφα αὐτῆς, διὰ τῶν λειτουργούντων θεῶν νόμων τῆς.

Ἄς ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὰς διανοίας μας πᾶσαν ταπεινὴν σκέψιν καὶ ἃς στρέψωμεν ἀμέριστον τὴν προσοχήν μας πρὸς τὸ μέγα Μυστήριον τῆς Φύσεως, φροντίζοντες νὰ ἀρυσθῶμεν τὰ κατάλληλα ὠφελήματα διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν μας. Διὰ τῆς μυστικῆς κλειδὸς τῆς Ἀρχαίας Γνώσεως, θὰ ἐπιχειρήσωμεν ν' ἀνοίξωμεν τὰς πύλας τοῦ Ναοῦ τούτου καὶ μέ εὐλάβεια νὰ σταθῶμεν πρὸ τῶν ὑπερτάτων Δυνάμεων καὶ Νόμων τῆς Φύσεως, τῆς κοινῆς τῶν πάντων Μητρὸς, πού λειτουργοῦν ἐν αὐτῇ τὰ θεῖα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς Μυστήριά της.

Ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τούτων τῆς φυσικῆς μεταβολῆς, γαλήνη ἃς πλημμυρίσῃ τὰς ψυχὰς μας καὶ τὸ φῶς ἃς φυγαδεύσῃ ἐκ τῶν διανοῶν μας τὰ σκότῃ τῆς ἀμαθείας, ὁ ὕπατος πνευματικὸς κόσμος ἃς μᾶς ἐμπνέῃ, ἐν ὅψει τοῦ μεγάλου φυσικοῦ γεγονότος, τῶν φυσικῶν ἐορτῶν.

Αἱ δύο Ἰσημερίαι καὶ αἱ δύο Τροπαί τοῦ Ἡλίου ἐωρτάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Μυστῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Μυστηρίων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θρησκείας. Αἱ τέσσαρες ἐποχαί τοῦ ἔτους εἶναι περίοδοι κατὰ τὰς οποίας, ἐν ἐκάστη, διαφορετικὰ φαινόμενα λαμβάνουν χώραν ἐπὶ τῆς Γῆς, λόγω τῆς θέσεως τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τῆς τροχίας τοῦ Ζωδιακοῦ. Οἱ πρόγονοί μας ἦσαν φυσιολάτραι καὶ πνευματόδοξοι, δὲν ἦσαν Εἰδωλόλατραι καί, ἴσως, πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς Φύσεως. Οἱ Μύσται τῆς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς ἀστρολογικῆς των παρατηρήσεως, διέκριναν, ἐκτὸς τῶν φυσικῶν αποτελεσμάτων, τὰ ὅποια τὸ ὄμμα τοῦ θνητοῦ παρατηρεῖ, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς, καὶ ἔκτακτα φαινόμενα, τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐποχῶν τούτων ἐπὶ τῶν μορφῶν καὶ τῶν ψυχῶν τῆς Γῆς, διὰ τῆς ἐπαιροῆς τῶν Οὐρανίων Σωμάτων ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τῆς Γῆς καὶ τῆς καθόλου ζωῆς αὐτῆς.

Ἰνα δέ, ἐκ τῆς ἐπαιροῆς αὐτῆς, ὠφελῶνται οἱ μύσται, τὰ μυστήρια διέγραφαν εἰδικὰς τελετάς, ὅπως δι' αὐτῶν οἱ συμμετέχοντες ἐνισχύονται εἰς τὰς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν προσπαθείας των. Ἐλπίς μεγάλων ὠφελημάτων καὶ βοηθείας διὰ τὰς ψυχὰς μας ὑπάρχει καὶ δι' ἡμᾶς, μετέχοντας ἐνσυνειδήτως εἰς αὐτάς, ἐάν ἡ σκέψις μας ἀνυψωθῇ, εἰς τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα ἐπίπεδα, ὅπου τὰ ταπεινά πάθη καὶ ἰδέαι δὲν μολύνουν τὴν ἀγνότητα τῆς ἐμπνεύσεως.

Τὰ Μυστήρια, παρὰ τὴν σιγὴν των, ζοῦν καὶ σήμερα καὶ μετὸν τρόπον των ὁδηγοῦν τοὺς ζηλωτάς τῆς ἀληθείας, ὅπως καταλάβουν τὰ σκῆπτρα τῆς Γνώσεως.

Μὲ μόνη διάκρισιν, ὅτι μεταδίδουν τὰς ἀληθείας των εἰς ἐκλεκτάς ψυχὰς καὶ ἰσχυράς διανοίας, ἀποκλείοντα τὰς διεστραμμένας καὶ ἐκτρόπους φύσεις μέχρις ὅτου ὑποστοῦν τοὺς ἀπαραιτήτους καθαρτηρίους κύκλους τῆς ψυχικῆς των ἀνελιξεως. Τοῦτο ἦτο καὶ εἶναι ἀνέκαθεν τὸ ἔργον, τῶν καλῶς λειτουργησάντων καὶ λειτουργούντων Μυστηρίων.

Σήμερον μᾶς ἀπασχολεῖ, διὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἔννοιαν τοῦ ἐορτασμοῦ τῶν Τροπῶν καὶ Ἰσημεριῶν καὶ πιστεύω αἱ διάνοιαι σας, νὰ δυνηθῶν νὰ διακρίνουν τὸ φωτεινὸν σῆμα τὸ ὅποιον ὁδηγεῖ πρὸς τὴν Θεῖαν Φύσιν. Θὰ πιστεύσουν τότε, ὅτι τὸ πᾶν, ἄνθρωπος καὶ πᾶσα κατωτέρα καὶ ἀνωτέρα του ὑπόστασις, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν οὐσιῶν τοῦ ἀπεῖρου προέκυψε καὶ πρὸς τὴν φύσιν ὡς Μητέρα καὶ τροφόν, ὀφειλομένη νὰ ἀτενίζωμεν. Καὶ μέ συναίσθημα πνευματικῆς εὐδύνῃς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ υπογραμμίσωμεν τὰ ἑξῆς:

Ἐάν τὰ φαινόμενα τῆς Φύσεως δὲν μελετήσωμεν σοβαρῶς καὶ δὲν κατανόησωμεν τοὺς αἰωνίους καὶ ἀσαλεύτους Φυσικοὺς Νόμους τῆς, ἡ ἀπόκτησις τῶν ἄλλων παικιῶν γνώσεων θὰ ἀποτελέσῃ ἀπλὴν ἐμπειρίαν τοῦ νοητικοῦ, χωρὶς νὰ προσδέσῃ ἐφόδια πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ πνεύματος καὶ κατανόησιν τῶν ἐσωτερικῶν ἀληθειῶν τῆς Φύσεως.

Μόνον ἡ μελέτη τῶν φαινομένων τῆς Φύσεως θὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἀνακαλύψωμεν τοὺς Αἰωνίους Νόμους, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν ἀπανταχοῦ αὐτῆς ζωὴν καὶ ἐκ τῆς ταξινομήσεως τῶν ἐν τῇ σπουδῇ μας ἀποκαλυπτομένων αἰτίων, θὰ ἀποκτήσωμεν τὴν Σοφίαν, τουτέστιν τὴν ἐπιστήμην τῆς ζωῆς.

Τὰ Μυστήρια, διὰ τοὺς εἰλικρινεῖς ἐρευνητάς, ἑρνοτοφῶνουν: Στραφῆτε, ἄνθρωποι, πρὸς τὴν Μητέρα Φύσιν καὶ μάθετε νὰ ἀναγινώσκετε τὸ Μέγα Βιβλίον τῆς ζωῆς. Αὐτὸ θὰ σᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν γνῶσιν πάσης Ἀληθείας.

Κάθε σελίδα του, γραμμένη μετὰ τῆς αἰωνιότητος τὴν πείραν καὶ μετὰ τῆς Θεῆς Ἀγάπης τὴν θερμὴν, θὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ, ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ, τὰ μυστικά της, ἐφ' ὅσον ἔχωμεν καθαρὰν καρδίαν καὶ κατέστημεν δεκτικοὶ τῶν θεῶν τούτων ἐπιδράσεων.

Διὰ τὰ Μυστήρια καὶ τὴν Ἀρχαίαν Σοφίαν, ὁ φυσικὸς βίος εἶναι συνώνυμος μετὰ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον.

Προσαρμογὴ ὅλων τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐκδηλώσεών μας, πρὸς ὅτι ὠφελεῖ ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους, ἀποφυγὴ δὲ ἀπὸ ὅτι βλάπτει ἡμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους. Ἰδοὺ τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ συ-

στήματος τῆς ἡθικῆς τῶν Μυστηρίων. Τότε, ὅταν αἱ ἀκτῖνες τοῦ Βασιλέως Ἡλίου, θὰ κατευθύνωνται ἐφ' ἡμῶν, θὰ εὕρουν κατάλληλον ἔδαφος εἰς τὰς ψυχὰς μας καὶ θὰ τὰς μεταμορφώσουν εἰς θειοτέραν κατάστασιν, κατὰ τοὺς φυσικοὺς καὶ θείους νόμους. Διότι, ὅπως ἐπαδρᾷ καὶ εὐεργετῇ ὁ Ἡλιος ἐπὶ τῶν μορφῶν τῆς Γῆς, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐπαδρᾷ ἡ ἐν αὐτῷ δρῶσα μυστηριακὴ δύναμις.

Κατὰ τοὺς Μύστας τῆς Ἑλευσίνος, ἡ ἐποχὴ ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τῆς φθινοπωρινῆς Ἰσημερίας καὶ λήγουσα εἰς τὴν χειμερινὴν Τροπὴν τοῦ Ἡλίου, εἶναι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν παρασκευάζεται ἡ Μητὴρ Γῆ, ὅπως δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πρὸς γονιμοποίησιν τὰ σπέρματα τῶν καρπῶν.

Ὁ ἀπὸ τῆς χειμερινῆς Τροπῆς τοῦ Ἡλίου μέχρι τῆς ἐαρινῆς Ἰσημερίας χρόνος εἶναι ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν γίνεται ἡ ἐκκόλαψις τῶν κυοφορηθέντων σπερμάτων τῶν καρπῶν, εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς φυσικῆς ζωῆς καὶ τῆς βλαστήσεως αὐτῆς. Ὁ ἀπὸ τῆς ἐαρινῆς Ἰσημερίας μέχρι τῆς θερινῆς Τροπῆς τοῦ Ἡλίου χρόνος εἶναι ἐποχὴ τῆς μεταμορφώσεως τῆς βλαστήσεως, τῶν ἀνθέων καὶ τῶν χρωμάτων αὐτῶν, ἡ ἐποχὴ τῆς δημιουργίας τῶν μύρων τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Ὁ ἀπὸ τῆς θερινῆς Τροπῆς τοῦ Ἡλίου μέχρι τῆς φθινοπωρινῆς Ἰσημερίας χρόνος εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐκ νέου μεταμορφώσεως τῶν ἀνθέων καὶ τῶν μύρων αὐτῶν εἰς καρπούς καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ὀρμάνσεως τῶν καρπῶν. Ἰδοὺ διὰ τί οἱ Μύσται ἐορτάζουν τὰς Ἰσημερίας καὶ Τροπὰς τοῦ Ἡλίου, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ παράγει διαφορετικὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ζωῆς, τῶν ψυχῶν καὶ τοῦ πνεύματος τῶν κόσμων.

Ἄς στραφῶμεν λοιπόν καὶ ἡμεῖς, φίλοι ψυχᾷ, πρὸς τὸν Ἡλίον, τὸν Μέγαν ἡμῶν εὐεργέτην, ὅπως μᾶς παράσχῃ τὴν γαλήνην, τὴν υγείαν καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ φωτός του.

Εὐχομαι, φίλοι μου, νὰ δεχώμεθα τὰς εὐεργετικὰς ἐπιδράσεις τῆς θεῆς ταύτης δυνάμεως, ἐπὶ τῶν ὁργανισμῶν καὶ τῶν ψυχῶν μας καὶ ν' ἀποτελέσουν αὐταὶ θεῖον ἀγωγὸν συνεχοῦς δεκτικότητος, πρὸς βοήθειαν καὶ φωτισμόν μας, ἵνα ὁδηγηθῶμεν πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ θεῖαν εὐδαιμονίαν, πού ὁδηγεῖ εἰς τὸν κόσμον τῶν θεῶν καὶ φωτεινῶν συνειδήσεων. Ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ Ἡλίου ἃς εἶναι ἀρωγὸς καὶ συμπαραστάτης ἐπὶ τῶν μορφῶν καὶ ψυχῶν τῆς Γῆς.

Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ
ΔΕ ΕΙΝΑΙ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΤΗΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΚΩΣΤΑ ΜΕΡΔΕΜΙΣΙΑΝΟΥ

ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΗΣ Ε.Π.Ε.ΑΝ

Ο άνθρωπος από παλιά θεωρούσε τὰ σπήλαια σάν κατοικίες απόκοσμων θεών και τρομερών τεράτων. Πίστευε πώς οι ατέλειωτες σκοτεινές γαλαρίες τους οδηγούσαν στον τρομερό "Αδη, τό παλάτι του χθόνιου θεού των νεκρών. Κι ακόμα πώς οι σπηλιές στ' απύθμενα βάθη τους, στά Τάρταρα και στίς άβύσσους έκρυβαν άμύθητους θησαυρούς που τούς φύλαγαν φτερωτοί δράκοι και Τιτάνες.

Μύθοι και θρύλοι, διάσπαρτοι σ' όλους τούς λαούς και σ' όλες τις εποχές, πλασμένοι άπ' την ανθρώπινη άδυναμία στο άγνωστο και ριζωμένοι βαθιά στην ψυχή με τό πέρασμα των αιώνων.

Κι είναι αλήθεια, γιατί τό άγνωστο ήταν πάντα ένας μαγνήτης για την περιέργεια του ανθρώπου. Η δυσκολία και ή περιπέτεια, μιά άκατανίκητη έλξη για όλους τούς τολμηρούς άπ' τὰ βάθη των αιώνων. Η γνώση για νέους κόσμους ήταν ένας άσβεστος πόθος, μία επιτακτική ανάγκη που άνέκαθεν οδηγούσε τόν άνθρωπο σέ μία μυθική "Οδύσσεια άπ' τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι τις ήμέρες, μας στην οργανωμένη διαστημική περιπέτεια στον κόσμο των άστρων.

Όμως πριν ξεκινήσουμε για άλλους πλανήτες, ας συλλογιστούμε αν την γη αυτή που πατάμε τώρα και έκατομμύρια χρόνια την ξέρουμε, την έχουμε πραγματικά κατακτήσει.

Ας σκεφτούμε πώς κάτω από τὰ πόδια μας, μέσα στα σπλάγχνα της ή γη κρύβει ακόμα ζηλότυπα πολιτείες ολόκληρες, θεώρατες λίμνες, υπόγειους ποταμούς και περίτεχνα στολισμένα παλάτια. Τά θαυμαστά σπήλαια.

Η σπηλαιολογία, μιά νεαρή ακόμα και σχεδόν άγνωστη για τούς πολλούς επιστήμη, κατόρθωσε μέσα σέ λιγώτερο από 100 χρόνια νά πραγματοποιήση κολοσσιαίες ανακαλύψεις σέ σπήλαια με παγκόσμιο ενδιαφέρον και νά συμβάλη αποφασιστικά τόσο στην τουριστική και οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων χωρών, όσο και στην επέκταση της επιστημονικής γνώσεως γενικώτερα.

Περιοχές που πρώτα ήταν έγκαταλελειμμένες και άγνωστες, σήμερα έξ αιτίας των σπηλαίων τους, έγιναν πασίγνωστα κέντρα διεθνούς τουρισμού. Πράδειγμα τό PADIRAK και LASCAU στην Γαλλία: τό πρώτο με τόν τεράστιο υπόγειο ποταμό του και τό δεύτερο με τις περίφημες προϊστορικές ζωγραφιές του. Επίσης τό σπήλαιο στο CARLBAST του Ν. Μεξικού, που τό μήκος του ξεπερνά τὰ 60 χιλιόμετρα και τό σπήλαιο της ΖΑΙΤΑ στην Βηρυττό που λόγω της τέ-

λειας άκουστικής του έκτελούνται παγκόσμια μουσικά φεστιβάλ. Τέλος τό πασίγνωστο σύστημα σπηλαίων στην POSTOJNA της Γιουγκοσλαβίας που ή τουριστική διαδρομή του λόγω του μεγάλου μήκους του γίνεται με τραινάκι και συγκεντρώνει πάνω από μισό έκατομμύριο επισκέπτες τόν χρόνο, άποτελεί μόνο μικρό δείγμα της άσύληπτης φυσικής δημιουργίας στα έγκατα της γής.

Η Ελλάδα έξ αιτίας των πλουσίων άσβεστολιθικών πετρωμάτων της, διαθέτει τεράστιο αριθμό σπηλαίων.

Απ' αυτά έχουν έπισημανθή μέχρι σήμερα περίπου τὰ μισά και ακόμα λιγώτερα έχουν εξερευνηθή, αριθμοί πάντως αρκετά μεγάλοι, που δίκαια τοποθετούν την χώρα μας σαν την πρώτη σέ σπήλαια στον κόσμο.

Σέ πολλά άπ' τὰ πιο πάνω σπήλαια έχουν γίνει ειδικές μελέτες με σχολαστικές επιστημονικές εργασίες και έχει άποδειχθή ότι παρουσιάζουν έξαιρετικό ενδιαφέρον για την αρχαιολογία, την ανθρωπολογία, την βιολογία και τόν τουρισμό τους ειδικώτερα.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τό σπήλαιο Βλυχάδα στον Δηρό της Μάνης, που θεωρείται ως τό ωραιότερο λιμναίο σπήλαιο του κόσμου, τό σπήλαιο Περάματος στα Ιωάννινα, από τὰ καλλίτερα των Βαλκανίων, τό σπήλαιο των Λιμνών στα Καλάβρυτα, με τις 13 κλιμακωτές λίμνες του και τό σπήλαιο "Αλιστράτης στίς Σέρρες, παρουσιάζει ένα άνεπανάληπτο σέ όμορφιά σταλακτιτικό στολισμό.

Επίσης τὰ προϊστορικά σπήλαια Πετραλώνων Χαλκιδικής, "Αλεπότρυπα Δηρού και "Ιδαίο "Αντρο στην Κρήτη, άποτελούν μικρό μόνο δείγ-

μα του τεράστιου αρχαιολογικού και ανθρωπολογικού ενδιαφέροντος που περικλείει ό ελληνικός χώρος.

Όμως παρ' όλες τις έρευνες από τούς ειδικούς, πρέπει νά παραδεχθούμε πώς για τό εύρύ κοινό ό υπόγειος αυτός φυσικός κόσμος παραμένει ακόμα σχεδόν άγνωστος.

Η χρησιμοποίηση, π.χ., των υπογείων νερών των σπηλαίων θά μπορούσε νά υδρεύση και νά αρδεύση ολόκληρες περιοχές που σήμερα μαστίζονται από την έλλειψη νερού. Ακόμα κάτω από όρισμένες συνθήκες τὰ σπήλαια μπορούν νά χρησιμοποιηθούν για την καλλιέργεια άρίστης ποιότητας μανιταριών ή την συντήρηση άκριβών κρασιών και τυριών (ροκφόρ-Γαλλία). Και πολλές όμως άλλες εφαρμοσμένες επιστήμες άρχισαν νά δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την σπηλαιολογία. Η ιατρική, π.χ., θεωρεί τὰ σπήλαια ως μοναδικά φυσικά θεραπευτήρια για τό άλλεργικής αιτιολογίας

βρογχικό άσθμα, λόγω του ειδικού μικροκλίματος που έπικρατεί σ' αυτά. Ακόμα κι ό στρατός σήμερα άρχισε νά ενδιαφέρεται για τὰ σπήλαια, από την πλευρά της πιθανής χρησιμοποίησώς τους σαν καταφύγια σέ περίπτωση άτομικού ή μικροβιολογικού πολέμου. Επίσης ή ανακάλυψη περιέργων ζωικών οργανισμών που ζούν άποκλειστικά και μόνο στα σπήλαια, που παλαιότερα έθεωρούντο ως νεκρά, έριξε νέο φώς στίς βιολογικές έρευνες και προχώρησε σέ θαυματικές ανακαλύψεις. Ο PROTEUS ANGUINUS, π.χ., ένα είδος άσπρης τυφλής σαλαμάνδρας 25-30 έκ.ατ. κατορθώνει, χωρίς νά τρέφεται καθόλου, νά ζή για πολλά χρόνια. (Επιστημονικές εργασίες αναφέρουν μέχρι και 14 χρόνια στα 25 που ζή). Τό παραπάνω φαινόμενο ίσως βασίζεται σέ ένα είδος άγνωστου μεταβολικού βιοχημικού μηχανισμού που διαθέτει ό Πρωτέας. Ακόμα τὰ υδρόβια NIPHARGUS έχουν τόσο διαφανές, σχεδόν κρυστάλλινο, σώμα, ώστε μπορεί κανείς νά παρατηρήση θαυμάσια την κυκλοφορία του αίματός τους.

Τέλος οι νυχτερίδες, οι πιο γνωστοί κάτοικοι των σπηλαίων, πετυχαίνουν νά πετάνε με θαυμαστή ακρίβεια στο βάθος σκοτάδι άνάμεσα από όποιαδήποτε πολύπλοκα έμπόδια, κι αυτό έπειδή είναι έφοδιασμένες με ένα είδος σόναρ, δηλαδή ραντάρ υπερήχων. Και νά σκεφθή κανείς πώς ή συσκευή αυτή του ήχοβολισμού με υπερήχους, που ό άνθρωπος ανακάλυψε πριν μερικά χρόνια, ή φύση την χρησιμοποιεί τέλεια πριν από έκατομμύρια χρόνια.

Αλλά αυτά είναι μερικά μόνο από τὰ μυστικά που κρύβουν τὰ σπήλαια. Ας σκεφθούμε πώς ακόμα και σήμερα, κάτω από τὰ πόδια μας, μέσα στα έγκατα, ή γη κρύβει ζηλότυπα πολιτείες ολόκληρες (λίμνες, υπόγειους ποταμούς και περίτεχνα στολισμένα παλάτια). Είναι τὰ θαυμαστά σπήλαια που σταλαγματιά, σταλαγματιά σμιλεύουν τόν πέτρινο κόσμο τους με την άπέραντη ύπομονή έκατοντάδων χιλιάδων χρόνων.

Πώς λοιπόν τὰ σπήλαια νά μή θεωρούνται αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αλλά και της έθνικής μας ταυτότητας που θά πρέπει νά προστατευθούν από όλους μας σαν άνεπανάληπτοι θησαυροί της θείας φυσικής δημιουργίας; Ίσως έμείς που ακολουθούμε τόν συναρπαστικό τρόπο ζωής του εξερευνητού των σπλάγχων της γής νά έχουμε εύαισθητοποιηθή περισσότερο και νά εκτιμούμε τὰ έργα της φύσεως σαν έργα μιάς συμπαντικής μοναδικότητας στον κόσμο που ζούμε. Και ίσως αυτή ή άλλόκοτη έμπειρία με τὰ άνάμικτα συναισθήματα που μάς δημιουργούνται νά είναι στα αλήθεια ή δύναμη που μάς οδηγεί σ' αυτές τις ριψοκίνδυνες, για τούς πολλούς, περιπέτειες των άβύσσων.

Ο διάσημος Γάλλος πρωτοπόρος της σπηλαιολογίας EDUARD ALFRED MARTEL μάς λέει: «Μόνο με τέτοιου είδους εξερευνήσεις που συγκινούν και έρεθίζουν την ψυχή του ανθρώπου, μπορεί κανείς νά πάρη μιά ιδέα για την άκατανίκητη έλξη που άσκούν πάνω του τὰ σπήλαια, κι ακόμα για νά καταλάβη πώς σ' αυτούς τούς χώρους ή δίψα για τό άγνωστο έξαφανίζει κάθε άλλο συναισθήμα, ύπνωτίζει την ψυχή και δημιουργεί τόν πυρετό του νά ανακαλύπτει κανείς καινούργια πράγματα μέσα σέ ένα άπόλυτο σκοτάδι. Κι όλα αυτά σέ ένα άπέραντο μυστήριο και σέ μία βαθιά νεκρική γαλήνη, χωρίς την παραμικρή παρουσία ήλίου και ούρανοϋ. Πώς, λοιπόν, είναι δυνατόν ένας ζωντανός άνθρωπος νά νοιώση έστω και λίγο κουρασμένος στην ζωή του, όταν έχη άντικρύσει ακόμα και για μιά μονάχα στιγμή τέτοια πραγματικά άσυνήθιστα όράματα για τὰ μάτια των πολλών;».

Παναγῇ Λεκατσᾶ

Μέρος 3ον

Ψυχή

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ, ΤΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΘΑΝΑΤΟΥ

Α Ε Ρ Ο Ψ Υ Χ Η - Η Α Ν Α Π Ν Ο Η Ζ Ω Η Κ Α Ι Ψ Υ Χ Η

εἰπόν τῇ πνεύματι· ἐκ τῶν τεσσάρων
πνευμάτων ἐλθέ καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς
νεκρούς τούτους καὶ ζήσάτωσαν.

Η ανάσα είναι τό πρώτο φαινόμενο πού σημαδεύει τήν ζωή. Καί τό σταμάτημά της τό πρώτο πού σημαδεύει τήν κατάσταση τοῦ θανάτου. Δίπλα στίς ὀργανοψυχές πού ἀναφέραμε, γεννιέται, ἔτσι, ἀπό τήν λειτουργία τῆς ἀναπνοῆς, μιά ἄλλη ψυχή, ἡ ψυχή-ἀναπνοή ἢ Ἀεροψυχή, πού ἐκτοπίζει συχνά ἢ χωνεύει τίς ἄλλες. Ὅρισμένες αὐστραλιανές φυλές, ταυτίζοντας τήν ζωτική ἀρχή ἡ ψυχή μέ τήν ἀναπνοή, μαρτυροῦν τήν βαθειά ἀρχαιότητα τῆς ιδέας. Οἱ Μαορί ἔχουν δύο ψυχές, πού ἡ μία τους (hau) περιγράφεται σάν «ζωτική οὐσία ἢ αἰτία τῆς ζωῆς» καί σημαίνει τόν ἀέρα. Στήν Ἰάβα, γιά νά δώσουν τίς ἔννοιες τῆς ἀναπνοῆς, τῆς ζωῆς καί τῆς ψυχῆς, μεταχειρίζονται τήν ἴδια λέξη: pawa. Ἡ ζωτική ψυχή τῶν Ζουλού σημαίνεται μέ τήν λέξη unyama καί τῶν Μπαθόνγκα μέ τήν λέξη moya, που σημαίνει τήν ἀναπνοή, τόν ἀνεμο, τόν ἀέρα. Ἡ ζωτική ἀρχή τῶν Χερέρο omtuinejo σημαίνει «ἀνάσα». Οἱ Ἀττόνγκα, στήν δυτική πλευρά τῆς λίμνης Νυάσα, ταυτίζουν τήν ψυχή (uzima, omo) μέ τήν ἀνάσα (muvuchi). Ἀνάμεσα στοὺς Οὐαχέχε, ἡ ψυχή (δηλαδή ἡ ζωτική ψυχή) λέγεται ruhe, που θά πεῖ «ἀνάσα». Ἡ ζωτική ψυχή τῶν Μπανγκάλα, elimo, βγαίνει μέ τόν θάνατο ἀπό τήν μύτη καί τό στόμα, ὄντας ἔτσι ἡ ψυχή ἀνάσα. Ἡ λέξη πού σημαίνει τήν ζωτική ψυχή (wei) ἀνάμεσα στοὺς Σιλλούκ τοῦ ἄνω Νείλου, σημαίνει τήν ἀνάσα. Οἱ Τεπεχουάνε τοῦ Μεξικοῦ βάζουν τήν ψυχή ἀνάμεσα στομαχιοῦ καί λαμποῦ καί θαρροῦν πώς δέν εἶναι παρά ἡ ἀνάσα. Μία παράδοση τῶν Ναβάρρο τοῦ Νέου Μεξικοῦ ὁμιλεῖ γιά τήν δημιουργία τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας καί ξέρει πώς ὁ ἀγέρας ἦταν πού φύσηξε καί τοὺς ἔδωσε τήν ζωή τους.

Σέ μία γλῶσσα τῆς Καλιφορνίας (Netéla) ἡ λέξη piuts σήμαινε καί τά τρία: Ζωή, ἀναπνοή καί ψυχή. Ὅρισμένοι Γροιλανδοὶ ἀναγνωρίζουν δύο στόν ἄνθρωπο ψυχές, τόν ἴσκιο του καί τήν ἀναπνοή του. Ἡμία ἀπό τίς τρεῖς ψυχές πού πιστεύουν πώς ἔχουν οἱ Γιουράκ καί οἱ Γενισέι τῶν οὐραλικῶν πληθυσμῶν, εἶναι ἡ ψυχή-ζωή, καί λέγεται inada, πού θά πῇ ἀναπνοή καί σημαίνει καί τόν ἀχνό πού βγαίνει ἀπό τό στόμα τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ζῶων τόν χειμῶνα. Ἡ ιδέα τῆς ψυχῆς-ἀναπνοῆς εἶναι καθολική ἀνάμεσα στοὺς σημιτικούς καί τοὺς ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἡ λέξη ἀνάμεσα καί στοὺς Σουμέριους πού σημαίνει τήν ψυχή εἶναι zid, που θά πῇ «πνοή τοῦ ἀγέρα». Ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς δίνεται ἀπό τοὺς Βαβυλώνιους καί μέ τήν λέξη napistu, πού θά πῇ ἀναπνοή καί πού μπορεῖ ἀκόμη νά σημαίνει τόν λάρυγγα καί ὅλα τὰ ὄργανα τῆς ἀνάσας. Οἱ Ἀραβες ταυτίζουν τήν ἀναπνοή (nafs) μέ τήν ζωτική ἀρχή ἡ ψυχή καί ὅταν ἡ ἀνάσα-ψυχή ἀφήνῃ τόν ἄνθρωπο, τότε θεωροῦν ὅτι αὐτός πεθαίνει. Οἱ Ἑβραῖοι ξεχωρίζουν δύο ψυχές, nefesh, πού εἶναι ἡ ζωτική ἀρχή, καί ruach, πού θά πῇ πνοή, καί πού τό πρώτο μεταφράζεται στήν Γραφή μέ τήν λέξη ψυχή καί τό δεύτερο μέ τήν λέξη πνεῦμα. Καί τά δύο ἔχουν τήν ρίζα τους στήν Ἀναπνοή τό nefesh ὄντας ἀπό τήν ἴδια ρίζα μέ τό βαβυλωνιακό napistu καί τό ἀραβικό nafs καί σημαίνοντας «φύσημα», «ἀνάσα», ἢ κάτι συγγενικό μέ τήν Ἀναπνοή (πού μεταφέρεται ὕστερα, ὅπως καί τό ἑλληνικό ψυχή, στήν σκιά τοῦ νεκροῦ), καί τό δεύτερο, ἀντίστοιχο μέ τήν ἑλληνική λέξη πνεῦμα, σημαίνοντας τόν ἀγέρα, τήν ἀναπνοή καί τήν ἀνώτερη ψυχή πού, μετά θάνατο, ἀναγυρίζει στήν ἀπρόσωπη ἢ θεϊκή πηγή της. Ἐτσι, μέσα στήν ἐρμηιά τοῦ ἀρχέγονου βιβλικοῦ Χάους, ἡ μόνη ζωή εἶναι τό πνεῦμα, ἡγουν τό φύσημα, τοῦ Θεοῦ, πού φέρεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὁ Θεός δημιουργῶντας τόν Ἀδάμ, τόν ἐμψυχώνει φυσῶντας τον· ὁ Ἰώβ θυμίζει στόν Κύριο πώς ἡ ζωή του δέν εἶναι παρά ἓνας ἀγέρας· στό ὄραμα τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὁ προφήτης πού βλέπει τήν πεδιάδα γεμάτη ἀπό κόκκαλα, καλεῖ τόν ἀγέρα ruach νά ἐρθῇ ἀπό τά τέσσερα σημεῖα καί νά τά ζωντανέψῃ μέ τό φύσημά του. Οἱ λέξεις prana (ἀνάσα) καί atman (πνοή), τῶν Ἰνδῶν, ἀντιστοιχοῦν στίς ἑλληνικές ψυχή καί πνεῦμα. Ἡ σλαβική λέξη duha σημαίνει τήν πνοή καί παραπέρα τήν ψυχή ἢ τό πνεῦμα.

Ἡ ἑλληνική λέξη ψυχή βγαίνει ἀπό τό ρῆμα ψύχω, πού θά πῇ φυσῶ καί σημαίνει τήν πνοή ἢ ἀνάσα. Τήν πνοή ἢ ἀναπνοή τήν δηλώνουν στόν Ὅμηρο σταθερά οἱ λέξεις πνοή καί αὐτμή· ὡστόσο μία σειρά μεταχειρίσματα τῆς λέξεως «ψυχή» τήν σχετίζουν ἀκόμη μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνάσας. Ξεκινῶντας ἀπό τήν ἔννοια τῆς ἀναπνοῆς, ἡ λέξη ψυχή σημαίνει παραπέρα τήν ζωή, συνώνυμη ἐδῶ μέ τίς λέξεις αἰών, βίος, βίος. Ἡ λέξη, ὡστόσο δέν σημαίνει τήν ζωτική ψυχή, παρά σέ μία χαμηλότερη καί πιό φυτική σημασία ἀπό τήν λέξη θυμός, γιατί ἡ ψυχή δέν ἐγινε, ὅπως ὁ θυμός, φορέας τῆς ψυχικῆς καί πνευματικῆς λειτουργίας. Μιά πάλι ἀνάμεσα στοὺς ὄρους θυμός καί ψυχή εἶναι ὁλοφάνερη ἐδῶ. Σάν ἀχνός τοῦ αἵματος ὁ θυμός, ἡ Αἰμοψυχή,

ταυτίστηκε μέ τήν ψυχή· Ἀναπνοή, πού εἶναι καί αὐτή κάποτε ὁρατή ὡσάν ἀχνός, μά νίκησε στό τέλος ἡ Αἰμοψυχή, καί ἔμεινε ζωτική ψυχή αὐτή. Τέλος ἡ λέξη ψυχή, καθώς ἔφτασε νά δηλώνῃ τήν ἐξατομικευμένη ζωή, μεταφέρεται νά δηλώνῃ τήν ψυχή ἢ εἰκόνα (φάντασμα) τοῦ πεθαμένου.

Τό ἴδιο οἱ λατινικές λέξεις anima καί animus, εἶναι συγγενικές μέ τό ρῆμα ahami, πού θά πῇ φυσῶ, καί τήν λέξη a-venire· καί ἡ πρώτη πού θά πῇ ψυχή, ὄχι μονάχα στήν ἀρχή σημαίνει ἀναπνοή, μά, ἀντίθετα μέ τήν ἑλληνική ψυχή, ποτέ δέν ἄφησε τό νόημα αὐτό. Βγαίνοντας καί τά δύο ἀπό τήν ἀναπνοή, σημαίνουν, τελικά, τό ἓνα τήν ζωτική ἀρχή καί τό ἄλλο τήν ἀρχή τῆς συναισθηματικῆς καί πνευματικῆς λειτουργίας. Οἱ λέξεις, πάλι, πνεῦμα καί spiritus λένε τήν ἱστορία τους οἱ ἴδιες· μόνο πού ἡ πνευματική σημασία τους εἶναι πολύ κατοπινή καί περισσότερο χρωσιέται στήν ἑλληνική καί λατινική μετάφραση τῆς Γραφῆς, παρά σ' ἀντίστοιχη μέ τήν ιδέα τῆς ψυχῆς ἐξέλιξή τους. Εἶναι ἡ ἑβραϊκή ruach πού ἀποφασίζει τήν θαυμαστή τους σταδιοδρομία. Στήν σταδιοδρομία τούτη ἡ λέξη πνεῦμα (καί σ' ἀναλογία ἡ λέξη spiritus) περνοῦν μέ κάποια χρονική τάξη, στίς σημασίες πνοή, φύσημα, ἀγέρας· ἀγέρας τῆς ἀναπνοῆς· ἀναπνοή· Θεία ἐμπνευση (πού θεωρεῖται ἓνα φύσημα)· καί παραπέρα πνοή ζωῆς, νοῦς, πού, ἀπό τοῦτα, τά δύο πρώτα τό πιό πολύ καί τό τρίτο, ἀποκλειστικά βγαίνουν ἀπό τήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη.

Η ΑΝΑΠΝΟΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΨΥΧΗ

Ἀνακλαδίσματα τῆς ιδέας τῆς ψυχῆς-ἀναπνοῆς

Φτάρνισμα-ρούφηγμα ψυχῆς

Φιλί-καθαριστικό, ἀποτρεπτικό καί μiasματικό φύσημα

Από τήν ιδέα τῆς ψυχῆς-ἀναπνοῆς κατεβαίνει ἡ γνῶριμη δοξασία πώς ἡ ψυχή βγαίνει ἀπό τό στόμα καί τά ρουθούνια. Μέ τήν ιδέα καί μέ τά διάβητα τοῦτα τῆς ψυχῆς· Ἀναπνοῆς συνδέονται οἱ σχετικές μέ τό φτάρνισμα δοξασίες καί συνήθειες. Ἐνα ἀπότομο ξέσπασμα τῆς ἀναπνοῆς, ὅπως τό φτάρνισμα, εἶναι σημάδι μιᾶς περιπέτειας τῆς ψυχῆς μας. Ἐτσι ἀνάμεσα στοὺς Κόϊτα τῆς νοτιοανατολικῆς Νέας Γουινέας, ὅπου πιστεύεται πώς συχνά ἡ ψυχή ἀφήνῃ τό κορμί γιά νά ἀλητέψῃ ἐδῶ καί ἐκεῖ τό φτάρνισμα σημαδεύει πώς ἐγύρισε ἡ ψυχή· καί ἔτσι, ἂν ἀργῇ κανεῖς νά φταρνιστῇ, θά πῇ πώς παραλήτεψε ἡ ψυχή, καί κινδυνεύει. Πιό συχνή εἶναι ἡ ιδέα πώς μέ τό φτάρνισμα βγαίνει ἡ ψυχή καί κινδυνεύει, ἔτσι, νά τήν χάσῃ. Ὄταν οἱ Μαλαῖοι φταρνίζονται, κρίζουν πίσω τήν ψυχή τους.

Ὄταν, ἀνάμεσα στοὺς Ντάϊακ τῆς Βόρνεο, τό μωρό φταρνιστῇ, ἡ μάνα του βάζει τίς φωνές: «Ψυχή! Ἐλα πίσω!» Ὄταν οἱ Μπάττακ-Τόμπα τῆς Σουμάτρας φταρνίζονται ἀπανωτά καί μέ ὀρμή, κρίζουν γιατρό νά φέρῃ πίσω τήν ψυχή τους. Μιά ραββινική παράδοση ξέρει πώς ἄλλοτινά οἱ ἄνθρωποι φταρνίζονταν μιά μονάχα φορά στήν ζωή τους, γιατί μέ τό φτάρνισμα πέθαιναν κιόλας· καί μόνο μέ τήν με-

σιτεία τοῦ Ἰακώβ συναίνεσε ὁ Θεός νά ξαναγυρίζουν οἱ ψυχές καί νά ζοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ὄταν κανεῖς φταρνιζόταν, οἱ Ἕλληνες ἔκαναν ἓνα κίνημα σεβασμοῦ (προσκυνεῖν) τῆς κεφαλῆς τους. Ἀπό τοὺς σχετισμούς του μέ τά κινήματα τῆς ψυχῆς, τό φτάρνισμα ἔχει οἰωνιστική σημασία. Ἀκούγοντας, τήν ὥρα πού μελετᾷ τόν Ὀδυσσεά καί τόν παιδεμό τῶν μνηστήρων, νά φταρνίζεται ὁ Τηλέμαχος, ἡ Πηνελόπη τό ἔχει γιά καλὸ σημάδι. Ὁ Ἰνδός, ὅμως, δέν ξεκινᾷ γιά ταξίδι, ἂν φταρνιστῇ κατά τήν ἀντίθετη μέ τόν δρόμο του μεριά, καί οἱ Ἕλληνες ξαναπέφτουν στό κρεβάτι τους, ἂν φταρνιστοῦν τήν ὥρα πού φοροῦν τά σαντάλια. Ἐπειδὴ, πάλι, τό ὄνομα (πού, σάν λέξη, εἶναι καί αὐτό μιά πνοή ἢ, γιά τοὺς Πυθαγορικούς, ψυχῆς ἀνεμος) εἶναι ἓνα εἶδος ψυχῆ, τό φτάρνισμα σημαίνει πώς σοῦ κρίζουν τήν ψυχή, μελετώντας τό ὄνομά σου. Στήν Μελανησία, σάν φταρνίζεται κανεῖς, κάποιος πασχίζει νά τόν κράξῃ, δίχως ὅμως καί νά τό μπορῇ· ιδέα πού ξαναβρίσκεται στήν Πολυνησία, στό Μαλαϊκό Ἀρχιπέλαγος καί ἀνάμεσα στοὺς Ἀφρικανούς Μπάσμεν. Ἀνάμεσά μας τό φτάρνισμα σημαίνει πώς κάποιος, γιά καλὸ ἢ γιά κακό, μᾶς μελετᾷ. Ὁ μισεμός τῆς ψυχῆς καί οἱ φόβοι τῆς κακῆς, μέ τό μελέτημα, ἐπιρροῆς, ἀντιμετωπίζονται στό φτάρνισμα μέ εὐχητικά ἐπιφωνήματα, ὅπως τά «Ζεῦ σῶσον» τῶν Ἑλλήνων, τά Salve τῶν Ρωμαίων, οἱ εὐχές γιά τήν ζωὴ ἐκείνου πού φταρνίζεται ἀνάμεσα στοὺς Ἰουδαίους καί στοὺς Ἰνδούς, τά God bless you «Μέ τίς ὑγείες σου», καί τά ὅμοια. Ἀνάλογη δοξασία καί στόν λόξυγγα πώς κάποιος μᾶς μελετᾷ, εἶναι δύσκολο νά μὴ σχετίζεται καί αὐτή μέ τήν ιδέα τῆς ψυχῆς-ἀναπνοῆς, μιά καί ὁ λόξυγκας φαίνεται ἓνας ταραγμός τῆς ἀνάσας. Ὡστόσο δέν μπορεῖ νά ξεχωρίσῃ κανεῖς ὁλότελα τίς δοξασίες γιά τό φτάρνισμα καί τόν λόξυγγα καί ἀπό τήν ιδέα πώς ὁ τόπος τῆς ψυχῆς εἶναι τό διάφραγμα, πού ταραζεται καί στά δύο.

Ἀπό τήν ρίζα τῆς ψυχῆς-Ἀναπνοῆς βγαίνει ἡ πίστη πώς ἡ ψυχή μπορεῖ νά ρουφηχτῇ ἀπὸ ἄλλον. Οἱ Ἀλφούρ τοῦ Μαλαϊκοῦ Ἀρχιπελάγους κλείνουν τά στόματα τῶν ζῶων τοῦ σπιτιοῦ ἅμα ἡ γυναῖκα γεννᾷ, μὴ ρουφήξουν τήν ἀδύναμη ψυχή τοῦ μωροῦ καί ὅμοια ἢ μάνα καί τά ἄλλα πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ κρατοῦν τό στόμα κλεισμένο. Ἀπὸ ἐδῶ καί τό συνήθειο νά παίρνῃ ὁ πιό στενός συγγενῆς τήν ψυχή τοῦ ἐτοιμοθάνατου, ἀνασαίνοντάς την. Ὄταν, ἀνάμεσα στοὺς Σεμινόλε τῆς Φλώριδας, πεθαίνει γυναῖκα στήν γέννα της, τήν βάζουν πρόσωπο μέ πρόσωπο μέ τό νεογέννητο, γιά νά τῆς πάρῃ τήν ψυχή καί ἔτσι τήν δύναμή της καί τήν γνώση. Οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ Νίας, δυτικά τῆς Σουμάτρας, πιστεύουν πώς ὁ ἀρχηγός τῆς κοινότητος, ἂν εἶναι μάλιστα καί πλούσιος, ἔχει περισσότερες ψυχές, πού μιά τους, ἡ eheha, εἶναι κληρονομική· Ἀν ὑπάρχῃ γιός, τήν παίρνει μέ τήν ἀνάσα ἀπὸ τό στόμα τοῦ πατέρα του, ἀλλιῶς τήν μαζεῦουν σέ ἓνα πουγγί, γιά νά φυλᾷ τό χρῆμα τῆς φαμίλιας.

Ὄταν στά νησιά Σοσάϊτυ πεθαίνῃ γνώστης τῶν παλιῶν παραδόσεων, ὁ γιός του καί διάδοχος βάζει τό στόμα του

πάνω στό στόμα τοῦ ἐτοιμοθάνατου, γιά νά ρουφήξῃ τήν ψυχὴ του καί τήν σοφία. Ἡ βιβλική σκηνή πού ὁ Ἰωσήφ ρίχνεται πάνω στό κορμί τοῦ ἐτοιμοθάνατου πατέρα του καί τόν φιλεῖ, μαρτυρᾷ ἀνάλογη πράξη ἀνάμεσα στούς Σημίτες. Ἡ ἰδέα βεβαιώνεται ἀπό τήν ραββινική δοξασία πώς ὁ Θεός παίρνει τήν ψυχὴ τῶν δικαίων μέ ἓνα φίλημα στά χεῖλη τους ὅταν πεθαίνουν, καί ἀπό τόν Βιργίλιο, πού ἀποδίδει τήν ἀνάλογη ρωμαϊκὴ πράξη στήν ἀδελφή τῆς Διδῶς, πρόσωπο φοινικικῆς ρίζας. Ἡ ἰδέα καί ἡ πράξη σηματοδεύονται ἀνάμεσα στούς Ἑλληνες καί συναντιοῦνται ἔντονα ἀνάμεσα στούς Ρωμαίους. Χρέος ἐδῶ τοῦ στενότερου συγγενῆ εἶναι νά ρουφᾷ μέ ἓνα φίλημα τήν ψυχὴ τοῦ ἐτοιμοθανάτου. (Ἔτσι καί ὁ τελευταῖος ἀσπασμός τῆς νεκρώσιμης Ἀκολουθίας δέν φαίνεται νά εἶναι παρά ἡ ἴδια πράξη πού ἡ ἐν Χριστῷ συγγένεια τήν ἀπλώνει πέρα ἀπὸ τήν φυσικὴ συγγένεια τοῦ πεθαμένου). Τό ρούφηγμα τοῦτο τῆς ψυχῆς εἶναι τό ἀντίστοιχο τῆς συχνότερης πράξεως τῶν ζωντανῶν, νά παίρνουν μέ τό φιλή κάπ ἀπὸ τήν ψυχὴ τοῦ ἄλλου καί νά ἀνασμίγουν, ἔτσι, τίς ψυχές ἀνάμεσά τους. Ἀξιοσημείωτο εἶναι πὼς σκοπὸς τοῦ ἀρχαίου φιλήματος στό βάπτισμα, στήν χειροτονία καί σέ ἄλλες ἱεουργίες, λέγεται νά εἶναι τό *ἀνακραθῆναι τὰς ψυχάς*, καί γνώριμο εἶναι τό πλατωνικὸ ἐπίγραμμα: *τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χεῖλεσιν ἔσχον ἤλθε γάρ ἡ τλήμων ὥς διαβησομένη*.

Ἡ ἰδέα ἀνακλαδίζεται σέ ὅλη τήν ἐρωτικὴ φιλολογία, ὅπου τό ἀγαπιστικὸ φιλή ταυτίζεται μέ τό ἐρωτικὸ φίλημα, πού ἡ ἀρχὴ του βρίσκεται στό δάγκωμα τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους. Ἀνασμίγοντας ἔτσι τίς ψυχές-Ἀναπνοές, τό χαιρετιστικὸ καί ἀγαπιστικὸ φιλή δίνεται μέ δύο τρόπους, μύτη μέ μύτη ἢ χεῖλη μέ χεῖλη.

Μιά καί ἡ ἀναπνοὴ εἶναι ψυχὴ, ἔχει τήν δύναμη νά ζωογονῇ καί νά θεραπεύῃ. Ὁ μάγος ἀνάμεσα στούς Ἑσκιμῶους φυσοῦσε τὸν ἄρρωστο, γιά νά τὸν θεραπεύσῃ ἢ νά τοῦ δώσῃ μιὰ ζωὴ καινούργια. Τό θεραπευτικὸ τοῦτο φύσημα ξαναβρίσκεται ἀνάμεσα στούς Ἰνδιάνους τῆς Ἀμερικῆς καί σέ περιοχές τῆς Ἀσίας. Μεταδίδοντας ὅμως τήν ψυχὴ, τό φύσημα μεταδίδει τὰ ψυχικὰ ἰδιώματα ἢ δημιουργεῖ ὀρισμένες ψυχικὲς καταστάσεις. Στόν δωρικὸ ἔρωτα, πού σκοπὸς του εἶναι ἡ μετάδοση τῆς ἀνδρείας ἢ ἀρετῆς, *εἰσπνεῖν* λέγεται τό «*εῤῥᾶν*», *εἰσπνήλας* (ὁ πού ἐμπνέει) ὁ ἐραστής, *κι αίτας* ὁ ἐρώμενος (ὁ πού ἀνασαίνει).

Γιά νά μεταδῶσῃ τήν χάρη στούς Μαθητές, ὁ Ἰησοῦς *ἐνεφύσησε καί λέγει αὐτοῖς Λάβετε πνεῦμα ἅγιον*. Ἐχοῦμε ἐδῶ τήν ρίζα τῆς ἰδέας τῆς ἐμπνεύσεως, τῆς πνοῆς τοῦ θεοῦ πού ἐμφυσᾷ ἰδιώματα ἢ ψυχικὲς καταστάσεις. Οἱ θεοὶ τοῦ Ὀμήρου ἐμπνέουν (*ἐμπνευσσε*) στούς ἥρωες μένος, θάρσος ἢ καί ιδέες. Ἔργο τῆς πνοῆς τοῦ θεοῦ εἶναι καί ἡ ἐκστατικὴ μανία καί τὰ παράφορα πάθη. Ἀπὸ ἐδῶ καί οἱ ψυχικὲς καταστάσεις ἐκφράζονται μέ τό ρῆμα *πνέειν* (ἀναπνέειν, ἀποπνέειν), ἀπ' ὅπου τό ὁμηρικὸ *μένεα πνέειν* καί τὰ ἀνάλογα ποιητικὰ *χάριν*, *ἀνδρείαν* καί τὰ ὅμοια *πνέειν*. Μέ τόση φορτωμένο μυστικὴ δύναμη, τό φύσημα μπορεῖ ἀκόμη νά ἀποτρέπῃ καί νά καθαρίζῃ. Ἀνάμεσα σέ Ἰνδιάνους τῆς

Κοσταρίκας ὁ μάγος καθαρίζει τήν λεχῶνα ἀπὸ τό μίasma τῆς λοχείας μέ τό φύσημά του. Τό ἀποτρεπτικὸ, πάλι, φύσημα συναντιέται παντοῦ καί λείψανά του βρίσκουμε στούς ξορκισμούς ἀπὸ τήν μιὰ καί στό βάπτισμα ἀπὸ τήν ἄλλη. Ὁ καθολικὸς ἱερέας φυσάει τρεῖς φορές τὸν βαπτιζόμενο (νά καθάρισθῃ θέσθι γιά νά περάσῃ τό Ἅγιο Πνεῦμα) καί ὁ ὀρθόδοξος λέει τοῦ ἀναδόχου νά φυσήξῃ καί νά φτύσῃ τὸν Σατανᾶ (*καὶ ἐμφύσησον καὶ ἐμπτυσον αὐτῷ*) καί ἐκεῖνος ἔτσι καί κάνει. Στὴν λειτουργία τούτῃ τό φύσημα πλησιάζει τό Φτύσιμο, πού στήν ἀρχὴ μπορεῖ καί νά εἶναι συνδεμένα.

Ἡ ζωτικὴ δύναμη ταυτίζεται, ἔτσι, μέσα ἀπὸ τήν Ἀναπνοή, μέ τήν μυστηριακὴ δύναμη τῆς πρωτόγονης νοοτροπίας πού, στήν ἐνέργειά της, εἶναι διπλὴ, τονωτικὴ-καθαρτικὴ-ἀποτρεπτικὴ ἀπὸ τήν μιὰ, ἀλλὰ καί μiasματικὴ ἀπὸ τήν ἄλλη. Ἔτσι ἡ ἀνάσα μπορεῖ νά μολέψῃ πρόσωπα καί πράγματα ἱερά, ἀπ' ὅπου τό συνήθειο νά μὴν ἀνασαίνουν ἐπάνω τους ἢ νά σκεπάζουν τό στόμα κοντά τους. Σάν προσμιλεῖ τοῦ μαχαραγιᾶ, ὁ λαὸς τῆς Τιμόρ σκεπάζει μέ τό χέρι τό στόμα του, μὴ τὸν μολέψῃ ἡ ἀνασεμιά του. Ὁ ἱερέας ἀνάμεσα στούς Πάρσους ἔπρεπε νά σκεπάζῃ τό στόμα του μέ ἓνα πανί, σάν σίμωνε τήν ἱερὴ φωτιά, γιά νά μὴν τήν μολέψῃ. Τήν ἱερὴ μέσα στό τέμενος φωτιά σέ μιὰ περιοχὴ τῆς Ἰρλανδίας δέν μπορούσαν νά τήν φυσήξουν ἐκεῖνοι πού χρωστοῦσαν νά τήν κρατοῦν ἀναμμένη. Ὁ Νόμος τοῦ Μανου ἐμποδίζει τὸν βραχμᾶνο νά φυσήξῃ τήν ἱερὴ φωτιά καί ἀνάλογο ἔθιμο γιά τήν φωτιά τῆς ἐστίας γνωρίζεται ἀνάμεσα στούς Σλάβους τῶν Βαλκανίων. Ἰστοροῦν πὼς ἓνας ναὸς τῆς Ρύγκεν, νησιοῦ τῆς Βαλτικῆς, ἦταν τόσο ἱερός, πού ὁ λειτουργὸς του δέν μπορούσε νά ἀνασάνῃ μέσα στὸν χῶρο του, μὰ ἔπρεπε νά βγαίνῃ στήν πόρτα.

Ἡ ΑΝΑΠΝΟΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΨΥΧΗ

Ἄλλα ἀνακλαδίσματα τῆς ἰδέας

Οἱ γόνιμοι ἄνεμοι. Οἱ ἀέρινη οὐσία τῆς ψυχῆς.

Οἱ ἄνεμοι ψυχοπομποὶ κ.ἄ.

ἀεροιδεῖς εἶναι τὰς ψυχὰς καὶ ἐξ ἀέρος ἔχειν τὴν οὐσίαν.

Πορφύριος, π. Ἄντρου Νυμφῶν 12

Ἀπὸ τήν ἰδέα τῆς ψυχῆς-ἀναπνοῆς κατεβαίνουν μιὰ σειρὰ πίστες, λαϊκὲς ὅσο καί φιλοσοφικὲς, τῶν Ἑλλήνων, πού οἱ ιδέες τους γιά τήν ψυχὴ τόσο πολὺ θα ἐπηρέαζαν τίς ιδέες τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Ἡ πίστη στήν ζωογόνο δύναμη τῶν Ἀνέμων καί ἀρχαία εἶναι γιά τοὺς Ἑλληνες καί φτάνει ἴσαμε τὰ τελευταῖα τοῦ κόσμου τους χρόνια: *οἱ ἄνεμοι οὐ τὰ φυτὰ μόνον ἀλλὰ καὶ πάντα ζωογονοῦσιν*. Ἡ λαϊκὴ τούτῃ πίστη σχετίζεται μέ τήν ἰδέα πὼς ἡ ζωὴ ἢ ψυχὴ δίνεται μέ τό φύσημα, ὅπως καί τῶν πρωτοπλάστων τῆς ἐβραϊκῆς μυθολογίας. Ἐνας μῦθος ἱστορεῖ πὼς ὁ Προμηθεὺς καί ἡ Ἀθηνᾶ ἔφτιαξαν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ πηλό καί ὁ Δίας, βάζοντας τοὺς ἀνέμους νά φυσήξουν, τοὺς ζωντάνεψε ἔτσι. Σατυρίζοντας τίς λαϊκὲς πί-

στες, ὁ Λουκιανὸς παρασταίνει τοὺς Σεληναίους νά γεννοῦν ἄψυχα τὰ παιδιά καί νά τοὺς δίνουν ζωὴ γυρίζοντάς τα μέ ἀνοιχτό τό στόμα στοὺς ἀνέμους. Ἀκόμη παραπάνω, τό φύσημα καί οἱ ἄνεμοι μποροῦν, φαίνεται, καί νά γκαστρώνουν. Γιά τοὺς Αἰγυπτίους ἡ γυναῖκα καταπιάνει ἀπὸ πνεῦμα θεοῦ ὁ Δίας κάνει μέ τήν *ἐπίπνοιάν* του τήν Ἰώ νά καταπιάνῃ τὸν Ἑπαφοῦ καί ἡ Παρθένος Μαρία καταπιάνει τὸν Ἰησοῦ ἐκ πνεύματος ἁγίου. Γενικῇ, πάλι, εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ἀρχαιότητος πὼς οἱ φοράδες γκαστρώνονται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. Τήν ἴδια ἰδέα μαρτυρᾷ ἡ χρῆση τῆς λέξεως *ύπηνέμιον* γιά τό αὐγὸ πού γεννιέται δίχως νά γονιμοποιηθῇ καί ἡ χρῆση τοῦ ἴδιου ἐπιθέτου γιά τὸν Ἥφαιστο, πού ἡ Ἥρα τὸν γέννησε δίχως τήν συνέργεια τοῦ ἀνδρός της. Ὑπηνέμιον λέει στήν ὀρφικὴ κοσμογονία τῶν Ὀρνίθων του καί ὁ Ἀριστοφάνης τό ἀρχέγονο αὐγὸ τοῦ κόσμου πού τό γεννάει ἡ Νύχτα. Ἡ χιομοριστικὴ χρῆση τῆς λέξεως ριζώνεται στήν ἴδια ἰδέα καί ἐδῶ, μιὰ καί τό αὐγὸ τό γεννάει ἡ Νύχτα ἀγονιμοποίητο, μὰ ἀνακλαδίζεται καί σ' ἀνάλογες ὀρφικὲς κοσμογονικὲς δοξασίες. Οἱ Ὀρφικοί, πού ἀνεβάζουν τίς λαϊκὲς δοξασίες σέ δόγματα μυστικῆς σοφίας, διδάσκουν πὼς τίς ψυχές τίς πηγαινοφέρνουν οἱ ἄνεμοι καί ἀπὸ ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι τίς ἀνασαίνουν: *τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ ὅλου εἰσεῖναι ἀναπνεόντων φερομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων*.

Ἀπὸ τήν ἐξίσωση, παραπέρα, πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ ἀναπνοή, σχηματίζεται, ὅσο ὀργανώνεται ἡ ἰδέα τῆς ἀνεξάρτητης ψυχῆς, ἡ δοξασία πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπὸ ἀέρινη οὐσία: *καὶ ἀεροιδεῖς εἶναι τὰς ψυχὰς καὶ ἐξ ἀέρος ἔχειν τὴν οὐσίαν*. Ἡ ἰδέα τῆς ἀεροιδοῦς αὐτῆς ψυχῆς διχοκλαδώνεται στήν ἑλληνικὴ φιλοσοφία: Ἡϊωνικὴ φιλοσοφία τήν ἀρμόζει στήν ὕλιστικὴ κοσμοθεωρία της, ἡ πυθαγορικὴ φιλοσοφία στήν ὀρφικὴ ἰδέα τῆς ἀθανασίας καί τῆς παλιγγενεσίας. Ἔτσι ἡ ψυχὴ γιά τὸν Ἀναξίμενη, ὄντας ἓνας ἀέρας, κρατεῖ τήν ἐνότητα τοῦ ὀργανισμοῦ μέ τὸν ἴδιο τρόπο πού περικρατεῖ ὁ ἀέρας καί τὸν κόσμο. Ὁ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης ἀξιώνει πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἓνας ἀέρας καί αὐτὴ, μιὰ καί, κατὰ τό σύστημά του, ὁ ἀέρας, ὡς τό πὸ λεπτό, εἶναι καί τό πρῶτο στοιχεῖο. Τόσο ὅμως γιά τίς λαϊκὲς δοξασίες ὅσο καί γιά τήν ὕλιστικὴ φιλοσοφία, ἡ ἀέρινη οὐσία τῆς ψυχῆς εἶναι, γιά τήν μετὰ θάνατο τύχη της, μοιραία. Βγαίνοντας μέ τὸν θάνατο ἀπὸ τό στόμα ἡ ψυχὴ σάν τελευταῖα πνοή ἢ συννεφάκι ἢ ἀχνὸς ἢ καπνός, σκορπίζεται ἀπὸ τὸν ἀέρα καί σβήνει. Ὁ Πλάτων ἀναμπαίζει τοὺς φόβους τῶν συγχρόνων του πὼς, βγαίνοντας ἀπὸ τό κορμί, ἡ ψυχὴ σκορπίζεται ἀπὸ τό φύσημα τοῦ ἀγέρα καί χάνεται, σάν κιόλας ὁ θάνατος πέσῃ σέ ἀνεμοτάραχο μέσα: *ὁ ἀνεμος αὐτὴν ἐκβαίνουσιν ἐκ τοῦ στόματος διαφυσᾷ καὶ διασκεδάννυσιν ἄλλωστε καὶ ὅταν τύχῃ τις μὴ ἐν νηνεμίᾳ ἀλλ' ἐν μεγάλῳ πνεύματι ἀποθνήσκων*. Ἡ ἰδέα τούτῃ δέν κεντᾷ τίς λαϊκὲς μονάχα ἀγωνίες. Μέ τήν συγγενικὴ θεωρία πὼς ὁ ὀργανισμὸς ζῇ ρουφώντας ἀπὸ τήν ἀτμόσφαιρα ψυχικὰ καί λογικὰ ἄτομα, ὁ Δημόκριτος πιστεύει πὼς ὅλα τοῦτα ξαναλύνονται μέ τὸν θάνατο στήν ἀτμόσφαιρα καί σκορπίζονται. Ἀνανεώνοντας

τήν θεωρία τοῦ Δημοκρίτου, ὁ Ἐπίκουρος πρεσβεύει πὼς ἡ ψυχὴ, συνθεμένη ἀπὸ ἄτομα, λύνεται τήν στιγμὴ τοῦ θανάτου καί χάνεται σάν ἀχνὸς ἢ καπνός πού χτυπιέται ἀπὸ τὸν ἀγέρα. Οἱ Πυθαγόρειοι, πάλι, πιστεύουν πὼς ὁ ἀέρας εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ σπέρματα ζωῆς, ἀνάλαφρα καί ψιλὰ, πού φαίνονται μονάχα στίς φωτοδέσμες. Εἶναι τὰ λαμπερά σωματάκια, τὰ ξύσματα, πού καθὼς τὰ ἀνασαίνουμε, μᾶς δίνουν καί ζοῦμε. Ἀέρινη πάλι καί γι' αὐτοὺς εἶναι ἡ ψυχὴ καί ἀέρινα τὰ φανερώματά της. Τὰ λόγια εἶναι ἄνεμοι τῆς ψυχῆς καί τό ταμποῦ τους *κυάμων ἀπέχεσθαι* σχετίζεται μέ τήν φυσηματικὴ φύση τῶν ὀσπρίων, πού συγγενεύουν, ἔτσι, μέ τίς ψυχές καί μάλιστα τῶν πεθαμένων πού μποροῦν νά τίς ἐνσαρκώνουν. Ἀντίθετα ὅμως μέ τήν ἰωνικὴ φιλοσοφία, οἱ Πυθαγόρειοι θέλουν τίς ψυχές, ἀπὸ τήν μιὰ ὁμοιοσώματες μέ τὸν ἄνθρωπο ἢ μέ τὸν ὅποιο ζωϊκὸ του μετασαρκομῶ, *εἰδῶλα ἐκμάττοντα τὸν τύπον τοῦ σώματος*, καί ἀπὸ τήν ἄλλη ἀθάνατες, ὅπως θά δοῦμε.

Ξαναγυρίζοντας στοὺς λαϊκοὺς τύπους τῶν δοξασιῶν αὐτῶν, βρίσκουμε, δίπλα στήν δοξασία πὼς σκορπίζεται ἀπὸ τὸν ἀγέρα ἡ ψυχὴ, καί μιὰ παράλληλη ἰδέα. Ὅταν ἡ ἀέρινη τούτῃ ζωτικὴ ψυχὴ καί ἡ ἄϋλη φύση τῆς ψυχῆς-Εἰδῶλου κάνουν ἀέρινη καί τήν ψυχὴ τοῦ νεκροῦ, ἓνα ἀπὸ τὰ μέσα πού μεταφέρουν τήν ψυχὴ τοῦ νεκροῦ στὸν κόσμον τῶν ἴσκιων, εἶναι ὁ ἀέρας. Ὁ σχετισμὸς αὐτὸς τῶν νεκροψυχῶν μέ τὸν ἀέρα, ἐξηγεῖ τήν πίστη γιά τοὺς ἀττικούς Τριτοπάτορες, πού εἶναι οἱ δαίμονοι προγονικὲς ψυχές, πὼς εἶναι θυρωροὶ καί φύλακες τῶν ἀνέμων. Ὅτι οἱ ἄνεμοι, οἱ χθόνιοι στό φυσικὸ τους, εἶναι καί ψυχοπομποὶ, τό μαρτυροῦν, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καί οἱ παροιμιακοὶ γιά τοὺς χαμένους λόγοι, *ἀνέλοντο θύελλα ἢ υἰὸν ἀνῆρπασε θέσπις ἄελλα*, ὅπου παράβαλλε καί τό δικό μας «*νά τὸν πάρῃ ἡ ἀνεμοριπὴ*», παναπὴ νά πεθάνῃ. Οἱ Ἀρπυιες, πού ἀρπάζουν τίς κόρες τοῦ Πανδάρου γιά νά τίς παραδώσουν τῶν Ἑρινύων στὸν Ἀδῃ, εἶναι δαίμονες τοῦ ἀνέμου. Οἱ δαίμονες κιόλας αὐτοὶ εἶναι, μαζί μέ τίς θυγατέρες τοῦ Βορέα καί τῆς Θύελλας, φύλακες τοῦ τόπου τοῦ Ταρτάρου. Τό καράβι τοῦ Ὀδυσσεᾶ τό φέρνει στὸν Ἀδῃ ἡ πνοή τοῦ Βοριᾶ καί γιά νά κατεβάσουν τήν ψυχὴ τοῦ Πατρόκλου περισσότερο παρά γιά νά ἀνάψουν τήν φωτιά, φαίνεται νά ἀνακράζῃ ὁ Ἀχιλλέας τοὺς ἀνέμους. Στόν ἴδιο κύκλο φαίνεται νά πέφτουν καί οἱ μῦθοι πὼς τὸν σκοτωμένο Μέμνονα τὸν φέρνουν οἱ Ἄνεμοι στήν ὄχθη τοῦ Ἀσωποῦ, πὼς οἱ Ζέφυροι γλυκοφυσοῦν στῶν Μακάρων τὰ Νησιά, καί ἡ εἰκόνα ἀπὸ τό παραμῦθι τοῦ Ἑρῶτα καί τῆς Ψυχῆς, πὼς ὁ Ζέφυρος παίρνει ἀπὸ τὸν γκρεμὸ τήν Ψυχὴ καί τήν γλυκαπθώνει σέ μιὰ λουλουδιασμένη κοιλάδα. Ὅπως οἱ Ἑθνικοὶ, ἔτσι καί οἱ Ἰουδαῖοι βλέπουν τοὺς ἀνέμους ἀποστολάτορες τοῦ Θεοῦ, πού τοὺς στέλνει γιά νά ὁδηγήσουν τίς ψυχές στὸν τόπον τῶν Μακαρίων. Συνδυάζοντας τήν ἰουδαϊκὴ τούτῃ σύλληψη μέ τήν παράλληλη τῶν Ἑθνικῶν, οἱ χριστιανικὲς δοξασίες μορφώνουν τήν παράσταση τῶν Ψυχοπομπῶν Ἀγγέλων, πού διαδέχονται τοὺς ψυχοπομποὺς Ἀνέμους.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ Ἡ ΚΡΟΝΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Π. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

1) Ἀφορμή

Μελέτη πού ἀναφέρεται εἰς τήν ἀναζήτησιν τοῦ γηϊνοῦ προορισμοῦ, τοῦ ἀνθρώπου, εἰς πάντα ἀνήσυχον πνευματικά καί φιλόσοφον νοῦν ἔχοντα, προκαλεῖ καί μεγάλο καί συνεχές ἐνδιαφέρον.

Ἡ Πραγματεία «Συμπόσιον Ἡ Κρόνια», τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς τήν κατηγορίαν αὐτήν ἀνήκει· ὁ ἴδιος τήν χαρακτηρίζει, (βλ. P. 306 β): «ἐν παιδιᾷς, μέρει μῦθον πολλά ἴσως ἔχοντα, ἄξια ἀκοῆς» ἦτοι: σάν παιγνίδι μυθικήν διήγησιν πού πολλά ὠφέλιμα δύναται νά διδάξῃ σχετικά μέ τήν βιοθεωρίαν περί ἀνθρώπου ὡς γηϊνῆς ὑπάρξεως¹.

2) Ὁ Ἰουλιανός

Παρά τά βαρύτατα ψυχικά τραύματα¹, τά ὁποῖα κατ' ἐξακολουθήσιν ἀπό νηπίου ὑπέστη ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς του συμφορᾶς, εἶχε τό σθένος νά ἀντιδράσῃ. Προικισμένος μέ ἐξαιρετον εὐφυΐαν καί ρωμαλέαν δραστηριότητα ἀνεδείχθη μέγας στρατηγός (ἀπό ἡλικίας 23-30 ἐτῶν) ὡς Καῖσαρ (συμβασιλεὺς τοῦ Κωνσταντίου) ἀρχιστράτηγος τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων τῆς Δύσεως, ἀλλά καί βασιλεὺς «ἀγαθός» κατὰ τά ἔτη 361-363 μ.Χ. ὡς ὁ μόνος ἀπομείνας διάδοχος τοῦ Κωνσταντίου.

Εἰς τόν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐτραυματίσθη θανασίμως· ἀνεφώνησε τό γνωστόν «νενίκηκάς με Ναζωραῖε» ἐτάφη εἰς τήν Ταρσόν τῆς Κιλικίας καί ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐγράφη τό συνταχθέν, κατὰ τήν παράδοσιν, ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἐξῆς ἐπίγραμμα:

«Ἀμφοτέρων, βασιλεὺς τ' ἀγαθός κρατερός τ' αἰχμητής» ἦτοι καί εἰς τά δύο καί ὡς καλός βασιλεὺς καί ὡς τρομερός πολεμιστής (διέπρεψε).

Πνευματώδης, καί φιλομαθής, ἄν καί βαχύβιος, εὗρεν τόν χρόνον νά ἐπιτύχῃ, νά γίνῃ λόγιος, φιλόσοφος καί συγγραφεὺς πολλῶν πραγματειῶν γραμμένων εἰς ἀρχαιοελληνικόν λεκτικόν σχεδόν ἄσπογον. Το 355 μ.Χ. ἐπὶ ἐξάμηνον συμμαθητῆς ἐν Ἀθήναις τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καί τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Λάτρις καί γνώστης τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς πνευματικῆς καί καλλιτεχνικῆς δημιουργίας συχνά ἀναφέρει εἰς τὰς συγγραφάς του γνώμας καί φράσεις σοφῶν καί ποιητῶν καί συχνότατα στίχους ἀπό τά Ὀμηρικά ποιήματα, τά ὁποῖα, ἄν καί ἐξ 27.787 στίχων (15.680 τῆς Ἰλιάδος καί 12.107 τῆς Ὀδυσσεΐας) εἶχεν ἀποστηθίσει.

3) Ἡ ἐποχή του

Ἐζησεν εἰς μίαν ἐποχήν ταραχώδη ὄχι μόνον πολιτικά καί κοινωνικά, ἀλλά καί θρησκευτικά καί ἰδεολογικά.

Κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας ἤρχισαν σκληροὶ θρησκευτικοὶ ἀγῶνες πρὸς διάσωσιν ἢ διάδοσιν ἢ καί ἐπικράτησιν παλαιῶν θρησκειῶν καί τῆς νέας χριστιανικῆς μεταξύ τῶν πολυαριθμῶν, πολυωνύμων ἐθνῶν ἐντός τῆς ἀπεράντου Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκορυφώθησαν κατὰ τόν Β' καί Γ' μ.Χ. αἰῶνα καί ἔληξαν, μετὰ τόν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ ὁποῖος ὡς αὐτοκράτωρ (361-363 μ.Χ.) ἀνεμείχθη ζωηρότατα εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν καί εἰδικώτερον τῆς Μιθραϊκῆς Ἡλιολατρείας, ἀφοῦ ἀπηνήθη³ τόν Χριστιανισμόν ὠνομάσθη, ἔνεκα τούτου, Ἀποστάτης, ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, ἀλλά καί Μέγας ἀπὸ τοὺς Ἑθνικούς.

4) Μυημένος εἰς Μιθραϊκά καί Ἐλευσίνια μυστήρια

Εἰς τήν μελέτην του «Εἰς τόν Βασιλέα Ἡλίον» (τ. Α σελ. 168 ἢ P. 130 γράφει: «Καί γάρ εἰμι (καί βέβαια εἶμαι) τοῦ Βασιλέως Ἡλίου ὁπαδός». Ἀναφέρεται εἰς τήν Μιθραϊκὴν Ἡλιολατρείαν, εἰς ἀνωτάτους βαθμούς τῆς ὁποίας εἶχε μυηθῇ· ἦτο μυημένος καί εἰς τὰ Ἑλληνικά μυστήρια. Εἰς τόν λόγον του «Εἰς τήν Μητέρα τῶν Θεῶν» (P. 159 β ἢ τ. Α σελ. 206) ταυτίζει τήν Δήμητρα πρὸς τήν Δηώ καί Ρέαν. Διὰ τὰ ἐν Ἐλευσίνι εἰς Δήμητρα μυστήρια μᾶς πληροφορεῖ: «Περὶ τόν Ζυγόν (Ζώδιον τῆς Φθινοπωρινῆς ἰσημερίας) τελετουργοῦνται τά σεμνά εἰς τήν Δηώ (Δήμητρα) καί Κόρην (Περσεφόνην), ἀπόρρητα μυστήρια» (P. 173 β) ... «Δύο φορές οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τήν Δηώ (Δήμητρα) ἐπιτελοῦν μυστήρια· τά μικρά κατὰ (τό Ζώδιον) τοῦ Κριοῦ (Μάρτιον, ἐαρινήν ἰσημερία) καί τά μεγάλα «περὶ τὰς χηλὰς ὄντος Ἡλίου» (ὅτε τρέπεται πρὸς Νότον (Ζώδιον) Ζυγοῦ, Σεπτέμβριον). Καί προσθέτει: «δὲ ἄς ἐναγχος ἔφην αἰτίας» (τὴν

αἰτιολογίαν περί αὐτῶν διατηρῶ σάν νά τήν ἀκούω τώρα). Ἐκ τούτου βέβαιον εἶναι ὅτι εἶχεν μυηθῇ καί εἰς τὰ ἐν Ἐλευσίνι τελούμενα μυστήρια.

Ἐκ τῶν Μιθραϊκῶν ἀποκαλύπτει: (P.172) «Εάν ἐπετρέπετο καί τήν ἀπόρρητον μυσταγωγίαν (τρόπον μυήσεως),

μόλις νά θίξω τήν ὁποίαν ὁ Χαλδαῖος (συμβολικά, ὁ μυσταγωγός, ὁ ὁδηγός κατὰ τήν μύσιν), μέ κατάνυξιν, μυστικά ἀπεκάλυψε σχετικά πρὸς τόν ἑπτάκτινα⁴ θεόν, πού ὁδηγεῖ ἄνω τὰς ψυχάς, ἄγνωστα θά εἶπω καί παρά πολύ βέβαια ἀκατανόητα εἰς τόν ὄχλον (τοὺς ἀμαθεῖς, τοὺς μὴ δυναμένους νά νοήσουν)· ἐνῶ αὐτά εἶναι τοῖς θεουργοῖς⁵ (εἰς τοὺς θεοπνεύστους μύστας) τοὺς μακαρίους (τοὺς πανευτυχεῖς) γνώριμα» (κατάλληλα πρὸς διδαχὴν καί πνευματικόν καί ἠθικόν στήριγμα).

Ἀναφέρει ἐκ τῆς Μιθραϊκῆς μυήσεως καί τόν στίχον: (βλ. P. 136):

«Εἰς Ζεὺς, εἰς Ἀδης, εἰς Ἡλῖος ἐστὶ Σάραπις» καί ἐπεξηγεῖ: «κοινήν ἐξουσίαν παραδεχόμεθα ὅτι ἔχει ὁ Ἡλῖος καί ὁ Ζεὺς, ἐν τοῖς νοεροῖς» (εἰς τήν περιοχὴν τοῦ πνεύματος καί τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον). Ἐταυτίζετο ὁ Ζεὺς πρὸς τόν Ἡλίον, ὁ ὁποῖος ἐλαμβάνετο ὡς σύμβολον: α') «ἐμφανές» φανερόν, αἰσθητόν· β') «καί τοῦ νοητοῦ κόσμου βασιλεὺς ὁ Ἡλῖος»· καί γ') σύμβολον «περικόσμιον» τοῦ ἀκαταλήπτου διὰ τόν ἀνθρώπινον νοῦν Δημιουργοῦ. Ὅθεν ταυτίζει: Δία, Ἡλίον, Μίθραν, μέ συμπάρεδρον τόν Ἀπόλλωνα. Τόν Ἄι-δην (μέ ἄρχοντα τόν Πλούτωνα κατὰ τοὺς Ἑλληνας) ταυτίζει πρὸς τόν Σάραπιν ἄρχοντα «νοερόν» τῶν πνευμάτων, πρὸς τόν ὁποῖον ἄνω πορεύονται ἐκ τῶν ψυχῶν ὅσαι εἰς τήν Γῆν «ἄριστα καί δικαιοτάτα ἐβίωσαν»⁶.

5) Πόθεν ἡ ἔμπνευσις καί πού τό Συμπόσιον

Μέ ὁδηγόν τήν μύσιν εἰς τὰ ἀρχαῖα μυστήρια καί ἰδίως τήν Μιθραϊκὴν Ἡλιολατρείαν, ἀλλά καί θαυμαστής τοῦ «δαμονίου Πλάτωνος» (βλ. P. 133Α) καί τοῦ «τῇ φύσει (κατὰ τήν εὐφυΐαν) μὴ ὑποδεεστέρου (τοῦ Πλάτωνος) κλεινοῦ (ἐξακουστοῦ) Ἰαμβλίου»⁷, ὁ ὁποῖος «τόν ἐμύησεν εἰς τήν φιλοσοφίαν» (βλ. P. 146), εἰς τὰ Κρόνια ἢ Συμπόσιον, διὰ παραστατικῆς εἰκόνος φιλοσοφεῖ ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς.

Εἶναι ἀκατάλληλος, λέγει εἰς τό προοίμιον, (P. 307) ὁ Ἰουλιανός νά πλάθῃ μύθους· ἀντὶ αὐτοῦ ἀναμειγνύει τήν ἀλήθειαν πρὸς μῦθον καί ἴσως ὅσοι προσπαθήσουν νά τὰ κατανοήσουν θά ἔχουν ἀρκετὴν φώτισιν⁸.

Ὁ Κύρνος, ὅπως ὁ Ρωμύλος ὠνομάσθη κατὰ τήν παράδοσιν, ὡς ἀναληφθεὶς εἰς τόν οὐρανόν (ὅπως ὁ Ἡρακλῆς), ἐπεθύμησε νά θυσιάσῃ εἰς τὰ Κρόνια (Saturnalia ἐκ τοῦ Saturnus = Κρόνος) ἑορταζόμενα περί τήν 17ην Δεκεμβρίου (ὅτε τό Ζώδιον τοῦ Αἰγόκερω, ὑπὸ τήν προστασίαν τοῦ Κρόνου, χειμερινόν Ἡλιοστάσιον)⁹.

Καλεῖ τοὺς θεοὺς «ἄνω κατ' αὐτό Οὐρανοῦ τό μετέωρον» κατὰ τόν μυστηριακόν Ὀμηρικόν στίχον.

«Οὐλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλές αἰεῖ...»¹⁰ καλεῖ καί τοὺς αὐτοκράτορας, ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος μέχρι καί τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, χαμηλότερα κάτω ἀπὸ τήν Σελήνην.

Κλῖναι¹⁰ ἀνεκφράστου κάλλους, ἦσαν τοποθετημένα, ἐκεῖ εἰς τό μετέωρον, τῶν τεσσάρων μεγάλων θεῶν, Κρόνου, Ρέας, Διὸς καί Ἡρας ὑψηλότερον· τοῦ Κρόνου ἀπὸ ἔβενρον ὑπερβολικά μαύρου χρώματος θεοπεσίαν λάμψιν ἐκπέμπουσα· τοῦ Διὸς σάν ἀπὸ ἤλεκτρον, ἀλλά σπιλπνοτέρα ἀργύρου καί λευκότερα χρυσοῦ· χρυσοῖ θρόνοι τῆς Ρέας (μητρός) καί Ἡρας (θυγατρός). Τῶν λοιπῶν θεῶν χαμηλό-

τερα κυκλικά κατὰ τὰ πρεσβεῖα. Ἀνέκφραστον διὰ λέξεων τό κάλλος τῶν Θεῶν.

Γαλήνη, εἰρήνη, ἁρμονία ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς θεοὺς· «γνωρίζει ἕκαστος τό προσῆκον αὐτῷ» (ἐκεῖνο πού εἰς τόν καθένα ἀρμόζει). Τά πάντα ἔχουν· εἶναι ἀπηλλαγμένοι πόθου.

Ὅ,τι εἰς ἐορτὴν χρειάζεται εἶχε παρατεθῇ διὰ τοὺς ἥρωας. Πλησίον τοῦ Διὸς (προέδρου τρόπον τινά) ἐκάθητο ὁ Διόνυσος¹¹ ὠραιότατος νέος καί ἀπέναντί του ὁ Σειληνός (ἀκόλουθός του) ἵνα «τόν φιλοπαίγμονα καί φιλόγελων καί χαριδοῦν θεόν» (Διόνυσον) εὐφραίνῃ μέ τό νά ἐπικρίνῃ μέ πικράς εἰρωνείας τὰ ἀνθρώπινα καί νά γελοιοποιῇ τὰ ἐλαττώματα, τὰ σφάλματα, τὰ πάθη, τὰς κακίας, πού κατακυρναντοῦν κατὰ τήν Γῆιν τὴν Ζωὴν τοὺς ἀνθρώπους.

6) Οἱ κλητοὶ καί οἱ ἐκλεκτοὶ

Ἦρχισαν νά προσέρχωνται οἱ αὐτοκράτορες περί τοὺς ἐξήκοντα ἀπὸ Καίσαρος μέχρι καί Μεγ. Κωνσταντίνου¹² τοὺς ὀνομάζει χρονολογικά προσερχομένους.

Ὁ Σειληνός τοὺς ὑποδέχεται μέ καυστικὴν εἰρωνείαν· ἀποκαλύπτει (ἢ μάλλον διακρίνει ἐπὶ τοῦ εἰδώλου τοῦ σώματος τοῦ καθενός ἀποτυπωμένης) τὰς ἐπιθυμίας κατὰ τήν γηϊνὴν ζωὴν καί τὰς ἐπιδιώξεις καί κακὰς πράξεις, ἀλλά καί ἀγαθὰς, τὰς ὁποίας παρασιωπᾷ.

Διὰ τόν Καῖσαρα, πού προσέρχεται πρῶτος λέγει: «Βλέπε Ζεῦ, ὁ ἀνθρώπος αὐτός ἀπὸ φιλαρχία μήπως σκεφθῇ νά σοῦ πάρῃ τήν βασιλείαν». Διὰ τόν Ὀκταβιανόν πού ἤλλασσε χρώματα σάν χαμαιλέων: «Πῶ! Πῶ! τό θηρίον τοῦτο· τί τό τρομερόν θά μᾶς κάμῃ».

Οἱ θεοὶ ἀτάραχοι δέν προσέχουν τόν Σειληνόν. Ἄν καί προσῆλθον ὅλοι καί μερικοὶ μέ τὰ παιδιά των, ἐγένοντο δεκτοὶ μόνον πέντε Ρωμαῖοι: ὁ Καῖσαρ, ὁ Ὀκταβιανός, ὁ Τραϊανός, ὁ Μάρκος (Αὐρήλιος) καί μακρόθεν εἰς τό πρόθυρον ἱστάμενος ὁ Μέγας Κωνσταντίνος.

Κατόπιν διαμαρτυρίας τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τόν Κυρίνον ὅτι δέν θά ἀνεχθῇ νά μὴ προσέλθῃ καί ὁ ἀπόγονός του (Μέγας) Ἀλέξανδρος, καί ἔπειτα ἀπὸ συγκατάνευσιν τοῦ Διὸς, προσέρχεται ἔκτος αὐτός, καί λαμβάνει θέσιν. Καί ὁ Σειληνός εἰρωνικά: «Πρόσεχε Κυρίνε, μήπως οἱ πολλοὶ (ἰδιοὶ σοῦ) δέν εἶναι ἀντάξιοι τοῦ ἐνός αὐτοῦ Γραικοῦ» (Γραικός λατινικά ὁ Ἕλλην).

Καί ὁ Κυρίνος μέ φανεράν ἀγωνίαν ἀπαντᾷ: «Οἱ ἀπόγονοί μου ἐξ ὧν τῶν ξένων βασιλέων μόνον τοῦτον ὀνομάζουν καί νομίζουν Μέγαν· νομίζω ὁμως ὅτι πολλοὶ δέν εἶναι χειρότεροί του».

Ὅλοι οἱ ἄλλοι Ρωμαῖοι ἀποκλείονται καί ρίπτονται ἢ εἰς τὰ Τάρταρα (τό σκότος τό αἰώνιον) ὅπως ὁ Καλιγούλας, ἢ εἰς τόν Κωκυτόν (τήν αἰώνιαν τιμωρίαν καί κόλασιν), ὅπως ὁ Νέρων, ἢ παραδίδονται εἰς τόν Αἰγύπτιον Σάραπιν, ὅπως ὁ Βεσπασιανός καί ἄλλοι «κακοὶ κακῶς».

7) Πρώτη κρίσις δι' αὐτοεξομολογήσεως

Οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ πού παρέμειναν ἔπρεπε νά κριθοῦν ἐκ τοῦ γηϊνοῦ ἔργου των, ποῖαν θέσιν θά πάρουν.

Ὁ ψυχοπομπός Ἑρμῆς, σάν κῆρυξ καί ἐπόπτης καί ἐλεγκτής, ρυθμίζει καί διευθύνει τόν περί πρωτείων ἀγῶνα

καί κατ' ἐντολήν τοῦ Διός: *«ἐκήρυττεν ὁ Ἑρμῆς παριέναι (νά περάσουν) ὁ Καῖσαρ, ὁ Ὀκταβιανός, ὁ Τραϊανός... ὡς πολεμικῶτατοι»*. Καί ὁ Κρόνος πρὸς τόν Δία: *«βλέπω μόνον πολεμικούς... οὔτε ἓνα φιλόσοφον»*. Καλεῖται ὁ Μάρκος (Αὐρήλιος) *«σεμνός ὑπερβολικά, συνεσταλμένος... καί τό σῶμα διαυγέστατον καί διαφανέστατον σάν τό καθαρῶτατον καί εἰλικρινέστερον Φῶς»*.

Ὅτε ἦσαν ὅλοι *«εἶσω τῶν ἱερῶν περιβόλων»* (μέσα εἰς τόν κλειστόν ἱερὸν χώρον) γίνεται ἔναρξις τῆς κρίσεως.

Ὁ Ἰουλιανός ἀναφέρεται ἐδῶ καί μᾶς διδίδει ἐν συνεχείᾳ μίαν σαφεῖ περιγραφὴν μῆσεως εἰς ἀνώτατον, ὅπως ἐλέχθη, Μιθραϊκὸν βαθμόν: «ιερός περίβολος» εἶναι τό τελεστήριον, δηλαδή ὁ κλειστός ἀπὸ τούς πολλούς χώρος, ὅπου ἐγίνοντο αἱ μυήσεις· κατόπιν αὐστηροῦ ἐλέγχου ἀπεκλείοντο οἱ ἀκατάλληλοι δι' ὑψηλὰς διδασχάς. Ἐκ τῶν ἑξ περιπου δεκάδων τῶν προσελθόντων, ἐγένοντο δεκτοὶ μόνον οἱ ἀνωτέρω ἑξ. Ὁ Ἑρμῆς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ὁδηγοῦ καί συμπαραστάτου τῶν ἐκάστοτε μουμένων. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου φανερῶνει ὅτι διὰ νά γίνουν δεκτοὶ εἰς τὰ μυστήρια ἐκρίνοντο ἐκ πνευματικῶν καί ἠθικῶν προσόντων, καί ὄχι τυπικῶν π.χ. ἐθνότητος ἢ καταγωγῆς. Εἰς τὰ Αἰγυπτιακά (βλ. Πλουτ. Ἰσ. Ὅσ. Χ) εἶχον φοιτήσῃ μνηθέντες, οἱ Λυκοῦργος, Θαλῆς, Πυθαγόρας, Πλάτων καί ἄλλοι Ἕλληνες ἐκ τῶν γιγάντων τῆς σκέψεως καί δράσεως.

Εἰς νέον τοῦ Ἑρμοῦ κήρυγμα καλοῦνται, κατόπιν κληρώσεως (ὅπως εἰς τὰ σωματικά ἀθλήματα οἱ ἀθληταὶ) νά ὁμιλήσουν ἐπὶ τῆς Γῆϊνου ζωῆς των καί εἰδικά, ἐπὶ τοῦ ἔρωτήματος: ποῖον εἶχον σκεφθῇ ὡς ἄριστον σκοπόν, πῶς ἐνήργησαν νά ἐπιτύχουν τοῦτον καί τί τό καλόν ἢ κακόν ἔπραξαν;

Ἡ κλειψύδρα (τό ὠρολόγιον μέ τό νερό) περιώριζεν εἰς ἐλάχιστον χρόνον τόν ἀπολογισμὸν των.

Ὁ κλῆρος ἐκλέγει πρῶτον τόν Καίσαρα μέ δεύτερον τόν Ἀλέξανδρον· ἡ εὐνοια τοῦ κλήρου κολακεύει τὴν φιλοπρωτίαν τοῦ Καίσαρος καί τόν κάμνει ὑπερήφανον, σοβαρόν, ἀλλά καί θρασύ.

Ἐγκωμιάζει τὴν πόλιν Ρώμην, ἡ ὁποία ἀπὸ τρισχιλίων ἀνδρῶν ἀρξαμένη, μέσα σέ ἑξακόσια χρόνια ἔφθασε νά κατακτήσῃ χώρας μέχρι τὰ πέρατα τῆς Γῆς. Διηγεῖται τὰ πολεμικά καί πολιτικά κατορθώματά του. Τὰ παραβάλλει πρὸς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καί χαρακτηρίζει τὰ ἐκείνου μέτρια, τὰ ἰδικά του μεγάλα, καί ζητεῖ τό πρωτεῖον.

Ἀπότομα τόν διακόπτει ὁ Ἀλέξανδρος πού δέν ἠδύνατο νά κρατήσῃ τὴν ταραχὴν καί ἀγωνίαν του. *«Ἐγώ»*, εἶπε, *«Ζεῦ, καί θεοί, μέχρι τίνος ἀνέξομαι σιωπῇ τῆς θρασυτήτος τούτου;»* (πόσον ἀκόμη χρόνον θά ἀνέχωμαι, σιωπώντας τὴν θρασυτητα τούτου;) *«δέν ἔχει τελειωμό νά αὐτοεπαινῆται καὶ ἐμένα νά κατηγορῇ»*.

Ἀνασκευάζει τὰ ὅσα εἶπε δι' αὐτόν ὁ Καῖσαρ: προβάλλει τό πολεμικόν καί πολιτικόν του ἔργον καί καταλήγει ὅτι ὑπῆρξε θαυμαστής, ἀλλά καί ἐφάμιλλος τῶν προγόνων του Ἡρακλέους καί Ἀχιλλέως¹⁹.

Ἀπολογοῦνται οἱ λοιποὶ χωρὶς κλῆρον. Ὁ Ὀκταβιανός: *«Ἐγώ»*, εἶπεν, *«Ζεῦ καί θεοί τοῦ νά ἐπικρίνω τὰ ἔργα τῶν ἄλλων καί νά τὰ κάμω μικρά θά ἀποφύγω. Νέος ἦρχισα νά κυβερνῶ τὴν Ρώμην, ὅπως καί ὁ γενναῖος αὐτός ἐδῶ Ἀλέξανδρος, καί ἐνίκησα τοὺς Γερμανούς, ὅπως αὐτός ἐδῶ ὁ πατήρ μου Καῖσαρ»*. Σύντομα ἐκθέτει ἔπειτα τὰ πολεμικά καί πολιτικά του ἔργα.

Ὁ Τραϊανός ἔπειτα, πού δέν εἶχε τὴν «δυνατότητα» νά ὁμιλῇ, ἀναφέρει μερικοὺς πολέμους του καί παρεπονέθη διότι λόγῳ γῆρατος δέν ἐπέτυχε περισσότερα κατορθώματα πολεμικά. Καί ὁ Σειληνός: *«Ματαιόδοξε! εἴκοσι χρόνια ἐβασίλευσες ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μόνον (12) δώδεκα καί παραπονεῖσαι ὅτι πταίει τό γῆρας καί ὁ ὀλίγος διαθέσιμος χρόνος; Μήπως αἰτία ἦτο ἡ ἀσυντία σου;»*.

Καλεῖται ὁ Μάρκος (Αὐρήλιος) καί ὁ Σειληνός, σιγὰ εἰς τόν Διόνυσον λέγει: *«Ἄς ἀκούσωμεν καί αὐτόν τόν Στωϊκόν (φιλόσοφον), ποῖα παράδοξα καί τεράστια δόγματα θά εἴπῃ;»*.

Ὁ Μάρκος, ὅμως, περιορίζεται εἰς μίαν φράσιν μόνον: *«Ζεῦ καί θεοί ἂν ἀγνοοῦσατε τό τί ἔκαμα εἰς τὴν ζωὴν μου, θά ἔπρεπε νά τὰ διηγηθῶ· ἀλλ' ἀφοῦ ὅλα τὰ γνωρίζετε καί τίποτε δέν μένει πού νά σᾶς εἶναι ἀγνωστο, τιμῆσατέ με ἀνάλογα μέ τὴν ἀξίαν μου»*. Καί προσθέτει ὁ Ἰουλιανός: *Θαυμάσιος καί σοφός ὁ Μάρκος διότι γνωρίζει: «Λέγειν δ' ὅπου χρῆ καὶ σιγᾶν ὅπου καλόν»*. (Ἀπόσπ. 417, στίχ. Εὐριπίδου) (νά λέγῃ ὅπου εἶναι ἀνάγκη καί νά σιωπᾷ ὅπου τό ἐπιβάλλει ἡ σύνεσις, ἡ σωφροσύνη καί ἡ σεμνότης).

Τέλος, καλεῖται ὁ (Μέγας) Κωνσταντῖνος, πού μέ ἀγωνίαν περιμένε τὴν σειρὰν του καί συγκρίνων τό ἔργον του πρὸς τό τῶν ἄλλων τοῦ ἐφαίνετο μηδαμινόν.

Δικαιολογεῖ τὴν ἐξόντωσιν τῶν δύο συναρχόντων του, *«ἀμφοτέρω θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις ἐχθίστω»* (τῶν δύο αὐτῶν καί εἰς τοὺς θεοὺς καί εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐχθρικωτάτων)· ὁμιλεῖ διὰ τὴν διοικητικὴν καί ὄχι σημαντικὴν πολεμικὴν του δρᾶσιν καί τὴν παραβάλλει πρὸς τὴν τῶν προκάτοχων του.

Καί ὁ πρωτοανειψιὸς τοῦ Ἰουλιανός πικρά τόν εἰρωνεύεται: *«ἐπέβαλε φόρους διότι ἀπέβλεπε εἰς τὴν τρυφὴν (πολυτέλειαν καί σπατάλην) εἰς τὴν ὁποῖαν ἐρριπτε βλέμματα ἐνῶ ὠμίλει, πρὸς τὰ πέρα ἐκεῖ πρὸς τὴν Σελήνην ἀπ' ὅπου τὸν παρηκολούθει»*. Καί ὁ Σειληνός, μέ ὄχι εὐπρεπῇ ὑπαίνυγμόν, μέ τοὺς κήπους τοῦ Ἀδωνίδος (ὡς ἐφημερον) παρωμοίασε τό ἔργον του.

8) Δευτέρα κρίσις. Ποία ἡ προαίρεσις;

Ἡσυχία ἐπηκολούθησε καί ὅλοι ἐπερίμεναν τὴν περὶ πρωτείων κρίσιν τῶν θεῶν ἐκ τῶν ἀπολογιῶν τῶν «Ἡρώων».

Ἀλλὰ οἱ αὐτοέπαινοι, οἱ διαπληκτισμοὶ, αἱ ἀλληλοκατηγορίαι, εἰς ἀγῶνα περὶ πρωτείων δέν ἦσαν εὐχάριστοι εἰς τοὺς θεοὺς. Δίδεται καί διὰ δευτέραν φοράν ἐντολὴ εἰς τόν Ἑρμῆν νά ἐξακριβώσῃ «τάς προαίρεσεις» (ποία ἰδεολογικὴ πίστις κατηύθυνεν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἐκλογὴν) τῶν ἐνεργειῶν καί πράξεων των διότι τό μεγαλύτερον μέρος τῶν ὅσων ἔπραξαν ἡ Τύχη¹⁴ τό θέλει ἰδικόν της ἔργον.

9) Ἀλέξανδρος

Ὁ Ἑρμῆς ἐρωτᾷ πρῶτον τόν Ἀλέξανδρον: Τί ἐνόμισες κάλλιστον καί πρὸς ποῖον σκοπὸν ἀποβλέπων ἔπραξες καί ἔπαθες ὅλα ὅσα ἔχεις πράξει (κατὰ τὴν Γῆϊνὴν ζωὴν σου) καί ἔχεις πάθει;

- Ἀλέξανδρος: Τὰ πάντα νά νικῶ.
- Ἑρμῆς: Νομίζεις, ὅτι ἔχεις κατορθώσῃ τοῦτο;
- Ἀλέξανδρος: Βεβαιότατα.

Παραμβαίνει ὁ Σειληνός καί γελῶντας λέγει: Πολλάκις

σέ ἐνίκησαν αἱ θυγατέρες μας (ἐννοεῖ τὰς ἀμπέλους ἐκ τοῦ ὅτι παρεσύρετο νά πίνῃ μέχρι μέθης). Καί ὁ Ἀλέξανδρος (μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡσκημένος εἰς τὴν διαλεκτικὴν): *«Ὁ ἀγὼν μου»*, εἶπε, *«δέν ἦτο νά νικῶ τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων, πᾶν γένος θηρίων»*. Καί ὁ Σειληνός εἰρωνικά: *«Πῶ! πῶ! τῶν διαλεκτικῶν κιγκλίδων»*, (πόσα ἔχει ὀχυρά μέ ἀνεξάντλητα ἐπιχειρήματα). Καί ἐρωτᾷ: *«Σύ, σέ ποῖον γένος τόν ἑαυτόν σου θέτεις, εἰς τὰ ἄψυχα ἢ τὰ ἐμψυχα καί ζῶντα;»*

- Ἀλέξανδρος: Καί θεὸς ἐγενόμην ἢ μᾶλλον ἐπείσθην ὅτι ἦμην.

- Σειληνός: Καί συχνά ἐνίκηθης σύ ἀπὸ τόν ἑαυτόν σου (ἀπὸ ὀργῆν, λύπην, ἀλλοφροσύνη...).

Παραμβαίνει ὁ Διόνυσος: Παῦσε φλύαρε Σειληνέ, μή πάθῃς ὅ,τι ὁ Κλεῖτος¹⁵ ἀπ' αὐτόν ἔπαθεν. Ἐκοκκίνησε καί δακρύζοντας ἐσιώπησεν ὁ Ἀλέξανδρος.

10) Ὁ Ἑρμῆς ἔπειτα πρὸς τόν Καίσαρα

- Ποῖος ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς εἰς τὴν ζωὴν σου;

- Καῖσαρ: Τό νά εἶμαι ὁ πρῶτος εἰς τὴν χώραν μου καί οὐδενός νά εἶμαι ἢ νά νομίζωμαι ὅτι εἶμαι δεύτερος.

Καί ὁ Ἑρμῆς: Ἀσαφής, εἶπεν, ἡ ἀπάντησις. Εἰς τί πρῶτος; κατὰ τὴν σοφίαν, τὴν ρητορικὴν δεινότητα, τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν, τὴν πολιτικὴν δύναμιν;

- Καῖσαρ: Μοῦ ἦτο εὐχάριστον ὅλων καί εἰς ὅλα νά εἶμαι πρῶτος· ἐπειδὴ τοῦτο μοῦ ἦτο ἀδύνατον νά ἐπιτύχω ἐπεθύμησα μεγίστην πολιτικὴν δύναμιν νά ἀποκτήσω μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν μου.

Καί ὁ Σειληνός: Καί τό ἐπέτυχες;

- Καῖσαρ: Βεβαίως, ἔγινα ἀπόλυτος κυβερνήτης των.

- Σειληνός: Παρὰ τὰς κολακειάς καί τὴν ὑποκρισίαν σου, σέ ἡγάπησαν;

- Καῖσαρ: Πάρα πολύ.

- Σειληνός: Δι' αὐτό σέ ἐδολοφόνησαν οἱ ἴδιοι οἱ φίλοι σου, ὁ Βροῦτος καί ὁ Κάσσιος;¹⁶

11) Ὀκταβιανός

Ἡ σειρὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ:

- Ἑρμῆς: Σύ, δέν μᾶς λέγεις, τί ἐνόμιζες ὅτι ἦτο τό κάλλιστον;

- Ὀκταβιανός: Τό νά βασιλεύσω καλῶς

- Ἑρμῆς: Σεβαστέ,¹⁷ (εἰρωνικά) ἐξηγήσέ μας τί ἐννοεῖς καλῶς; Τί σημαίνει; διότι τό εἶπον καί κακοηθέστατοι καὶ σκληρότατοι τύραννοι.

- Ὀκταβιανός: Εἰς τόν ἐγγονόν μου ἠυχήθην νά δώσετε, σεῖς οἱ θεοί, τὴν τόλμην τοῦ Καίσαρος, τὴν ἰκανότητα τοῦ Πομπηίου καί τὴν ἰδικὴν μου τύχην¹⁸.

- Ὁ Σειληνός: Σωτήρων θεῶν ἔργα ἔκαμες, καί ἔγινες κουκλοκατασκευαστής· καί σύ, Σεβαστέ (εἰρωνικά) δέν ἔκαμες θεόν πρῶτα τόν Καίσαρα καί ἔπειτα τόν ἑαυτόν σου;

Καί ὁ Ὀκταβιανός ἐσιώπησε ντροπιασμένος.

12) Τραϊανός

Ὁ Ἑρμῆς ἐστράφη πρὸς τόν Τραϊανόν: Σύ, τί ἐσκέπτεσο ὅταν ἐπραττες ὅσα ἔπραξες;

- Τραϊανός: Ἐπεθύμησα ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος σωφρονέστερον.

Καί ὁ Σειληνός: Ἐνίκηθης σύ ἀπὸ χειρότερα· ἐκεῖνος ἀπὸ τόν θυμόν, ἀλλὰ σύ ἀπὸ αἰσχροῦν ἡδονὴν καί ἐπονείδιστον.

13) Μάρκος

Καί ὁ Διόνυσος πρὸς τόν Σειληνόν: Σύ, τοὺς πάντας καί τὰ πάντα πικρά κατακρίνεις καί γελοιοποιεῖς· δέν εἶπες καί κάτι τό καλόν ὑπὲρ αὐτῶν. Πρόσεχε, ὅμως, τώρα τόν Μᾶρκον: Τετράγωνον¹⁹ κατὰ τόν Σιμωνίδην²⁰ ἄνευ ψόγου τετυγμένον.

Ἐρωτᾷ ὁ Ἑρμῆς τόν Μᾶρκον: Σύ, ὦ Βῆρε, (ἐκ τοῦ Λατινικοῦ βέρους=ἀληθής, ἀδιάβλητος, ἀγνός), ποῖον σκοπόν ἐνόμισες κατὰ τόν βίον σου ἄριστον;

Καί αὐτός ἥρεμα καί συνετὰ: Τό νά μιμοῦμαι τοὺς θεοὺς, εἶπε.

Ἡ ἀπάντησις ἐφάνη σεμνὴ καὶ ἀξιοπρόσεκτος. Δέν ἐρωτᾷ ἄλλο τι ὁ Ἑρμῆς.

Ὁ Σειληνός, ὅμως, ὁ μόνος, προσπαθεῖ νά εὔρη κάτι τό ἀξιοκατάκριτον καί εἰρωνικά λέγει: Τί εἶπες; μήπως καί σύ ἔτρωγες ἀμβροσίαν (τροφὴν τῶν θεῶν) καί ἐπινες νέκταρ (ποτόν τῶν θεῶν) ἀντὶ ἄρτου καί οἴνου;

Καί ὁ Μάρκος: Μίμησιν ἐννοῶ κατὰ τὴν διάνοιαν (τό θεῖον δῶρον διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέρχεται πνευματικά ὁ ἄνθρωπος καί ἐπιζητεῖ τὴν Σοφίαν).

- Σειληνός: Καί πῶς ἐνόμισες τὴν μίμησιν θεῶν;

- Μάρκος: Μέ τό νά ἔχω ἀνάγκην (ὕλικῶν ἀγαθῶν) ἐλαχίστων, καί νά εὐεργετῶ ὅσους ἠδυνάμην περισσοτέρους.

14. Κωνσταντῖνος

Τέλος, πλησιάζει ὁ (Μέγας) Κωνσταντῖνος καί ὁ Ἑρμῆς τόν ἐρωτᾷ: Σύ δέ ποῖον ἐνόμιζες ὅτι εἶναι τό καλόν;

- Πολλά, ἀπήντησεν, ἀφοῦ ἀπέκτησα πολλά διέθεσα διὰ νά εὐχαριστῶ τόν ἑαυτόν μου καί νά χαρίζω καί ἐξυπηρετῶ τοὺς φίλους μου.

Καί ὁ Σειληνός γελῶντας δυνατὰ: Ἀλήθεια, εἶπεν, ἐνῶ ἤθελες νά εἶσαι τραπεζίτης χωρὶς νά τό καταλάβῃς κατὴν-ησες νά ζῆς σάν ὀψοποιός (μάγειρος) καί κομμώτρια.

Ἐκανε τόν ὑπαινυγμόν ὅτι ὅταν ἐξῆ ἡρέσκετο εἰς τὴν καλοφαγίαν, τὴν περιποίησιν τῆς κόμης του (τῶν μαλλιῶν τῆς κεφαλῆς του) καί τὴν ὄλην ἐμφάνισίν του, καί τώρα ἡ ἀπάντησις του συμφωνεῖ πρὸς ἐκεῖνα. Τόν Κωνσταντῖνον ὁ Σειληνός (δηλαδή ὁ πρωτοανειψιὸς Ἰουλιανός) πικρότατα τόν εἰρωνεύθη καί ἐπέκρινε.

15. Ἀπόφασις

Ἀκολουθεῖ σιωπὴ. Μυστικά οἱ θεοὶ ἀνταλλάσσουν γνώμην· οἱ περισσότεροι ψηφίζουν ὑπὲρ τοῦ Μάρκου. Δίδεται ἐντολὴ πρὸς τόν Ἑρμῆν ὁ ὁποῖος ἀναγγέλλει:

«Ἐδῶ αὐτοὶ οἱ νόμοι ἰσχύουν· καί ὁ νικητὴς νά χαίρεται καί ὁ νικημένος νά μὴ καταφρονῆται. Πηγαίνετε (νά συνεχίσετε τὴν ὑπαρξίν σας ὡς ψυχαὶ μετὰ θάνατον) ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ τόν ὁποῖον προτιμᾶτε».

Παραδέχεται ἐδῶ ὁ Ἰουλιανός, σύμφωνα πρὸς τοὺς παλαιούς μύστας καί μεγάλους διδασκάλους, ὅτι μετὰ θάνατον αἱ ψυχαὶ τῶν ὀλίγων ἐκλεκτῶν ζοῦν συνειδητὰ καί ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν ἀνωτέρων θείων ὄντοτήτων συνεχίζουν

τήν τελειοποίησιν των.

Μετά την αναγγελίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσεν πρὸς τὸν Ἡρακλέα· ὁ Ὀκταβιανὸς πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ Μάρκος πλησίον τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Κρόνου· ὁ Τραϊανὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ Καῖσαρ περιεφέρετο πρὸς ὅλους, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐδέχοντο· τέλος, τὸν ἐλυπήθησαν ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ μείνῃ πλησίον των. Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπειδὴ δὲν εὗρισκεν εἰς τοὺς θεοὺς τὸ πρότυπον τοῦ γηΐνου βίου του, εἶδε τὴν Τρυφήν κάπου πέρα, ἡ ὁποία τὸν ὠδήγησε πρὸς τὴν Ἀσωτίαν. (Καὶ πάλιν καυστικώτατα τὸν ἐπικρίνει ὁ ἀνεψιὸς Ἰουλιανός).

16. Παρατηρήσεις - συμπεράσματα

Τό φανταστικόν αὐτό Συμπόσιον, τό ἀνάμεικτον ἀληθείας καὶ μύθου (βλ. ἀνωτ. παρ. 5) ὑποτίθεται ὅτι ἐγένεν ἐκεῖ εἰς «τόν ἄλλον Κόσμον», τὸν πνευματικόν, ὅπου μετὰ θάνατον, κατευθύνονται ὅλαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἀνάλογα ὅμως πρὸς τὴν γηϊνὴν ζωὴν των, ἀποκλείονται τῆς εἰσόδου ἢ γίνονται ὀλίγα δεκταί, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ κατόπιν αὐστηρᾶς κρίσεως.

Ὡς παράδειγμα λαμβάνεται μία κατηγορία ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐπὶ αἰῶνας ἀλληλοδιαδόχως κατεῖχον, εἰς μεγάλην τῆς Γῆς περιοχὴν, ἀνωτάτην ἐξουσίαν καὶ διηύθυνον τὰς τύχας πολυωνύμων πολυεθνῶν, πολυπληθῶν λαῶν, ἀπολυταρχικά, ἀδέσμευτοι ἀπὸ Νόμους.

Ἐνομίζοντο ἰσχυροί, μεγάλοι, εὐτυχεῖς σὰν θεοί. Ὅταν ὅμως ἐφθασαν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ «Υπερ Πέραν», ἀποκαλύπτεται ὅτι τὸ κατὰ τὴν Γῆϊνὴν ζωὴν σάρκινον εἶδωλον τῆς ψυχῆς των ἦτο κατὰστικτον ἀπὸ στίγματα ὄλων τῶν χρωμάτων πλὴν τοῦ λευκοῦ. Ἀνάξιοι ἐκρίθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ αἰώνιον Φῶς. Ἐρρίφθησαν εἰς τὸ ἔρεβος.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων, πού ἐπετρέπη ἡ εἰσόδος, ἡ ἐμφάνισις δὲν ἐκρίθη ἄσπογος καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ προστασίαν θεῶν.

Ὁ Ἰουλιανός, ὅπως ἐγράφη, ἦτο κάτοχος διδασκαλιῶν ὃχι μόνον ἐκ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων (Μιθραϊκῶν, Ἑλληνικῶν κ.ἄ.), ἀλλὰ καὶ ἐκ θρησκευτῶν παλαιῶν καὶ ἐκ τῆς Χριστιανικῆς²¹. Ἐκ τούτων ἐμπνεόμενος διδάσκει ὅτι ἡ κρίσις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ τεθέντος σαφοῦς ἐρωτήματος:

«Ποία ὑπῆρξεν ἡ ἰδεολογικὴ των θεωρία περὶ Γῆϊνης ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῶς, σύμφωνα πρὸς αὐτήν, ἐσκέπτοντο, ἀπεφάσιζον, ἐνήργουν, ἐπραττον ἢ ἐπασχον, ὅσα ἐπραξαν ἢ ἐπαθον;»

Ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ καθενός, ἐκ τῶν συμπληρωματικῶν ἐρωτημάτων τοῦ Ἑρμοῦ (ὁδηγοῦ καὶ ἐπόπτου φωτισμένου) καὶ ἐκ τῶν εἰρωνειῶν καὶ ἐπικρίσεων τοῦ Σεληνοῦ (σαρκαστοῦ τῶν σφαλμάτων) συνάγονται σὰν συμπεράσματα τὰ ἀκόλουθα:

Τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὸ νὰ νικᾷ δείχνει τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν, τὴν τάσιν πρὸς πάλην τὴν ὁρμὴν, μετὰ τόλμης νὰ ρίπτεται εἰς ἀγῶνας· παραλείπει ὅμως νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ ἐγὼ του, μέ τὸ νὰ καταστείλῃ ἢ ἐξαφανίσῃ ψυχικά ἐλαττώματα καὶ πάθη (ὅπως τῆς ὀργῆς, παραφορᾶς, ὑπερβολῶν κ.ἄ.). Ἡ πάλιν πρέπει μετὰ τὴν αὐτοκάθαρσιν νὰ γίνεται χωρίς βίαν, μέ εἰρηνικά μέσα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς πρὸς ὠφέλειαν πάντοτε

παντοῦ πάντων ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως.

Τοῦ Καίσαρος τὸ νὰ πρωτεύῃ πάντων εἰς πάντα καὶ ἀκατόρθωτον εἶναι καὶ μόνον τὴν φιλαυτίαν του ἱκανοποιεῖ ἢ φιλοπρωτία καὶ ἡ ροπή πρὸς τὸ νὰ ἄρχῃ ἀκολουθεῖ τὸ πρέπον, μόνον ὅταν δὲν κάμνῃ κατάχρησιν τῆς πολιτικῆς ἰσχύος ἢ τῆς κοινωνικῆς θέσεως εἰς βάρος τῶν ἄλλων.

Τὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ νὰ βασιλεύῃ καλῶς δὲν ἔχει πρακτικὴν ἀξίαν ἂν δὲν συνδυάζεται πρὸς τὴν ἴσην ἐφαρμογὴν τῶν νόμων ἄνευ διακρίσεως καὶ τὴν προσπάθειαν ἀνόδου τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς στάθμης, πάντων τῶν ζώντων ἐντὸς τῆς ἰδίας Ἐπικρατείας παράλληλα πρὸς τὴν δικαίαν κατανομήν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ροπή τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου νὰ προτιμοῦν τὸν πόθον τῶν ἡδονῶν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ πρέπον. Πρόσκαιραι αὐταὶ καὶ τὰς ἀκολουθοῦν αὐτοτιμωρία.

Ὁρθόν εἶναι ἡ ἀφοσίωσις εἰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς κατακτήσεις πρὸς ὠφέλειαν καὶ τοῦ Ἐγὼ των καὶ πρὸς παρδειγματισμὸν τῶν ἄλλων. Τὸ ἔργον τοῦτο ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγίωσιν.

Ἐτιμήθη μέ τὸ πρωτεῖον ὁ Μάρκος διότι ἐπέδωξε τὸ γνῶναι, τὴν μάθησιν διὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ θείου δώρου τῆς διανοίας καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς πρὸς ἀναζητήσιν τῆς ἀληθείας πού φέρει πρὸς τὴν κορωνίδα τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν, τὴν Σοφίαν. Ἐλαβε θέσιν καὶ ἐναντι τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν· ἐτήρησεν ἐγκράτειαν δηλαδὴ, ἡ χρῆσις των δὲν ὑπερέβαινε τὸ μέτρον (τὸ κανονικόν).

Παραχωρεῖται τὸ προνόμιον εἰς τὸν Μάρκον (σύμβολον τοῦ φιλοσόφου, τοῦ φωτισμένου καὶ ἀγνοῦ) νὰ παρακάθῃται μετὰ τοῦ Διὸς (συμβόλου τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ Φωτός) καὶ τοῦ Κρόνου (συμβόλου τοῦ χρόνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου συντελεῖται ἡ Γῆϊνὴ βίωσις, καὶ τῆς Αἰωνιότητος ἐντὸς τῆς ὁποίας συνεχίζεται ἡ ὑπαρξις).

Ἡ μελέτη τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ «Συμπόσιον ἢ Κρόνια, ἢ Καίσαρες» (αὐτοκράτορες) ἂν καὶ ἐγράφη πρὶν ἀπὸ 1600 χρόνια (περὶ τὸ 360 μ.Χ.) ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τόσον ἐπίκαιρος ὅσον καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἀρχὴ τοῦ πρυτάνεως τῶν φιλοσόφων, τοῦ Πλάτωνος, περὶ διφυοῦς συστάσεως τοῦ Σύμπαντος· εἰς Κόσμον αἰσθητὸν καὶ Κόσμον νοητὸν.

Σημειώσεις

Σημ. 1. Αἱ μεταφράσεις τῶν κειμένων, αἱ ἐπεξηγήσεις ἐντὸς παρενθέσεων καὶ ἀπασαι αἱ σημειώσεις, ἀνήκουν εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ μελετήματος τούτου Ἀπ. Π. Φωτόπουλον.

Σημ. 2. Ὁ Αὐτοκράτωρ Φλάβιος Κλαύδιος Ἰουλιανὸς ἐξῆσεν ἀπὸ 331-363 μ.Χ. Ὑπῆρξεν ἰσχυρά καὶ σπανίων προσόντων προσωπικότης. Ὁ ἴδιος εἰς ἐπιστολὴν «Ἀθηναίων τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ» (εἶδος αὐτοβιογραφίας) διηγεῖται: Νήπιον ἔξ (6) ἐτῶν μετὰ τοῦ δεκαετοῦς ἀδελφοῦ του Γάλλου «κατεκλείσθη ἐν ἀγρῷ πνι τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ... περὶ τοὺς ἔξ (6) ἐνιαυτοὺς (χρόνους)... διάγοντες ὥσπερ (σάν)... ἐν τοῖς φρουρίοις τηρούμενοι» (φρουρούμενοι)· ἐκεῖ εἰς ἀπομόνωνσιν ἐπληροφορεῖτο τὴν φρικτὴν οἰκογενειακὴν του τραγωδίαν.

Εἰς τὴν μακράν (τ. Α. σελ. 348-370 P. 268-287) ὡς ἂν ἐπιστολὴν μετὰ ἄλλων διηγεῖται καὶ περὶ τῆς σφαγῆς, ὑπὸ τοῦ πρωτοεξαδέλφου του αὐτοκράτορος Κωνσταντίου (υιοῦ τοῦ

Μεγ. Κωνσταντίνου) ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του. Εἰς P. 270 γράφει: «Οἱ πατέρες μας (ἐμοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίου) ὑπῆρξαν ἀδελφοὶ ἀπὸ πατέρα. Ἄν καὶ ἡμεθα τόσον στενοὶ συγγενεῖς ὁ φιλανθρωπώτατος (λέγει εἰρωνικά) οὗτος βασιλεὺς (ὁ Κωνσταντῖνος) τέτοια ἔχει διαπράξει ἐγκλήματα: ἔξ (6) πρωτοεξαδέλφους καὶ ἰδικούς μου καὶ ἰδικούς του, καὶ τὸν πατέρα μου καὶ πρῶτον θεῖον του, ἀκόμη καὶ ἄλλον κοινόν πρῶτον θεῖον μας ἀπὸ τοὺς πατέρας μας καὶ τὸν μεγαλύτερον ἀδελφόν μου (ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐννέα) χωρὶς ἀπολογίαν ἐφόνευσε. Καὶ ἐμέ καὶ τὸν ἀδελφόν μου Γάλλον ἠθέλησε νὰ μᾶς φονεύσῃ, ἀλλὰ μετενόησε καὶ μᾶς ἐξώρισε...». Τὸν Γάλλον ἐφόνευσεν ἀφοῦ τὸν εἶχε κάμει Καίσαρα.

Σημ. 3. Κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ ἀλλοξοπιστία ὀφείλεται, ὃχι τόσον εἰς τὴν Ἀρχαιοελληνικὴν λατρείαν ὅσον εἰς τὰ θρηγῶδη ἐγκλήματα πολλῶν ἐκ τῶν πρό αὐτοῦ αὐτοκρατόρων ταῦτα βαρύτατα κατακρίνει εἰς τὸ Συμπόσιον· ἐκ τούτων ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀλληγορικὴν μελέτην του ταύτην.

Σημ. 4. «Ἑπτάκτινα» Θεόν: Σύμβολικά οἱ ἐπτὰ μνητικοὶ βαθμοὶ εἰς τὰ Μιθραϊκὰ μυστήρια. Ἐκτός ἄλλων ἐλαμβάνοντο συμβολικά καὶ αἱ ἐπτὰ κρυστάλλιναι οὐράνιαι σφαῖραι ἐντὸς τῶν ὁποίων, ἐπίστευον οἱ Χαλδαῖοι (μάγοι καὶ ἀστρολόγοι), ὅτι περιστρέφοντο οἱ ἐπτὰ πλανῆται: ἀνεφέρετο καὶ εἰς τοὺς ἐπτὰ προστάτας θεοὺς τῶν (12) Ζωδίων ἦτοι: τοὺς Κρόνον, Δία, Ἄρην, Ἀφροδίτην, Ἑρμῆν, ἀνά δύο (τὰ 10) καὶ Ἀπόλλωνα ἢ Μίθρα ἢ Ἥλιον, (τοῦ ζωδίου Λέοντος) καὶ Σελήνην (Ἴσιν ἢ Δήμητρα) Ζωδίου Καρκίνου (βλ. ἀπ. Π. Φωτ. «Ἀλληγορία Ὀμήρου», Ἰλιός τ. 104 σ. 8).

Σημ. 5. Βλέπε καὶ τὰ μελετήματά μας καὶ τὰς σημειώσεις: α) «Ἀλληγορίαι εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου», Ἰλιός τ. 104/1974 καὶ β) Μετάφρασιν «Περὶ Ἄντρου τῶν Νυμφῶν, παρ' Ὀμήρου»· τοῦ Πορφυρίου μετὰ πολλῶν σημειώσεών μας.

Σημ. 6. Ἰάμβλιχος· Νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος· ἐζησε πιθανῶς ἀπὸ 270 καὶ μέχρι 330 μ.Χ., μαθητὴς τοῦ Πορφυρίου. Διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων διὰ τῶν βιβλίων των. Ἐσώθησαν ἐργασίαι του: Βίος Πυθαγόρου, Περὶ μυστηρίων, Λόγοι εἰς Φιλοσοφίαν, Περὶ κοινῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης, Θεολογούμενα μαθηματικά, Περὶ τῆς Νικομάχου Ἀριθμητικῆς Εἰσαγωγῆς· τμήμα ταύτης μετεφράσαμεν κατὰ παράκλησιν τοῦ κ. Γράβιγγερ δημοσιευθέν ὑπ' αὐτοῦ. Εἰς τὰ εἶδη ἀρετῆς τοῦ Πορφυρίου (πρακτικὴ, καθαρτικὴ, θεωρητικὴ καὶ παραδειγματικὴ) προσέθεσεν καὶ πέμπτον εἶδος τὴν ἱερατικὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία βοηθεῖ τὴν ἐξύψωσιν μέχρι θεοῦ.

Σημ. 7. Γίνεται ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς μεθόδου διδασκαλίας εἰς τὰ ἀρχαῖα μυστήρια. Κατὰ Πλούταρχον εἰς Ἴσιν καὶ Ὀσριν κ.ἄ. παρουσιάζετο εἰς τοὺς μουσμένους: «διὰ δεικνυμένων, δρωμένων, ἀκρωμένων» (βλ. Ἰσ. Ὀσ. III)· καὶ «μετεῖχεν (ὁ μουσόμενος) τῆς φιλοσοφίας ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ μύθοις καὶ λόγοις, ἀμυδράς τῆς ἀληθείας ἐμφάσεις (ἐνδείξεις) καὶ διαφάσεις (διὰ λόγων ἐξηγήσεις) ἔχουσιν». (κεφ. 17). Καὶ ὁ Πυθαγόρας «ἀπεμμήσατο τὸ σύμβολικόν αὐτῶν (τῶν Αἰγυπτιακῶν μυστηρίων) καὶ μυστηριῶδες ἀναμείξας αἰνίγμασι τὰ δόγματα».

Σημ. 8. Ὁ Κρόνος ἀλληγορία τοῦ Χρόνου, προστάτης τοῦ Ζωδίου Αἰγόκερω (Χειμ. Ἡλιοστάσιον Δεκεμ.) κυριαρχεῖ τῆς θύρας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου (τῆς januae vitae et mortis) Βλ. Ἀλληγορίαι Ὀμήρ. Ἀπ. Φωτ. Ἰλις. τ. 104/74.

Σημ. 9. Οἱ στίχοι τοῦ Ὀμήρου (Ὀδυσ. ζ, 42-46) εἶναι οἱ ἐξῆς: Οὐλυμπόνδ', ὅθι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλές αἰεὶ, ἔμμεναι. Οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρω δεύεται οὔτε χιὼν ἐπιπίλνεται, ἀλλὰ μάλ' αἶθρη πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἶγλη· τῷ ἐνὶ τέρπονται μάκαρες θεοὶ ἤματα πάντα.

(ἦτοι κατὰ μετάφρασίν μας) : Εἰς τὸν Ὀλυμπον ὅπου, διδάσκουν (οἱ θεόπνευστοι μεμυημένοι) ὅτι ὑπάρχει ἀσφαλὲς παντοτεινὴ τῶν θεῶν διαμονή. Οὔτε ἄνεμοι τὴν ταρασσούν οὔτε ποτὲ ἀπὸ βροχὴν βρέχεται, οὔτε ἀπὸ χιόνια χιονίζεται, ἀλλὰ ἐπικρατεῖ διαυγεστάτη αἶθρία (ξαστεριά) σὲ ἀπέραντον ἔκτασιν χωρὶς σύννεφα· εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ φῶς λευκὸν λαμπρότατον. Μέσα σὲ μία τέτοια αἰθέρια περιοχὴ τέρπονται μακάριοι θεοὶ (πανευτυχεῖς θεοὶ ὄντοτες) καὶ χαίρονται αἰωνίως, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας (ἤματα πάντα=ἡμέρα πάντοτε, χωρὶς νύκτα, χωρὶς σκοτάδι).

Ὁ μουσολήπτος ποιητὴς τὴν λέξιν Ὀλυμπος λαμβάνει ὡς σύμβολον καὶ ἀλληγορεῖ δι' αὐτῆς τὴν αὔλον, τὴν πέραν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, τὴν πνευματικὴν περιοχὴν ὅπου αἱ ὑπεράνθρωποι ὄντοτες. Δὲν πιστεύει οὔτε διδάσκει ὅτι διαμένουν εἰς τὸ ὅρος Ὀλυμπο.

Σημ. 10. Κλίνει θεῶν: Ἐκ τῶν Μιθραϊκῶν μυστηρίων, καὶ ἐκ τῆς ἐκεῖ μῆσεως, εἰς ἀνώτατον βαθμόν, ἡ περιγραφή τῶν θρόνων (κλινῶν) γίνεται καὶ τῶν χρωμάτων αὐτῶν, τοῦ συμβολισμοῦ τῶν θεῶν ἐκ τῶν θέσεών των, τῆς ἀπολύτου ἁρμονίας καὶ κάλλους κλπ.

Σημ. 11. Διόνυσος, Σεληνός: ἐλαμβάνοντο εἰς βαθμούς μυστηρίων ὡς σύμβολα τοῦ «ἀγαθοῦ» καὶ τοῦ «κακοῦ». Τῆς ἀντιθέσεως καὶ ἀντιφάσεως τῆς συμπορεύσεως τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων τῆς φύσεως πού καταλήγει διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐνός ἢ εἰς τὴν ἀγνότητα, ἀγίωσιν καὶ θέωσιν (Διόνυσος) ἢ εἰς τὴν διαφθοράν καὶ ἐξουθένωσιν καὶ συνδιαταλαιπώρησιν ἐκ τῆς συμμετοχῆς εἰς ὑλικὰς μεταλλαγὰς κατὰ τὴν ἐν τῇ Γῇ βίωσιν (Σεληνός).

Σημ. 12. Περὶ τοὺς - 60 -. Κατὰ περιόδους περισσότεροι τῶν δύο ἢ συμβασιεῖς ἢ ἀντίπαλοι ἀλληλοεξοντούμενοι Μόνον ὁ Ὀκταβιανὸς ἐμονοκράτησεν ἀπὸ 37 π.Χ. μέχρι 14 μ.Χ. καὶ ἐπέβαλε τὴν Pacem Romanam (εἰρήνην Ρωμαϊκὴν).

Σημ. 13. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ μητέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού προήρχετο ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἡπείρου, κατήγετο ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου Ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας. Ἐκ τοῦ πατρός του Φιλίππου ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ ὁποίου ἐκ τοῦ Ἀργούς ἀπόγονοι ἱδρυσαν τὴν Ἑδεσσαν καὶ τὴν βασιλικὴν δυναστείαν τῆς Μακεδονίας.

Σημ. 14. Τύχη: Ἐθεωρήθη καὶ ἐπιστευθῇ ὡς κάποια θεϊκὴ δύναμις, πού δίδει ἢ ἀφαίρει ἀπρόβλεπτα, χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ ὁ ἄνθρωπος, κάπὶ τὸ καλόν ἢ τὸ κακόν. Συντρέχουν πρὸς τοῦτο πολλοὶ παράγοντες συμπτώσεις, περιβάλλον, ἐκάστοτε ἱκανότης ἢ ἀδυναμία νὰ προσαρμόζεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν ἢ εὐφυΐαν ἢ δραστηριότητα προκαλοῦνται συνθήκαι εὐχάριστοι ἢ δυσάρεστοι, εὐεργετικά ἢ ἐπιζήμιοι.

Σημ. 15. Κλεῖτος: Στρατηγὸς τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου. Τοῦ ἔσωσε τὴν ζωὴν εἰς τὴν παρὰ τον Γρανικὸν μάχην ἀποκόπτων τὸν ὦμον τοῦ Πέρσου Μιθριδάτου πρὶν κτυπήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ὀκτὼ χρόνια ἔπειτα εἰς συμπόσιον

παραφέρθη και ιδιοχείρως ἐφόνευσε τόν σωτήρα του. Ἀμέσως συνῆλθε, μετενόησε, ἐθρήνησε τόν Κλεῖτον, ἀλλά τό ἐκ τοῦ οἴνου κακόν εἶχε γίνει.

Σημ. 16. Ὁ Καῖσαρ ἐδόλοφονήθη τό 44 π.Χ. ὑπό τοῦ Βρούτου καί Κασσίου, πού ἐνόμιζεν ἐνθουσιώδεις καί πιστοῦς φίλους· πρὶν πέση νεκρός εἶπεν εἰς τήν Ἑλληνικήν γλῶσσαν: «Καί σύ τέκνον, Βρούτε;». Εἶχεν ἐπὶ ἔτη σπουδάσει εἰς τὰς ἀνωτάτας Ἑλληνικάς Σχολάς καί ἰδίως εἰς τήν Ρητορικήν τῆς Ρόδου, ὅπου καί ὁ Κικέρων. Ἐγνώριζε τήν Ἑλληνικήν γλῶσσαν.

Σημ. 17. Σεβαστός, λατινικά Augustus, ἐδόθη εἰς τόν Ὁκταβιανόν καί παρέμεινεν ὡς τίτλος, ὅπως καί τό Καῖσαρ. Ἀπεκαλοῦντο οἱ αὐτοκράτορες καί οἱ συμβασιλεῖς· ἐθεοποιήθησαν κατὰ κάποιον τρόπον.

Σημ. 18. Μακράν καί ἀδιατάρακτος ἡ βασιλεία τοῦ Ὁκταβιανοῦ· διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ ἐπειτα τήν εὐχήν: πολεμικώτερος τοῦ Τραϊανοῦ καί τυχερώτερος τοῦ Ὁκταβιανοῦ.

Σημ. 19. Τετράγωνος: λέξις μυστηριακή· σύμβολον καί ἰδανικόν ἐπιδικτέον ἀνωτάτης πνευματικῆς καί ἠθικῆς βαθμίδος. Ἀνθρωπὸν ἀνελθόντα, πνευματικά καί ἠθικά ἐγγίζοντα τήν τελειότητα ὅπως τό σχῆμα τό τετράγωνον ἔχει ἰσότητα πλευρῶν καί γωνιῶν καί ἀποτελεῖ μέτρον μετρήσεως.

Σημ. 20. Σιμωνίδης: ὁ περίφημος λυρικός καί ἐπιγραμματοποιός Κίος ποιητής (556-468 π.Χ.). Οἱ στίχοι (βλ. σ. 438 ἐκδ. Teubner, Lipsiae 1968 ὑπό Theod. Berek) ἔχουν ὡς ἐξῆς: Ἄνδρ' ἀγαθόν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι χαλεπὸν χερσὶ τε καί ποσὶ καὶ νόφ' τετράγωνον ἄνευ ψόγου τετυγμένον. (Ὁ ἀνὴρ - ὁ Σκόπας ὁ Θεσσαλὸς νικητὴς εἰς ἀγῶνας - ὑπῆρξεν ἠθικός καί ρωμαλέος εἰς τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια - σὰν ἀθλητὴς - ἀλλὰ καί εἰς τό νοῦν τετράγωνος - τήν εὐφυΐαν ἐξαίρετος - χωρίς ἐλαττώματα ἀπὸ τῆν φύσιν καμωμένος... «ὕγιής ἀνὴρ» (σωματικά καί πνευματικά).

Σημ. 21. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀπηνήθη τόν Χριστιανισμόν καί ἐγραψε κατ' αὐτοῦ ἐπτά βιβλία, τὰ ὅποια κατεστράφησαν ἐπὶ Θεοδοσίου Β. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὠφελήθη ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς ἱερεῖς ἔκαμνε τὴν σύστασιν νὰ μιμοῦνται τοὺς Χριστιανούς ἱερεῖς καὶ νὰ τοὺς ἔχουν ὡς πρότυπα ἀρετῆς.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΤΗΣ ΟΜΗΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Μελετώντας τόν Ὅμηρον ἀνακαλύπτουμε πολλές φράσεις πού χρησιμοποιοῦμε καί σήμερα καί πού στά λίγο προηγούμενα χρόνια τίς χρησιμοποιούσαμε τακτικώτερα.

- * Ἔτσι λέμε τὴν φράση «**Παρά θιν' ἀλός**» ὅταν θέλουμε νὰ πούμε ὅτι βαδίζαμε στὴν ἀμμουδιά, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἱερέας Χρύσης στό Α' τῆς Ἰλιάδος.
- * Τὰ παιδιὰ συμβουλευόμε καί τώρα νὰ εἶναι ἄριστα μέ τὴν φράση «**Αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπέρροχον ἔμμεναι ἄλλων**». Τό διηγεῖται ὁ Νέστωρ στόν Πάτροκλο στο Α' τῆς Ἰλιάδος, πῶς ὁ Πηλέας παρώτρυνε τόν Ἀχιλλέα.
- * Ἡ φράση «**Αἰδώς Ἀργεῖοι**» (Ντροπὴ Ἑλληνες), εἶναι πολὺ γνωστή. Συχνὰ τὴν διαβάζουμε καί στίς ἐφημερίδες, ὅταν θέλουμε νὰ φέρουμε στό φιλότιμο τοὺς Ἑλληνες πού πέφτουν σέ παραπτώματα. Τὴν συναντᾶμε καί στό Ν' 95 τῆς Ἰλιάδος, στό Ε' 757 ἀλλὰ καί στο Ο' 502, ὅταν ὁ Αἴας προτρέπη τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ πολεμήσουν.
- * Πολὺ γνωστό τό ρητό «**Εἷς οἰωνός ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης**». Ἐλέχθη ἀπὸ τόν Ἐκτορα, ὅταν ὁ Πολυδάμας εἶδε ἓνα πουλὶ νὰ κάθεται στ' ἀριστερά τοῦ πύργου καὶ θέλησε νὰ ἀποτρέψη τὴν μάχη. Καί ἐμεῖς στοὺς ἐνδοξοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑθνους, αὐτὴν τὴν φράση ἐπαναλαμβάναμε.
- * «**Ἔσσεται ἡμῶν**». Ἐδῶ ἔχουμε τὴν ἀπειλή, θά ῥθῃ μέρα πού θά δῆς τί θά πάθῃς, ἢ πού θά ἀλλάξουν τὰ πράγματα. Εἰπώθηκε ἀπὸ τόν Ἀγαμέμνονα καί ἔχει ἔτσι τό Δ' 164 τῆς Ἰλιάδος. «**Ἔσσεται ἡμῶν, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλῃ Ἰλίου ἱρή**».
- * «**Ἐπὶ ξυροῦ ἴσταται ἀκμῆς**» Ἰλιάδος Κ' 173. Ὁ Νέστωρ ἀπευθύνεται στόν Διομήδη γιὰ νὰ τον ξεσηκώσῃ στὴν μάχη. Λέγεται ὅταν ἡ στιγμή εἶναι κρίσιμη καί ὁ κίνδυνος μέγας.
- * «**Μένεα πνέοντες**». Ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος γιὰ τοὺς Ἀβαντες, Ἑλληνες τῆς Εὐβοίας, θέλοντας νὰ δείξῃ τὴν ὀρμητικότητά τους. Τό λέμε καί ἐμεῖς γιὰ νὰ δείξουμε τὴν ὀρμὴ καὶ τόν θυμὸ κάποιου πού ἐπιτίθεται.
- * «**Ἰητρός ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιός ἄλλων**». Λέει ὁ Ἰδομενέας στόν Νέστορα νὰ ἀποσύρῃ ἀπὸ τὴν μάχη τόν πληγωμένο ἱατρό Μαχάονα, διότι οἱ ἱατροὶ εἶναι περισσότερο χρήσιμοι.
- * Πολὺ γνωστό εἶναι ἐξ ἄλλου τό «**Θαῦμα ἰδέσθαι**» ὅταν θέλουμε νὰ ἐκθειάσουμε κάτι ὑπέροχο. Τό συναντᾶμε στό θ' 366 τῆς Ὀδυσσεΐας γιὰ τὰ ἐνδύματα τῆς Ἀφροδίτης, στό η' 45 γιὰ τό παλάτι καὶ τὰ τείχη τοῦ Ἀλκινόου, ἀλλὰ καί στό Κ' 439 τῆς Ἰλιάδος, ὅπου περιγράφονται τὰ ὅπλα τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν, Ρήσου.
- * Πολὺ συνηθίζουμε καί τό «**Ἔρκος ὁδόντων**» ὅταν μᾶς ξεφεύγῃ λόγος, πού δὲν σκοπεύαμε νὰ ξεστομίσουμε, ἀπὸ τό φράγμα τῶν δοντιῶν μας.
- * Τέλος, πρέπει νὰ προσέξουμε πολὺ τὴν παροιμιώδη ἔκφραση «**Ἀφρήτωρ, ἀθέμιτος, ἀνέσπιός ἐστιν ἐκεῖνος ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος**» (Ἰλιάδα Ι' 63-64). Λέγεται γιὰ τόν ἐμφύλιον πόλεμον πού εἶναι ὁ τρομερώτερος καί πού ἐταλαιπώρησε τοὺς προγόνους μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ἕως τοὺς συγχρόνους καιροὺς.

ΧΡΥΣΑΥΓΗ ΠΙΖΑΝΙΑ-ΚΟΝΙΔΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΩΝ

Ξ. ΜΑΓΟΥ

Θὰ ἐπιθυμοῦσα οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντες τοῦ Οὐρανοῦ οἱ κυριαρχοῦντες ἐπὶ τῶν Θειοτέρων νόμων τῆς Φύσεως νὰ μὲ μετέφεραν σέ μία ἄλλη κατάσταση, διαφορετικὴ τῆς γνωστῆς μας ἀνθρωπίνης καταστάσεως, ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ ἐπισκοποῦσα τὰ συντελούμενα στίς εὐρισκόμενες πέραν τοῦ κόσμου μας, στόν πνευματικὸν κόσμον ψυχῆς, ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες ἀκόμη δὲν ἔχουν προσκτήσῃ μέσον πνευματικῆς ἐνεργείας. Θὰ ἐπιθυμοῦσα αὐτό, διότι κατ' αὐτόν τὸν τρόπον θὰ μπορούσα νὰ ἀντιληφθῶ καὶ νὰ σᾶς μεταδώσω τὴν πραγματικὴ ἔννοια τῶν συντελουμένων στίς προσφιλεῖς μας ψυχῆς κατὰ τίς ἐπιμνημόσυνες τελετές. Θὰ ἐπιθυμοῦσα ὅμως γιὰ νὰ γίνω πλήρως ἀντιληπτὸς, νὰ εἶχε ἐκδηλωθῇ στίς διανοίεσ σας ἡ γνώση ἐκείνη ἡ ὁποία προσδιορίζει μὲ κάθε λεπτομέρεια τίς ἐνεργείες τοῦ ζωικοῦ ρεύματος πού παρέχεται πρὸς τίς ψυχῆς αὐτές διὰ τῆς προσηλώσεως, τό ὁποῖον ὄχι μόνον μᾶς φέρει σέ ἐπικοινωνίαν πρὸς αὐτές, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον τοὺς μεταδίδει τό μέσον τῆς χαρᾶς καὶ τοὺς παράγει τὴν ποθητὴ δι' αὐτές κατάστασιν, τίς λεπτομέρειες τῆς ὁποίας ἐπεθύμουν νὰ σᾶς μεταδώσω.

Δυστυχῶς ὅλες οἱ ἐπιθυμίαι μου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πληρωθῶν καὶ αὐτό, διότι δὲν δύναμαι νὰ ὑπερβῶ τὰ θρία τὰ ὁποῖα μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τίς ἐλεύθερες τοῦ Οὐρανοῦ συνειδήσεις, διὰ νὰ ἐπισκοπήσω τὰ συντελούμενα ἐπὶ ἐκείνων τῶν ψυχῶν οἱ ὁποῖες παραμένουν ἐκεῖ ἄνευ μέσου ἐνεργείας. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ δὲν θὰ στέρξω, ἐπειδὴ δὲν δύναμαι νὰ πράξω αὐτό, δηλαδή νὰ ὑπερβῶ τὰ θρία αὐτά, νὰ θέσω τίς ψυχικὲς μου δυνάμεις σέ παθητικότητα καὶ νὰ ἀφήσω τό μυστήριον νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ καὶ δι' ἐσᾶς μυστήριο.

Ἡ Φύσις διὰ τῶν νόμων τῆς δημιουργεῖ διὰ τίς ἐπιθυμοῦσες νὰ διδαχθῶν τὰ μυστήριά της ψυχῆς διαφόρους ὁδούς. Ἐξέλεξα καὶ θὰ ἀκολουθήσω μία ἀπὸ αὐτὲς τίς ὁδούς καὶ δι' αὐτῆς θὰ ἀφήσω τὴν ψυχὴ μου νὰ ἔλθῃ εἰς ἀνάμνησιν τινὰ ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ἀρυσθῶ τὴν ἔννοια τῆς ἄνευ ὁργανισμοῦ στόν πνευματικὸν κόσμον ζωῆς καὶ τὴν χαρὰ τὴν ὁποία αἰσθάνονται οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενες ψυχῆς κατὰ τίς ὥρες τῶν ἐπιμνημοσύνων τελετῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποία ἐξέλεξα, καὶ ἀκολουθῶ ἤδη, ὁμολογῶ ὅτι εἶναι ὀλίγον εὐρεῖα καὶ τὰ ἐξελισσόμενα σέ αὐτὴν εἶναι περισσότερα τῶν ὅσων θὰ ἐπιθυμοῦσαμε νὰ μάθωμε ἀπὸ τὴν ἔννοια μᾶς ἐπιμνημοσύνου τελετῆς. Θὰ ἀκολουθήσω τίς ὑποδείξεις τῆς ὁδοῦ αὐτῆς διότι αἰσθάνομαι ὅτι δι' αὐτῆς τῆς ὁμιλίας μου θὰ πληρώσω μεγαλύτερον σκοπὸν. Τό νὰ ἀποκαλύπτῃ κανεὶς λίγο περισσότερα πρὸς ψυχῆς πού ἐπιθυμοῦν νὰ φωτισθῶν, εἶναι ἐκπλήρωση φυσικοῦ νόμου, ὅπως τουναίντον τό νὰ ἀποκαλύπτῃ σέ μὴ ἐνδιαφερόμενες ψυχῆς, εἶναι πράξις ἡ ὁποία μόνον ὡς ἱερόσυλος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ. Πιστεύω ὅτι τὴν στιγμὴ αὐτὴν πληρῶ φυσικὸν νόμον καὶ ἐλπίζω ὅτι διὰ τοῦ ἔργου μου αὐτοῦ ἡ ψυχὴ μου ἀποκτᾷ δικαίωματα ἐπὶ εὐρυτέρων πνευματικῶν ὁριζόντων.

Πρὶν ὅμως εἰσελθῶ στό θέμα μου, σπειδῶ νὰ σᾶς γνωρίσω ὅτι ἡ ἀντιληψὴ τῶν λειτουργιῶν τῆς Φύσεως καὶ ἡ πλήρωσις ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀπαιτούμενων, εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ὁποία δύναται νὰ τοῦ προσδώσῃ δικαίωματα καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ἄλλων δικαιομάτων ἐκ μέρους τῶν ὑπερκειμένων τοῦ κόσμου αὐτοῦ πνευματικῶν ἀρχόντων, ἐκεῖνων οἱ ὁποῖοι ζοῦν σέ διαφορετικὸ ἐπίπεδο γνώσεων, ἀντιλήψεων καὶ ἐνεργειῶν.

Οἱ ἐπιμνημόσυνες τελετές εἶναι μία πράξις ἡ ὁποία σημαίνει πολλὰ γιὰ τὴν ἐρευνῶσα ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Ἀνεξαρτήτως τῆς καταστάσεως στὴν ὁποία ἔχουν περιέλθει οἱ τελετές αὐτές στὴν σημερινὴ ἀνθρωπότητα, περικλείουν ἐντὸς τῶν πληθὺς ἐννοιῶν ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁ ἀνθρώπος, ἐάν τις ἐξέταζε, θὰ μπορούσε νὰ ἀρυσθῇ πολλὰ περὶ τῆς λανθάνουσας καταστάσεως ἡ ὁποία τὸν ἀναμένει.

Σέ ὅλα τὰ μυστήρια οἱ τελετές αὐτές ἀπετέλεσαν βαθμὸς μυστήσεως καὶ σέ ὅλα ἐπίσης τὰ μυστήρια ἐπεδιώχθη νὰ προσανατολισθῇ τό πνεῦμα τοῦ μουμένου πρὸς ἐκεῖνο τό φῶς τό ὁποῖο θὰ τὸν καθιστοῦσε ὑπέρτερον τῆς ἀνάγκης τῶν ἐπιμνημοσύνων αὐτῶν τελετῶν. Στὰ μυστήρια, οἱ τελετές αὐτές ὑπέδειξαν δύο ὁρίζοντες ὑπάρχοντες στόν πνευματικὸν κόσμον. Καὶ τὸν ἓνα μὲν ἄφησαν νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τῶν μουμένων καὶ νὰ συμμορφωθῶν αὐτοὶ πρὸς τίς ἀπαιτήσεις του. Τοῦτον ὅμως οὐδόλως ἐδίδαξαν σέ βέβηλη ἀνθρωπίνην γλῶσσαν. Τὰ σύμβολα αὐτῶν ἀρκούντως περὶ τούτου ἐλάλησαν.

Περί του πνευματικού τούτου όρίζοντος τόν όποιο απο-
τελούν οι μεγάλες τής Φύσεως ψυχές ούτε εγώ δύνα-
μαι να εἴπω τι, διότι νόμοι σοφοί τής Φύσεως υπαγορεύουν
τήν περί τούτου σιγή. Θά όμιλήσω όμως περί του δευτέρου
πνευματικού όρίζοντος τόν όποιο αποτελούν όλες σχεδόν οι
άπερχόμενες από τόν κόσμο μας ψυχές. "Άλλως τε αυτό
είναι ακριβώς και τό θέμα μου. Καί στά ιδικά μας, εάν έπε-
τρέπετο να τά όνομάσω μυστήρια, διά του τυπικού των έπι-
μνημοσύνων τελετών εκδηλούνται οι αυτές περίπου έννοιες.
Δέν θά προδώ στην εξέταση των όσων λέγονται κατ' αυτές,
άλλά θά υποδείξω μόνον τί ακριβώς πληροῦται υπό των
συμβαλλόντων στίς τελετές αυτές προς τίς ψυχές για τίς
όποιες τελούνται οι του είδους αυτού τελετές. Πλήν όμως
θά διέπραττα μέγα κατά τής Φύσεως άδίκημα εάν δέν σās
άνέφερα έστω και όλίγες τινές περί τής έννοίας των κλάδων
τής Δάφνης, οι όποιοι αποτελούν τόν στέφανο τόν όποιο
καταδέτομεν σε αυτές τίς περιστάσεις, διότι σε αυτές ακρι-
βώς τίς λέξεις εύρίσκεται ή μεγάλη σημασία τήν όποία πρέ-
πει να έρευνήσουν οι διάνοιές σας.

Ἡ Δάφνη είναι τό ιερό φυτό του Φοίβου Ἀπόλλωνος.
Εἶναι τό ιερό έμβλημα των Ἡλιακῶν δυνάμεων οι ό-
ποιες καθιστούν τήν ανθρωπίνη ζωή πολύτιμη και διαγρά-
φουν τόν σκοπό της. Ὁ υπαγορεύσας τό τυπικό τούτο διέ-
γραψε σε αυτό μεγάλη αλήθεια και δι' αυτής εξωτερίκευσε
όλο τό μυστήριο τής Φύσεως, καταδείξας ποίου ακριβώς θά
είχαν ανάγκη οι άπελθούσες ψυχές και τί προσφέρει ένα
μυσταγωγικό σκήνωμα διά τής έπιμνημοσύνου τελετής. Ἐ-
κείνος ό όποιος δέν έννοεί βαθέως τί προσφέρεται ως βοή-
θημα κατά τίς έπιμνημόσυνες αυτές τελετές, ματαίως στό
μέλλον θά πειραθῇ να λύση τό μυστήριο τής ζωής του.

Ἐκείνος ό όποιος δέν διαβλέπει ότι τά μυστήρια τής
Φύσεως διαγράφονται υπό του έπισταμένου πνεύματος
σε άλληγορικές εἰκόνες και ότι μόνον διά τής άφυπνίσσεως
του πνεύματός μας δύνανται να κατανοηθούν, ματαίως θά
πειραθῇ να εύρη ποιές είναι οι μεγάλες έννοιες οι όποιες
συνδέουν τό πνεῦμα τής Γῆς προς τό φῶς του Ἡλίου.

Ἀλλά ἄς έλθουμε σε εύρύτερη έπισκόπηση του πνευ-
ματικού κόσμου, εκείνου ό όποιος έχει ανάγκη τής
βοηθείας μας, διότι διά του τρόπου αυτού, θά ψάσουμε διά
των ίδιων μας αντιλήψεων τίς διάφορες μορφές τής αληθείας
τίς όποιες ή Φύση μάς αποκαλύπτει στίς καθέκαστα λει-
τουργίες της.

Οί εκ του κόσμου μας άπερχόμενες ψυχές έρχονται σε
όρίζοντες όπου ό Ἡλιος δέν δύναται να τίς θερμάνη
διά των ακτίνων του, ούτε και αυτές δύνανται να μεταβάλ-
λονται σε μέσα οργανικών λειτουργιών των ψυχών. Ἡ αντί-
ληψη για να λειτουργήση και αισθανθῇ τίς επιδαψιλεύσεις
του φωτός έχει ανάγκη όργάνου τό όποιο να δύναται να κα-
τεργάζεται αυτές τίς ακτίνες και να τίς μεταβάλλη σε μέσα
ένεργειών της.

Οί εκ του κόσμου μας άπερχόμενες ψυχές εγκατέλει-
ψαν τόν κόσμο αυτόν τά όργανα των αντιλήψεών τους
και όπως δέν δύναται κανείς στόν κόσμο μας να βλέπη τό
φῶς άνευ όφθαλμῶν, ούτε να αισθάνεται τίς εκδηλώσεις τής
χαράς άνευ αρμονικῶς λειτουργούντος νευρικού συστήματος,

έτσι και εκεί οι ψυχές ούτε τό φῶς δύνανται να αισθάνων-
ται ούτε τίς ψυχικές εκδηλώσεις τίς όποιες διακρίνομε υπό
τό αἶσθημα τής χαράς, τής ήδονῆς και τής ευτυχίας.

Τά μέσα πού ποικίλλουν τήν ανθρωπίνη ζωή και δίδουν
στήν ψυχή της τήν εἰκόνα τής φύσεως με τίς άπειρες
μορφές της και τίς άπειρες εκδηλώσεις και άρμονίες της, οι
εκ του κόσμου αυτού άπελθούσες ψυχές τά εγκατέλειψαν
και αυτά αποσυντεθήσαν επανελθόντα στίς μορφές τής
Φύσεως από τίς όποιες είχαν άντληθῇ υπό τής ζωϊκῆς λει-
τουργίας τής ψυχῆς προς τόν σκοπό τής διαμορφώσεως του
σπερματικού τύπου, σε όργανα ανθρωπίνης μορφῆς στόν
όποιο αυτή είχε ένσαρκωθῇ.

Τά όργανα αυτά τής ανθρωπίνης μορφῆς τά όποια
δημιουργοῦν όλες τίς φάσεις τής ζωῆς της και τά όποια
παρέχουν στην ψυχή του ανθρώπου τά μέσα τής εκδη-
λώσεως των δυνάμεών της, πρέπει να σπουδάσουμε άν όντως
θέλουμε να λύσουμε τά μυστήρια τής ζωῆς τής Φύσεως.
διότι τά όργανα αυτά παρεσκευάσθησαν από τίς θειότερες
δυνάμεις της και κατόπιν τής συνδρομῆς πολλῶν αἰώνων.

Τό ότι τά όργανα αυτά μεταβάλλουν τίς ουσίες τής Φύ-
σεως σε ζωϊκές λειτουργίες του πνεύματος, είναι φαινό-
μενο τό όποιο θά άρκοῦσε στόν φυσιολάτρη να αποκαλύ-
πτεται πρό του θαιμασίου αυτού συνδυασμοῦ των άρμονικῶν
τής Φύσεως ό όποιος έγινε προς τόν σκοπό να καταστήσῃ
τήν ψυχή της φωτεινή. Αὐτά μόνον δέχονται τίς Ἡλιακές
ακτίνες και παράγουν σύστημα διά του όποίου καθίσταται
στήν ψυχή τους φανερή ή ύπαρξη του φωτός των Ἡλιακῶν
ακτίνων. Αὐτά διά τής λειτουργίας τους αὐτῆς προκαλοῦν σε
εξωτερίκευση τίς δυνάμεις των ψυχῶν και τούς παρέχουν τό
μέσον να εκδηλώνουν τό νοητικό και αἰσθητικό τους μεγαλεῖο.

Μέσω των οργάνων αὐτῶν οι ψυχές δέχονται τά άρώμα-
τα τής Φύσεως τά όποια τίς μεθύσκουν και τίς φέρουν
στίς πράξεις τής έπιμειξίας από τίς όποιες άρδεύουν τήν πρό-
δό τους. Τά άρώματα αυτά τής Φύσεως κατεργάζονται έντός
των αισθήσεων και μεταβάλλονται σε δυνάμεις, στίς όποιες προ-
σάθενται και οι εκδηλούμενες δυνάμεις τής ψυχῆς και όμοῦ
αποτελοῦν τόν έρωτα τής Φύσεως ό όποιος διαρκῶς πυρπολεῖ
τίς μορφές της και διαρκῶς τίς μεταβάλλει σε θειότερες.

Πρό του θαιμασίου αυτού δράματος τής Φύσεως τό ό-
ποιο προκύπτει εκ των οργάνων των μορφῶν της, ποῖος
δύναται να μήν άναφωνήσῃ ότι ή τιμή του Σύμπαντος ανή-
κει στα όργανα των μορφῶν του; Ποῖος δύναται να δῇ άλ-
λου πληρούμενο σκοπό τής Φύσεως εκτός των οργάνων των
μορφῶν της; Μόνον ακολουσταινόντα διάνοια ήτο δυνατόν να
υπαγορεύσῃ περιφρόνηση προς τήν μεγάλη αὐτήν τιμή τής
Φύσεως ή όποια αποτελεῖ και τό μεγαλεῖο της. Μόνον διε-
φθαρμένος νοῦς θά ήδύνατο να υβρίσῃ τήν τιμή αὐτή τής
Φύσεως ή όποια αποτελεῖ και τό μεγαλεῖο της. Μόνον διε-
φθαρμένος νοῦς θα ήδύνατο να υβρίσῃ τήν τιμήν αὐτήν τής
Φύσεως και δι' αὐτῆς τής ὕβρεως να σφυρηλατήσῃ δεσμά
στίς εξέλισσόμενες ψυχές στίς μορφές της. Διάνοιες πού πο-
τέ δέν τίς σεβάσθησαν, πού ποτέ δέν έδισθησαν στίς ἀρετές
της, θά είχαν τήν δύναμη να άρνηθοῦν τό μεγαλεῖο των
μορφῶν της και τό ένδοξο όσο και τιμημένο έργο τους τό
όποιο πληροῦν εις δόξαν του Σύμπαντος.

Ἀλλά ἄς επανέλθω σε ότι έλεγα περί των άπερχομέ-
νων εκ του κόσμου μας ψυχῶν. Ἀναχωροῦσες αὐτές,
δέν φέρουν κανένα όργανο δυνάμενο να τούς χορηγῇ μέσον
ένεργείας, διανοήσεως και δράσεως. Ἐγκαταλείπουν όλο έ-
κείνο τό όποιο αποτελοῦσε τό οργανικό σύνολο των διανοή-
σεών τους, τό οργανικό σύνολο των αισθημάτων τους. Ὅ,τι
εγκατέλειπαν είναι πᾶν ότι θά μπορούσε να μεταβληθῇ σε
ζῶσα ένέργεια χαράς, έρωτος και ευτυχίας. Ἐλεγα ακόμη,
ότι εγκατέλειψαν τό οργανικό εκείνο μέσον διά του όποίου
έγινετο ή κατεργασία πασῶν των προς τήν Γῆ έρχομένων
δυνάμεων του Οὐρανοῦ και μετεβάλλοντο αὐτές σε σύνολο
ένεργείας των ψυχικῶν δυνάμεων, διά των όποίων ό νοῦς μας
αντιλαμβάνεται τήν αισθηματικότητα τής ψυχῆς του, ή ό-
ποια καθίσταται τό πηδάλιο τής ένάρετης ανθρωπίνης ζωῆς.
Κατ' αὐτόν τόν τρόπο περιτῆλθαν, άνευ τινός οργανικού μέ-
σου, άνευ τινός λειτουργίας, σε ζοφερό περιβάλλον.

Πρίν όμως εξέτασω τά καθέκαστα τής εκεί διαμονῆς
τους, αἰξίζει να κάνω κάποιες νύξεις περί των ένεργειῶν
τής ουσίας του περιβάλλοντος του Ἄδου. Καί στόν Ἄδη
έπικρατοῦν νόμοι οι όποιοι προκύπτουν εκ τής ουσίας αὐτοῦ.
Και ό Ἄδης είναι μία φυσική κατάσταση τήν όποια δυνά-
μεθα να έννοήσουμε εὐθύς ως ήθέλαμε στερηθῇ άμέσως τής
εἰκόνας του φωτός και τής θερμότητος.

Ἡ οὐσία του περιβάλλοντος του Ἄδου αποτελεῖ τούς
ἀντιθέτους όρους τής ζωῆς τούς όποιους αποτελεῖ τό
περιβάλλον εκείνο τό όποιον διαρκῶς πυρπολεῖται υπό του
Ἡλίου. Ζοῦν και εκεί ύπάρξεις καταδικασμένες υπό τής
Φύσεως για μεγάλη άχαριστία τήν όποια επέδειξαν προς
αὐτήν.

Οί στόν Ἄδη ζῶσες ύπάρξεις θεωροῦν τούς έαυτούς τους
μακαρίους και οικτεῖρουν ή χλευάζουν τίς στό φῶς ζῶ-
σες ύπάρξεις. Οι ύπάρξεις αὐτές του Ἄδου αντιλαμβάνον-
ται, ότι οι όροι τής ζωῆς τής Φύσεως πρέπει διαρκῶς να πε-
ριστρέφονται περί τό περιβάλλον τους και καταστρέφουν
όλη τήν ενεργητικότητά τους διά τήν επίτευξη αὐτοῦ του
σκοποῦ. Ἐχουν οργανικές λειτουργίες αντίθετες προς εκεί-
νες τίς όποιες έχουν οι εκ του κόσμου μας εκεί μεταβαί-
νουσες ψυχές.

Ο τρόπος διά του όποίου απέκτησαν αὐτές τίς οργανικές
δυνάμεις ὑπῆρξε ή αἰτία τής τιμωρίας τους. Περί του
τρόπου αὐτοῦ δέν έχω δικαίωμα να όμιλήσω. Ἐάν τουναν-
τίον τό έπραττα, θά καθιστάμην και εγώ άχάριστος προς
τήν Φύση. Ἡ παραμονή, όμως, στόν Ἄδη αὐτῶν των ύπάρ-
ξεων δέν είναι παντοτεινή. Νόμοι τής Φύσεως εύεργετικοί
θά τίς απαλλάξουν. Πρέπει όμως να έννοήσουν τήν εύεργε-
τικότητα των νόμων τής Φύσεως για να απαλλαγοῦν ὑπ'
αὐτῶν. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ό Ἄδης αποτελεῖται από
ζοφερό περιβάλλον και από ύπάρξεις άνάλογες του περιβάλ-
λοντός του.

Οί εκ του κόσμου μας αποχωριζόμενες ψυχές, όσες δέν
κατενόησαν τά μυστήρια τής Φύσεως και ό νοῦς τους
δέν περιεβλήθη υπό του εμβλήματος του Ἡλίου, έρχονται
προς τόν Ἄδη. Ἡ εκεί διαμονή τους δύναται να ποικίλλη.
Οι πράξεις του ανθρωπίνου τους βίου κανονίζουν αὐτήν.

Ἐρχόμενες προς αὐτόν άνευ οὔθενός οργανικοῦ μέσου,
άμέσως περιβάλλονται υπό του άπαισίου περιβάλ-
λοντός του. Ἡ εκεί ζωή τους διέρχεται ένα είδος τρομα-
κτικοῦ όνείρου. Τίποτα δέν δύναται εκεί να τούς προσδώσῃ
ευχαρίστηση. Τό σκότος τίς περισφίγγει και τούς προξενεῖ
τούς άπαισιώτερους τρόμους. Οι εκεί ζῶσες ύπάρξεις του
Ἄδου, όταν δηλαδή κυριαρχῇ τό κράτος του φόβου ό ό-
ποιος μεταδίδεται υπό τής κρατούσης και ενεργοῦσης εκεί
φυσικῆς ουσίας, εμβάλλουν στίς πράξεις του ανθρωπίνου τους
βίου εκείνες οι όποιες ὑπῆρξαν κολάσιμες. Οι επιδράσεις του
είδους αὐτοῦ γίνονται διά μέσου οργανικῶν οὐσιῶν των ὑ-
πάρξεων του Ἄδου.

Στό σημείο αυτό είναι ανάγκη να σās αποκαλύψω και
μία άλλη φυσική αλήθεια ή όποια έχει πολλή σχέση
μέ τό θέμα τό όποιο πραγματεύομαι. Ὅπως γνωρίζομε, οι ψυ-
χές έχουν εξέλιχθῇ σε οργανισμούς. Οὐδέν άλλο μέσον προα-
γωγῆς ψυχῶν ὑπάρχει στην Φύση. Ὅταν λοιπόν διαχω-
ρίζονται οι ψυχές των οργανισμῶν διά του θανάτου και μέ-
νουν άνευ αὐτῶν, ένα μόνον μέσον ὑπάρχει διά να κατορθώ-
σουν να αναμνησθοῦν του ανθρωπίνου τους βίου, να ενεργή-
σουν, να εκδηλώσουν χαρά, αἶσθημα, διανόηση. Τό μέσον
αὐτό είναι κατεργασθεῖσα οὐσία τής Φύσεως διά συνδυα-
σμοῦ οργανισμοῦ και ψυχῆς. Διά κάποιας τέτοιας ουσίας οι
ύπάρξεις του Ἄδου, ουσίας ή όποια έχει αντίθετη ένέργεια,
επιδροῦν στίς εκεί εύρισκόμενες ψυχές και γεννοῦν σε αὐτές
τόν τρόπο και τόν έλεγχο διά τίς ανθρωπίνες πράξεις τους,
εκείνες τίς πράξεις οι όποιες είχαν θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῶν κατά
τήν ανθρωπίνη τους ζωή ως επιλήψιμοι καθώς και εκείνες
οι όποιες χαρακτηρίζονται επιλήψιμες ως αντιστρατευόμενες
τούς νόμους τής Φύσεως.

Οί ψυχές εκεί διέρχονται πραγματικά εν στεναγμῷ. Κά-
θε περιγραφή δέν θά κατορθωνε να μάς δώσῃ τίς λεπτο-
μέρειες τής εκεί εξέλισσομένης φρικώδους διαμονῆς. Στίς
ψυχές πού εύρίσκονται εκεί, οι όποιες δέν αισθάνονται τίποτε
τό εύάρεστον, μεταδίδονται εκ του εκεί περιβάλλοντος οι τρο-
μακτικώτερες εἰκόνες οι δυνάμενες να συλληφθοῦν υπό ά-
παισίου πνεύματος. Οι Ἐρινύες του Ἄδου, για να υποβάλ-
λουν σε διαρκείς τρόμους και συγκινήσεις τίς εκεί εύρισκό-
μενες ψυχές, δημιουργοῦν εἰκόνες, οι όποιες εμφαίνουν ότι τά
προσφιλή του κόσμου μας πρόσωπα ὕφίστανται τίς ειδεχθέ-
στερες ατιμώσεις και δοκιμασίες.

Ἐκείνο, όμως, τό όποιο παράγει τούς φρικωδεστέρους
τρόμους στίς ψυχές πού διαμένουν στόν Ἄδη είναι ή
υποβολή τής ιδέας τήν όποια κάνουν προς αὐτές οι Ἐρινύες,
ότι θά μένουν υπό τό ζόφος αὐτό αἰώνίως. Ματαίως πνευμα-
τικές συναδέρσεις του Οὐρανοῦ, ελεύθερες, προσπαθοῦν εμπίνον-
τάς τις να τίς κάνουν να αποβάλουν τούς φόβους αὐτούς.

Ἡ οργανική οὐσία των Ἐρινύων ή όποια τούς μεταδί-
δεται διά να τούς χρησιμεύσῃ ως μέσον ψυχικῆς ά-
ντιλήψεως ή ψυχικοῦ αἰσθήματος, κατορθώνει να επιδρᾷ σε
αὐτές οὕτως ώστε οι τήν ιδιότητα του φωτός περιβεβλημέ-
νες οργανικές δυνάμεις, οι όποιες επίσης μεταδίδονται ως
κατωτέρω θά καταδείξω, να μή δύναται να τίς φέρουν στην
ήρεμία ή όποια θά ήδύνατο να τίς κάμῃ να σπουδάζουν αὐ-
τά προστηκόντως.

Θλιβερά από κάθε άποψη είναι τὰ στόν "Αδη, εξελισσόμενα καί δύναμαι νά εἰπω ἐν πεποιδήσει, ὅτι οὔτε μία ὥρα τῆς ὑπό τό φῶς τοῦ ἡλίου ζωῆς δέν θά ἡδύνατο νά ανταλλάξῃ ὁ ἄνθρωπος μέ ὅλα τὰ ὑποτιθέμενα ἀγαθά τοῦ "Αδου καί παρ' ὅλη τήν περιέργεια τήν ὁποῖαν θά εἶχε νά σπουδάσῃ τίς συνθῆκες του. Ὁ "Ομηρος ὁ ὁποῖος τόσον ζωηρά χαρακτηρίσε αὐτόν διά τῶν φράσεων τοῦ Ἀχιλλέως, εὐρίσκετο σέ πληρέστατο δίκαιο. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι κάθε περιγραφή ἀπό ὁποιονδήποτε καί ἐάν γινόταν, δέν θά ἡδύνατο νά παρουσιάσῃ πλήρως τήν ζοφώδη ἐκείνη ζωή τήν ὁποῖα διάγουν οἱ ψυχές ἐκεῖνες οἱ ὁποῖες ἔρχονται στόν "Αδη.

Οἱ ἐγκαταλείποντες τήν ἀνθρωπίνη ζωή ἐκουσίως γιά νά ἀποφύγουν μικρές δοκιμασίες τῆς, ἐάν ἐγνώριζαν τί ἀκριβῶς τοὺς ἀναμένει, θά προτιμοῦσαν νά παραμείνουν στήν ἀνθρώπινη ζωή μέ δοκιμασίες ἐκατονταπλάσιες ἐκείνης ἢ ὁποῖα τοὺς ἔκανε νά τήν βαρυνθοῦν.

Αλλά τό φρικωδέστερο πάντων εἶναι οἱ μεταμορφώσεις τῶν ψυχῶν τοῦ "Αδου. Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ τῆς ὁμιλίας μου θά σᾶς παρακαλέσω νά προσέξετε περισσότερο. Οἱ μεταμορφώσεις τῶν ψυχῶν τοῦ "Αδου εἶναι τό ἀπεχθέστερο διανόημα καί ἡ τερατωδέστερη πράξις τήν ὁποῖα ἡδύνατο ψυχές τῆς Φύσεως νά κάνουν μέ τόν σκοπό νά ὑποβάλουν ἄλλες ψυχές σέ πάρατεταμένες δοκιμασίες. Ἡ Κίρκη, ἡ μαύρη ἐκείνη Ἑρινύς, διότι εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὑπάρχει στήν Φύση καί εὐεργετική τοιαύτη, αὐτή τήν ὁποῖα ἀναφέρει ὁ "Ομηρος, ἡ μαύρη Κίρκη, ἡ ὁποῖα μετέβαλε διά μαγικῆς τέχνης τοὺς ἄνθρώπους πού τήν προσέγγισαν σέ ζῶα, εὐρίσκεται στόν "Αδη. Εἶναι μία ἀπό τίς τερατωδέστερες Θεότητές του. Αὐτή ἡ ἀπαίσια χθονία Θεότης ὅταν οἱ ἐναλλαγές τῶν δυνάμεων τῶν σωμάτων τοῦ Οὐρανοῦ παρέχουν τήν ἄρνησή τους πρὸς τήν Γῆ, τότε διά τοῦ τερατώδους ὁργανισμοῦ τῆς προσκτᾶται τίς δυνάμεις αὐτές καί ἀφοῦ τίς κατεργασθῇ διά τῆς μαύρης ψυχῆς τῆς καί τίς καταστήσῃ πνευματική τῆς ἐνέργεια, τίς μεταδιβάσει πρὸς τίς ἐκεῖ εὐρισκόμενες ψυχές καί τοὺς δημιουργεῖ κάποιο εἶδος νοῦ, ὁ ὁποῖος σχηματίζει ὡς ἀντίληψη τήν εἰκόνα, ὅτι οἱ ψυχές αὐτές διά παντός μετεμορφώθηκαν σέ ζῶα τιμωρηθεῖσες γιά κολάσιμες πράξεις τοῦ ἀνθρώπινου τοὺς βίου. Ἀλλά ὅταν δημιουργῇ τέτοιες ἀντιλήψεις στίς ψυχές τοῦ "Αδου, ἐν τῇ φύσει τῆς Γῆς κρατοῦν ὁμοιες οὐσίες, διότι αὐτές ἔρχονται ἐκ τῶν ἀρνήσεων τοῦ Οὐρανοῦ, καί τότε ἡ τερατώδης αὐτή Θεότης μεταφέρει τίς ψυχές τοῦ "Αδου, μέ τήν ἀντίληψη τῆς ζωώδους φύσεως τήν ὁποῖα τοὺς εἶχε μεταδώσει, πλησίον τῶν ἀνθρώπων γιά νά ἀντιλαμβάνωνται οἱ ψυχές πόσο οἱ ἄνθρωποι χαίρουν, ἐνῶ ἐκεῖνες εὐρίσκονται σέ αἰῶνα δοκιμασία.

Παρεμφερεῖς πρὸς τό εἶδος τῶν τερατωδῶν αὐτῶν ἔργων τῆς Κίρκης ὑπάρχουν ἀπειρες πράξεις τοῦ "Αδου τίς ὁποῖες κρίνω περιττό νά ἀναφέρω, διότι ἐλπίζω ὅτι ὁ νοῦς σας δέν ἔχει ἀνάγκη περισσοτέρων γιά νά κατανοήσῃ τήν κατάστασιν στόν "Αδη.

Θεωρῶ ἤδη ἀναγκαῖο νά πραγματευθῶ τό ἔργο τῶν ἐλευθέρων συνειδήσεων τό ὁποῖο ἔχει ὡς σκοπὸν νά δημιουργῇ κάποιες χαρές στίς ψυχές πού εὐρίσκονται στόν

"Αδη καί ἐλπίδες ὅτι θά τεθῇ τέρμα στό εἶδος αὐτῆς τῆς διαμονῆς τους.

Αντιθέτως πρὸς ὅ,τι κάνει ἡ Κίρκη, ἡ τερατώδης αὐτή χθονία Θεότης καί οἱ ὁμοῖές τῆς, οἱ ἐλεύθερες τοῦ Οὐρανοῦ ψυχές ὅταν στήν Φύσιν κρατοῦν οἱ Οὐράνιες ἐπιπροές ἐπὶ τῶν ὁποίων αὐτές εἶναι ἁρμονικές στήν πνευματική τους ἐνέργεια, ἔρχονται πρὸς τίς ψυχές τοῦ "Αδου, τίς ἐλκύουν πρὸς ἑαυτές καί τίς μεταφέρουν κοντά σέ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους.

Η προσέγγισις τῶν ψυχῶν τοῦ "Αδου πρὸς ἡμᾶς καί ἡ σύνδεσις τήν ὁποῖα ἐπιτυγχάνουν μαζὶ μας τῇ ἐνέργειᾳ τῶν ἐλευθέρων ψυχῶν, ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς ἐνδοξές χαρές τους. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον μεταδίδεται σέ αὐτές ἐκ μέρους μας ζωική ἐνέργεια ἢ ὁποῖα ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τῶν ψυχῶν τους φέρει σέ αὐτές τήν ἀνάμνησιν ὅλων τῶν προσφιλῶν τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ἡ μεταξύ ἡμῶν καί τῶν ψυχῶν τοῦ "Αδου σύνδεσις φέρει ἐπίσης στίς διανοίες μας τήν ἀνάμνησίν τους, τήν προσήλωσιν πρὸς τήν ὑπαρξή τους καί τοὺς ὑπάρξαντες μεταξύ ἡμῶν καί αὐτῶν ἡθικούς δεσμούς. Ὅλα δέ αὐτά τοὺς παρέχουν περισσότερες ζωικές δυνάμεις καί ἡ ἐνέργειά τους καθίσταται μεγαλύτερη. Ἡ μεγαλύτερη ἐνέργεια τοῦ ζωικοῦ μας ρευστοῦ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν τίς φέρει σέ κάποιο ἡθικὸ ἐπίπεδο μεγαλύτερο, καί τότε ἀντιλαμβάνονται ἂν καί ἡμεῖς ἀντιλαμβανώμαστε τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς εὐρύτερα καί τοὺς νόμους τῆς Φύσεως ὡς πλέον εὐεργετικούς.

Αλλά οἱ ἐπικοινωνίες αὐτοῦ τοῦ εἶδους καί οἱ βοήθειές μας πρὸς τίς ψυχές τοῦ "Αδου δέν εἶναι πάντοτε εὐκταῖες. Καί τοῦτο, ὅχι διότι οἱ ἐναλλαγές τῶν δυνάμεων τοῦ Οὐρανοῦ ἐν σχέσει πρὸς τήν Γῆ ἀλλάζουν, ἀλλὰ διότι ἔργα τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἀνθρώπινα ἐπέβαλαν σέ αὐτές τιμωρίες.

Υπὸ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ δύναται νά τιμωρηθοῦν ψυχές νά μὴ δύνανται νά ἀπολαύσουν τοῦ εὐεργετήματος τό ὁποῖον ἀνέφερα ἀνωτέρω, ἐπὶ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα, ἀναλόγως τῆς βαρύτητος τοῦ ἀδικήματος τό ὁποῖο διέπραξαν κατὰ τήν ἀνθρωπίνη ζωή τους χωρὶς ἢ ἀπομόνωσὴ τους αὐτὴ νά δύναται νά ὑπερβῇ τὰ ἑκατὸ ἔτη. Ἐννοεῖται ὅτι μία τέτοια τιμωρία γίνεται ἐπὶ σκοπῷ ὠφελείας καί οἱ τέτοιου εἶδους μακρές τιμωρίες εἶναι σπάνιες.

Πλειστάκις στόν βίον μου αἰσθάνθηκα τήν ἐπιθυμία μέ τήν ἐπενέργεια ἐλευθέρου πνεύματος νά συνδεθῶ πρὸς ἀγαπημένες ψυχές καί νά τοὺς παρέξω τήν βοήθειά μου. Οἱ τοῦ εἶδους αὐτοῦ παροχές βοήθειας, παρά τήν μικρὴ ὁργανική ἐξάντλησιν τήν ὁποῖα μᾶς ἐπιφέρουν, μᾶς δημιουργοῦν ἕνα εἶδος αἰσθήματος χαρᾶς καί εὐχαριστήσεως.

Μετά τήν μικρὴ αὐτὴν παρέκβασιν ἔρχομαι πάλιν στήν σειρὰ τῶν γεγονότων τῆς ὁμιλίας μου. Οἱ ἐπιβαλλόμενες πρὸς τίς ψυχές τοῦ "Αδου τιμωρίες, ὅπως ἐπὶ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα μὴ τυγχάνουν τοῦ εὐεργετήματος τῶν ἐλευθέρων καί Θεῶν πνευμάτων, καθίστανται πρὸς αὐτές ὠφέλιμες καί μόνον πρὸς τόν σκοπὸ αὐτόν τείνουν.

Διὰ νά ἐννοήσωμε τό ἔργο αὐτό τῆς δικαιοσύνης τοῦ Οὐρανοῦ εἶναι ἀνάγκη νά ἀναφερθοῦμε σέ μερικά φαι-

νόμενα τοῦ ἀνθρώπινου μας βίου. Ποτέ ἄλλοτε δέν δυνάμεθα νά ἐκτιμήσουμε τήν μεγάλην σημασίαν τήν ὁποῖα ἔχει ἡ ἀφαίρεσις τῆς ἐλευθερίας ἄλλων ἐκ μέρους μας, ἐκτός τῆς περιπτώσεως τῆς ἀφαιρέσεως τῆς δικῆς μας ἐλευθερίας ἀπὸ ἄλλους. Ποτέ δέν αἰσθανόμεθα τό μέγεθος τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα δημιουργοῦμεν πρὸς τοὺς ἄλλους συνετελεσμένων μας εἴτε ἐγωιστικῶν εἴτε ἀρνητικῶν πρὸς τήν πρόοδον αὐτῶν. Τὰ αἰσθανόμεθα, ὅμως, αὐτὰ ὅταν ἀντανακλοῦν στήν δική μας πρόοδον. Ἀλλὰ παρέχεται τάχα ἡ εὐκαιρία αὐτὴ γιά νά μᾶς καταδείξῃ τοῦτο τό μέγιστον τό ὁποῖο ὁ νοῦς μας δέν ἠδύλῃσεν ἀφ' ἑαυτοῦ νά ἐπισκοπήσῃ καί νά εὕρῃ πόσο εἶναι ὀδυνηρὸ τό νά πράττῃ κανεὶς πράξεις οἱ ὁποῖες ἀναιροῦν τήν ἐλευθερίαν καί τήν πρόοδον τῶν ἄλλων; Ἀλλὰ ἐκτός αὐτοῦ, λόγῳ τῆς ἀντιφυσικῆς ζωῆς τήν ὁποῖα διάγουμε, δυνάμεθα νά καταστήσουμε τόν νοῦν μας ἱκανὸ νά κάνη τέτοιαις διανοήσεσι; Ἐκεῖνο τό ὁποῖο παρατηροῦμε συνηθέστερα στίς σχέσεις μας ὡς ἀνθρώπων, εἶναι τό νά μένωμε ἀδιάφοροι στίς δοκιμασίες τῶν ἄλλων, στήν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων, στοὺς πόνους τοὺς ὁποίους ἡμεῖς αὐτοὶ δημιουργοῦμε πρὸς τοὺς ἄλλους. Ὅταν δλόκληροὶ λαοὶ ἀτιμάζωνται ὑπὸ βαρβάρων κατακτητῶν, ὅταν οἱ κατακτητὲς αὐτοὶ ἀφαιροῦν καί τὰ μέσα τῆς προόδου καί τήν ὑπαρξὴ τῶν κατακτηθέντων, χαϊρόμενοι γιά τό κατόρθωμά τους αὐτό, ποτέ δέν ἐσκέφθησαν ὅτι ἀφῆρσαν τὰ πολυτιμότερα μέσα τὰ ὁποῖα ἡ Φύσις ἐδώρησε στοὺς κατακτηθέντες αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καί ἂν συμπύσῃ νά μεταβληθῇ ἡ θέσις τους ἀπὸ νικητὲς σέ ἡττημένους, πάλιν δέν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἐξουδενίζεται ὁ ἀνθρώπινος σκοπὸς τους. Ὅταν πλήρη δλόκληρα ἀνθρώπων, λαοὶ δλόκληροι, στενάζουν ὑπὸ τὴν ἀτιμὴ δουλείαν τήν ὁποῖα ἐπιβάλλει ἕνας τυραννίσκος, τοῦτο συγκινεῖ τοὺς ἄλλους ἰσχυροὺς λαοὺς καί τοὺς ἄρχοντες αὐτῶν; Βεβαίως ὅχι! Ἐκαστος τό ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον ζητεῖ νά πληρώσῃ, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐλευθερίαν ζητεῖ νά ὑπερασπίσῃ.

Ολα αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὁποῖα παρεμβάλλονται ὡς προσκόμματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου σκοποῦ τὰ ὁποῖα ἀναιροῦν τοὺς νόμους τῆς Φύσεως τοὺς ἀναφερομένους στήν ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἐκεῖ, στόν "Αδη οἱ ἀλαζόνες ψυχές θά μάθουν νά τὰ σεβασθοῦν. Ὅταν ἐκεῖ αἰσθανθοῦν τίς μεταμορφώσεις τῆς χθονίας Θεότητος Κίρκης νά συντελοῦνται διά ἀτιμῆς ὑποβολῆς, τότε θά σεβασθοῦν τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων καί τότε θά ἀναλογισθοῦν τό πολὺτιμον αὐτῆς γιά κάθε ὑπαρξὴ τῆς Φύσεως.

Πλὴν ὅμως, ὁ "Αδης εἶναι μία φυσικὴ κατάστασις. Ἡ κατάστασις αὐτὴ θά ἐξελισσόταν καί θά μεταμορφωνόταν, ἐάν σέ αὐτὴν δέν ἐδίδετο ἐκ τοῦ κόσμου μας τροφή διὰ πολλῶν καί ἀκαταλογίστων πράξεων. Οἱ ἐκεῖ ὑπάρχουσες τερατώδεις Θεότητες θά ἐξαφανίζονταν ἐάν ἔλειπε ἡ κακία ἐκ τοῦ κόσμου μας καί βασίλευαν ἡθικοὶ νόμοι.

Γιὰ νά πεισθοῦμε δέ περὶ αὐτοῦ θά ἀναφέρω ἄλλην κατάστασιν ψυχῶν τοῦ "Αδου οἱ ὁποῖες καλοῦνται ψυχές ὑπὸ προστασίαν. Οἱ ψυχές αὐτές κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τῆς οὐσίας τους δυνατὸν νά μὴ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τίς ἄλλες ψυχές τοῦ "Αδου περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλήσαμε. Ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτές, οἱ ὑπὸ προστασίαν ὅπως ἀναφέραμε, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνη

τους ζωὴν δέν διέπραξαν πράξεις οἱ ὁποῖες ἀναιροῦσαν φυσικοὺς νόμους ἐν τῇ λειτουργίᾳ τους, ἐπειδὴ διῆλθαν τὴν ἀνθρωπίνην τους ζωὴν ἐν ἡρεμίᾳ καί ἄνευ ἐκδηλώσεως παθῶν, ἐπειδὴ ἐσεβάσθησαν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καί τὴν ἐλευθερίαν κάθε ὑπάρξεως, ἀπέκτησαν ἀπέναντι τῶν μεγάλων ψυχῶν τοῦ Οὐρανοῦ ἕνα δικαίωμα, τό δικαίωμα τῆς ἐκ μέρους τῶν μεγάλων ψυχῶν προστασίας. Τό δικαίωμα αὐτό τίς μεταφέρει μέ τὴν ἐπενέργειαν τῶν μεγάλων ψυχῶν τοῦ Οὐρανοῦ, ὅχι ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ "Αδου, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ μεταξύ τοῦ "Αδου καί τοῦ Οὐρανοῦ διαστήματος.

Τό περιβάλλον τοῦτο τοῦ μέσου, ἃς εἴπωμεν Οὐρανοῦ, εἶναι ἀνάλογο τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπινου κόσμου. Καί εἶναι, διότι μετέχει καί τοῦ "Αδου, τῆς καταστάσεως δηλαδή τῆς ψυχῆς τῆς ἄνευ ὁργάνων, καί τοῦ Οὐρανοῦ, τῆς καταστάσεως δηλαδή ἐκείνης ἢ ὁποῖα δύναται νά παρέχῃ πρὸς τίς ἄνευ ὁργάνων ψυχές ζωική οὐσία κατεργασμένη ὑπὸ ἀνθρώπινου ὁργανισμοῦ μετὰ ψυχῆς συλλειτουργοῦντος.

Η κατάσταση αὐτὴ τοῦ μέσου Οὐρανοῦ διὰ τίς ψυχές λειτουργεῖ διὰ μέσου νόμων τοὺς ὁποίους ἐξεῦρον τὰ μεγάλα ἐλεύθερα πνεύματα. Οἱ νόμοι αὐτοὶ πληροῦν διττὸ σκοπὸν. Κρατοῦν ἀφ' ἑνὸς σέ κάποια ἀνώδυνη κατάστασις, τίς ἡθικὲς ψυχές οἱ ὁποῖες φυσικῶς ἀνήκουν στό κράτος τοῦ "Αδου, διότι δέν ἔχουν ὅργανα καί ἀφ' ἑτέρου τίς χρησιμοποιοῦν πρὸς τόν σκοπὸ τῆς παροχῆς ἡθικῶν ἐμπνεύσεων πρὸς τοὺς ἀνθρώπινους κόσμους.

Γιὰ νά κατορθώσουν νά ἀπομακρύνουν τίς ἡθικὲς αὐτές ψυχές ἀπὸ τοὺς ὄνυχες τῶν Ἑρινύων πρέπει νά μεταδίδουν διαρκῶς πρὸς αὐτές ζωικὲς οὐσίες οἱ Θεότητες τοῦ Οὐρανοῦ. Ἀλλὰ εἶναι τοῦτο δυνατόν; Φυσικῶς ὅχι. Ἡ διαφορὰ τῆς ὁργανικῆς οὐσίας ἑνὸς Οὐρανίου πνεύματος παραβαλλομένη πρὸς ὁργανικὴ οὐσία τοῦ πλέον ἐξελιγμένου ἀνθρώπου εἶναι μεγίστη. Ἡ διαφορὰ τῶν κατεργαζομένων αὐτὴν ὁργάνων καί τῶν δύο μορφῶν ἐπίσης μεγίστη. Λόγῳ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ὁσπρήποτε ὁργανικὴ οὐσία καί ἂν ἐδίδε ἕνα πνεῦμα τοῦ Οὐρανοῦ πρὸς μία ψυχὴ τοῦ "Αδου, δέν θά παρήχε πρὸς αὐτὴν μέσα ἐνέργειας. Συνεπῶς, τό ἔρευνῶν τὴν Φύσιν ἐλεύθερο πνεῦμα, εὔρε καί ἐξετέλεσε, διὰ πνευματικοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον παρήγαγε, σπουδαιότατον συνδυασμόν, διὰ τοῦ ὁποῖου σέ ἀμφοτέρους τοὺς κόσμους παρήγαγε μέγιστα ἀγαθὰ.

Διὰ οὐσίας τῆς ὁποίας τίς ιδιότητες ἀγνοῶ νά κατονομάσω, λειτουργούσης στήν Φύσιν καί ἡ ὁποῖα ἔχει στενότατον σύνδεσμον πρὸς τίς ὑπὸ τοῦ Ἥλιου πρὸς τὴν Γῆ μεταβιβαζόμενες ἀκτῖνες του, κατορθώθηκε νά συνδεθῇ ψυχὴ τοῦ "Αδου πρὸς ἑνσαρκὸν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Δι' αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ ἀναπτύσσονται στενότεραι σχέσεις μεταξύ τῶν δύο ψυχῶν, καί ἡ μὲν τοῦ "Αδου ἀντλεῖ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης μέσας ὁργανικῆς λειτουργίας διὰ τῶν ὁποίων ἀποφεύγει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος τοῦ "Αδου, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη διὰ τῆς παρεχομένης ὑπὸ αὐτῆς πρὸς τὴν ἑνσαρκὸν ψυχὴν λαμβάνει τίς ἐμπνεύσεις τῆς.

Αλλὰ οἱ μεταβιβαζόμενες ἐμπνεύσεις πρὸς τὴν ἑνσαρκὸν ψυχὴν ἀπὸ τὴν ἑνσαρκὸν προέρχονται καί ἐξ ἄλλων ψυχῶν ἢ ἐλευθέρων πνευμάτων πρὸς τὰ ὁποῖα συνδέεται ἡ ἄ-

Τό σύμβολον διά τό μηδέν (0) εἶναι τό ἀρχικόν γράμμα τῆς λέξεως οὐδέν. Ὡπως παρατηροῦμεν, ὁ Πτολεμαῖος ἤδη χρησιμοποιεῖ τό σύστημα θέσεως γραφῆς τῶν ἀριθμῶν καί ὅπου ἐλλείπει ἀριθμός θέτει εἰς τήν θέσιν του τό μηδέν, ἐνῶ ὡς σύμβολα ἀριθμητικά μεταχειρίζεται τά γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ Ὀλλανδός καθηγητής Freudenthal τοῦ Πανεπιστημίου Utrecht καί ὁ Neugebauer τοῦ Κέντρου Προκεχωρημένων Σπουδῶν τοῦ Princeton (ΗΠΑ) γράφουν ὅτι, ὅταν μεταξύ 200-600 μ.Χ. ἐδημιουργεῖτο τό σύστημα θέσεως τῶν ἀριθμῶν εἰς τάς Ἰνδίας, οἱ Ἰνδοί ἐγνώριζον ἤδη καί ἐσπούδαζον ἐντατικῶς τήν ἐλληνικήν Ἀστρονομίαν τοῦ Πτολεμαίου, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ κυριωτέρου ἰνδικοῦ ἀστρονομικοῦ ἔργου, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τό ὅποιον ἔφερε τόν τίτλον Surya Siddhanta, εἰς τό ὅποιον ἀπαντῶσι πλεῖστοι ἐλληνικάι φράσεις, ὡς π.χ. Kendra (κέντρα), līpta (λεπτά) καί ἄλλα. Τοῦτο σημαίνει, κατά τούς ἰδίους ἐπιστήμονας, ὅτι ἡ ἀστρονομική θεωρία τοῦ ἀνωτέρω ἔργου στηρίζεται εἰς τήν θεωρίαν τῶν ἐπικύκλων τοῦ Πτολεμαίου καί ὅτι οἱ Ἰνδοί ἔμαθον ἤδη ἐκ τοῦ Πτολεμαίου νά χρησιμοποιοῦν ὡς σύμβολον διά τό μηδέν ἕνα κύκλον καί τό σύστημα θέσεως τῶν ἀριθμῶν.

Ὅτι οἱ Ἰνδοί κατά τήν ἐποχήν ἐκείνη, προσθέτουν οἱ προηγουμένως ἀναφερθέντες ἐπιστήμονες, εἶχον ὑποστῇ τήν ἐπίδρασιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος συνάγεται καί ἐκ τῆς γραφῆς τῶν κλασμάτων, κατά τήν ὁποίαν οἱ Ἰνδοί ἔγραφον τόν παρονομαστήν ἄνωθεν τοῦ ἀριθμητοῦ, χωρίς τήν διαχωριστική τούτων γραμμή, ὅπως ἀκριβῶς ἔγραφον τά κλάσματα οἱ Ἕλληνες. (W.L., van der Waerden, Erwachende Wissenschaft 1956, σελ. 91-93). Σχετικῶς πρός τήν ἐπίδρασιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τάς Ἰνδίας καί τήν Ἀσίαν γενικῶς, ἄς ἐπιτραπῇ νά σημειώσωμεν τί γράφεται εἰς τό γερμανικόν λεξικόν τῆς Ἀρχαιότητος εἰς τό λῆμμα (λέξιν) Κίνα.

«Ὁ ἐλληνικός πολιτισμός ἐξηπλώθη μέσῳ Ἰταλίας καί Κωνσταντινουπόλεως εἰς τήν λοιπήν Εὐρώπην, εἰς τήν Αἰθιοπίαν, τάς Ἰνδίας, τό Τουρκεσταν, μέχρι τῆς Κίνας διά τοῦ ἐμπορίου. Οἱ Κινέζοι ὠνομάζοντο ὑπό τῶν Ἑλλήνων Σῖναι. Ὁ ἐκ τῆς Ἡρακλείας Ἑλλην γεωγράφος Μαρκιανός (400 μ.Χ. περίπου) παρέχει πολλὰς πληροφορίας περί τῶν χωρῶν αὐτῶν, χρησίμους διά τούς ναυτιλλομένους καί ἐμπορευομένους, στηρίζομένας εἰς παλαιότερα ἐλληνικά ἔργα ἀπολεσθέντα.

Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀντίληψις ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον τήν Ἀσίαν μόνον μέχρι τῆς Ταπροβάνης (Κεϋλάνης) εἶναι ἐσφαλμένη. Ὁ Μαρκιανός μάλιστα μνημονεύει καί μίαν νοτίως τῆς Κίνας ἄγνωστον χώραν. Οἱ Λατίνοι μετέφρασαν τήν φράσιν τοῦ Μαρκιανοῦ εἰς terra australis incognita (χώρα νοτία ἄγνωστος), ἐξ οὗ australis=νοτία, βραδύτερον ἔλαβε τό ὄνομα ἡ Αὐστραλία. Παλαιοὶ Κινέζοι συγγραφεῖς λέγουσιν, ὅτι ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος εἶχεν ἀποστείλει πρεσβείαν εἰς τήν Κίναν μέσῳ τοῦ Annaei Εἰς κινεζικόν παλαιόν βιβλίον ὑπό τόν τίτλον «Πληροφορίαι περί τῶν Δυτικῶν Χωρῶν» αἱ ἀποστάσεις μεταξύ πόλεων δέν ἔχουν δοθῇ εἰς κινεζικά μέτρα ἀλλά εἰς ἐλληνικά στάδια, ἀσφαλῶς ληφθεῖσαι ἐκ τινος ἐλληνικοῦ βιβλίου γραμμένου διά τούς περιηγητάς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης...» (Kroner, Worterbuch der Antike, λέξις China).

Τά ἀνωτέρω μνημονεθέντα εἶναι σημαντικά διά τήν ἐπίδρασιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τήν ἐπινόησιν τῶν συμβόλων τῶν ἀριθμῶν ὑπό τῶν Ἰνδῶν, δέν σημαίνουν ὅμως ὅτι ἡ ἐπινόησις τῶν Ἰνδῶν διά τά σύμβολα ὠρισμένων ἀριθμῶν χά-

νει τήν ἀξίαν τῆς καί τήν πρωτοτυπίαν τῆς. Εἰς τήν περιοχήν τῶν Ἰνδιῶν ἐτέθησαν αἱ πρῶται βάσεις διαμορφώσεως τοῦ σημερινοῦ συμβολισμοῦ τῶν ἀριθμῶν, ὡς τοῦτο ἐμφαίνεται καί ἐκ τοῦ κατωτέρω παρατιθεμένου πίνακος, ὅπου ἐκτίθεται λίαν παραστατικῶς ἡ ἐξέλιξις τῆς διαμορφώσεως τῶν συμβόλων τῶν ἀριθμῶν ἀπό τοῦ 200 μ.Χ. μέχρι τοῦ 1600 μ.Χ. (Johannes TROPFKE, Geschichte der Elementar-Mathematik, τόμος I, Berlin und Leipzig 1921, σελ. 28).

Ἀποδείξεις ἀκόμη τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τούς Ἰνδοὺς διά τήν ἐπινόησιν τῶν ἀριθμητικῶν συμβόλων εἶναι, ὅτι τό σύμβολον διά τόν ἀριθμόν 4 (πρῶτη καί δευτέρα σειρά τοῦ παρατιθεμένου πίνακος) χρησιμοποιεῖται ἤδη ὑπό τοῦ Ἀρχιμήδους, ὡς παραπεμπτικόν σημεῖον εἰς σχῆμα τοῦ 9 προβλήματος τοῦ β' βιβλίου «Περί σφαίρας καί κυλίνδρου».

Ἄς ἐπιτραπῇ νά προσθέσωμεν μερικές ἐνδιαφερούσας πληροφορίες, τὰς ὁποίας παρέχει ὁ van der Waerden εἰς τό ἀνωτέρω μνημονευθέν βιβλίον του, σελ. 94.

«Κατά τό 776 μ.Χ. ὁ Χαλίφης Al-Mansur, ἱδρυσε τήν Βαγδάτην ὄχι μακράν τῆς Σελευκείας... Ὁ ἐγγονος τούτου Al Mamun ἱδρυσεν ἐκεῖ Ἀκαδημίαν, Ἀστεροσκοπεῖον καί Βιβλιοθήκην. Εἰς τήν Βιβλιοθήκην αὐτήν εἰργάζετο ὁ Ἀραβ (μαθηματικός) Muhammed Ben Musa, ἐπονομαζόμενος Al Khwarismi (Ἀλκχαρισμί), ὁ ὁποῖος ἔγραψε τό πρῶτον ἀραβικόν βιβλίον περί Ἀλγέβρας. Ὁ αὐτός Ἀλκχαρισμί ἔγραψε μικρόν βιβλίον περί ἀριθμητικῶν πράξεων κατ' Ἰνδοῦς. Τό βιβλίον αὐτό μετεφράσθη εἰς τήν λατινικήν κατά τόν 12ο αἰῶνα ὑπό τοῦ Ἀγγλου Μοναχοῦ Adelhard ἐκ Bath. Διά τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐγιναν γνωστοί εἰς τήν Εὐρώπην οἱ ἰνδικοὶ-ἀραβικοὶ ἀριθμοί. Τό ὄνομα τοῦ Ἀλκχαρισμί παρεφράσθη εἰς ἀλγόριθμος».

Βραδύτερον ἡ λέξις ἀλγόριθμος ἐγίνε μαθηματικός ὁρος σημαίνων τρόπον λογισμοῦ, ὅπως ὁ ἀλγόριθμος τοῦ Εὐκλείδους κλπ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ μεσαιωνικοῦ, ἰνδικοῦ καί ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ συνεχίσθη ἐπὶ ἀρκετάς ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ὡς συνάγεται ἐκτός ἄλλων, καί ἐκ τῶν ἐξῆς περιστατικῶν:

1) Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Χαλίφης Al Mamun (813-833), ὅτε κατά τό 823 ἐνίκησε τόν Βυζαντινόν αὐτοκράτορα Μιχαήλ τόν 2ον, ἔθεσεν ὡς ὅρον πρός σύναψιν εἰρήνης καί ἀπόδοσιν τῶν αἰχμαλώτων, τήν παράδοσιν εἰς αὐτόν ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ ἐλληνικῶν χειρογράφων ἐπιστημονικῶν ἔργων ἢ ἀντιγράφων αὐτῶν, ὅρον τόν ὅποιον ὁ Μιχαήλ ἀπεδέχθη. (Ἰδέ Μεγάλην Σύνταξιν τοῦ Πτολεμαίου, μετάφρασις εἰς τήν γερμανικήν ὑπὸ Karl Manitius, Λειψία 1912, ἀνατύψεις Λειψία 1962 σελ. VI).

2) Κατά τό ἔτος 529 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανός ἐκλείσε τήν ἐν Αθήναις Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος, ὅπου εἶχον σπουδάσει φιλοσοφίαν καί ἐλληνικά γράμματα οἱ Μεγάλοι Ἱεράρχαι Βασίλειος ὁ Μέγας καί Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί τὰς ἄλλας ἐλληνικάς φιλοσοφικάς Σχολάς, ὅπου εἶχον σπουδάσει φιλοσοφίαν καί ἐλληνικά γράμματα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καί ἄλλοι μεγάλοι καί διαπρεπεῖς Ἱεράρχαι τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ καθηγηταὶ τῶν Σχολῶν αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νά μεταβοῦν εἰς τήν Περσίαν καί τήν Ἀραβίαν ἔνθα ἱδρυσαν Σχολάς, οἱ διάδοχοι των δέ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συνεβούλευσαν τόν Χαλίφην Al Mamun νά ζητήσῃ ἐλληνικά χειρόγραφα ἀπὸ τόν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς αὐτοὺς ἀπαραίτητα διά τήν διδασκαλίαν τῶν Περσῶν καί τῶν Ἀράβων καί διά τὰς ἐπι-

στημονικάς των ἐρεῦνας.

Ἡ τελικὴ διαμόρφωσις τῶν ἰνδικῶν συμβόλων διά τούς ἀριθμούς ἐγίνεν εἰς τήν Εὐρώπην κατά τόν 16ον αἰῶνα, ἐνῶ εἰς τό Βυζάντιον γίνεται διαμνημόνευσις τῶν συμβόλων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ λογίου Μαξίμου Πλανούδη (1255-1305), ὁ ὁποῖος τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις διά τῶν ἰνδικῶν ἀριθμῶν τὰς ὀνομάζει «ψηφοφορία κατ' Ἰνδοῦς» (Paul Tannery, Memoires Scientifiques τόμ. IV, σελ. 199).

Τὰ μαθηματικά τοῦ Ὀμήρου

Ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποιητής, τόν ὅποιον ἐγέννησεν ἡ ἀνθρωπότης. Ὅτι ὅμως ὁ Ὀμηρος ἦτο καί σπουδαῖος μαθηματικός καί ὅτι εἰς τούς στίχους τῶν ποιημάτων του παίζει μέ τά μαθηματικά, αὐτό εἰς τούς πολλοὺς εἶναι ἄγνωστον.

Περί τῶν μαθηματικῶν γνώσεων τοῦ Ὀμήρου, ἀμυδράν μὲν ἀλλ' ἐνδιαφέρουσαν πληροφορίαν παρέχει εἰς ἡμᾶς ὁ Ρωμαῖος συγγραφεὺς Aulus G. Gellius (2ος αἰὼν μ.Χ.) Ὁ Gellius (Γκέλλιος) ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τήν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος καί ἔγραψε πραγματείαν εἰς δύο τόμους ὑπὸ τόν τίτλον «Ἀττικαὶ νύκτες» (Noctes Atticae). Εἰς τόν δεῦτερον τόμον (XIV cap. 6 παρ. 4) ἀναφέρει ὁ Γκέλλιος ὅτι Ἀθηναῖος φίλος του, τοῦ ἔδωκε πρός μελέτην βιβλίον του, ὅπου οὗτος εἶχε συγκεντρώσει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας, τὰς ὁποίας δέν εὗρισκε κανεῖς εἰς τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Μεταξύ τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἦτο ἡ παρατήρησις, ὅτι εἰς ὠρισμένους στίχους τοῦ Ὀμήρου, ἀν αντικατασταθοῦν τὰ γράμματα διά τῶν ἀριθμητικῶν αὐτῶν τιμῶν λαμβάνεται τό αὐτό ἄθροισμα, ὡς π.χ.:

Ἰλιάς Η

στίχος 264

ἀλλ' ἀναχασσάμενος λίθον εἴλετο χειρὶ παχείῃ = 3498

στίχος 265

κέιμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχύν τε μέγαν τε = 3498

(ἀλλ' ὑπέχωρησε (ὁ Ἐκτωρ) καί σήκωσε μέ τό γερό του χερί μιά πέτρα, ἡ ὁποία ἦτο στό ἔδαφος, μαύρη καί τραχεῖα καί πολύ μεγάλη).

Ἄλλ'	= 1+30+30=61
Ἀναχασσάμενος	= 1+50+1+600+1+200+200+1+40+5+50+70+200=1419.
λίθον	= 30+10+9+70+50=169,
εἴλετο	= 5+10+30+5+300+70=420,
χειρὶ	= 600+5+10+100+10=725,
παχείῃ	= 80+1+600+5+10+8=704
Ἐν ὅλῳ	61+1419+169+420+725+704=3498

κέιμενον	= 20+5+10+40+5+50+70+50=250,
ἐν	= 5+50=55,
πεδίῳ	= 80+5+4+10+800=899,
μέλανα	= 40+5+30+1+50+1 =127,
τρηχύν	= 300+100+8+600+400+50 = 1458,
τε	= 300+5=305
μέγαν	= 40+5+3+1+50=99,
τε	= 30+5=305
Ἐν ὅλῳ	250+55+899+127+1458+305+99+305=3498

Ιλιάς Τ

στίχος 306

μή με πρίν σίοιο κελεύετε μηδέ ποτῆτος = 2848

στίχος 307

ἄσασθαι φίλον ἦτορ, ἐπεὶ μ' ἄχος αἰνόν ἰκάνει = 2848

(Μή με προτρέπετε νά χορτάσω τήν καρδιά μου προηγουμένως μέ φαγητό καί ποτό, γιατί μέ καταλαμβάνει πόνος φοβερός).

Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις διά τα μαθηματικά τοῦ Ὀμήρου εἶχον προκαλέσει τό ἐνδιαφέρον πολλῶν μελετητῶν τῶν Ὀμηρικῶν Ἐπῶν κατά τήν ἀρχαιότητα, ἐνδιαφέρον, τό ὅποιον συνεχίσθη καί κατά τούς πρώτους μετά Χριστόν αἰῶνας. Ὁ ἐκκλησιαστικός συγγραφεὺς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀφορμώμενος ἐκ τοιούτων παρατηρήσεων σημειώνει, ὅτι ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους συχνά μέ 5 ἢ 6 ἢ 7 γράμματα, ἐννοῶν τὰς λέξεις λιμός, λοιμός, πόλεμος (Gellius ἔα.).

(σημ.	Μονάδες (1-9) α', β', γ', δ', ε', ς, ζ', η', θ',
	δεκάδες (10-90) ι', κ', λ', μ', ν', ξ', ο', π', ρ'
	εκατοντάδες (100-900) ρ', σ', τ', υ', φ', χ', ψ', ω', λ).

Ἄλλοι μελετηταὶ παρετήρησαν ὅτι τὰ δύο πρῶτα γράμματα τῆς πρώτης λέξεως τῆς Ἰλιάδος μῆ-νιν, τὰ μῆ, παριστοῦν τόν ἀριθμόν τῶν ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος καί τῆς Ὀδυσσεΐας (24+24=48) καί ὅτι εἰς ἕνα στίχον τῆς Ἰλιάδος ἐκάστη ἐπομένη λέξις ἔχει μίαν συλλαβὴν περισσοτέραν, τῶν συλλαβῶν τῆς προηγουμένης λέξεως:

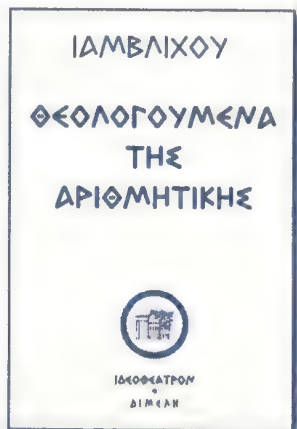
Ἰλιάς Γ 182

ὦ μάκαρ Ἀτρεΐδῃ, μοιρηγενές, ὀλβιόδαιμον
1 2 3 4 5

(Σημ. Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσωμεν ὅτι ἡ λέξις Α-τρεΐ-δῃ εἰς πεζόν λόγον ἔχει 3 συλλαβάς. Εἰς τόν ὁμηρικόν στίχον ὁμως ἔχει 4 συλλαβάς Ἀ-τρε-ΐ-δῃ). Ἄλλη παλαιὰ παρατήρησις ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν τοῦ Ὀμήρου εἶναι ἡ χρησιμοποίησις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιρρήματος τρίς, εἰς τόν στίχον τῆς Ἰλιάδος Ο 189, ὅπου διαβάζομεν:

τριχθὰ δέ πάντα δέδασται, ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς

ἦτοι τὰ πάντα ἐκφράζονται διά τοῦ ἀριθμοῦ 3, ἕκαστος δέ μετέχει τιμῆς. (π.χ. ἀρχή-μέσον-τέλος, πρωΐ-μεσημέρι-βράδυ. παρελθόν-παρόν-μέλλον). (Ἰαμβλίου, Θεολογούμενα τῆς Ἀριθμητικῆς -ἐκδ. ἸΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ).

Οἱ εἰδικοί ἀνθρωπολόγοι παραδέχονται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεφανίσθη, ἐπὶ τῆς γῆς περί τό 1 ἑκατομμ. ἔτη π.Χ. Πολ-
λοὶ ἐκ τούτων δέχονται τὴν γνώμην τοῦ Ἀναξιμάνδρου (611-
546 π.Χ.), ὅτι ὁ ἄνθρωπος προῆλθεν ἐκ τῆς ἐξελιξεως τῶν εἰ-
δῶν, τὴν ὁποίαν μετὰ 2440 ἔτη περίπου διετύπωσε καὶ ὁ Ἄγ-
γλος φυσιοδίφης Δαρβίνος (1809-1882). (Ἰδὲ Ε. Σ. Σταμάτη,
Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι, Ἀθήναι 1966, σελ. 32 -Πλουτάρ-
χου Στρωματεῖς 2 Δοξογράφοι 579).

Τὰ ἀρχαιότερα πολιτιστικά ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ
τῆς γῆς, ὑπὸ μορφήν πρωτογόνων οἰκισμῶν ἀνεκαλύφθησαν
εἰς τὴν Θεσσαλίαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν παρά τὴν Ὀμηρικὴν πό-
λιν Ἀργισσαν, τό σημερινόν χωρίον Κρεμομαγούλα, κείμενον
5 χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς Λαρίσης, κατόπιν ἀνασκαφῶν τοῦ ἐν
Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ὑπὸ τὴν
διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Μιλόϊσιτς, βασισθέντος εἰς προη-
γουμένας ἀνασκαφάς γενομένας ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνου καθηγη-
τοῦ Χρήστου Τσουντα. Ἀνακοίνωσις ἐπίσημος τῶν ἐν Θεσσα-
λίᾳ ἀνασκαφῶν τῶν Γερμανῶν ἐγένετο ἐν Ἀθήναις παρά τοῦ
Γερμανοῦ καθηγητοῦ Biesants τὴν 16-12-1958. Οἱ ἀνακαλυ-
φθέντες αὐτοὶ πρωτόγονοι οἰκισμοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου χρο-
νολογοῦνται 100 χιλ. ἔτη π.Χ. Ἐκτοτε καὶ μέχρι τοῦ 9600 π.Χ. πε-
ρίπου οὐδεμίαν παλαιάν πληροφορίαν ἔχομεν περί δημιουργί-
ας πολιτιστικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ἀνθρώπου γενικῶς ἐπὶ
τῆς γῆς, πλὴν τῶν πληροφοριῶν ἐκ τῶν εὐρημάτων εἰς σπή-
λαια τοῦ Πηλίου, τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλου (περίπου 30 χιλ. ἔτη
π.Χ.), καὶ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν
Σόλωνα ὁ Αἰγύπτιος σοφὸς ἱερεὺς, ὅταν ὁ Σόλων περί τό 580
π.Χ. ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον. Τὰς πληροφορίας αὐτάς δημο-
σιεύει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ Τίμαιος καὶ Κριτίας. Οἱ
Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον γνῶσιν αὐτῶν, διότι κατὰ διαστήματα εἶ-
χον γίνεαι πολλοὶ κατακλυσμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῶν ὁποίων
καταστρεπτικώτερος ἦτο ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Δευκαλίωνος, ὁ
ὁποῖος κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἀρχεῖου συνέβη
περί τὰ 9000 ἔτη πρὸ τοῦ χρόνου τῆς μεταβάσεως τοῦ Σόλ-
ωνος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ὑποτίθεται, ὅτι τό ἀρχεῖον τῶν Αἰγυ-
πτίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλίνθους, αἱ ὁποῖαι ἐξηραίνοντο κατό-
πιν θερμάνσεως, ἀφοῦ εἶχον εἰς αὐτάς γραφῇ τὰ διάφορα γε-
γονότα, τῶν ὁποίων ἠθέλον νά κρατήσουν σημειώσιν.

Κατὰ τὰς πληροφορίας λοιπὸν τὰς παρεχομένας ὑπὸ τοῦ
Αἰγυπτίου ἱερέως καὶ δημοσιευόμενας ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς
τοὺς διαλόγους τοῦ Τίμαιος καὶ Κριτίας οἱ Ἀθηναῖοι 9000 ἔτη
πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος εἶχον μεγάλον πολιτισμόν, ἐνῶ
ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγυπτίων ἀρχίζει 1000 ἔτη βραδύτερον, ἤ-
τοι 8000 ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος, ὡς λέγουν αἱ ση-
μειώσεις τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἀρχεῖου. Ἐπὶ πλέον, τονίζει ὁ Αἰγύ-
πτιος ἱερεὺς, ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐξώπλισαν τὸν αἰγυπτιακὸν στρα-
τὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὀπλιν, τὰ ὁποῖα τοὺς ἔδωσαν ὡς ὑπόδειγ-
μα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ
Δευκαλίωνος εἶχον ἰσχυρότατον Κράτος, τό ὁποῖον ἔσωσε
τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ στρατοῦ
τῆς μεγάλης νήσου Ἀτλαντίδος τῆς εὐρισκομένης ἔξω τοῦ
πορθμοῦ τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, δηλαδὴ ἔξω τοῦ πορθμοῦ
τοῦ Γιβραλτάρ, εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, καὶ καταβυθι-
σθείσης κατὰ τὸν μεγάλον κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος
9000 ἔτη πρὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Τό ὑποστηριζόμενον, ὅτι ἡ Ἀτλαντὶς ἦτο μικρά νῆσος πα-
ρά τὴν νῆσον Θῆραν καὶ ὅτι ἐβυθίσθη κατὰ τὴν ἐκεῖ ἡφαισ-
τειακὴν ἔκρηξιν τοῦ 1500 π.Χ. κατόπιν νεωτέρων ἐρευνῶν δὲν
εὐσταθεῖ. Τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς
γνώμης, ὅτι ἡ Ἀτλαντὶς εὕρισκετο περί τὴν Θῆραν καὶ ἐβυ-
θίσθη τῷ 1500 π.Χ. εἶναι δύο. Πρῶτον, ὅτι ὁ Πλάτων ἔκαμε λά-
θος κατὰ τὸν παράγοντα 10 καὶ ἀντὶ νά γράψῃ 900 ἔτη πρὸ
τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος ἔγραψεν 9000 ἔτη. Δεύτερον, ὅτι οἱ
κάτοικοι τῆς Ἀτλαντίδος ἐγνώριζον τὸν ὀρεῖχαλκον, ἡ δὲ ὀ-
ρειχαλκίνη ἐποχὴ τοποθετεῖται ὑπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης
περί τό ἔτος 2100-1200 π.Χ.

Καὶ τὰ δύο προηγούμενα ἐπιχειρήματα εἶναι ἐσφαλμένα.
Τό πρῶτον διότι οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἄλλο σύμβολον διὰ τὸν
ἀριθμόν 100 καὶ ἄλλο, ἐντελῶς διάφορον, διὰ τὸν ἀριθμόν
1000 καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπεκλείετο ὁ ἀριθμὸς 100 νά ἐκλη-
φθῇ ὡς 1000. (Ἰδὲ τὰ αἰγυπτιακά σύμβολα, διὰ τοὺς ἀριθμούς
τούτους εἰς τό περιοδικόν «Εὐκλείδης», τεύχος 2, Φεβρουά-
ριος 1968 σελ. 83). Ἐξ ἄλλου ὁ Σόλων μετέφερε τὴν συναφῇ
διήγησιν τοῦ Αἰγυπτίου ἱερέως εἰς τὰς Ἀθήνας προφορικῶς
καὶ ὄχι γραπτῶς, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ Τιμαίου, ὅπου γράφεται
«Λέγε ἐξ ἀρχῆς», ἢ δ' ὅς, «τί τε καὶ πῶς καὶ παρά τίνων ὡς
ἀληθῆ διακηκῶς ἔλεγεν ὁ Σόλων». (Τίμαιος 21 D). Ἐπὶ πλέον,
τό σύμβολον διὰ τό μηδέν (0) ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου
Πτολεμαίου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περί τό 150 μ.Χ., ὡς ἐμνημονεύθη
προηγούμενως.

Καὶ τό δεύτερον ἐπιχείρημα εἶναι ἐσφαλμένον, διότι ὁ
ὀρεῖχαλκος περί τοῦ ὁποίου ὀμιλεῖ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Κριτίαν
δὲν εἶναι τό σημερινόν κράμα ὀρεῖχαλκος, ἀλλὰ τό ἄγνωστον
εἰς ἡμᾶς μέταλλον ὀρεῖχαλκος, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ Κριτίου
τοῦ Πλάτωνος ὅπου γράφεται:

«Πολλά μὲν γάρ διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς προσήειν ἔξωθεν,
πλεῖστα δὲ ἡ νῆσος αὐτὴ παρείχετο εἰς τὰς τοῦ βίου κατασκευάς,
πρῶτον μὲν ὅσα ὑπὸ μεταλλείας ὀρυττόμενα στερεὰ καὶ ὅσα
τηκτὰ γέγονε, καὶ τό νῦν ὀνομαζόμενον μόνον-τότε δὲ πλέον
ὀνόματος ἦν τό γένος ἐκ γῆς ὀρυττόμενον ὀρειχάλκου κατὰ
τόπους πολλοὺς τῆς νήσου, πλὴν χρυσοῦ τιμωτάτον ἐν τοῖς
τότε ὄν...». (Κριτίας 114 D.E) (Διότι ἔνεκα τῆς ἐξουσίας, τὴν
ὁποίαν εἶχον (σημ: οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀτλαντίδος) πολλὰ πράγ-
ματα μετεφέροντο ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ, πλεῖστα δὲ ἐπρωμή-
θευεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδία ἡ νῆσος, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐχρειά-
ζοντο διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου των, πρῶτον μὲν τοὺς ἔδιδε
τὰ μέταλλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐξορύσσονται αὐτούσια καὶ στε-
ρεὰ ἀπὸ τὴν γῆν, καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σχηματίζονται διὰ τήξεως,
καὶ τό μέταλλον ἐκεῖνο, τοῦ ὁποῖου σήμερον μόνον τό ὄνομα
τοῦ ἀκούομεν, ἐνῶ τότε ὑπῆρχε πολὺ περισσότερον τό μέ-
ταλλον ἀπὸ τό ὄνομα, δηλαδὴ τὸν ὀρεῖχαλκον, ὁποῖος ἐξω-
ρύσσετο εἰς πολλὰ μέρη τῆς νήσου, καὶ ἦτο τό πολυτιμότερον
μέταλλον πλὴν τοῦ χρυσοῦ διὰ τοὺς τότε ἀνθρώπους...).

Ἀλλὰ καὶ ἡ τοποθέτησις τῆς χαλκίνης ἐποχῆς εἰς τό χρο-
νικόν διάστημα 3900-2100 π.Χ. ἀποδεικνύεται οὐχὶ ὀρθή κατό-
πιν τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀνοίξεως 1970, τῶν γενομένων ὑπὸ
τοῦ Ἀμερικανοῦ Robert J. Braindwood, τοῦ Πανεπιστημίου
τοῦ Σικάγου καὶ τοῦ Τούρκου Halet Cambel τοῦ Πανεπιστη-
μίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρά τό χωρίον Teresli κείμε-
νον πλησίον παραποτάμου τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ὅπου εὐρέ-
θησαν χάλκινα ἀντικείμενα καὶ ἐργαλεῖα χρονολογούμενα διὰ
τῶν νεωτάτων μεθόδων περί τό ἔτος 7000 π.Χ. (Scientific
American-Frankfurter Allgemeine Zeitung, Mai 1970).

Ο Κρητικὸς πολιτισμὸς, ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, ἡ
δημιουργία τῆς γλώσσης τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς Ἰλιά-
δος τοῦ Ὀμήρου δὲν ἐγιναν εἰς χρονικόν διάστημα ὀλίγων ἑκα-
τοντάδων ἐτῶν, ἀλλὰ εἰς διάστημα πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν.
Ὅλα λοιπὸν τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα συνηγοροῦν εἰς τὴν γνώ-
μην, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δευκαλίωνος, περί τό ἔτος 9600
π.Χ., ὁπότε ἐβυθίσθη, ἡ εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν εὕρισκο-
μένη μεγάλη νῆσος Ἀτλαντὶς, ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα με-
γάλος πολιτισμὸς.

Ὁ πολιτισμὸς δὲ αὐτὸς μετεδόθη εἰς τὴν Ἑγγύς Ανατολήν
καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὡς ἀφηγεῖται ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν Σόλωνα (Τί-
μαιος 23-26). Ὅθεν τό γραφόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι ἡ
γεωμετρία (ἡ πρακτικὴ) εὐρεθεῖσα εἰς τὴν Αἴγυπτον εἰς πολὺ
νεωτέραν ἐποχὴν μετεφέρθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλέγχεται ὡς ἀνα-
κριβές. Καίτοι ἡ σχετικὴ φράσις τοῦ Ἡροδότου θεωρεῖται ὑπὸ
τινων διφορουμένη, ἐν τούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγενεστέ-
ρων συγγραφέων, παραλαβόντες ἐξ αὐτοῦ διετήρησαν καὶ διέ-
δωσαν τὴν πληροφορίαν αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ ἡ γεωμετρία εὐρέ-
θη πρῶτον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖθεν μετεφέρθη εἰς τὴν
Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἡ Ἡροδότειος διατύπωσις ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Δοκέει δὲ μοι ἐντεῦθεν γεωμετρίῃ εὐρεθεῖσα εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα ἐπανελθεῖν» (Ἡρόδοτος Β' 109). (Μοῦ φαίνεται δέ, ὅτι
ἀπὸ ἐδῶ (τὴν Αἴγυπτον) εὐρεθεῖσα ἡ γεωμετρία μετεφέρθη εἰς
τὴν Ἑλλάδα).

Ἡ ἀνωτέρω ἀνακρίβεια τοῦ Ἡροδότου δὲν εἶναι ἡ μόνη, ἡ ὁ-
ποία ἀπαντᾷ εἰς τό ἀξιοθαύμαστον πράγματι ἔργον τοῦ πατρός
τῆς Ἱστορίας. Ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας δὲν ἦτο δυνατόν, κατὰ
τὴν παλαιάν ἐκείνην ἐποχὴν, νά ἐλέγξῃ τὴν ἀκρίβειαν ὅλων
τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν. Ὁ Πλούταρχος ἐξ
ἄλλου θεωρεῖ πολλὰς ἀνακριβείας τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡρο-
δότου γενομένας σκοπίμως καὶ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἀνακρι-
βειῶν αὐτῶν ἔγραψε πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τῆς Ἡρο-
δότου κακοηθείας». Μία τῶν ἀνακριβειῶν, γράφει ὁ Πλούταρ-
χος, εἶναι καὶ ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἐκ τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας
Ἑλλάδος Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ἦτο Φοῖνιξ, δηλαδὴ Σημίτης (Α' 170).

Ἄλλη ἀνακρίβεια εἶναι, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὰ ὀνόμα-
τα τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου παρά τῶν Αἰγυπτίων (Β' 50). Ἀλλὰ
καὶ αἱ πληροφορίες τοῦ Ἡροδότου περί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεσόν-
των εἰς τὰς μάχας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Πλαταιῶν φαίνον-
ται ἀνακριβεῖς. Γράφει, παραδείγματος χάριν ὁ πατὴρ τῆς
Ἱστορίας, ὅτι εἰς τὸν Μαραθῶνα ἔπεσαν 6400 Πέρσαι καὶ 192
Ἀθηναῖοι, ἐνῶ εἰς τὰς Πλαταιάς ἔπεσαν 257.000 Πέρσαι καὶ 159
Ἕλληνες (Ζ' 117, Ι 70).

Σχετικῶς πρὸς τὰς ἀνακριβείας τοῦ Ἡροδότου, ἰδίως ὅσον
ἀφορᾷ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους γράφουν ἐκτός τοῦ Πλουτάρχου,
καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ὡς ἐξῆς:

«Ὅσα μὲν οὖν Ἡρόδοτος καὶ πινες τῶν τὰς Αἰγυπτίων
πράξεις συνταξαμένων ἐσχεδιάκασιν, ἐκουσίως προκρίναντες
τῆς ἀληθείας τό παραδοξολογεῖν καὶ μύθους πλάττειν ψυχα-
γωγίας ἔνεκα παρήσομεν...» (Διόδωρος Ι' 69, 7). (Ὅσα μὲν
λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος καὶ μερικοὶ ἐκ τῶν ἀσχολουμένων μέ τὴν
ἱστορίαν τῶν Αἰγυπτίων ἔγραψαν, προκρίναντες ἀπὸ τὴν ἀλή-
θειαν, νά γράφουν παραδοξολογίας καὶ νά πλάττουν μύθους
ἔνεκα ψυχαγωγίας, θά τὰ ἀντιπαρέλθωμεν).

«Ρᾶον δ' ἂν τις Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ πιστεύσειεν ἡρωολο-
γοῦσι καὶ τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς ἢ Κτησίᾳ τε καὶ Ἡροδότῳ καὶ
Ἑλλανίκῳ καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις». (Στράβων Γεωγραφικά XI 6,
3). (Εὐκολώτερον θά ἡδύνατο κανεῖς νά πιστεύσῃ τὸν Ἡσιόδον

καὶ τὸν Ὀμηρον, οἱ ὁποῖοι ὀμιλοῦν περί ἡρώων, καὶ τοὺς τραγι-
κοὺς ποιητάς, παρά τὸν Κτησίαν καὶ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν
Ἑλλανικόν καὶ ἄλλους τοιοῦτους συγγραφεῖς).

«Πολλά τὸν Ἡρόδοτον ἐλέγχει τῶν Αἰγυπτιακῶν ὑπὲρ ἀγνοίας
ἐψευσμένον». (Ἰώσηπος, Κατὰ Ἀπίωνος Ι' 14). (Εἰς πολλὰ σημεία
ἐλέγχει τὸν Ἡρόδοτον (ὁ Μανέθων) διὰ τὰς πληροφορίες περί
Αἰγύπτου, ὡς γράφοντα ψεῦδη ἔνεκα ἀγνοίας).

«Ἐφορος μὲν Ἑλλάνικον ἐν τοῖς πλείστοις ψευδόμενον
ἐπιδείκνυσιν, Ἐφορον δὲ Τίμαιος καὶ Τίμαιον οἱ μετ' ἐκείνῳ
γεγονότες, Ἡρόδοτον δὲ πάντες». (Ἰώσηπος, Κατὰ Ἀπίωνος Ι'
3). (Ὁ Ἐφορος μὲν ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ Ἑλλάνικος εἰς τὰ περισ-
σότερα γράφει ψεῦδη, ὁ Τίμαιος γράφει τό αὐτό διὰ τὸν Ἐφο-
ρον, διὰ τὸν Τίμαιον γράφουν τό αὐτό οἱ μεταγενέστεροι, τὸν
Ἡρόδοτον δὲ ὅλοι ἀποδεικνύουν ψευδόμενον).

Ὡς συνάγεται λοιπὸν ἐκ τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος, ὁ ἀρ-
χαιότερος πολιτισμὸς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνεπῶς καὶ ἡ δημιουρ-
γία τῆς γεωμετρίας ἐδημιουργήθη εἰς τὸν ἐλληνικὸν χώρον
πολύ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος.

Αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ τό σχῆμα
τοῦ ἡλίου καὶ τῆς πανσελήνου ἔδωσαν εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐ-
θύς ἐμέσως ἀπὸ τῆς δημιουργίας του τὴν ἐννοιαν τῆς εὐθείας
γραμμῆς καὶ τοῦ κύκλου. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς
τὸν ἐλληνικὸν χώρον ἐδημιουργήθη ἡ ἐννοια τῶν ἀπλῶν γεω-
μετρικῶν σχημάτων καὶ τῶν ἀπλῶν γεωμετρικῶν κατα-
σκευῶν. Τοῦτο, ὑποτίθεται, ὅτι ἐγίνετο παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξέ-
λιξιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς
ζωῆς ἔδωσαν τό ὄνομα των εἰς τὰ πρῶτα γεωμετρικά σχήμα-
τα, ὡς λίαν προσφυῶς τονίζει ὁ σοφὸς Γάλλος καθηγητὴς
Charles Mugler εἰς τό περίφημον λεξικόν του τῶν γεμετρικῶν
ὄρων τῶν Ἑλλήνων (Charles Mugler, Dictionnaire historique de
la terminologie geometrique des Grecs, Paris 1958, σελ. 5-32).

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἡ
ἀπόδειξις εἰς τὰς μαθηματικὰς προτάσεις, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ
μίαν τῶν ὑψίστων ἀνακαλύψεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος,
ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ δημιουργία τῶν ἐπιστημῶν ὑπὸ τῶν Ἑλ-
λήνων, ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐννοιαν τοῦ ὅρου ἐπιστήμη. Τὰ
χρονικά ὅρια τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατόν νά καθο-
ρισθοῦν, διότι δὲν ὑπάρχουν τὰ πρὸς τοῦτο γραπτὰ στοιχεῖα.
Ὁ Πρόκλος (410-485 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ἀντλεῖ τὰς πληροφορίας
του παρά τοῦ ἱστορικοῦ τῶν Μαθηματικῶν, τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀρι-
στοτέλους, Εὐδήμου τοῦ Ροδίου, τοῦ ὁποῖου τό ἔργον δὲν διε-
σώθη, ἀναφέρει ὡς πρῶτον χρησιμοποίησαντα ἀπόδειξιν εἰς
μαθηματικὰς προτάσεις τὸν Θαλῆν τὸν Μιλήσιον (640-546
π.Χ.) γράφων τὰ ἐξῆς:

«Τό μὲν οὖν διχοτομεῖσθαι τὸν κύκλον ὑπὸ τῆς διαμέτρου
πρῶτον Θαλῆν ἐκείνον ἀποδείξαι φασιν».

«Τῷ μὲν οὖν Θαλῇ τῷ παλαιῷ πολλῶν τε ἄλλων εὐρέσεως
ἔνεκα καὶ τοῦδε τοῦ θεωρήματος χάρις. Λέγεται γάρ δὴ πρῶ-
τος ἐκεῖνος ἐπιστῆσαι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἄρα παντός ἰσοσκελοῦς
αἱ πρὸς τῇ βάσει γωνίαι ἴσαι εἰσίν, ἀρχαϊκώτερον δὲ τὰς "ἴσας"
ὁμοίας προσειρηκέναι».

«Τοῦτο γάρ τό θεώρημα δείκνυσιν, ὅτι δύο εὐθειῶν ἀλλή-
λας τεμνουσῶν αἱ κατὰ κορυφὴν γωνίαι ἴσαι εἰσίν, εὐρημένον
μὲν, ὡς φησιν, Εὐδήμος, ὑπὸ Θαλοῦ πρώτου».

«Εὐδήμος δὲ ἐν ταῖς γεωμετρικαῖς ἱστορίαις εἰς Θαλῆν
τοῦτο ἀνάγει τό θεώρημα» (Σημ.: τό θεώρημα ἐν συντομίᾳ εἴ-
ναι: Ἐάν δύο τρίγωνα ἔχουν μίαν πλευράν ἴσην καὶ τὰς εἰς αὐ-
τὴν προσκειμένας γωνίας ἴσας, εἶναι ἴσα). (Ἐκδοσις Friedlein,
157,10-250,20-299,1-352,14).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θαλῆς θεωρεῖται ὁ ἀρχαιότερος τῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ὁ χρησιμοποίησας ἀπόδειξιν εἰς τὰ Μαθηματικά ἀποδίδεται εἰς αὐτόν ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀποδείξεως. Συναφῶς ὁ μεγαλύτερος τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων Ἑμμανουήλ Κάντιος (Immanuel KANT, 1724-1804) ἐκθειάζει ἰδιαίτερος τό μέγα τοῦτο ἐπίτευγμα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, λέγων, ὅτι ὅπως καὶ ἂν ὀνομάζεται ὁ ἐπινοήσας τὴν ἀπόδειξιν εἰς τὰ Μαθηματικά εἴτε Θαλῆς, εἴτε ἄλλως πως, οὗτος ἔσχε μίαν ἀναλαμπήν (Πρόλογος εἰς τὴν πραγματείαν του, Κριτική τοῦ καθαροῦ λόγου (Kant, Kritik der reinen Vernunft, Vorwort)).

Ἡ ἀπόδειξις εἰς τὰ Μαθηματικά

Καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν παλαιῶν πολιτισμένων λαῶν εἶχον ἀποκτήσει ἐκ τῆς μακραίωνος πείρας γνώσεις γεωμετρικάς καὶ ἀριθμητικάς, ὅπως π.χ. οἱ Σουμέριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Κινέζοι. Αἱ ἀρχαιότεραι ἐμπειρικά μαθηματικά γνώσεις τῶν λαῶν αὐτῶν (ιδίως τῶν Σουμερίων) ἀνάγονται περὶ τὴν 4-3ην χιλιετηρίδα π.Χ. Οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν λαῶν αὐτῶν εἶχε τὴν ἀγαθὴν τύχην τῆς ἐπινοήσεως τῆς ἀποδείξεως εἰς τὰ Μαθηματικά, πλὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι καὶ μόνοι ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστήμην τῶν Μαθηματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς Λογικῆς κατορθώσαντες δι' αὐτῶν ν' ἀνοίξουν τοὺς ὀφθαλμούς τῶν ἀνθρώπων εἰς πᾶσαν πνευματικὴν δραστηριότητα καὶ πᾶσαν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν ἀναζήτησιν. Ἡ ἐπιστήμη τῶν Μαθηματικῶν διὰ τοὺς Ἕλληνας δὲν εἶχε καμμίαν σχέσιν μέ τας Ἐπιχειρησιακάς Ἑρεῦνας καὶ τὸν Κερδῶν Ἑρμῆν ἀλλὰ εἶχε σκοπὸν τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο συνάγεται πλὴν ἄλλων, καὶ ἐκ τῶν διασωθεισῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς τοῦ Πυθαγόρου (580-500 π.Χ. περίπου) καὶ ἐκ τῶν εἰς τὸν Πλάτωνα ἀποδιδомένων ρήσεων «μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω μου τὴν στέγην». (Τζέτζης, Χιλιάδες VIII 973) καὶ «πῶς Πλάτων ἔλεγε τὸν θεὸν αἰεὶ γεωμετρεῖν» (Πλούταρχος, Συμποσιακά Προβλήματα VIII Β).

Εἰς τὸν προηγούμενο διάλογον τοῦ Πλουτάρχου ὁ μετέχων τῆς συζητήσεως Τυνδάρης προσθέτει ὅτι κατὰ τὸν Πυθαγόρειον Φιλόλαον, ἡ γεωμετρία ἀρχὴ καὶ μητρόπολις οὖσα τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπαναφέρει καὶ καθοδηγεῖ τὴν διάνοιαν ὡς ἐκκαθαριζομένην καὶ διαχωριζομένην ἡσυχῶς ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα. «Διὸ καὶ Πλάτων αὐτὸς ἐμέμψατο τοὺς περὶ Εὐδοξον καὶ Ἀρχύταν καὶ Μέναιχμον εἰς ὀργανικάς καὶ μηχανικάς κατασκευὰς τὸν τοῦ στερεοῦ διπλασιασμόν ἀπάγειν ἐπιχειροῦντας, ὥσπερ πειρωμένους δι' ἀλόγου δύο μέσας ἀνάλογον ἢ παρείκοι, λαβεῖν ἀπόλλυσθαι γάρ οὕτω καὶ διαφθεῖρεσθαι τὸ γεωμετρίας ἀγαθὸν αὐθις ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ παλινδρομούσης καὶ μὴ φερομένης ἄνω μῆδ' ἀντιλαμβανομένης τῶν αἰδίων καὶ ἀσωμάτων εἰκόνων, πρὸς αἵσπερ ὧν ὁ θεὸς αἰεὶ θεός ἐστι». (Διὰ τὸν λόγον αὐτόν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων κατηγόρησε τοὺς περὶ τὸν Εὐδοξον καὶ τὸν Ἀρχύταν καὶ τὸν Μέναιχμον, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ ἀναγάγουν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ κύβου (τοῦ Δηλίου προβλήματος) εἰς λύσιν δι' ὀργανικῶν καὶ μηχανικῶν κατασκευῶν, προσπαθοῦντας δηλαδὴ νὰ λάβουν δι' ἀσυμμέτρου σχέσεως δύο μέσας ἀναλόγους, ὡς ἐάν τοῦτο ἦτο ἐπιτρεπτόν, διότι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς λύσεως χάνεται καὶ καταστρέφεται τὸ

ἀγαθὸν τῆς γεωμετρίας, ἡ ὁποία παλινδρομεῖ πάλιν πρὸς τὰ αἰσθητὰ καὶ δὲν φέρεται ἄνω (πρὸς τὸν θεόν) οὔτε κατανοεῖ τὰς αἰωνίους καὶ ἀσωμάτους εἰκόνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχων ὁ θεὸς εἶναι πάντοτε θεός).

Ἡ ἐπινόησις τῆς ἀποδείξεως εἰς τὰ μαθηματικά ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε βέβαια μία ἀναλαμπὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, αὕτη, ὅμως δὲν προῆλθεν αὐτομάτως. Διὰ νὰ φθάσῃ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἰς τὴν ἀνακάλυψιν, ὅτι διὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας μιᾶς γεωμετρικῆς προτάσεως εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀπόδειξις αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἔχουν προηγηθῇ ἄλλαι γνώσεις ἐκ τῶν ὁποίων νὰ προκύπτῃ ὡς λογικὴ συνέπεια ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποδείξεως. Αἱ γνώσεις αὗται εἶναι πρῶτον ὁ καθορισμὸς τοῦ γεωμετρικοῦ (καὶ γενικῶς τοῦ μαθηματικοῦ) ἀντικειμένου καὶ δεύτερον ὁ καθορισμὸς τῶν ἀξιωμάτων. Ὑπὸ τὸν ὅρον ἀξιώματα νοοῦνται ἀλήθειαι ἀφ' ἑαυτῶν φανεραὶ (Σημ.: ὁ ὅρος ἀλήθεια θὰ ἀναλυθῇ εἰς τὸ κεφάλαιον Ἀριστοτέλους). Καθίσταται φανερόν, ὅτι πρὸς τούτοις πρέπει νὰ εἶναι γνωσταὶ αἱ σπουδαιότεραι ἀρχαὶ τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Λογικὴ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Θαλοῦ (ἀκμὴ 600 π.Χ.), ὁπότε μαρτυροῦνται ἀποδείξεις γεωμετρικῶν προτάσεων γενόμεναι ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι γνωστοὶ οἱ σπουδαιότεροι νόμοι τῆς Λογικῆς καὶ τὰ κυριώτερα μαθηματικά ἀξιώματα, διότι ἄνευ γνώσεως αὐτῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ ζητηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ἀποδείξεις μαθηματικῆς προτάσεως.

“Ὅθεν τὸ ὑποστηριζόμενον, ὅτι ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ Χίλμπερτ (David Hilbert, 1862-1943) ἰδρύθη περὶ τὸ 1900, ἦτοι 2500 ἔτη ἀπὸ τοῦ Θαλοῦ, ἡ ἀξίωματική μέθοδος τῆς γεωμετρίας καὶ τῶν μαθηματικῶν δικαίως προκαλεῖ εἰς τοὺς ἐπαίοντας τὴν θυμηδίαν.

Διὰ ν' ἀποδείξῃ ὁ Θαλῆς, ὅτι αἱ παρά τὴν βᾶσιν ἰσοσκελοῦς τριγώνου γωνίαί εἶναι ἴσαι χρησιμοποιεῖ τὸ ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἀριθμητικὴν καὶ διὰ τὴν γεωμετρίαν, ὅτι «ἐάν ἀπὸ ἴσα ἀφαιρέσωμεν ἴσα τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἴσα». Θεωρεῖται λογικόν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Θαλοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἐξαντληθῇ ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχῶν τῶν Μαθηματικῶν. Τούναντίον, καθ' ὅσον εἶναι γνωστόν ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως, αὕτη συνεχίσθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας καὶ συνεχίζεται ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχῶν ὧν τῶν ἐπιστημῶν, ἀποδεικτικῶν καὶ μὴ, διενεργεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὑπὸ τῶν Κέντρων Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν τῶν διαφόρων Κρατῶν. Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργεῖ ἀπὸ πινων ἐτῶν τὸ Ἑθνικὸν Ἰδρυμα Ἑρευνῶν καὶ τὰ Κέντρα Ἑρεύνης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Δὲν εἶναι γνωστόν ἂν ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσιεύθησαν ἡ πρόκειται νὰ δημοσιευθοῦν πορίσματα ἑρευνῶν καὶ ἰδίως τῶν συναφῶν ἑρευνῶν πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν μαθηματικῶν. Ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιστημῶν ἀπαιτεῖ μεγάλο χρονικὸν διάστημα, συμβαδίζει δὲ αὕτη πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως.

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (384-322 π.Χ.), πᾶσα γνῶσις εἶναι γνῶσις, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ἀντικείμενόν τι. Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο καλεῖται ἐπιστητόν. Οἱ ἀριθμοὶ π.χ. εἶναι τὸ ἐπιστητόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τὰ σχήματα εἶναι τὸ ἐπιστητόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς γεωμετρίας. Ἡ σκέψις τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρεται πρωτίστως εἰς τι ἀντικείμενον, δευτερευόντως δὲ δύναται νὰ στραφῇ αὕτη πρὸς τὸν ἑαυτόν της. Ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐπιστητόν δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη. Ἡ μὴ ὑπαρξὶς ἐπιστήμης δὲν ἐμποδίζει νὰ ὑπάρχῃ ἐπιστητόν, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ τετραγων-

νισμὸς τοῦ κύκλου π.χ. ἀποτελεῖ ἐπιστητόν. Τοῦ ἐπιστητοῦ ὁμως τούτου δὲν ὑπάρχει γνῶσις, δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη. (Σημ.: Ἐννοεῖ, ὅτι δὲν ὑπάρχει γνῶσις τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου διὰ κανόνος καὶ διαβήτη).

«Ἐπιστητοῦ μὲν γάρ μὴ ὄντος οὐκ ἐστὶν ἐπιστήμη (οὐδενὸς γάρ ἐστὶ ἐπιστήμη) ἐπιστήμης δὲ μὴ οὐσης οὐδὲν κωλύει ἐπιστητόν εἶναι, ὅν καὶ ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸς εἰ γε ἐστὶν ἐπιστητόν, ἐπιστήμης μὲν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν οὐδέπω, αὐτὸς δὲ ἐπιστητόν ἐστὶ» (Ἀριστοτέλους Κατηγορίαι 7 β' 29, εἰ γε=ἀφοῦ).

Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἔννοια σχετικὴ μὴ δυναμένη νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τοῦ ἐπιστητοῦ. Τὰ συστατικά τῶν μαθηματικῶν ὡς ἀποδεικτικῆς ἐπιστήμης εἶναι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τρία: 1) Οἱ ἀριθμοὶ διὰ τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὰ γεωμετρικά σχήματα διὰ τὴν γεωμετρίαν. 2) Αἱ ἀποδεικτικαὶ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν, δηλαδὴ τὰ ἀξιώματα καὶ 3) Αἱ πρὸς ἀπόδειξιν τιθέμεναι προτάσεις. Ἡ ἀποστολὴ τῶν μαθηματικῶν ὡς ἀποδεικτικῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ δείξουν μετὰ βεβαιότητος τὸν ἀποδεικτικὸν λόγον διὰ τοῦ ὁποίου θεμελιουται ἡ ἀλήθεια μιᾶς δοθείσης προτάσεως. Τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῆς προτάσεως εἰς ἀρχικάς καὶ ἀφ' ἑαυτῶν φανεράς προτάσεις, δηλαδὴ εἰς τὰ ἀξιώματα. Τὰ μαθηματικά δὲν δύναται νὰ προχωρήσουν πέρα τῶν ἀναποδείκτων ἀρχικῶν προτάσεων. Τὴν ἔρευναν τῶν προτάσεων τούτων ἐπιτελεῖ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἡ πρώτη φιλοσοφία, ἡ λεγομένη ὑπὸ τῶν νεωτέρων γνωσιολογία ἢ γνωσιοθεωρία. Αἱ μαθηματικά ὀντότητες ἔχουν μὲν ὑπαρξιν ὅχι ὅμως καὶ αὐθυπαρξίαν. Αὗται ὑπάρχουν ὡς σταθερά χαρακτηριστικά τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ἄνευ τῶν ὁποίων θὰ ἦσαν ἀνύπαρκτοι. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ἀντίθεσιν τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὴν αὐθυπαρξίαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος. Πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος τάσσονται νεώτεροί τινες Μαθηματικοὶ παραδεχόμενοι, ὅτι τὰ μαθηματικά ἀντικείμενα προϋπάρχουν ἀσχέτως πρὸς τὸν αἰσθητόν κόσμον.

Τὸ ἀντικείμενον ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς γεωμετρίας εἶναι ἡ σπουδὴ τῶν ιδιοτήτων τοῦ τρισδιαστάτου χώρου, ὅπως οὗτος ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ὅπως γίνεται ἀντιληπτός παρ' ἡμῶν. Ὁ χώρος, ὡς ἐννοοῦμεν τοῦτον σήμερον, ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τόπος. Παρά τοῦ Ἀριστοτέλους πληροφοροῦμεθα πῶς ὁ Δημόκριτος ὠνόμαζε τὸν χώρον:

«Προσαγορεύει Δημόκριτος τὸν τόπον τοῖς δε τοῖς ὀνόμασι, τῷ τε κενῷ καὶ τῷ οὐθενὶ καὶ τῷ ἀπείρῳ» (Fragmenta 202 1514β 11). (Ὁ Δημόκριτος ὀνομάζει τὸν χώρον μέ τὰ ἐξῆς ὀνόματα, καὶ μέ τὸ ὄνομα κενόν, καὶ μέ τὸ ὄνομα οὐδέν, καὶ μέ τὸ ὄνομα ἀπειρον).

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τὸν χώρον ὡς ἐξῆς:

«Τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον, τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος» (Φ δ 4. 212 α 20).

Ὁ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης δὲν παραδέχεται τὴν ὑπαρξιν τοῦ χώρου, λέγων, ὅτι χώρος δὲν ὑπάρχει, διότι ἐάν ὑπῆρχε ἔπρεπε νὰ ἦτο εἰς κάποιον χώρον, αὐτὸς εἰς κάποιον ἄλλον, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς ἐπ' ἀπειρον.

Τὸ πρόβλημα τί εἶναι χώρος παραμένει καὶ σήμερον ἄλυτον, ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ εἰς τοὺς δύο τελευταίους στίχους τοῦ βιβλίου του, *Τὸ πρόβλημα τοῦ χώρου*, ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Bar-Ilan τοῦ Ἰσραήλ, Μάξ Γιάμμερ (Max Jammer, Das Problem des Raumes, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1960, σελίς 220, μετὰ-

φρασίς ἐκ τοῦ ἀμερικανικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον Concept of Space. Harvard University Press, Cambridge U.S.A.). Ὁ χώρος ὅμως ὑπάρχει, ζῶμεν ἐντὸς αὐτοῦ, ἀσχετῶς ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν ὀρίσωμεν καὶ περὶ αὐτόν ἀσχολεῖται ἡ ἐλληνικὴ γεωμετρία.

Ἡ Ἑλληνικὴ γεωμετρία χωρὶς νὰ κατονομάζῃ τὸν χώρον ἀσχολεῖται μέ τὴν ἔρευναν τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ χρησιμοποιοῦσα ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἔννοιαν «σημεῖον» τὸ ὁποῖον καθορίζει ὡς ἐξῆς: «σημεῖον ἐστὶν, οὗ μέρος οὐθέν ἐστι» (σημεῖον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μέρος).

Ἀμέσως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα τί εἶναι μέρος, δηλαδὴ διάστασις, τὸ ὁποῖον μένει ἀναπάντητον. Ἡ οὕτω πως ὀριζομένη ἔννοια σημεῖον εἶναι μία ἀρχὴ πέραν τῆς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν ὁ Πλάτων σημειώνει, ὅτι ἡ γεωμετρία, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς μὴ ικανοποιητικῶς ὀριζομένης ἐννοίας σημεῖον, εἶναι ἐπιστήμη σχετικὴ καὶ ὄχι ἀπόλυτος ὡς εἶναι ἡ φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἐρευνᾷ χωρὶς νὰ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κάμῃ οὐδεμίαν ὑπόθεσιν, γράφων:

«᾿Ω γάρ μὲν ὁ μὴ αἶδε, τελευτῇ δὲ καὶ τὰ μεταξύ ἐξ οὗ μὴ αἶδε συμπέπλεκται, τίς μηχανὴ τὴν ταιαύτην ὁμολογίαν ποτέ ἐπιστήμην γενέσθαι; Οὐδεμία ἤδ' ὅς», (Πολιτεία 533 C). (Διότι, ὅταν μία ἐπιστήμη λαμβάνῃ ὡς ἀρχὴν κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζει (Σημ.: τὴν ἔννοιαν σημεῖον), τὰ τελικά δὲ συμπεράσματα καὶ τὰ ἐνδιάμεσα συναρμολογοῦνται ἐξ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζει, ποία ἐπινόησις εἶναι δυνατόν ποτε τὴν ταιαύτην παραδοχὴν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπιστήμη; Οὐδεμία ἀπήντησεν ἐκεῖνος).

Ἡ ἔννοια σημεῖον ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ ἐλληνικὴ γεωμετρία ὑπέστη κριτικὴν ὑπὸ τοῦ ἱατροφιλοσόφου Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ (Ἀλεξάνδρεια 2ος αἰ. μ.Χ.), ὁ ὁποῖος λέγει, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ διχοτομηθῇ ὁ κύκλος. Διότι τὸ κέντρον τοῦ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον ἢ τέμνεται εἰς δύο κατὰ τὴν διχοτόμησιν παντός κύκλου ἢ περιέρχεται εἰς ἓν τῶν ἡμικυκλίων. Ἀλλὰ νὰ διχοτομηθῇ τὸ κέντρον εἶναι ἀδύνατον διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι τὸ μὴ ἔχον μέρος (τὸ σημεῖον) διχοτομεῖται; ἐάν δὲ τὸ κέντρον περιέρχεται εἰς ἓν ἐκ τῶν ἡμικυκλίων, τὰ ἡμικύκλια γίνονται ἄνισα καὶ ὁ κύκλος δὲν διχοτομεῖται. (Πρόβλημά ἐστὶ τὸν κύκλον δίχα τεμεῖν ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Τὸ γάρ κέντρον, ὅπερ παντός τοῦ κύκλου μεσαίτατόν ἐστιν, ἦτοι δίχα τέμνεται κατὰ τὴν τοῦ κύκλου διχοτόμησιν ἢ τῷ ἐτέρῳ προσμερίζεται τμήματι. Ἀλλὰ δίχα μὲν τμηθῆναι τῶν ἀδυνάτων πῶς γάρ ὅν τε τὸ ἀμερές ἐπινοεῖν μεριζόμενον; εἰ δὲ τῷ ἐτέρῳ προσμερίζεται τμήματι, ἄνισα γίνεται τὰ τμήματα καὶ ὁ κύκλος οὐ μέσος διαιρεῖται). (Πρὸς Φυσικούς Α, adv. math. IX 284).

Ἡ προσπάθεια τοῦ Δαβὶδ Χίλμπερτ, ὅπως καταργήσῃ τὴν ἐλληνικὴν γεωμετρίαν καὶ ἰδρύσῃ ἰδικὴν του γεωμετρίαν θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀποτυχοῦσα, καίτοι μερικοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν του διορθώνουν αὐτὴν ἐκ τῶν σφαλμάτων, ὡς λέγουν εἰς ἐκάστην ἐκδοσὶν της.

Ὁ γερμανικὸς τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Χίλμπερτ εἶναι Grundlagen der Geometrie (Ἀρχαὶ τῆς γεωμετρίας). Κατὰ τὸ ἔτος 1956 ἐγένεν ἡ ὀγδόη ἐκδοσις τοῦ βιβλίου ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Χίλμπερτ Paul Bernays, καθηγητοῦ τοῦ Πολυτεχνείου τῆς Ζυρίχης, χωρὶς νὰ σημειοῦται πότε ἐγένεν ἡ πρώτη ἐκδοσις. Ἐκ κριτικῆς ὅμως δημοσιευομένης τῷ 1903 τοποθετοῦμεν τὴν πρώτην ἐκδοσιν περὶ τὸ 1900. Αἱ ἐπτὰ προηγούμεναι ἐκδόσεις

έγιναν ζώντος του Χίλμπερτ, όστις επέφερεν εκάστοτε διορθώσεις τη υποδείξει των μαθητών του, ως γράφει ο ίδιος. Ο τίτλος της ογδόης εκδόσεως είναι D. Hilbert Grundlagen der Geometrie, mit Revisionen und Ergänzungen, von Paul Bernays, B. G. Teubner, Stuttgart (Δ. Χίλμπερτ, 'Αρχαί της γεμετρίας, μετ' αναθεωρήσεων και συμπληρώσεων υπό 1956 Paul Bernays. B. G. Τόϊμπνερ Στουτγάρτη 1956). Τό βιβλίό αρχίζει ως εξής:

«Τά στοιχεΐα της γεωμετρίας και αι πέντε ομάδες αξιωμάτων. Δήλωσις (=Erklärung) (Σημ.: άποφεύγει την λέξιν Definition=όρισμός, αυτήν όμως έννοει). Νοούμεν τρία διάφορα συστήματα πραγμάτων (άντικειμένων): Τά πράγματα του πρώτου συστήματος τά ονομάζομεν σημεία και τά παριστώμεν μέ Α, Β, C,... Τά πράγματα του δευτέρου συστήματος τά ονομάζομεν εύθειάς και τά παριστώμεν μέ α, β, c, ... Τά πράγματα του τρίτου συστήματος τά ονομάζομεν επίπεδα και τά παριστώμεν μέ α, β, γ... Τά σημεία τά ονομάζομεν επίσης τά στοιχεΐα της γραμμικής γεωμετρίας, τά σημεία και τάς εύθειας τά ονομάζομεν τά στοιχεΐα της επιπέδου γεωμετρίας, και τά σημεία, τάς εύθειας και τά επίπεδα τά ονομάζομεν τά στοιχεΐα της γεωμετρίας του χώρου ή του χώρου».

Εΐναι φανερόν εκ των άνωτέρω, ότι ο Δαβίδ Χίλμπερτ ένώ φιλοδοξεΐ νά άντικαταστήση την ελληνικήν γεωμετρίαν διά γεωμετρίας ιδικής του κατασκευής, κατά κρυπτοφανή τρόπον κάμνει χρήςιν και άοριστολογικήν κατάχρησιν των ελληνικών γεωμετρικών όρων. Προς τούτοις παρουσιάζεται, ότι εκλαμβάνει τόν χώρον ως αποτελούμενον από γράμματα του ελληνικού και του λατινικού αλφαβήτου!!

Τό πρώτον υπό του Χίλμπερτ διατυπούμενον αξίωμα έχει ως εξής: «Όταν δοθούν δύο σημεία Α, Β, (Σημ.: δέν έχει όρίσει τί εΐναι σημείον) ύπάρχει πάντοτε εύθεια τις, (Σημ.: δέν έχει όρίσει τί εΐναι εύθεια), ή οποία άνήκει εις εκαστον των δύο σημείων Α, Β».

Όταν έδημοσιεύθη ή πρώτη έκδοσις της γεωμετρίας του Χίλμπερτ, ο Γερμανός μαθηματικός Γκότλοπ Φρέγγε (1828-1926) έγραψε τά εξής εις την Έπετηρίδα των Μαθηματικών της Γερμανίας του 1903:

«Τό σύστημα αξιωμάτων του Δαβίδ Χίλμπερτ εΐναι έν σύστημα εξισώσεων μέ πολλούς άγνώστους, τό όποϊον δέν δύναται νά λύση κανείς. Εάν θελήσωμεν νά άπαντήσωμεν εις τό έρώτημα, άν έν άντικείμενον, π.χ. τό ώρολόγιόν μου, εΐναι έν σημείον προσκρούομεν άμέσως εις την δυσκολίαν του πρώτου αξιώματος, διότι εκεί γίνεται λόγος περί δύο σημείων». Άκούθως ο Φρέγγε παρωδεί τόν Χίλμπερτ γράφων τά εξής:

«Δήλωσις. Νοούμεν άντικείμενα τά όποΐα ονομάζομεν θεούς. Άξίωμα 1. Πās θεός εΐναι παντοδύναμος. Άξίωμα 2. 'Υπάρχει τουλάχιστον εις θεός». (Jahresberich DMV 12, 1903. Έπετηρίς της Ένώσεως των Μαθηματικών της Γερμανίας).

Διά νά γίνη άντιληπτή ή σύγχυσις, ή οποία παρατηρείται εις την γεωμετρίαν του Δαβίδ Χίλμπερτ αναφέρομεν τά εξής:

Εις την πρώτην έκδοσιν της γεωμετρίας αυτής τίθεται υπό του Χίλμπερτ ως αξίωμα ή πρότασις.

«Δίδονται τέσσαρα τυχόντα σημεία μιās εύθειας (Σημ.: χρησιμοποιεί τούς ελληνικούς αυτούς όρους, χωρίς νά τούς έχη όρίσει). Τότε δυνάμεθα πάντοτε νά παριστώμεν αυτά μέ Α, Β, C, D, κατά τοιοϋτον τρόπον, ώστε τό διά του Β παριστώμενον σημείον νά κείται μεταξύ Α και C, και επίσης μεταξύ

του Α και D και ακόμη μέ τό C παριστώμενον σημείον νά κείται μεταξύ Α και D και επίσης μεταξύ Β και D».

Εις την ογδόην έκδοσιν του 1956 ή πρότασις αυτή άποδεικνύεται υπό του έκδότου και μαθητού του Χίλμπερτ Paul Bernays ως 5ον Θεώρημα (σελίς 6). Επίσης εις την αυτήν πρώτην έκδοσιν τίθεται υπό του Χίλμπερτ ως αξίωμα ή πρότασις: «Εάν δύο γωνΐαι α, β, εΐναι ίσαι προς τρίτην γωνΐαν γ εΐναι και μεταξύ των ίσαι». Εις την ογδόην έκδοσιν του 1956 ή πρότασις αυτή άποδεικνύεται υπό του Paul Bernays ως 19ον θεώρημα, (σελίς 21).

Ός γνωστόν, εις την ελληνικήν γεωμετρίαν ή πρότασις αυτή εΐναι τό αξίωμα «τά τῷ τρίτῳ ἴσα καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἴσα». Τό υποστηριζόμενον ότι αι μαθηματικά θεωρίαί θεωροϋνται ως λογικά οικοδομήματα άνευ ουδεμιās αναγκαίας σχέσεως προς την φυσικήν εμπειρίαν δέν εύσταθεΐ κατά τόν Άριστοτέλη, ο όποϊος λέγει:

1) Πᾶσα μᾶθησις διὰ προγιγνωσκομένων ἢ πάντων ἢ τινῶν ἐστὶ, καὶ ἡ δι' ἀποδείξεως καὶ ἡ δι' ὀρισμῶν. (Μετά τά Φυσικά Α, 992 β 30). (Πᾶσα μᾶθησις γίνεται διὰ προγιγνωσκομένων ἢ καθ' ὁλοκληρίαν γνωστῶν ἢ μερικῶς, τόσον ἡ δι' ἀποδείξεως μᾶθησις, ὅσον καὶ ἡ δι' ὀρισμῶν).

2) Πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μᾶθησις διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως. Φανερόν δέ τοῦτο θεωροῦσιν ἐπὶ πασῶν αἱ τε γάρ μαθηματικαὶ τῶν ἐπιστημῶν διὰ τούτου τοῦ τρόπου παραγίνονται καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστη τεχνῶν. (Αναλυτικά 'Υστερα α. 71 α 1-4). (Πᾶσα διδασκαλία και πᾶσα διανοητικὴ μᾶθησις γίνεται ἐκ προϋπαρχούσης γνώσεως θεωροῦν δέ ότι τοῦτο εΐναι φανερόν ἐπὶ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν. διότι και αι μαθηματικά ἐπιστῆμαι διά τούτου του τρόπου ἐπιτυγχάνονται και ἐκάστη τῶν ἄλλων τεχνῶν).

Δολοφονία του Άρχιμήδους (Μωσαϊκό)

Εκ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ ΗΛΙΟΥ

Μέρος 2ον

Προθέσεις και ὅρια τῆς παρούσης ιστορικῆς εκθέσεως

Τά άνωτέρω λεχθέντα άρκοϋν γιά νά καθορίσουν τίς προθέσεις και τά ὅρια τῆς ιστορικῆς εκθέσεως την όποία παρουσιάζομε κατωτέρω. Δέν προτιθέμεθα δι' αυτής νά ικανοποιήσουμε μία περιέργεια ή όποία ποθεΐ νά εκτραπή σέ περασμένους καιρούς γιά νά έλευθερωθῇ από τό βάρος τῶν απαιτήσεων του παρόντος. Επιχειροϋμε την ιστορική αναδρομή γιά νά φθάσουμε στίς πρώτες ρίζες τῆς πνευματικῆς μας ύπάρξεως. Προσπαθοϋμε νά κάνουμε προσιτά στην πνευματική θεώρηση τά στοιχεΐα ἐπὶ τῶν όποιων οικοδομεΐται ή πνευματική ύπόστασις ὁλόκληρης τῆς πολιτισμένης ανθρωπότητος. Στην Ελλάδα συνετελέσθη τό γεγονός τῆς θεμελιώσεως τῆς φιλοσοφίας, τό όποϊο εκανε δυνατόν νά οικοδομηθῇ ὁλόκληρο τό πολιτιστικό, ἐπιστημονικό και τεχνικό οικοδόμημα του εϋρωπαϊκοϋ, κατ' ὄνομα, στην οϋσία ὁμως, ελληνικοϋ πολιτισμοϋ. Ο σκοπός μας εΐναι νά πραγματοποιήσουμε την ανασϋνδеси προς την πρώτη αυτή αρχή, ή όποία αποτελεί και σήμερα τό θεμέλιο. Επανερχόμαστε σέ κάτι τό όποϊο μᾶς άνήκει, σέ κάτι τό όποϊο μᾶς προκαθορίζει ὀντολογικῶς και ιστορικῶς, στο «τὶ ἦν εἶναι», ὅπως θα έλεγε ο Άριστοτέλης, στην πρώτη δηλαδή καταβολή τῆς ιστορικῆς και πνευματικῆς μας ύπάρξεως.

Ἡ διαίρεσις τῆς ελληνικῆς φιλοσοφίας σέ περιόδους

Ἡ ελληνική φιλοσοφία αποτελεί εσωτερικῶς ενιαία συνέχεια, ή όποία γιά λόγους μεθοδολογικούς και διδακτικούς δύναται νά υποδιαιρεθῇ στίς ακόλουθες περιόδους:

1ον) Προσωκρατική φιλοσοφία: Ἡ περίοδος αυτή αρχίζει μέ τόν Θαλῆ τόν Μιλήσιο και τερματίζεται μέχρι τῆς εμφάνισως του Σωκράτους (μέσα του 5ου πρὸ Χριστοϋ αἰῶνος).

2ον) Ἀττική φιλοσοφία: Την αρχή αποτελεί ο Σωκράτης, επακολουθεΐ ή εμφάνισις του Πλάτωνος και τό τέρμα επέρχεται μέ τόν θάνατο του Άριστοτέλους (323 πρὸ Χριστοϋ).

3ον) Μεταριστοτελική συστηματική περίοδος: Κατ' αυτήν εμφανίζονται οι λεγόμενες φιλοσοφικές σχολές τῶν Στωϊκῶν, Ἐπικουρείων και Σκεπτικῶν. Ός τέρμα τῆς περιόδου αυτής δύναται νά θεωρηθῇ τό έτος 31 π.Χ., όποτε έπαυσε, διά τῆς πτώσεως του βασιλείου τῆς Ἀλεξανδρείας, νά έχη ο Ἑλληνισμός ἰδία πολιτική ὀντότητα.

4ον) Νεοπλατωνική περίοδος: Αὐτή αρχίζει μέ την αρχαιστική κίνησι, ή όποία φέρει στην επικαιρότητα την μελέ-

τη τῶν συγγραμμάτων του Άριστοτέλους και του Πλάτωνος και κορυφώνεται στην νεοπλατωνική φιλοσοφία. Ός τέρμα τῆς περιόδου αυτής δύναται νά ληφθῇ τό έτος 330 μ.Χ. κατὰ τό όποϊον ιδρύθη τό Ἀνατολικό Ρωμαϊκό Κράτος, πού κατ' οϋσίαν ἦταν ελληνικό.

5ον) Περίοδος τῆς ελληνικῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας από του έτους 330 μ.Χ. μέχρι του 1453, όποτε κατεστράφη ή Ἑλληνική Μεσαιωνική Αὐτοκρατορία.

6ον) Ἡ νεώτερη περίοδος, αρχομένη από του 1453 και φθάνουσα μέχρι τῶν ημερῶν μας.

Κατά την πρώτη περίοδο ως αρχικό κέντρο εμφανίζονται μέν κατ' αρχάς ή Μίλητος, βραδύτερον δέ ή φιλοσοφία καλλιεργεΐται ἐξ ἴσου έντόνωνς και σέ άλλες περιοχές, ιδιαιτέρως στην Κάτω Ἰταλία (Μεγάλη Ἑλλάδα). Κατά την δεύτερη περίοδο κέντρο τῶν φιλοσοφικῶν έρευνῶν καθίσταται ή Ἀθήνα. Κατά την τρίτη περίοδο εξαπλώνεται ή επρροή τῆς αττικῆς φιλοσοφίας και μεταφυτεύεται και σέ άλλα κέντρα μεταξύ τῶν όποιων εξαίρετική θέση κατέχει ή Ἀλεξάνδρεια. Κατά την τετάρτη περίοδο εξακολουθοϋν τά αυτά κέντρα νά ασκοϋν την επρροή τους και ιδιαιτέρως ή Ἀλεξάνδρεια, στην όποία εμφανίζεται υπό την ὀριστική της μορφή ή νεοπλατωνική φιλοσοφία. Κατά την πέμπτη περίοδο, ή πνευματική κίνησι εκπορεύεται εκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ή όποία και κατὰ την επομένη περίοδο εξακολουθεΐ νά αποτελῇ μέχρι τῆς απελευθερώσεως του ελληνικοϋ έθνους την κυριώτερη πνευματική κίνησι. Από τῆς απελευθερώσεως, ή πνευματική κίνησι του έθνους τείνει νά συγκεντρωθῇ στην Ἀθήνα.

Συνήθως στίς ιστορίες τῆς φιλοσοφίας, τίς γραφόμενες υπό άλλοεθνῶν, ως τέρμα τῆς ελληνικῆς φιλοσοφίας αναγράφεται τό έτος 527 μ.Χ. όποτε, κατὰ διαταγή του Ιουστινιανου εκκλειςαν οι τῶν Ἀθηνῶν φιλοσοφικές σχολές. Ἡ χρονολογία αυτή έχει ἀξία μόνον τυπική και όχι οϋσιαστική, διότι ἤδη από τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων τό περιεχόμενο τῆς ελληνικῆς φιλοσοφίας έν πολλοῖς είχε παραληφθῇ και χρησιμοποιηθῇ υπό τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Προσυστηματικές δοξασίες τῆς ἐλληνικῆς αρχαϊκῆς εποχῆς

Όταν ο Θαλῆς έθετε τά πρώτα θεμέλια γιά νά οικοδομηθοϋν επάνω σέ αυτά ή φιλοσοφία και οι ἐπιστῆμες, τό ελληνικό έθνος είχε μακροτάτη εμπειρία πολιτιστικῆς ζωῆς. Περισσότερο από δύο αἰῶνες πρὸ του Θαλοϋ είχε προηγηθῇ ή ποίησις του Ὁμήρου, από δέ τόν Ἡσίοδο τόν έχώριζε χρονικό διάστημα τουλάχιστον ενός και ἡμίσεος αἰῶνος. Ο Ἀρχίλοχος προηγείται χρονολογικῶς αϋ-

του και ο Σόλων αναφέρεται ως συνομήλικός του, συναντώμενος με αυτόν στην Ίωνία. Όχι μόνον το έπος προηγείται της φιλοσοφίας, αλλά και η έλεγεία και οι ιαμβοί. Το ελληνικό έθνος κατά τους προγενεστέρους από την έβδομη εκατονταετηρίδα αιώνες είχε επιχειρήσει μεγάλους πολέμους, άποικισμούς σε μακρινές χώρες, είχε δημιουργήσει θρησκεία, πολιτική και κοινωνική ζωή με διακεκριμένα χαρακτηριστικά έξ ολοκλήρου αντιστοιχούντα προς την φύση του πνεύματός του. Για να κατανοήσουμε συνεπώς την ελληνική φιλοσοφία στην ουσία της, χρειάζεται να γνωρίζουμε τις δοξασίες εκείνες, οι οποίες απέτέλεσαν προϋπόθεση για να εμφανισθῇ αυτή ως σύνολο συστηματικῶς ὀργανωμένων αντίληψεων.

Για να γνωρίσουμε τὰ προσυστηματικά αὐτά στοιχεία τῆς προφιλοσοφικῆς σκέψεως τῶν Ἑλλήνων, θὰ προστρέξουμε στὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου καθὼς καὶ στίς παραδόσεις τὶς ἀναφερόμενες στοὺς κοσμογονικοὺς μύθους. Ἀνερευνῶντας τὴν ἐπικὴ παράδοση ἀνακαλύπτουμε ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν κυριαρχία μιᾶς «μυθικῆς σκέψεως». Ἡ σκέψη δὲν δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ὡς καθαρὰ λογικὴ ἐνέργεια, ἀλλὰ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ μύθου. Ἡ μυθικὴ σκέψη ἐμφανίζει τὴν ὑπόστασίν της σὲ ἓνα ἀκαθόριστο μεσοδιάστημα ἀποκλίνουσα ἄλλοτε μὲν πρὸς τὸν λόγο, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸν μῦθο. Στὸ ὑλικὸ τὸ ὁποῖο θέτει στὴν διάθεσίν μας ἡ ἐπικὴ παράδοση, διαφαίνονται δύο τάσεις: Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ σκέψη τείνει νὰ μείνῃ προσκεκολλημένη στίς μυθικὲς διηγήσεις τὶς παραδιδόμενες ὑπὸ τοῦ παρελθόντος, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καθίσταται φανερὴ ἡ τάση νὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ ἐπ' αὐτῶν οἱ κατηγορίες τῆς λογικῆς σκέψεως. Ἡ ἀντινομικὴ αὐτὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἀντιτιθεμένων πρὸς ἀλλήλα λογικῶν καὶ μυθικῶν στοιχείων ὄχι μόνον σημειώνει τὴν παρουσία της στὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι παρούσα καὶ καθ' ὅλες τὶς μετέπειτα ἐποχὲς τῆς ἐξελιξεως. Ἡ καλλιέργεια τῶν λογικῶν προβλημάτων ἀπὸ τὸν Πλάτωνα δὲν τὸν ἐπηρεάζει τόσο ὥστε νὰ ἀποκόψῃ τὶς ρίζες, οἱ ὁποῖες τὸν συνδέουν μὲ τὴν μυθικὴ παράδοση. Ὁ Ἀριστοτέλης συλλέγει μὲ εὐλάβεια καὶ μελετᾷ τὶς λαϊκὲς καὶ μυθικὲς παραδόσεις. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης δὲν ἐπαναπαύεται στίς λογικὲς δογματικὲς ἀποδείξεις, ἀλλὰ κρατεῖ ἀνοικτὴ τὴν ψυχὴ του γιὰ τὴν ἐνόραση τοῦ ὑπεραισθητοῦ.

Ἡδὴ στὰ ὁμηρικὰ ποιήματα εἶναι ἐμφανὴς ἡ τάση πρὸς ἔρευνα τῆς πραγματικότητος διὰ τῶν λογικῶν κατηγοριῶν. Ὁ Ὀμηρος πρῶτος ἀποτολμᾷ νὰ θέσῃ πρόβλημα, ἀναφερόμενο στὴν γένεση τῶν θεῶν. Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἔχουν παρουσιάσει ποικίλους κοσμογονικοὺς μύθους. Σὲ αὐτοὺς ὅμως γίνεται λόγος περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ ὄχι περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς θεωρεῖται ὡς ὃν τὸ ὁποῖο ἴσται ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τοῦ χρόνου καὶ τῶν κοσμικῶν στοιχείων. Κατ' ἀντίθεση πρὸς τὶς ἀντιλήψεις αὐτές, ὁ Ὀμηρὸς ὁμιλεῖ περὶ γενέσεως τῶν θεῶν ἐκ τοῦ Ὤκεανοῦ, λέγοντας στὴν Ἰλιάδα Ξ, 245 «*φέεθρα Ὤκεανοῦ, ὃς περ γένεσις πάντεσιν τέτυκται*» καὶ στὸν στίχο 200 τῆς ἴδιας ραψωδίας «*πείρατα γαίης Ὤκεανὸν τε θεῶν γένεσιν καὶ*

μητέρα Τηθύν». Ὁ Ὤκεανὸς ἐκλαμβάνεται ὡς κάποιος ποταμός, ὁ ὁποῖος περιβάλλει τὴν γῆ, τροφοδοτεῖ δι' ὕδατος ὅλους τοὺς ἄλλους ποταμούς καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀνατέλλουν ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀστέρες καὶ τὸ τέρμα,

στὸ ὁποῖο δύνουν. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ Ὀμηρὸς δέχεται ὅτι δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ γενέσεως τῶν θεῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, κοινὴ ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ μὲ ὅλα τὰ ὄντα ἀπὸ τὰ ὕδατα τοῦ Ὤκεανοῦ. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη προδίδει νοοτροπία, ἡ ὁποία τείνει νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴν φυσιοκρατικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ προαναγγέλλει τὴν δοξασία τοῦ Θαλοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώρισε τὸ ὕδωρ ὡς τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὅτι οἱ πρῶτοι ὁμιλήσαντες περὶ θεῶν «*Ὤκεανὸν καὶ Τηθύν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὄρκον τῶν θεῶν ὕδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα τιμῶτατον μὲν γὰρ τὸ πρεσβύτατον, ὄρκος δὲ τὸ τιμῶτάτον ἐστίν*». (Μ. τ. Φ. 983 β 32) (*Παρέστησαν ὡς πατέρες τῆς γενέσεως τὸν Ὤκεανὸν καὶ τὴν Τηθύ καὶ ὡς ὄρκο τῶν θεῶν τὸ ὕδωρ, τὴν ὀνομαζομένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα διότι ἄξιον ὑψίστης τιμῆς θεωρεῖται τὸ ἀρχαιότατον ἐκεῖνο δὲ στὸ ὁποῖο ὀρκίζεται κανεὶς τὸ θεωρεῖ ὡς ἄξιον ὑψίστης τιμῆς*).

Ερμηνεύων τὶς γνώμες τοῦ Ὀμήρου ὁ Ἀριστοτέλης, ἀποδίδει σὲ αὐτὸν τὴν δοξασία ὅτι θεωρεῖ τὸ ὕδωρ ὡς τὸ ἀρχαιότατο τῶν κοσμικῶν στοιχείων τὸ ὁποῖο, ὡς ἀρχὴ τῆς γενέσεως, τυγχάνει καὶ ἀρχὴ τῶν θεῶν, ἱσταμένων ὑπεράνω τούτων καὶ χρονικῶς ὑφιστάμενο πρὸ τούτων. Ἡ διαφορὰ τῆς ὁμηρικῆς νοοτροπίας ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Γένεση, τυγχάνει ἀφ' ἑαυτῆς προφανῆς. Στὴν γένεση ὁ Θεὸς ἴσται ἐκτὸς τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦ λόγου δημιουργεῖ τὴν κοσμικὴν τάξιν. Στὰ ὁμηρικὰ ποιήματα τίθεται ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν θεῶν, καὶ ὡς τέτοια ἀρχὴ θεωρεῖται τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο, ὁ Ὤκεανὸς καὶ τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός, «*καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὃς τε μέγιστος ὄρκος δεινότητά τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι*» («Ἰλιάς» Ο, 27).

Οἱ θεοὶ λοιπόν, κατὰ τὸν Ὀμηρὸ, ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἔχουν καὶ αὐτοὶ γένεση. Τὴν ἱστορικὴ διαδικασίαν τῆς γενέσεως τῶν θεῶν ἤλθε νὰ διηγηθῇ κατόπιν ὁ Ἡσιόδος στὴν «Θεογονίαν» του. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ Χάος, ἔπειτα δὲ ἔλαβαν ὑπόστασιν ἡ Γῆ καὶ τὰ Τάρταρα. «*Ἦτοι μὲν πρῶτα Χάος ἐγένετο, αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος πάντων ἔδος ἀσφαλὲς ἀεί. Τάρταρα δ' ἠερόφοιτα μυχῶ χθονὸς εὐρυοδείης ἡδ' Ἔρως, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσιν*» (Ἡσιόδου «Θεογονία» 116). (*Κατὰ τὴν πρώτη ἀρχὴ ὑπῆρξε τὸ Χάος καὶ ἔπειτα ἡ Γῆ ἡ ἔχουσα εὐρέα στέρνα, ἡ ὁποία εἶναι ὅλων τῶν πραγμάτων διαρκῶς ἀσφαλὲς ἔδρα, καὶ τὰ σκοτεινὰ Τάρταρα στὸ βάθος τῆς Γῆς, ἡ ὁποία ἔχει μεγάλη ἔκταση καὶ ὁ Ἔρως, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ὠραιότατος μεταξὺ τῶν θεῶν*).

Ὁ Ἀριστοτέλης στὰ «Φυσικά» του (208 β 32) ἐρμηνεύων τοὺς στίχους αὐτοὺς τοῦ Ἡσιόδου, λέγει ὅτι δι' αὐτῶν ἤθελε νὰ εἴπῃ ὅτι ὡς πρώτη ἀρχὴ τῶν ὄντων πρέπει νὰ νοηθῇ ὁ χώρος. «*Δόξειε δ' ἂν καὶ Ἡσιόδος ὁρθῶς λέγειν ποιήσας πρῶτον τὸ Χάος... ὡς δέον πρῶτον ὑπάρξαι ταῖς οὐσί, διὰ τὸ*

νομίζειν ὥσπερ οἱ πολλοί, πάντα εἶναι που καὶ ἐν τόπῳ». (Δύναται τις νὰ σχηματίσῃ τὴν γνώμην ὅτι ὁρθῶς λέγει ὁ Ἡσιόδος, ὅστις ἐθεώρησεν ὡς πρῶτον τὸ Χάος... ἐκκινῶν ἐκ τῆς ιδέας ὅτι πρῶτον πρέπει νὰ ὑπάρξῃ τόπος διὰ νὰ χωρέσῃ τὰ ὄντα, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν, ὅπως καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, ὅτι τὰ πάντα εἶναι κάπου καὶ κατέχουν ἓνα τόπον).

Τὸ Ἡσιόδειο Χάος ἀποτελεῖ ἀντίστοιχο τῆς μυθολογικῆς ὀντότητος «Γκινούγκαπ», ἡ ὁποία στίς παραδόσεις τῶν βορείων λαῶν σημαίνει τὴν ἄβυσσος, ἡ ὁποία ὑπῆρχε πρὶν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Χάος δὲν σημαίνει ἀρχικῶς τὴν σύγχυση. Ὁ ταυτισμὸς τοῦ χάους μὲ τὴν σύγχυση ἀποτελεῖ ὕστερογενῆ σημασίαν. Ἀποδεικνύει δὲ τὴν σταθερότητα τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ὅτι μετὰ τέσσερις αἰῶνες ὁ Πλάτων στὸν «Τίμαιος» θεωρεῖ ὡς ἓνα ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου τὴν «χώρα».

Εἶναι ἄξιο πολλῆς προσοχῆς ὅτι στοὺς παρατεθέντες στίχους τοῦ Ἡσιόδου δυνάμεθα νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴν παρουσία, σὲ ὑποτυπώδη βεβαίως μορφή, τριῶν ἐννοιῶν τὶς ὁποῖες θὰ χρησιμοποιήσῃ κατόπιν ἡ φιλοσοφία. **Τὸ Χάος προαναγγέλλει τὴν ἐννοίαν τοῦ τόπου, ἡ Γῆ τὴν ἐννοίαν τῆς ὕλης καὶ ὁ Ἔρως τὴν ἐννοίαν τῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία θέτει τὰ πάντα σὲ κίνηση.** Διὰ τῆς τελευταίας αὐτῆς ἐννοίας ἐμφανίζεται ὑπὸ μυθικὴ μορφή τὸ δυναμικὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο κινεῖ καὶ γεννᾷ ἅπαντα τὰ ἐγκόσμια. Ἐχομε ἐδῶ τὴν πρώτη ἐμφάνισιν τῆς κοσμογονικῆς θεότητος, ἡ ὁποία κατέχει κεντρικὴ θέσιν, ὄχι μόνον στὴν ἐλληνικὴ μυθολογία, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοσοφία.

Ὁ Παρμενίδης ἐπαναλαμβάνει τὴν αὐτὴν ιδέα θεωρῶντας τὸν Ἔρωτα ὡς πρεσβύτατο πάντων τῶν θεῶν. Ἡ «δαίμων», λέγει ὁ Παρμενίδης, ἡ ὁποία ἐγκαθιδρυμένη στὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος κυβερνᾷ τὰ πάντα, «*πρῶτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσαστο πάντων*», ἐδημιούργησε πρὸ ὅλων τῶν θεῶν τὸν Ἔρωτα. Τὸ ἀξίωμα τοῦ «πρεσβυτάτου» μεταξὺ ὅλων τῶν θεῶν ἀναγνωρίζει στὸν Ἔρωτα καὶ ὁ Πλάτων στὸ «Συμπόσιόν» του, ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς τὸν θεωρεῖ μαζὶ μὲ τὸ Νεῖκος, ὡς κοσμογονικὴ δύναμις, καὶ τὸν ὀνομάζει Φιλία. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη κοσμογονικὴ ἀρχὴ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ὑπάρχει ἤδη στὸν Ἡσιόδο, ἐκπροσωπούμενη διὰ τῆς Ἐριδος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου τὸ πρῶτον ἀναφερθεῖσα ἀρχὴ τοῦ Ἔρωτος ἀποτελεῖ πηγὴ φιλοσοφικῶν θεωρημάτων καὶ ἀναγγέλλει τὴν παρουσία της στὸν πλατωνικὸ Ἔρωτα γιὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἐκ νέου στὸν Πλωτῖνο, στὸν Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη, ὡς θεῖος ἔρως «*ἐστὶ δὲ καὶ ἐκστατικὸς ὁ θεὸς ἔρως, οὐκ ἔων ἑαυτῶν εἶναι τοὺς ἐραστάς, ἀλλὰ τῶν ἐρωμένων*», «Περὶ θεῶν ὄνομ.» 4, 13).

Καὶ περαιτέρω δὲ στὸν Δάντη, τὸν Χέντερλιν, τὸν Γκαίτε, ἀνυμνεῖται ὡς ὑψίστη ἀρχὴ. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ὑλιστές ὁμιλοῦν περὶ «ἐλξεως» καὶ «συμπαθείας», ἡ ὁποία ἀσχεῖται μεταξὺ τῶν μορίων τῆς ὕλης. Εἶναι φανερὸ ὅτι διὰ τοῦ Ἡσιόδου πολιτογραφεῖται στὴν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία καὶ νοοτροπία μία ἐννοία ἐκτάκτου γονιμότητος καὶ ἀντοχῆς. **Ὁ Ἔρως, γιὰ τὴν ἐλληνικὴ μυθικὴ σκέψιν, κατέχει τὴν θέσιν τὴν ὁποία κατέχει στὴν γένεσιν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἡ Γραφή λέγει ὅτι «εἶπεν ὁ Θεὸς καὶ ἐγένετο». Στὴν ἐλληνικὴ**

μυθικὴ κοσμογονία τὰ πάντα γίνονται διὰ τοῦ ἔρωτος, τῆς φιλίας καὶ τῆς συμπαθείας.

Καὶ στοὺς δύο μεγάλους ποιητές, οἱ ὁποῖοι ἱστανται στὸ κατώφλι τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, παρατηροῦμε τὴν παρου-

σία τῆς τάσεως νὰ ἀναχθοῦν στὴν πρώτη ἀρχή, στὸ «πρεσβύτατον». Γιὰ τὸν Ὀμηρὸ, τὸ «πρεσβύτατον» αὐτὸ εἶναι τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο. Ὁ Ὤκεανός, τὸ ὕδωρ τῆς Στυγός. Γιὰ τὸν Ἡσιόδο τὸ «πρεσβύτατον» εἶναι τὸ Χάος, ἡ κατὰ χώρον ἔκταση, μετὰ τὴν ὁποία ὡς πρῶτο στοιχεῖο ἐμφανίζεται ἡ Γῆ καὶ ὡς πρώτη κοσμογονικὴ δύναμις ὁ Ἔρως. Ἡ ὁμηρικὴ πρώτη ἀρχὴ θεωρεῖται ὡς κάτι τὸ ἀπέραντο καὶ ἀτερμάτιστο. Στὰ ὁμηρικὰ ποιήματα συχνὰ ἡ θάλασσα χαρακτηρίζεται ὡς ἀπειρος. Στὴν Α ραψωδίᾳ τῆς «Ἰλιάδος» (στίχ. 350) ὁ ποιητὴς προσθέτει στὴν λέξιν πόντος τὸ ἐπίθετο ἀπείρων («*ἀπείρωνα πόντον*») τὸ αὐτὸ δὲ παρατηροῦμε στὴν «Ὀδύσσεια» (δ, στίχ. 510, κ, στίχ. 195, ω, στίχ. 545). Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ιδιότητα τοῦ ἀπείρου τὴν ὁποία ἀργότερα ὁ Ἀναξίμανδρος θὰ ὑψώσῃ στὸ ἀξίωμα τῆς πρώτης ἀρχῆς, χρησιμοποιεῖται ἤδη ὑπὸ τῆς μυθολογικῆς νοοτροπίας ὡς χαρακτηριστικὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς. Ὁ ἄνθρωπος τῆς μυθικῆς ἐπικῆς ἐποχῆς δὲν περιορίζει τὸ βλέμμα του ἀπλῶς στὴν δεδομένη ὁρατὴ πραγματικότητα. Ζητεῖ νὰ ἀναχθῇ στὴν πρώτη τῆς ἀρχῆς, στὸ «πρεσβύτατον», καὶ πιστεύει ὅτι τὰ ὄριά της ἐκτείνονται σὲ ἀπροσμέτρητη ἔκταση πρὸς τὴν οὐρανίαν περιοχὴ καὶ πρὸς τὰ Τάρταρα.

Ἡ λάμψη ὅμως τοῦ οὐρανοῦ κόσμου τῶν θεῶν καὶ ἡ φρίκη τοῦ ὑποχθονίου σκότους δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ὑποτιμῇ τὴν ἀξίαν τῆς προσιτῆς σὲ αὐτὸν πραγματικότητος. Ἀποδίδει ὑψίστην τιμὴν στὸ πρεσβύτατον. Πιστεύει ὅτι ἡ ἀρχαιότερη κατάσταση ὑπῆρξε καλύτερη τῆς μεταγενέστερης, ἀλλὰ συγχρόνως καταβάλλει κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ συγκρατήσῃ καὶ νὰ περισώσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο τοῦ ἔχει κληροδοτήσῃ τὸ παρελθόν. Τὸ παρὸν θεωρεῖται ἄξιο νὰ συντηρηθῇ μὲ τὸ παρελθόν. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη περὶ τῆς ἀξίας τοῦ παρόντος τὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ἀπαισιοδοξίαν, καὶ τὸν ὁδηγεῖ σὲ μία θετικὴ καταφατικὴ στάσιν ἐναντὶ τῆς δεδομένης πραγματικότητος.

Ὁ κόσμος εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο ἀντανακλᾷ τὴν λάμψιν τῆς πρώτης ἀρχῆς, καὶ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μείνῃ ὁ ἄνθρωπος μέσῃ σὲ αὐτὸν καὶ νὰ ἀγωνισθῇ γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ στίς ἀπαιτήσεις τὶς ὁποῖες ἔχει ἀπ' αὐτὸν ἓνα λαμπρὸ παρελθόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ παράδοση ἀσκεῖ παιδευτικὴ ἐπίδραση, δὲν εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο ἀποκομίζει τὸν μεταγενέστερο ναρκώνουσα τὸ βλέμμα του μὲ τὴν λάμψιν τοῦ μεταγενέστερου, ἀλλὰ τὸν ἀντιμετωπίζει ὡς ἐρέθισμα γιὰ δράσιν, ὡς ἀνταγωνιστὴς, πρὸς τὸν ὁποῖον παραβαλλόμενος ὁ μεταγενέστερος δὲν πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ ἀνάξιος ἀπόγονος. Οἱ γενεές οἱ ὁποῖες ἐρχονται κατόπιν φιλοδοξοῦν νὰ μὴ ντροπιάζουν τὴν γενεάν τῶν πατέρων τους «*μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν*». Ἡ ἀνάμνησις τῆς παραδόσεως ἐπιδρᾷ δημιουργικῶς, ἡ δὲ πρώτη ἀρχὴ τοποθετεῖται στὸ μέλλον ὡς ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Μία σπουδαιότατη ἐννοία, ἡ ὁποία ἦταν προσωρισμένη νὰ ἀσκήσῃ ἀποφασιστικὴ ροπὴ ἐπὶ τῆς φιλοσοφικῆς δια-

νοήσεως ήταν ή έννοια τής Δίκης. Κατά τόν 'Η-σίοδο, ό Ζεύς άφοϋ έξεθρόνισε τόν πατέρα του Κρόνο είχε πράξει έργο δικαιοσύνης και γι' αυτό κατώρθωσε νά υπερισχύση στόν κατά τών πα-λαιών θεών άγώνα του. 'Η βασιλεία τοϋ Διός ση-μαίνει γιά τήν μυθική παράδοση τήν άρχή νέας περιόδου, κατά τήν όποία εξασφαλίζεται ή επικράτηση τοϋ δικαίου. 'Η αντίληψη αυτή άποτελεί τήν πρώτη άρχή ένός βαθυτάτου ήθικοϋ επικαταλογισμού. Παραπλεύρως τοϋ Διός τοποθε-τείται ή Δίκη ως άρχή, ή όποία έποπτεύει τήν τήρηση τοϋ δικαίου όχι μόνο στήν περιοχή τοϋ ανθρώπινου, αλλά και τοϋ θείου κόσμου. 'Η αντίληψη αυτή όδηγεϊ τόν άνθρωπο τής μυθικής έποχής νά φθάση στήν συναίσθηση τής ευθύ-νης γιά τις πράξεις του. Στήν πρώτη ραψωδία τής 'Οδυσ-σείας, τίθεται ήδη τώ έρώτημα ποίος είναι ό υπεύθυνος γιά τήν δυστυχία τών ανθρώπων. 'Ο 'Όμηρος παριστάνει τόν Δία λέγοντα ότι οι άνθρωποι υπέρ τήν «μοΐραν» τους δημιουρ-γούν γιά τόν έαυτό τους δυστυχία:

*«'Ω πόποι οΐον δή νυ θεούς βροτοί αίτιάονται
έξ ήμέων γάρ φασί κακ' έμμεναρ οί δέ και αύτοί
σφήσιν άτασθαλίσιν υπέρ μόρον άλγε' έχουσιν».*

('Ω, πόσα παράπονα έχουν οι θνητοί δια τούς θεούς! Λέ-γουν δηλαδή ότι οι δυστυχίες τους προέρχονται από έμάς. Αύτοί δέ και οι ίδιοι με τις άταξίες τους υφίστανται δυ-στυχίες περισσότερες από εκείνες οι όποιες ανήκουν σέ αυτούς). 'Ο Αΐγισθος, λέγει ό Ζεύς, υπερέβη τήν μοΐρα του με τώ νά λάβη ως σύζυγο τήν γυναίκα τοϋ 'Αγαμέμνονος, άν και οι θεοί τόν είχαν άποτρέψει, και γι' αυτό επλήρωσε δια βαρείας ποινής συνολικώς όλα τά άμαρτήματά του «άθρόα πάντ' άπέτισεν». ('Ομ. 'Οδύσ. α 32 κ.έ.) Οί υπό τοϋ 'Ο-μήρου διατυπούμενες στό χωρίο αυτό σκέψεις άποτελούν γιά πρώτη φορά θέση τοϋ προβλήματος τής Θεοδικίας.

Τίθεται τώ έρώτημα ποίος είναι υπεύθυνος γιά τις δυστυ-χίες: ό ίδιος ό άνθρωπος ή ό Θεός; 'Ο 'Όμηρος λύει τώ πρό-βλημα υπέρ τοϋ Θεοϋ και τήν λύση του αυτή θα άποδεχθί άργότερα ό Πλάτων άποφαινόμενος στήν «Πολιτεία» του ότι ό Θεός είναι «άναΐιος», ή ανθρώπινη ψυχή δια τής έλευθε-ρας έκλογής ή όποία γίνεται πρό τής ένσωματώσεώς της, προκαθορίζει τήν μοΐρα της. Κατά τόν 'Όμηρο έκαστος άν-θρωπος έχει τήν «μοΐρα» του, δίδεται σέ αυτόν ώρισμένης έκτάσεως συμμετοχή στήν εύτυχία και δυστυχία και τίθεν-ται σαφή και ευδιάκριτα όρια ένώπιόν του, τά όποία δέν πρέ-πει νά υπερβή. 'Η υπέρβαση τών όρίων αύτών τής μοΐρας του, τώ «υπέρ μόρον» πράττειν, επισύρει σέ αυτόν ποσότη-τα δυστυχίας περισσότερο έκτεταμένη, υπερβαίνουσα τά όρια τής μοΐρας του «υπέρ μόρον άλγεα». 'Ο Ζεύς είναι ό έπόπτης μιās παγκοσμίου ήθικης τάξεως. 'Ο 'Αρχίλογος κατά τά μέσα τοϋ 7ου αιώνας έχει εξάρει τόν ρόλο αυτό τοϋ Διός λέγοντας:

*«'Ω Ζεϋ, πάτερ Ζεϋ, σόν μὲν οὐρανοῦ κράτος
σὺ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπων ὄρᾳς
λεωργὰ καὶ θεμιστά, σοὶ δὲ θηρίων
ὕβρις τε καὶ δίκη μέλει».*

('Ω Ζεϋ, πάτερ Ζεϋ, σὺ βεβαίως κυριαρχεῖς στὸν οὐρανό, σὺ δὲ ἐπιβλέπεις τὰ ἔργα τῶν ἀν-θρώπων, τὰ ἐγκληματικά καὶ τὰ δίκαια, σὺ δὲ ἐπι-βλέπεις καὶ τῶν θηρίων τὰ ἐγκλήματα καὶ τὸν σωφρονισμό τους).

'Η δικαιοσύνη δέν είναι μόνον κάτι τώ όποίο έχει τήν θέ-ση του στήν ανθρωπίνη κοινωνία, αλλά και κοσμογονικός θεσμός, ό όποίος επεκτείνεται στό σύμπαν όλόκληρο. 'Επὶ τών αρχικῶν τούτων αντιλήψεων οι όποιες εμφανίζονται και στα ποιήματα τοϋ Σόλωνος, θα στηριχθί άργότερα ό 'Αναξίμανδρος γιά νά άποφανθί ότι τά όντα πληρώνουν τώ ένα στό άλλο «δίκην και πίσιν» υποκείμενα στήν μοΐρα τής φθοράς. Τίς ίδιες αντιλήψεις αναπτύσσει και ό Πλάτων, εκ-λαμβάνοντας τήν δικαιοσύνη ως χαρακτηριστικό τής όντο-λογικής κατασκευής τών όντων.

'Η ελληνική φιλοσοφία στίς εποχές τής ώριμης αναπτύ-ξεώς της διατηρεϊ ως βάσεις της τίς αρχικές προσυστη-ματικές αντιλήψεις, παρέχουσα σέ αυτές μεγαλύτερη σαφή-νεια και βάθος. 'Εκ τούτου εξηγείται ή παρατηρουμένη στα-θερή συνέχεια, ή όποία εξασφαλίζει τήν ευόδωση τών άλ-ληλοδιαδόχων προσπαθειών. 'Αξιοσημείωτη τυγχάνει και άλλη σπουδαιοτάτη τάση, εμφανιζομένη κατά τήν περίοδο τής όποίας τήν νοοτροπία εξετάζουμε. Είναι φανερό ότι με τήν πάροδο τοϋ χρόνου χειραφετείται ή άτομική προσωπι-κότητα.

'Ο 'Όμηρος δέν όνομάζει τόν έαυτό του' πίσω όμως από τίς διηγήσεις του δυνάμεθα νά αισθανθοϋμε τήν πνοή τής προσωπικότητός του. Τώ πολυθρύλητο όμηρικό πρόβλημα έ-γεννήθη σέ κύκλους, οι όποίοι ήσαν άνίκανοι νά ακούσουν τήν φωνή, ή όποία προερχόταν από τήν προσωπικότητα τοϋ ποιητοϋ. 'Αν όμως ό 'Όμηρος δέν μαρτυρή ό ίδιος περι τής προσωπικότητός του, ό 'Ησίοδος εμφανίζει τόν έαυτό του κατά τρόπο ό όποίος άποκλείει κάθε άμφισβήτηση. 'Όσο δέ κατερχόμεθα στους ύστερωτέρους αιώνες τόσο περισσό-τερο έντόνως προβάλλουν ένώπιόν μας οι προσωπικότη-τες. Στα λείψανα έργων τέχνης, τά όποία διεσώθησαν προερ-χόμενα από τούς πολιτισμούς τών ανατολικῶν λαών, ου-δεμία ύπάρχει ένδειξη περι τής άτομικότητος τοϋ κατα-σκευάσαντος αυτά τεχνίτου. Στα έργα τής ελληνικής τέ-χνης από τών αρχαιοτάτων χρόνων επκρατεϊ ή συνήθεια νά αναγράφεται τώ όνομα τοϋ κατασκευάσαντος αυτά καλλι-τέχνου. Τά ποιήματα και τά λογοτεχνήματα ούδέποτε παρα-δίδονται άνωνύμως αλλά συνοδεύονται με πληροφορίες περι τοϋ ποιητοϋ εκ τοϋ όποίου προέρχονται.

'Η άνωνυμία θεωρεΐται κατάπνιξη τής προσωπικότητος και άποφυγή ευθύνης. 'Ο λαός τών 'Ελλήνων υπήρξε κατ' έ-ξοχήν προσωποκρατικός, άπηχθάνετο τήν κατ' άγέλας μαζοποίηση, ή όποία χαρακτηρίζει τήν ζωή τών ανατολικῶν λαών. Δέν τείνει στόν άπαρτισμό κολοσσιαίων πολιτειακῶν οργανώσεων κατά τώ πρότυπο τών αρχαίων κρατῶν τής 'Ανατολῆς, αλλά προτιμᾷ τήν κατά μικρές κοινότητες πολι-τική οργάνωση, μέσα στήν όποία ή προσωπικότητα δέν καθί-σταται άμελητέα ποσότητα. Οί αρχαιοί 'Ελληνες πιστεύουν ότι μόνον έντός τών όρίων τής πόλεως είναι δυνατόν νά καλλιεργηθί ή ανθρωπίνη προσωπικότητα. Τά σημερινά κο-

λοσσιαία κράτη, στα όποία ή δράση τών ατόμων ρυθμίζεται άθροιστικώς δια τών λεγομένων «όρθολογιστικῶν» μεθό-δων, είναι κάτι τώ όποίο αντίθεται στα πολιτικά ιδεώδη τοϋ αρχαίου ελληνικοϋ κόσμου.

'Εντός τών όρίων τής αρχαίας πόλεως αναπτύσσεται ή άτομική πρωτοβουλία και καταβάλλεται κάθε προσπάθεια νά παιδευθί ό άνθρωπος. Καί στήν ήρωική εποχή ύπάρχει παιδευτική παράδοση. 'Ο 'Όμηρος στο Λ τής 'Ιλιάδος (στ. 831) κάνει λόγο περι τοϋ Κενταύρου Χείρωνος ως διδάξαν-τος τόν 'Αχιλλέα τήν γνώση και χρήση τών φαρμάκων «όν (δηλαδή τόν 'Αχιλλέα) Χείρων έδίδαξε, δικαιοτάτος Κενταύρων».

'Ο άκόλουθος τοϋ 'Αχιλλέως Φοῖνιξ επέχει σχεδόν πλησίον του θέση παιδαγωγοϋ, ό δέ γηραιός Νέστωρ, ό ό-ποίος εκπροσωπεϊ στα όμηρικά ποιήματα τήν ιστορική πα-ράδοση, διαδραματίζει τόν ρόλο, έν σχέσει πρός τούς νεωτέρους, τοϋ συμβούλου και τοϋ παιδευτοϋ. 'Η γνώση και ή διαγωγή στα όμηρικά ποιήματα είναι κάτι τώ όποίο δέν παραμελείται. Τοϋτο άποδεικνύεται από τήν συχνή χρήση τοϋ ρήματος διδάσκω και διδάσκομαι. Στήν ραψωδία Π τής 'Ιλιάδος (στίχ. 811) ή μετοχή διδασκόμενος χρησιμοποιεΐται εις ένδειξιν σημασίας τήν όποία έμείς εκφράζουμε δια τής λέξεως μαθητής και αρχάριος. 'Ο Πανθοΐδης Εϋφορβος, ό όποίος γιά πρώτη φορά εισέρχεται στήν μάχη χαρακτη-ρίζεται στόν άνωτέρω μνημονευθέντα στίχο ως «διδασκό-μενος πολέμοιο», δηλαδή ως αρχάριος μαθητής τοϋ πολέ-μου.

Εΐναι λίαν αξιοσημείωτο ότι ό 'Όμηρος όσες φορές κάνει λόγο περι έσωτερικοϋ φρονήματος ανθρώπου ή περι τών ψυχικῶν χαρακτηριστικῶν ζώου χρησιμοποιεϊ τώ γνω-στικό ρήμα οΐδα (= γνωρίζω). 'Ο δίκαιος βασιλεϋς χαρακτη-ρίζεται ως «αΐσιμα ειδώς», ό άγριος Κύκλωψ, λέγει ό 'Όμη-ρος, «άθεμίστια ήδει», ό όργισμένος 'Αχιλλεύς παρομοιά-ζεται ως λέων ό όποίος γνωρίζει άγρια «λέων δ' ως άγρια οΐδεν». 'Η έσωτερική ψυχούσταση εκφράζεται στόν 'Ο-μηρο δια τοϋ ρήματος οΐδα. 'Επομένως δέν πρέπει νά άποροϋ-μεν άν ό Σωκράτης χαρακτηρίζη τήν άρετή ως άποροϋ-μεν άν ό Σωκράτης χαρακτηρίζη τήν άρετή ως γνώση. 'Ηδη από τής όμηρικής εποχής ή γνώση, ή τέχνη και ή σοφία θεωροϋνται άξίες συστάσεως άρετές. 'Ο 'Οδυσσεϋς χαρακτηρίζεται ως άνθρωπος ό όποίος «πολλῶν ανθρώ-πων ίδεν άστερα και νόον έγνων».

Δέν χρειάζεται νά λεχθοϋν περισσότερα γιά νά γίνη φανερό ότι και στήν ήρωική εποχή ύπάρχει διακαής έπιθυμία πρός άπόκτηση έμπειρίας και γνώσεως.

Εκ τής γενομένης αναλύσεως προκύπτει ότι όταν ό Θαλής κατά τίς αρχές τοϋ 6ου αιώνας έθετε άσφαλή θεμέ-λια γιά νά οικοδομηθί ή έπιστήμη και ή φιλοσοφία, έστηρί-ζετο σέ έμπειρία και βιοτική σοφία πολλῶν αιώνων. 'Η θε-μελίωση τής ελληνικής φιλοσοφίας δέν πρέπει νά θεωρηθί ως εκδήλωση άχαλινώτου πρωτογονισμού, αλλά ως καρ-πός μακροτάτης πνευματικής διεργασίας και ώριμάνσεως.

Ἰδεο-Θέατρον Κύκλος Σπουδῶν αὐτογνωσίας τῆς Φιλοσοφικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχοθεραπείας

'Η Φιλοσοφία ήταν πάντα μία ελπίστικη πνευματική δραστηριότητα τοϋ ανθρώπου ή όποία έρευνούσε τήν αλήθεια πάνω στον διπλό άξονα τής λογικής και τής φυσικής.

'Από τήν άλλη μεριά ή Θρησκεία, μία άνάλογη με τήν φιλοσοφία άρχετυ-πική δραστηριότητα και ανάγκη τοϋ ανθρώπου, άπευθυνόταν πάντα στό σύνο-λο τών ανθρώπων και στηριζόταν στήν πίστη τους (στόν Θεό). Καλούνται δη-λαδή οι άνθρωποι έδω νά πιστέψουν στήν 'Αλήθεια ή όποία μεταφέρεται σ' αυ-τούς από κάποια ξεχωριστά άτομα τά όποία μεσολαβοϋν μεταξύ τής 'Αλήθειας (Θεοϋ) και τών ανθρώπων.

'Αντίθετα, στόν χώρο τής φιλοσοφίας οι άνθρωποι καλούνται νά έρευνή-σουν μόνα τους, με τις δικές τους δυνάμεις, τήν αλήθεια.

Πολλές, όμως, φιλοσοφικές σχολές τής κλασσικής ελληνικής εποχής, προ-χωροϋν και πίο πέρα από τις θεωρητικές ένασχολήσεις τους με στόχο πάντα τήν 'Αλήθεια πάνω στον διπλό άξονα τής λογικής και τής φυσικής και γίνονται πίο συγκεκριμένες πίο πρακτικές. 'Ετσι συμπληρώνουν τις φιλοσοφικές ένασχο-λήσεις τους και με ένα τρίτο σκέλος καθαρά πρακτικό: Τήν ήθική.

'Ο όρος αυτός δέν έχει καμία σχέση με τήν έννοια πού τοϋ άποδίδουν γενικά σήμερα τώ σύνολο τών ανθρώπων. 'Η ήθική έδω, ή όποία εισήχθη στήν κλασσική ελληνική εποχή ούσιαστικά από τόν Σωκράτη, έχει τήν έννοια τής υποδείξεως τοϋ τρόπου με τόν όποίο θα πρέπει νά ζή ό άνθρωπος σέ κάθε έπο-χή καθώς και τών φυσικῶν κανόνων και αρχῶν (Νομοτέλεια) στους όποιους θα πρέπει νά υπακούη έτσι ώστε, έπιτυγχάνοντας τώ Ζήν κατά Φύσιν, νά αναβαθ-μίση ούσιαστικά τήν Αὐτογνωσία του.

Κύριος εκπρόσωπος αὐτοϋ τοϋ Νέου φιλοσοφικοϋ ρεύματος, στήν μοναδι-κή στήν Ιστορία τοϋ ανθρώπου κλασσική ελληνική εποχή, επί τοϋ όποίου βασί-ζονται τόσο στό φιλοσοφικό όσο και στό πρακτικό μέρος τά έν λόγω σεμνάκια αὐτογνωσίας τής φιλοσοφικής Ψυχολογίας και Ψυχοθεραπείας, άποτελεϊ ή Στωι-κή Φιλοσοφία. Καί ιδιαίτερα δέ ό κυριώτερος εκπρόσωπος αὐτῆς, ό 'Επίκτητος.

Σύμφωνα με τήν Φιλοσοφική Ψυχολογία και Ψυχοθεραπεία, ό «πυρήνας» τοϋ ανθρώπου, τώ καθεαυτοϋ ανθρώπινο όν, είναι τώ Εγώ. Αὐτό γεννιέται στόν κόσμο και ζώντας στήν ζωή αὐτή, προσπαθεϊ νά αὐτοσυνειδητοποιηθί και νά υπάρξη. Αὐτός είναι ό αντικειμενικός σκοπός τής ζωῆς τοϋ ανθρώπου πάνω στήν γή. Τό Εγώ γιά νά πετύχη αὐτόν τόν στόχο, περιβάλλεται, επενδύεται, τρεῖς υποστάσεις (επενδύματα): Τό σῶμα του (ύλικό), και τήν ψυχή του και τώ πνεῦμα του, (μή υλικά επενδύματα). Μέσω αὐτῶν, και ζώντας σ' ένα επίσης τρι-συστότατο κόσμο (περιβάλλον), αποκτᾷ έμπειρίες δεχόμενος συνεχῶς έρε-θίσματα από αὐτόν. 'Αντιδρώντας δέ ανάλογα σ' αὐτά, (πότε έπιτυχῶς και πότε λανθασμένα), προσπαθεϊ νά πετύχη τήν αὐτοσυνειδησή του και νά υπάρξη. Νά γίνει δηλαδή συνειδητό ανθρώπινο όν, με ό,τι αὐτό συνεπάγεται...

'Η φιλοσοφική ψυχολογία και ψυχοθεραπεία προσπαθεϊ πάνω σ' αὐτόν ακριβῶς τόν στόχο νά βοηθήση τόν σημερινό άνθρωπο πού επιζητεϊ μέσα του έντονα, άπελπισμένα, κάποια συγκεκριμένη οδηγηση και βοήθεια σ' αὐτό τώ κυριολεκτικά Έργο ζωῆς πού αρχίζει με τήν γέννησή του σ' αὐτόν τόν κόσμο.

Μέσα σ' αὐτήν τήν διαδικασία, ή επαναφορά τής διαταραχθείσης ή εξα-σθενημένης υγείας τοϋ ανθρώπινου οργανισμού, είτε υπάρχουν όρατά συμπτώ-ματα είτε όχι, είναι μία από τις άμεσες συνέπειες αὐτοϋ τοϋ έργου.

Πάνω σ' αὐτό τώ θεωρητικό ψυχο-φιλοσοφικό υπόβαθρο πού αναφέρθηκε έδω σέ άδρές γραμμές, στηρίζονται τά μαθήματα αὐτογνωσίας τής Φιλοσοφι-κής Ψυχολογίας και Ψυχοθεραπείας πού ξεκίνησαν φέτος στό Ἰδεο-Θέατρον και θά συνεχιστοϋν και τήν επομένη περίοδο, από τόν Οκτώβριο.

Τά μαθήματα αὐτά γίνονται σέ κύκλους 12 εβδομαδιαίων (τρίμηνα) σέ ολιγομελείς ομάδες. Οί συμμετέχοντες οδηγοϋνται μέσω θεωρητικῶν τῶν μαθημάτων και συγκεκριμένων πρακτικῶν ασκήσεων αὐτοαγωγῆς και αὐτοελέγ-χου, νά αὐξήσουν ούσιαστικά τήν αὐτογνωσία τους και νά αναβαθμίσουν ποι-στικά τήν ζωή τους. Νά αναβαθμίσουν δηλαδή τήν έσωτερική και ούσιαστική υγεία τους και, κατ' επέκταση, και τήν έξωτερική (λειτουργία τρισυστότατου οργανισμοϋ και κοινωνικές σχέσεις).

Γιώργος Ρίζος Δρ Ψυχολογίας

Πληροφορίες: Ἰδεο-Θέατρον τηλ.: 52.37.543

ΟΙ ΕΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΗΛΙΟΣΤΑΣΙΩΝ

Ε. ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

Μ. ΔΑΝΕΣΗ

Ἡ μέτρηση τοῦ χρόνου καί εἰδικά ὁ ὑπολογισμός τοῦ ἔτους βασίζεται στήν ἐτήσια τροχιά τῆς Γῆς γύρω ἀπό τόν ἥλιο ἢ στήν «φαινόμενη» ἐτήσια τροχιά τοῦ ἡλίου γύρω ἀπό τήν Γῆ. Ἡ τροχιά αὐτή γύρω ἀπό τήν Γῆ, πού δημιουργεῖ τήν διαδοχική ἐναλλαγή τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ἔχει τέσσερα καθοριστικά σημεῖα, τά ὁποῖα ἀνά δύο καθορίζουν τίς ἡμερίες καί τά ἡλιοστάσια: τήν ἐαρινή ἡμερία, στίς 21 Μαρτίου, τήν φθινοπωρινή ἡμερία, στίς 22 Σεπτεμβρίου, τό θερινό ἡλιοστάσιο, στίς 21 Ἰουνίου, καί τό χειμερινό ἡλιοστάσιο, στίς 22 Δεκεμβρίου.

Ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι λαοί λάτρευαν τόν φωτοδότη ἥλιο. Ἦταν ὁ Σαμάς τῶν Βαβυλωνίων, ὁ Ἑλ τῶν Φοινίκων καί Χανααίων, ὁ Μολώχ τῶν Ἀμμωνιτῶν, ὁ Χιμώχ τῶν Μωαβιτῶν, ὁ Ἀμμων-Ρά τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ὁ Σούρυα τῶν Ἰνδῶν, ὁ Μίθρα τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ὁ Φοῖβος-Ἀπόλλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Καθέρωσαν λοιπόν πρός τιμὴν του πολλές γιορτές, ἰδιαίτερα στίς τέσσερις πιό πάνω ἡμερομηνίες, πού ὑποδήλωναν τό πέρασμα ἀπό τήν μία ἐποχή στήν ἄλλη.

Ἡ μεγάλη γιορτή τῶν Βαβυλωνίων ἦταν ἡ Ἀκτιού, γιορτή τῆς ἐαρινῆς ἡμερίας καί ταυτόχρονα τῆς πρωτοχρονιάς τους, ἀφοῦ τό ἔτος τῶν Βαβυλωνίων ἀρχίζε μέ τήν ἐαρινή ἡμερία. Τότε ψαλλόταν τό *Ἐνοῦμα Ἐλῖς*, τό ἔπος τῆς Δημιουργίας, καί οἱ ἱερεῖς τους ἀνέπεμπαν παρακλήσεις καί ἱκεσίες στούς θεοὺς ἀπό τό περίφημο ἱερό Μπίτ-Ἀκτιού, στό ὁποῖο κατέληγε ἡ λεωφόρος τῶν τελετῶν, Ἀἴμπουρσαμπού.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι γιόρταζαν μέ μεγαλοπρέπεια τόν ἐρχομό τῆς ἀνοιξῆς μέ τήν γιορτή τῆς ἐαρινῆς ἡμερίας. Ἦταν ἡ σπουδαία γιορτή *Πισάχ* (διάβασις), κατά τήν ὁποία γιορταζόταν ἡ διάβαση τοῦ φωτοδότη ἡλίου ἀπό τόν οὐράνιο ἡμερινό, χρονική στιγμή πού ὀριοθετοῦσε τήν ἀρχή τῆς ἀνοιξῆς καί τήν ἰσότητά μέρας καί νύχτας.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γιόρταζαν τὰ *Ἰλάρια*, γιορτή χαρᾶς καί εὐθυμίας, πού ἐτελεῖτο ἀρχικά σέ χαρμόσυνες ἢ ἐπετειακές ἡμέρες. Ἀργότερα τὰ Ἰλάρια ταυτίστηκαν μέ τήν γιορτή τῆς ἐαρινῆς ἡμερίας καί γιορτάζονταν μεταξύ 23-25 τοῦ σημερινοῦ μηνῆ Μαρτίου. Οἱ ἐορτάζοντες φοροῦσαν στεφάνια καί κομμάκια προσώπειά.

Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, ἀπό τοὺς ἀρχαίους χρόνους, γιόρταζαν μέ ἰδιαίτερη μεγαλοπρέπεια τὰ ἡλιοστάσια καί τὰ συνδύασαν μέ ἔθιμα πού, ἂν καί ἔχουν σήμερα προσαρμοστῇ στήν χριστιανική θρησκεία, ἐν τούτοις ἔχουν κοινὴ προέλευση τήν πανάρχαια λατρεία τοῦ ἡλίου. Βέβαια, στίς σημερινές μεγαλουπόλεις ἡ ἀστικοποιημένη καί βιομηχανοποιημένη ζωὴ ἀμβλυνε τόν ἐορτασμό. Στὴν ὑπαιθρο ὅμως οἱ γιορτές αὐτές συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ὅλοι ἀνεξαίρετως οἱ ἀρχαῖοι εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ γιόρταζαν μέ μεγαλοπρέπεια τήν γιορτὴ τῆς γέννησης τοῦ ἡλίου, τήν γιορτὴ δηλαδή τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου στίς 22 Δεκεμβρίου. Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνα γιὰ τήν Εὐρώπην ἦταν ἡ πιο σκληρὴ ἐποχὴ μέ τίς μικρές τῆς μέρας καί τίς ἀτέλειωτες νύχτες. Ὅσο πλησίαζε ὁ ψυχρὸς χειμῶνας καί ὁ ἥλιος τοῦ μεσημεριοῦ φαινόταν ὅλο καί πιό χαμηλὰ στὸν ὀρίζοντα, τόσο οἱ μέρες μικραίνουν καί ἡ ἔμφυτη ἀνησυχία τοῦ ἀνθρώπου αὐξανόταν. Συναισθήματα φόβου καί μοναξιάς τόν καταλάμβαναν τίς παγωμένες νύχτες, ἀφοῦ καί περιορισμένα ἦταν τὰ ἀμυντικά του μέσα καί λιγοστές οἱ πηγές διατροφῆς του. Ἦταν ἡ πιό ἄγρια ἐποχὴ τοῦ ἔτους. Οἱ ἱερεῖς καί ὁ λαὸς ἀνέπεμπαν προσευχές καί παρακλήσεις πρός τόν θεό ἥλιο, ἀνάβοντας φωτιές καί προσφέροντάς του θυσιές, γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ὀριστικά κάτω ἀπὸ τόν ὀρίζοντα καί τό θαῦμα γινόταν...

Στό κατώτερο σημεῖο τῆς τροχιάς του, στὸν ἀστερισμὸ τοῦ Αἰγόκερω, στίς «Πύλες τοῦ ἡλίου», ὅπως τό ὀνόμαζαν οἱ Χαλδαῖοι ἀστρονόμοι, ὁ ἥλιος ἀλλάζε κατεύθυνση καί στρεφόταν πάλι πρός τό βόρειο ἡμισφαίριο, μέ ἄμεσο ἀποτέλεσμα τό μεγάλωμα τῆς μέρας· ἔδινε ἔτσι μέ τίς ζωογόνες ἀκτίνες του χαρὰ καί εὐφορία στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἡ γῆ ἀναφοροῦσε καί πάλι χάρι' αὐτόν.

Οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ γιόρταζαν μέ μεγαλοπρέπεια τό σταδιακὸ ξανάμεγάλωμα τῆς μέρας ἀπὸ τό χειμερινὸ ἡλιοστάσιο. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες γιόρταζαν τήν περίοδο αὐτὴ τὰ *Κρόνια*, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ *Σατουρνάλια* καί τὰ *Μπρουμάλια* μέ ἐπικέντρο τῆς γιορτῆς τήν 25η Δεκεμβρίου «Dies Natalis Invicti Solis» τήν «ἡμέρα τῆς γέννησης τοῦ ἀνίκητου ἡλίου».

Σήμερα, ὅμως, στοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἱ γιορτές τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου συμπίπτουν μέ τήν μεγαλύτερη γιορτὴ τῶν Χριστιανῶν, τήν γέννηση τοῦ Χριστοῦ, καί ἐπισκιάζονται ἀπὸ αὐτήν. Τὰ Χριστούγεννα τοποθετήθηκαν σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τήν ἡμερομηνία ἀπὸ τόν ἐκκλησιαστικὸ συγγραφέα Διονύσιο τὸν Μικρὸ (τέλος βου μ.Χ. αἰῶνος), ὥστε ἡ γιορτὴ τῶν Ἑθνικῶν, τῆς γέννησης τοῦ ἡλίου νὰ ταυπιστῇ μέ τήν γέννηση τοῦ ἰδρυτῆ τῆς νέας πίστεως.

Οἱ Εὐρωπαῖοι γιορτάζουν πλέον μέ μεγαλοπρέπεια μόνο τό θερινὸ ἡλιοστάσιο, στίς 21 Ἰουνίου, ἐπειδὴ συμπίπτει καί μέ τήν ἐποχὴ τῆς καλοκαιρίας πού πρακτικὰ ἐπιτρέπει τόν μαζικὸ ὑπαίθριο ἐορτασμό. Τήν χρονικὴ αὐτὴ περίοδο συμβαίνει ἡ μεγαλύτερη μέρα τοῦ ἔτους, καθὼς ὁ ἥλιος -στὸν ἀστερισμὸ τοῦ Καρκίνου- ἀλλάζει πορεία καί κατευθύνεται πάλι ἀπὸ τό βόρειο στὸ νότιο ἡμισφαίριο. Τήν μέρα αὐτὴ ἀνάβουν φωτιές σέ ὁλόκληρη σχεδὸν τήν Εὐρώπην, γιὰ νὰ ὑποδηλώσουν τήν πίστη τῶν λαῶν στὸν φωτοδότη καί ζωοδότη ἥλιο, ὥστε αὐτὸς νὰ συνεχίσῃ τήν φωτεινὴ πορεία του. Ἡ γιορτὴ αὐτὴ συνδυάζεται μέ τήν γιορτὴ τῆς Μουσικῆς καί τήν γιορτὴ τοῦ Πατέρα, ἐνῶ ὁ ἐορτασμός της τείνει νὰ γίνῃ πανευρωπαϊκός.

Οἱ χριστιανοί, τό θερινὸ ἡλιοστάσιο γιορτάζουν τήν γέννηση τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ. Ἔτσι, ἡ ἀρχαία Ἑθνικὴ γιορτὴ γιορτάζεται καί σήμερα στήν Ελλάδα μέ τίς φωτιές τοῦ Αἰ-Γιάννη, ἀλλὰ καί μέ τό πανάρχαιο ἑλληνικὸ ἔθιμο τοῦ Κλήδονα. Κατὰ τό θερινό, λοιπόν, ἡλιοστάσιο καί εἰδικὰ ὅταν ἀνάβουν οἱ φωτιές τοῦ Αἰ-Γιάννη -κατάλοιπο τῆς ἀρχαίας λατρείας τοῦ ἡλίου- ζωντανεύει σέ κάποιες περιοχές τῆς πατρίδας μας τό ἔθιμο τῆς μαντικῆς ἱεροτελεστίας τοῦ Κλήδονα. Τότε οἱ νέες ἀνύπαντρες κοπέλες προσπαθοῦν νὰ προβλέψουν, μέσα ἀπὸ κάποια σημάδια καί ἤχους τῆς τελετῆς, τόν μελλοντικὸ τους σύζυγο. Ἡ προετοιμασία τοῦ Κλήδονα ἀρχίζει τήν παραμονὴ τῆς γιορτῆς τοῦ Αἰ-Γιάννη, ὅταν ἀνάβουν φωτιές στίς ὁποῖες ρίχνουν τὰ ξεραμένα μαγιότκα στεφάνια. Οἱ φωτιές αὐτές εἶναι κατάλοιπο τῆς πανάρχαιας παγανιστικῆς γιορτῆς τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου, τοῦ ἐορτασμοῦ δηλαδή τῆς μεγαλύτερης μέρας τοῦ ἔτους. Ἡ ὀνομασία τοῦ Κλήδονα προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ λέξη *Κληδών* (ἀπὸ τό ρῆμα κλέω=ἀγγέλω, φημίζω) πού σημαίνει τόν προφητικὸ οἰωνό, τήν προφητικὴ θεῖα φωνὴ ἢ ἠχώ, μέσω τοῦ ὁποίου μπορεῖ κάποιος νὰ προβλέψῃ τό μέλλον. Ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπέδιδαν μαντικές ικανότητες στὸν Δία καί στὸν Ἑρμῆ, ἀποκαλοῦσαν τοὺς δύο αὐτοὺς θεοὺς *Κληδόνιους*. Ἐπίσης, τίς πρώτες ἀναφορές στὸν Κλήδονα τίς βρίσκουμε στήν Ὀδύσσεια τοῦ Ὀμήρου, στήν τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου *Προμηθεύς*, ἀλλὰ καί στὸ *Δευτερονόμιον* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Στους μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐπικρατοῦσε ἡ ἀποψη ὅτι μέ τὸν Κλήδονα γινόταν ἐπὶ κληση πονηρῶν δαيمόνων. Αὐτὸ προήλθε ἀπὸ τὴν τότε σημασία τοῦ ρήματος κληδονίζομαι πού σήμαινε καλῶ τοὺς νεκροὺς κατὰ τήν νεκρομαντεία. Στους νεώτερους ὅμως χρόνους ὁ Κλήδονας ἀπέκτησε πάλι τήν ἀρχική του σημασία, πού διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

Ἡ γιορτὴ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου γιορτάζεται μέ μεγαλοπρέπεια καί ἀπὸ ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς. Οἱ Γάλλοι γιορτάζουν τήν «Φετ ντ' Ἐτέ», τήν γιορτὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, οἱ Γερμανοὶ τήν «Ζόννεν Βέντε», τήν τροπὴ τοῦ ἡλίου, καί οἱ Σκανδιναβοὶ τό «Μίντ Ζόμερ», τό μέσον τοῦ καλοκαιριοῦ. Τό κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς γιορτῆς εἶναι ὅτι ἀνάβουν μεγάλες φωτιές στήν ὑπαιθρο, γεγονός ἄλλωστε πού ἀποτελεῖ, ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους χρόνους, τό κοινὸ γνώρισμα τοῦ ἐορτασμοῦ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου σέ ὅλους τοὺς λαοὺς.

Τὸ Ἑλληνικὸ χρῶμα

Ὅπως διὰ τὴν ζήτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Γραμμῆς ἥτις ἀποτελεῖ τὴν πρώτην Ἰδέαν μᾶς ἐκρήξεως Ἑλληνικῆς Αἰσθητικῆς, τίθεται ὡς βάσις οὐκί Τέχνη πῆς οἰαδήποτε, οὔτε αὐτὴ ἡ Ἀρχαία μας Τέχνη, ἀλλὰ ἡ Φύσις, ἡ Γῆ, ὅπως τὴν βλέπομεν γύρωθεν ἡμῶν, οὕτω καὶ διὰ τό ΧΡΩΜΑ. Καὶ ὅπως διὰ τὴν Γραμμὴν ἐξέλεξα ὡς σημεῖον παρατηρήσεως τὸν κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως ναῖσκον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τὴν δεξιόθεν αὐτοῦ χαραχθεῖσαν μόλις ὁδὸν τὴν ἀνιούσαν πρὸς τὴν Πνύκα, διὰ τό κοντινώτατον καὶ πανοραματικώτατον, οὕτω καὶ διὰ τό Χρῶμα. Καὶ ὅπως διὰ τὴν Γραμμὴν οὕτω καὶ διὰ τό Χρῶμα ἐφιστῶ τὴν προσοκὴν ἐπὶ τῶν γραμμῶν αὐτῶν τῶν Ζωγράφων, Γλυπτῶν, Ἀρχιτεκτόνων καὶ Μουσικῶν, ὅλων τῶν Καλλιτεχνῶν, καὶ κάθε φιλοτεχνούντος, καλλιτεχνούντος ἀνθρώπου.

Ἀνέλθετε, λοιπόν, πάλιν ἐκεῖ διὰ νὰ ξεμουδιάσετε καὶ τὰ μέλη σας. Ἀφεθῆτε πάλιν εἰς τὴν θέαν τῆς Φύσεως, ζητοῦντες τώρα νὰ αἰσθανθῆτε καὶ νὰ ἐννοήσῃτε τό *Φυσικόν Χρῶμα*. Διὰ νὰ ἰδῆτε αὐτό καὶ τὴν αἰθεριότητά του, παρατηρήσατε πάλιν καὶ πρῶτον τὴν Γῆν. Εἶναι ἐλαφροτάτη. Παρατηρήσατε τό Φαληρικόν πεδῖον. Βλεπόμενον ὑψηλόθεν δίδει τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔκῃ πάχος περισσότερον ὀλίγων δακτύλων. Κάμνει τὴν ἐντύπωσιν λεπτοφυοῦς ἀπλωμένου ὑφάσματος· ὁ φυτικὸς του κόσμος εἶναι μόλις μία ἰδέα· εἶναι σάν χνοῦς γυναικείου μύστακος. Διὰ νὰ ἰδῆτε ζωηρότατα τὴν λεπτότητα αὐτὴν, ὅταν εὐρεθῆτε εἰς τό Παλαιόν Φάληρον παρατηρήσατε τό σάν βαρὺ ὄνειρον κακοστομαχισμένου Καραθανασοπούλειον Ἀκταῖον, τό θεόκλειστον σάν βαρυποίνων καταδίκων φρούριον. Νομίζει κανεῖς, ὅτι θὰ τό βουλιάξῃ τό Φάληρον· ἀπορεῖ αἰσθητικῶς πῶς εἶναι δυνατόν τόσον λεπτὴ βάσις, τόσον λεπτὴ Γῆ, νὰ βαστάξῃ τόσον ὄγκον, τόσον βάρος. Παρατηρήσατε τὰ... *Βουνά* ἐλαφρότατα, ἐλαστικώτατα, συστέλλονται, διαστέλλονται, ὑψώνονται, χαμηλώνουν, μεγαλώνουν, μικραίνουν, κινοῦνται, περπατοῦν, πηγαινοέρχονται. Τὰ Βουνά τῆς Αἰγίνης ἔρχονται ἐνίοτε εἰς τό Φάληρον.

Ὁ Ὑμπτὸς τό πρωὶ φεύγει μακράν· συνήθως φαίνεται ἀπέχων δύο βήματα· περὶ τὰ βασιλεύματα καταφθάνει εἰς τό Ζάππειον· τό κέρι μας ἀσυναίσθητως σπκώνεται νὰ τοῦ θωπεύσῃ τὴν πλάτην. Ὅλη ἡ γύρωθέν μας Φύσις, ἡ γνίνη ὕλη, χρωμάτων, πετρῶν, λόφων, βουνῶν, εἶναι τόσον λεπτόγραμμος καὶ λεπτόχρους σάν ἓάν Ἀριστοτέχνης Ζωγράφος ἐξῆγεν ἀπὸ ἓνα φυσικόν τελειότατον τοπίον τό οὐσιῶδες του γραμμικόν καὶ χροϊκόν κάλλος καὶ συνέθετεν ἓνα μουσικόγραμμα καὶ ἡδονόχρουν ἀερογράφημα. Εἶναι μία εἰκὼν Ἰδανικὴ σάν ἐτοίμη νὰ ἐξαφανισθῇ· ἓνα ἱνδαλμα σάν τὰ ζωγραφικὰ καὶ γλυπτικὰ ἱνδαλματα, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ ὁ ἐνθουσιῶν νοῦς τῶν Ποιπτῶν καὶ τὰ πετὰ ἀπέναντί των καὶ τὰ βλέπουν, τὰ ζωγραφίζουσιν, τοὺς ὀμιλοῦν καὶ τὰ ὕμνουں. Ὑπάρχουν καὶ δέν ὑπάρχουν. Εἶναι καὶ δέν εἶναι. Δέν εἶναι καὶ τὰ βλέπουν.

Ἐνα τοιοῦτον φάντασμα εἶναι πυκνούμενον, ἀραιούμενον, φαινόμενον ζωηρὰ ἢ ἀμυδρὰ, κινούμενον, πλησιάζον, μακρυνόμενον, κιλιοτρόπως μορφοποιούμενον, ἐκατομμυριοτρόπως χρωματιζόμενον, ἐξαερούμενον, αἰσθητικῶς ἔτοιμον κάθε λεπτὸν νὰ χαθῇ. Ὁ θεατὴς, ὅσον συνηθισμένος καὶ ἂν εἶναι δέν χορταίνει ποτέ του, θέλει νὰ βλέπῃ ἀδιακόπως, καὶ βλέπων νομίζει κάθε στιγμὴν, φοβεῖται διαρκῶς, τρέμει κάθε φοράν καὶ ὄλην τὴν ὥραν, ὅτι ἡ ὀπτασία θὰ φύγῃ, θὰ καθῇ σάν Φαντασίας πλάσμα ἄϋλον.

Εἶναι Γῆ αἰσθητικῶς Ἀῦλος. Πετρώματα, βραχώματα, λοφώματα, βράχοι, λόφοι, βουνά - φαντασθῆτε τί κώματα, τί λίθοι τί βάρη, τί ἐκατομμύρια τόνοι ὕλης εἶναι ἓνας λόφος Φιλοπάππου, ἓνας Λυκαβηττός - εἶναι σάν μάγουλα παιδιοῦ φουσκωμένα αὐλοῦντα, σάν παιγνιώδεις πολύχρωαι φοῦσκαὶ ἰστάμεναι εἰς τὸν ἀέρα. Ὅλα τὰ κώματα, ἀπὸ τῶν χαμηλοτάτων ὕγρων ἄμμων τῶν ἀκτῶν ἕως τῶν ὑψηλοτάτων ξηρῶν βράχων Ὑμπτοῦ καὶ Πεντελικοῦ καὶ Πάρνηθος, εἶναι ἐλαφρά σάν *Σύννεφα*. Παρατηρήσατε τὸν Ὑμπτόν· εἶναι πλησίον ὁλόκληρος· ὁλόκληρος ἐμπρὸς μας, ἐμπρὸς εἰς τὰ πόδια μας, ἐπάνω εἰς τό στήθος μας, ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μας καὶ ὅμως αἰσθητικῶς δέν μᾶς κάμνει τὴν ἐντύπωσιν ΒΟΥΝΟΥ. Κάθε ἄλλο· τό θέλει κανεῖς· τό ζητεῖ εἶναι τό γλυκὸ βουνό τοῦ κλέφτου· τό ἀγαπᾷ· τό ἀποχωρίζεται μέ λύπην, εἶναι τό κλέφτικον· *ἔχετε γειὰ γλυκὰ βουνά*.

Ὡ! δέν μᾶς βαρύνει οὔτε τόσον ὅσον ἡ παραμικροτέρα μας στενοχωρία, ἡ ὁποία μᾶς πλακώνει ἀμέσως τό στήθος, τοῦναντίον μάλιστα μᾶς τὴν παίρνει ἀμέσως· δέν μᾶς ἐμποδίζει διόλου εἰς τίποτε, κατὰ τίποτε· δέν παράγει τὴν ὕλικήν

αἰσθησιν ἐμποδίου, διά νά κινήσῃ τήν περιέργειαν νά ἰδῇ κανεῖς τί εἶναι ὀπισθέν του· δέν ἐπιθυμεῖ κανεῖς ποτέ νά ἀπεσύρετο διά μίαν στιγμὴν.

Εἶναι σάν ἓνα ὕφασμα ἀραχνουφέστατον, σάν τὰ Βυζαντινά μας ὑφάσματα τῶν Πατρῶν, πού ἓνα ὁλόκληρον γυναικεῖον φόρεμα ἐχωροῦσεν εἰς ἓνα καρύδι· κάτι ὀλιγώτερον ἀπό ἓνα ὕφασμα· δέν παράγει τήν αἰσθησιν οὔτε τοῦ φανταστικωτέρου μεταξίνου παπλώματος· δέν ἔχει οὔτε τήν ὑλικήν σύστασιν νέφους· δέν παράγει οὔτε νέφους τήν αἰσθητικὴν ἀντίστασιν.

Ἡ ὀπτική ἀκτίς δέν κυτπᾷ πουθενά, εἰσδύει εἰς τὸ σῶμα του ἡδονικά καὶ μένει. Γίνεται αἰσθητός, *φαίνεται* σάν ἀήρ ὀλίγον ὑλικώτερος τοῦ οὐρανίου ἀέρος· ἴσως μόλις ὀλίγον πυκνότερος· τὸ σῶμα του καὶ ἡ γραμμὴ του κόπτουν μόνον τήν μονοτονίαν τοῦ οὐρανίου ἀέρος καὶ τοῦ οὐρανίου χρώματος, δι' ἄλλου ἀέρος καὶ χρώματος ἄλλου. *Εἶναι καὶ εἶναι σάν νά μὴν εἶναι*. Εἶναι μόνον Ἡδονικὸν Φῶς.

Ἀφήσετε, ἀφήσετε τὰς Ἑλληνικὰς ἀηδίας, τὰ λωβιασμένα, τὰ σάπια αἰσθήματα πού σᾶς κάμνουν νά κλείετε σφικτὰ τὰ μάτια σας μόλις σᾶς εἰπῇ ὁ πлагинός σας νά κυττάξετε τίποτε, μόνον καὶ μόνον διότι σᾶς τὸ εἶπεν ἄλλος· οὔτε ὁ ἄλλος ἔκαμε τόν Ὑμντόν, οὔτε ὁ ἄλλος ἔκαμε τὰ μάτια του, καὶ αὐτὰ θά λυώσουν αὔριον καὶ οὔτε σημαίνει τίποτε τὸ ὅτι ἔτυχε νά ἓνας μας νά ἰδῇ ἢ νά εἰπῇ ὅ,τι δέν εἶδεν ἢ ὅ,τι δέν εἶπεν ὁ ἄλλος, βάλετε ὀλίγον θειάφι εἰς αὐτούς τούς ψωροπροφῆτας, πού δεικνύουν μόνον σᾶς λυπηρότατα κομμάτια, σάν ψωριασμένα κοτοπούλια σέ βρεμένον σούρωμα φθινοπωρινοῦ κοτετικοῦ. Καὶ πηγαίνετε, πηγαίνετε, πηγαίνετε νά τόν ἰδῇτε περὶ τὰ βασιλεύματα ὅταν τοῦ παίξουν Μουσικὴν ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Εἶναι αἰσθητικῶς ἀπαλότερος, ἡδονικώτερος τῆς Μουσικῆς.

Αὐτός καὶ ὁλόκληρος ὁ Γήινος Γραμμικός καὶ Χροϊκός Χορός, ὁ ὕμνων τήν Δόξαν τοῦ Παγκάλου Τρελλοθεοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ὑψώματα, βραχώματα, κοιλώματα, λοφώματα, βουνώματα, βουνά φωτανθισμένα ὅλα, ἀνεβαίνουν, ἀνεβαίνουν ὠραιότατα καὶ ὅλαι των αἱ Γραμμαὶ μέ Ἀφροδίσεια νῶτα καὶ ὤμους καὶ λαιμούς σάν Νύμφαι ἐαρυντυμέ-ναι φθάνουν, θίγουν τόν οὐρανόν, ἀποτελοῦσαι τόν ἡδονικώτατον Χορόν, ἀνατείνουν τόν Χροϊκόν Στέφανον τῶν κεφαλῶν των -ἓνα ἀγλαώτατον, ἰλαρώτατον, ἐαρινώτατον, μυριώτατον, μυριοπέταλον ἀνθόχρωμα, ἓνα *θυμαρόεν*, θυματόεν πνεῦμα - πρό τῶν ποδῶν τοῦ Ὑπερτάτου ΝΑΟΥ τῆς Οἰκουμένης, ὅστις μέ τὰ λαμπρόφωτα, φλογόχρυσα φορέματά τους, λέγει, εὐγνωμόνως τὸ *Χαῖρε* εἰς τόν ἀποσυρόμενον Βασιλέα τοῦ Κόσμου, Βασιλέα Βασιλέων Γαιῶν καὶ Οὐρανῶν: ΗΛΙΟΝ.

Ἀποκαλυφθῆτε καὶ σταθῆτε μίαν στιγμὴν μέ ὅλα σας τὰ αἰσθητήρια εἰς προσοκὴν καὶ παρατηρήσετε τὰ θεῖα Φαινόμενα, ὅταν ὅλα Σεραφειμικώτατα μελωδοῦν τὸ ΧΑΙΡΕ. Εἶναι ὅλα ρυθμικώτερα τῶν ρυθμῶν τῆς Μουσικῆς, ἐλαφρότερα τῶν ἡχων - αὐλότερα, ἡδονικώτερα, μελωδικώτερα τῶν ἡδονικωτέρων καὶ μελωδικωτέρων ἡχων.

Ἡ ΑὔΛΟΤΗΣ αὐτὴ τῆς ἐπιφανείας τῆς κοσμικῆς Ὑλῆς, τοῦ Φυσικοῦ χρώματος, δέν εἶναι δυνατόν παρὰ νά εἶναι ἡ θεμελιώδης Ἰδέα, ἡ θεμελιώδης Βάσις, ἡ ἀναπότρεπτος ΑΝΑΓΚΗ, πρὸς τήν ὁποίαν θέλουσαι καὶ μὴ θέλουσαι θά συμμορφωθοῦν ὅλαι αἱ ΧΡΩΜΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ. Εἰς τήν Φυσικὴν αὐτὴν Βάσιν, στηριζόμενος ὁ Νοῦς θά δημιουργήσῃ τὸ εἶδος τοῦ τεχνητοῦ χρώματος, *τὸ εἶδος τῆς χροϊκῆς ἐπιφανείας*, τὸ εἶδος τῆς χρωματογραφίας, πρωτίστως εἰς τήν Ζωγραφικὴν, Γλυπτικὴν, Ἀρχιτεκτονικὴν καὶ εἰς ἀπάσας τὰς διακοσμητικὰς τέχνας ἀπὸ τῆς τοικο-γραφίας καὶ ἐπιπλογραφίας, μέχρις ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀντικειμένων τῆς Ζωῆς.

Καὶ ἡ Ἀυλότης αὐτὴ εἶναι τὸ πρῶτον χαρακτηριστικόν τοῦ Ἑλληνικοῦ Χρώματος. Καὶ μόνον αὐτὸ θά ἥρκει νά ἐπιφέρῃ ὡς συνεπείας διὰ τὸ τεχνικόν χρῶμα ἓνα πλῆθος ἄλλων χαρακτηριστικῶν, περὶ τῶν ὁποίων δέν πρόκειται ἐδῶ. Ἦτοι καὶ ἀμυδρῶς ἐδῶ φαίνονται τὰ πάντα αὐλότερα: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τῆς λειοτάτης ζωγραφικῆς ἐπιφανείας. Τὸ φυσι-κόν Χρῶμα φαίνεται αὐλότερον: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τοῦ ἀραιοτάτου, αἰθεριωτάτου, αὐλοτάτου ζωγραφικοῦ χρώματος. Καὶ ἐδῶ ἀραιότης, ξηρότης, ἀνυπαρξία ἀέρος, δηλαδή διανγεστάτη γραφὴ τοῦ Χρώματος, δηλαδή: *Σαφήνεια*.

Καὶ ἐδῶ τὸ *Πᾶν Φῶς*: Ἰδού ἡ ἀνάγκη τῆς ὑψίστης φωτεινῆς χροϊκῆς κλίμακος. *Φῶς*: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τοῦ φωτεινοτάτου Χρώματος. *Φῶς*: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τῆς ἐνότητος τοῦ Χρώματος. *Φῶς*: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τῶν ὀλίγων χρωμάτων. *Φῶς*: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τοῦ σχεδόν ἐνός χρώματος. *Φῶς*: Ἰδού ἡ Ἀνάγκη τῆς ἐλαφροτάτης διαφορᾶς μεταξύ *φωτός καὶ σκιᾶς*. *Φῶς*: Ἰδού τὸ δυνατόν τῆς ἐλαφροτάτης διαφορᾶς μεταξύ δύο χρωμάτων. *Φῶς*: Ἰδού τὸ δυνατόν τῆς ἐντελοῦς *Εὐγενείας* δι' ὀλίγων, οὐρανικωτάτης, αὐλότητος καὶ ἡδονικότητος, χρωματισμῶν.

Καὶ ὅλα τὰ χῶματα πεδίων, λόφων, βουνῶν, ὅλα τὰ νερά, ὅλοι οἱ ἀέρες, εἶναι ὅλα φωτεινότερα χρωματιστά. Τὸ κύριον Χρῶμα, τὸ χαρακτηριστικόν Χρῶμα εἶναι τὸ Κυανοῦν. Ὁ συνθετέρος χρωματισμός εἶναι ὁ κυανοῦς. Ἀήρ, οὐρανός, ὄρη, θάλασσα εἶναι κυανᾶ. Εἰς οἷονδήποτε ὑψηλόν σημεῖον σταθῇ κανεῖς, βλέπει εἰς τὸν τελευταῖον στέφανον τῶν ὑψηλῶν ὀρέων - Ὑμηττός, Πεντελικόν, Πάρνης - καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας κορυφὰς τῶν ὀπισθεν αὐτῶν φαινομένων ὀρέων, πάντοτε δεσπόζον τὸ Κυανοῦν.

Καὶ τὸ αἰθέριον αὐτὸ Κυανοῦν διέρχεται ὅλων τῶν τόνων, ὅλην τήν κλίμακα τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀτονιῶν, ἀπὸ τῶν βαθυτάτων βρεμένων σταφιδοσωρῶν μέχρι τῶν ἀσυλληπτοτάτων γαλιανοτήτων ἡλιορρύτου ὀφθαλμικῆς κόρης γάτας, ἀπὸ τῶν πυκνοτάτων μέχρι τῶν ἀραιοτάτων· ἀπὸ τῶν τονωτικωτάτων ἀγαλλιάσεων μέχρι τῶν ἀτονωτάτων μελαγχολιῶν, ἀπὸ τὰ ἐλπιδοφόρα ροδαυγήματα καὶ τὰ μεσημερινὰ ἐνθουσιάσματα ἕως τὰ δειλινὰ κρυώματα τῶν μελῶν καὶ τὰ ἡδυπαθέστατα κλεισίματα κουρασμένων ματιῶν.

Καὶ τὸ ἓνα αὐτὸ κύριον χαρακτηριστικόν Χρῶμα, τὸ ἀπλούμενον εἰς ἀέρα, ὄρη, νερά, δέχεται τοὺς καταϊονισμούς τοῦ Ἀργύρου, ἀργυρονεφοῦται, ἀργυροσκοκνίζεται, ἀργυρανθίζεται ἀργυροβρέχεται, ἀργυροφλεβοῦται, ἢ ἀργυρορροή διακλαδοῦται εἰς συρματένια ρυάκια ἐπὶ τῶν ὀρέων, εἰς μεγάλα ἀργυρᾶ ρεύματα ἐπὶ θαλάσσης, καὶ τὰ μαργαρι-ταρόχρωα θωπεύματα ἀπὸ τῶν μαυροτέρων, μαῦρον μαργαριταριοῦ, μέχρι τῶν φωτεινοτάτων καὶ ὑελοδεστώτων ἀργυρορρευσμάτων σεληνοφωτίστων θαλασσῶν, τρέχουν ἀπαλύνοντα, βελουδίζοντα καὶ στιλπνόνοντα.

Καὶ τὸ ἓνα αὐτὸ, ἀπώτατον, ὀρεινότερον χαρακτηριστικόν Χρῶμα, δέχεται εἰς τὸν *ὑπεράνω αὐτοῦ ἀέρα* καὶ τήν *πρὸ τῶν ποδῶν του γῆνιν ὕλην* τοὺς καταϊονισμούς τοῦ Χρυσοῦ, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, χρυσοφιλεῖται, χρυσο-γραμμίζεται, χρυσακτινοῦται, χρυσολούεται, χρυσανθίζει, χρυσοκαίεται, εἰς χρυσοστέμματα νεφῶν, εἰς ἐκρηπνιμένα πυροτεχνήματα χρυσοβελωνωτῶν πευκώνων, εἰς χρυσόρροα ρεύματα χρυσοτυφλοῦντος ἔρωτος θαλασσῶν· καὶ τὰ χρυσόχρωα φιλήματα ἀπὸ τῶν βαθυτέρων χρυσοβυσινοφλόγων καὶ χρυσοκοκκινοπύρων μέχρι τῶν φωτεινοτάτων χρυσαναμμάτων τῶν ἀέρων, τρέχουν παντοῦ, χρυσογράφοντα, χρυσοξανθίζοντα, χρυσοεκροῦντα ἢ χρυσογυαλίζοντα. Καὶ βαίνοντες ἀπὸ τὰ γενικώτερα, τυπικώτερα εἰς τὰ εἰδικώτερα καὶ ἀραιότερα, τὰ ροδαλά καὶ γαλιανά ἀνοίγματα καὶ ἀνθίσματα, ἰλαρύνουν, ἡδονίζον τὸ Κυανοῦν, τὰ Ἀργυρᾶ ἐξευγενίζον, τὰ Χρυσᾶ καὶ κοκκινόφλογα θουριάζουν, τὰ σμαράγδινα καὶ φυστικίζοντα καὶ γαζιόχρωα καὶ λεμονόχρωα ἐκποικτικίζον καὶ τὰ φαιά, τεφρά, καφετιά περάσματα σκυθρωπάζουν τήν Κυανὴν Θέαν.

Τὸ ἀπώτατον αὐτὸ Ὀρεινόν *Κυάνεον* Κύκλωμα, τοῦ ὁποίου τὰ στήθη ἀργυρώνει καὶ τοὺς ὑπεράνω αὐτοῦ ἀέρας, καὶ τὰς ὑποκάτω αὐτοῦ ὕλας χρυσώνει, *Χρυσός* καὶ *Ἀργυρός* σχεδόν οὔτε ὠρισμένως οὐρανόθεν, ἀλλ' ἀοράτως ἀερόθεν καταχεόμενον, κόπτει ὁ ἐντός αὐτοῦ καὶ πλησιέστερον ἡμῶν σχηματιζόμενος δεύτερος Κύκλος, ἀπὸ πεδία, λόφους καὶ βράχους - Ὀσίου Λουκά, Λυκαβηττοῦ, Ἀρδηντοῦ, Φιλοπάππου, Ἀστεροσκοπεῖου. Καὶ μέ εὐρυτέραν ἀκόμη περιφέρειαν περιλαμβάνουσιν τήν Φαληρικὴν γῆν, τήν Καστέλλαν καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς φουσκώματα τῆς Κορυδαλλεῖου καὶ Σκαρამανγείου βουνογραμμῆς, Κύκλος *οὐδέποτε κυανοῦς*, μέ ἐντελῶς ἄλλα χρώματα, ὁλόκληρος πολυχρῶς, σάν νά εἶναι ἀνάγκη νά ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τοῦ... *Χρώματος!* ἡ χαρακτηριστικὴ ἐνότης τοῦ συνόλου Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἑλλήνων καὶ ἡ ἀπειρος ποικιλία τῶν μερῶν, ὅπως ἀποδεικνύεται καὶ χωρογραφικῶς καὶ χρωματικῶς καὶ γραμμικῶς καὶ ἐκ τῆς συνόλου Ἑλλάδος καὶ ἐκ τοῦ κάθε τμηματικοῦ σημείου.

Ὁ ποικιλόχρως αὐτός κύκλος ὁ δεσποζόμενος ἀπὸ τὸ Χρυσοῦν, ὁ *Ξανθός Κύκλος*, τὸν ὁποῖον ἐδῶ δέν περιγράφω ἀναλυτικώτερον, διὰ νά μὴ μακρύνω, ἀφοῦ θά ἐπανέλθω ἑκατομμυριάκις λεπτομερέστατα μέχρι τελείας ἀποδείξεως καὶ ἐξαντλήσεως θέματος, ἐμοῦ καὶ ...*ἡμῶν* -διότι εἶπα, ὅτι ἐννοῶ νά σᾶς τρελλάνω μέ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ νά σᾶς κάμω νά φᾶτε ἑλληνικὴν τροφήν ὅσιν δέν φάγατε τοῦλάχιστον ἓνα αἰῶνα- εἶναι χρυσόχρους, κιτρινόχρους, φαιοχρῶς καὶ τὰ ταυτοειδῆ. Τὰ μακρυνὰ δέ *Κυάνεα* καὶ Ἀργυροκυάνεα καὶ βοκαμβυλεόχρωα θιγόμενα ὀπτικῶς ἀπὸ τὰ *Ξανθά*, τὰ Χρύσεια, τὰ γαζιανθῆ, ἀπὸ τὰ αἰμοχροῖζοντα λοφίδια -ὅπως τοῦ Ὀσίου Λουκά- τὰ κεραμοχροῖζοντα, τὰ κανελλίζοντα, τὰ χρυσοκίτρινα, τὰ γλυνόχρωα, τὰ σκονόχρωα, τὰ καφεόχρωα, ἀντιβάλλουν παραδοξότατα τὰς μᾶλλον ἀπροόπτους, ἀφαντάστους καὶ δυνατωτάτους ἀντιθέσεις καὶ ὅμως κατορθώνουν νά δένω-νται ἐξαισιώτατα, νά ἁρμονίζονται θαυμασιώτατα, συνθέτοντα τὸ ἀπαραμίλλου πρωτοτυπίας καὶ ὀξυτάτης καλλονῆς σύνολον, τὸ ὁποῖον βλέπομεν.

Καί ὅπως ὁ ἀπώτατος Κύκλος ἔχει τό χαρακτηριστικόν του γενικόν Χρῶμα καί διέρχεται ὅλων τῶν τόνων αὐτοῦ, οὕτω καί ὁ δεύτερος. Καί ὅπως εἰς τόν πρῶτον κάθε βουνόν εἶναι ὁλόκληρον ἓνας τόνος καί κάθε ἓνα εἶναι ἓνας τόνος ἄλλος, οὕτω καί εἰς τόν δεύτερον κάθε θράκωμα, λόφωμα ὁλόκληρον εἶναι ἓνα ἀπλοῦν χρῶμα ἄλλο. Καί ὅπως εἰς τόν πρῶτον αἱ ἀποκρώσεις περιστρέφονται πάντοτε ἐντός τῶν αὐτῶν ἰδιαιτέρων τῶν ὁρίων, ἐπανερχόμεναι κατά ὠρισμένας ὥρας καί ἀτμοσφαιρικές συνθήκας, οὕτω καί εἰς τόν δεύτερον, ὥστε εὐκόλως εὐρίσκεται οὕτω καί ὁρίζεται ὁ τύπος, ὁ χαρακτήρ, τό εἶδος τῶν, τό *Χρῶμα τῶν*.

Καί ὅπως ἡ χρυσή λυχνία περιφέρεται εἰς τόν ἀέρα, καί ὁ ἀπώτατος Κυανοῦς Στέφανος καί ὁ πλησίον Πολύχρους Κύκλος καί τά πάντα, ἀλλάζουν ὄψιν ἀενάως. Κάθε θράκωμα, ὕψωμα, λόφος τοῦ πλησίον μας κύκλου δίδει τό φόρεμα πού ἐφόρεσε δι' ὀλίγον εἰς τό πλησίον του καί κάθε φόρεμα περνᾷ ἀπό χέρι σέ χέρι, ἀπό τό πρῶτον ὕψωμα ἕως τό τελευταῖον τοῦ κάθε κύκλου. Καί δέν ὑπάρχει στιγμή πού νά μήν ὑπάρχουν, νά μή φαίνωνται ὅλα τά συνήθη φορέματα τοῦ κάθε κύκλου. Καί δέν ὑπάρχει κυριολεκτικῶς ΣΤΙΓΜΗ σταματήματος καί δέν ὑπάρχει ΣΤΙΓΜΗ, κατά τήν ὁποῖαν τό ἓνα ὕψωμα νά ὁμοιάζῃ μέ τό ἄλλο.

Καί ἀκόμη περισσότερο καί αἰθεριώτερον ἀπό τά λιθοχώματα, τά σάν τριμμένα μάρμαρα καί σάν τριμμένα πᾶσινα ἀγγεῖα καί σάν πολυτίμων λίθων τρίμματα πού εἶναι τό χῶμα μας, τό κοῦφον σάν ἀήρ χῶμα, ἀπό τήν πολύχροον *Ἱεράν Τέφραν* πού εἶναι ἡ Ἑλληνική Γῆ, ἡ Μπτέρα μας Γῆ, ἡ Γῆ μας, σάν νά ἐξατμίζονται -ὅπως ἡ ζέστη- σάν νά σαλεύονται χρώματα καί ἀπό τήν αἰθερίαν ὕλην καί ἀπό τῶν κυριωτέρων αἰθερίων χροϊκῶν βάσεων καί αἰθερίων χρωμάτων, τῶν κάπως κάπου ἐνσαρकुμένων καί ἀπό τήν τελευταίαν μόλις ὁρατὴν ἐπιφάνειαν ὅλων τῶν Φαινομένων *περνοῦν* Χρώματα ἀκόμη ἀσυλληπτότερα, ἀκόμη ἡδονικώτερα, ἀεικίνητα, θωπευτικά καί αὔλα σάν τās εἰς τά πλάγια τῶν λόφων *Σκιάς* τῶν μικρῶν βραδυπορούντων νεφῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετεωρούμενα σάν ἀραιός καπνός, πλανώμενα σάν καπνός ἀπό μαλλιὰ, συρόμενα ἡδυπαθῶς, σάν διαλυόμενον θυμίαμα, *Χροϊκαί Αὔραι* μεταμορφώνουσιν τήν ὅλην κοσμικήν ὕλην, εἰς σωρούς ἀπό σκόνιν πολυχρῶν χρυσαλλίδων, τά ὅρη εἰς ἀναμμένους ἀρωματικούς κώνους, τά χρώματα εἰς φλόγας γλυκυτάτας αἱ ὁποῖαι φέγγουν ἐνδοθεν ἄλλω θυμιαμάτων ἢ κατά τās ἀκροτάτας θερινάς χρυσοπυρκαϊᾶς ὕγρων, στερεῶν, οὐρανῶν καί ἀέρων, κατά τās ὥρας αὐτάς τῆς ἀοράτου ἀπορροφήσεως κάθε ἀτμίδος καί κάθε ἱκμάδος, τῆς διαστολῆς καί *ἐξαφανίσεως τοῦ ἀέρος*, ἡ κοσμική ὕλη ὅλη μεταποιεῖται εἰς κάτι τι, τό ὁποῖον δέν ἔχει καμμίαν σχέσιν μέ σταθεροειδές τι, μέ γήινόν τι, μέ ὕλοειδές τι, μέ ὑπαρκτόν τι, εἰς κάτι τι μεταλλικόν, ἀλλά *λάμψιν* μετάλλων, ἀλλά μόνον *μεταλλικόν Φῶς*, εἰς κάτι τι δακτυλιοιδικόν, ἀλλά *βλέμμα* πολυτίμων λίθων, ἀλλά μόνον τοιούτων λίθων Φῶς, εἰς ἓνα ὑέλινον πολύχρουν ἀέρα, τόν ὁποῖον ὅμως περνᾷ κανεῖς ἀνέτως ὅπως ἡ ἀκτίς τό γυαλί, εἰς ἓνα *υέλινον πολυ-ἡδονον ἀερόχρωμα*, διότι μετουσιώνεται καί ἐξαεροῦται καί αὐτός ὁ θεατής, αἰσθάνεται σάν νά περιφέρεται εἰς τοὺς οὐρανίους ἀέρας καί νά περιπατῇ εἰς τοὺς οὐρανίους λίθους, μετουσιώνεται καί αὐτός εἰς Ἰδέαν, Ἀέρα, Χρῶμα, νομίζει ὅτι εἶναι μία τεχνητή ἀνύπαρκτος ὑπόστασις, εἰκὼν ἀνθρώπου εἰς εἰκόνα φύσεως ζωγραφημένην ὑπό καλλιτέχνου πλανήτου ἄλλου· καί εἴτε αἱ οὕτως, εἴτε αἱ ἄλλως ὕψεις, ἐξαίρουν τήν *Χροϊκὴν Αἴσθησιν* τοῦ θεατοῦ εἰς τό ἀκρότατον σημεῖον τοῦ δυνατοῦ ἐξευγενισμοῦ καί λεπταιοθητισμοῦ, ἀποπνέουν τήν θειοτάτην *Χροϊκὴν Ἥδονήν*, πανοραματίζοντα θέαμα *Φύσεως*, τοῦ ὁποῖου, **ΚΑΝΕΙΣ** χωρὶς νά ἰδῇ δυνατόν νά φαντασθῇ καί ἰδῶν ἀδύνατον νά φαντασθῇ τελειότερον καί ἡδυπαθέστερόν τι **ΚΑΝΕΙΣ ΠΟΤΕ**.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

ΕΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΝΑΓΟΥ

Ὁ Θεὸς Ὁρφεύς ἔζησε σέ προϊστορική ἐποχή καί ἡ ἱστορία ἐπομένως δέν δύναται νά μᾶς παράσχῃ πληροφορίες περὶ αὐτοῦ καί τοῦ ἔργου του. Ἐκεῖνα πού γνωρίζομε περὶ αὐτοῦ προέρχονται ἀπὸ μερικά περισωθέντα ἀποσπάσματα Ὀρφικῶν. Ὁ Ὁρφεύς ὑπῆρξε μύστης τοῦ ὁποῦ τοῦ ὕψους τῆς διανοήσεως δέν ἐμφάνισε ἄλλη ἀνθρωπίνη ὑπαρξή. Ὑπαγόρευσε τὴν λατρεῖα τῶν Φυσικῶν ἐορτῶν καί ἐδίδαξε, ὅτι τὰ αἶτια τῆς δημιουργίας εὐρίσκονται ἐντός τῆς Φύσεως.

Ἐτερος μεταγενέστερος μύστης, ὁ Πυθαγόρας ἐδίδασκε ὅτι οἱ ἄνθρωποι μόνον στὴν θεία Φύση ὀφείλουν νά ἀποδίδουν λατρεῖα καί ὅχι πρὸς τίς καθέκαστα ἀτομικότητες, διότι λατρεύοντες τὴν Φύση λατρεύουν τὸ ὅλον ἐντός τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει τό μέρος, ἐνῶ ἀντιθέτως λατρεύοντες τίς κατὰ μέρος ἀτομικότητες, θέτουν αὐτές σέ ἀνώτερη μοῖρα τοῦ ὅλου, τό ὁποῖο πλέον δέν λατρεύουν.

Οἱ μύστες αὐτοὶ ἔδωσαν στερεές βάσεις τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὰ ἀπὸ ἐκείνους ὁμῶς θεσπισθέντα παρενοήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ καί ἔτσι σήμερον ἡ Φύση δέν λατρεύεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς Ὁρφεύς ἀντιλαμβανόμενος καί ἐβλεπε τίς λειτουργίες τῆς Φύσεως καί τίς διευτύπωνε σέ ἀλληγορικές εἰκόνες οἱ ὁποῖες ἐφάσαν μέχρι ἐμᾶς διὰ τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων τῶν Ὀρφικῶν. Διευτύπωνε σέ εἰκόνες τὴν **ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ** καί **ΘΕΟΓΟΝΙΑ**. Τὴν δημιουργία διευτύπωνε ὡς ἑξῆς:

Πρὸ παντός ὑπῆρχεν ὁ Χρόνος, διότι αὐτός εἶναι τό ἐκδηλοφαινόμενο τῆς Δημιουργίας καί εἶναι αὐτός αἰθερ, ὡς ἡ πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἐκπορεύεται. Ὁ χρόνος συνετέλεσε ὅπως τό Χάος καί ἡ **ΜΟΝΑΣ** ἔλθουν σέ ἐπαφή. Ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ Χάους καί τῆς **ΜΟΝΑΔΟΣ** ἐγεννήθη τό Κοσμογονικὸ Ὄν, ἐντός τοῦ ὁποῦ ἐγκλείονται τὰ πάντα. Οἱ μύστες βραδύτερον τὴν **ΜΟΝΑΔΑ** ὀνόμασαν Αἰθέρα. Ἡ **ΜΟΝΑΣ** εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία διωργάνωσε τὴν οὐσία τοῦ Χάους καί συνετέλεσε στὴν ἐμφάνιση τῶν μορφῶν. Αὐτὴ συνέχει τό ἄπειρον καί συντελεῖ στὴν ἐπ' ἄπειρον ἐξέλιξή του. Τό Χάος εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖο καλοῦμε ὕλη. Ἡ ὕλη δέν εἶναι οὐσιαστικόν τι. Ἡ ὕλη εἶναι κατάσταση τῆς οὐσίας καί ὅχι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ οὐσία. Οἱ οὐσίες εἶναι ἐκεῖνη τοῦ Χάους καί ἐκείνη τῆς **ΜΟΝΑΔΟΣ**.

Οἱ Ὀρφικοὶ ἔλεγαν ὅτι ἐκ τοῦ κοσμογονικοῦ ὡοῦ τό ὁποῖο προῆλθε ἐκ τῆς **ΜΟΝΑΔΟΣ** καί τοῦ Χάους ἐξεπορεύθη ὁ **ΦΑΝΗΣ** ἢ ὁ **ΧΡΥΣΟΠΤΕΡΟΣ ΕΡΩΣ** ὁ Ἔρως τῶν Ἑλευσινίων μυστῶν, ὁ ἀρχαιότερος καί νεώτερος τῶν Θεῶν. Κατόπιν ἐγεννήθη ὁ Οὐρανός καί ἡ Γῆ. Ὁ Φάνης ἔχει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στὸν οὐρανὸν καί τοὺς πόδας του στὴν Γῆ, τὴν μίαν τῶν χειρῶν του πρὸς τὴν ἀνατολὴν καί τὴν ἑτέρα πρὸς τὴν δύση. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπον τοποθετούμενος ὁ Φάνης σχηματίζει σταυρό. Τό σχῆμα αὐτό, σπουδαῖο σύμβολο τῶν μεμνημένων καί ἐδῶ πιδέμενο εἰκονίζει λειτουργίες οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν στὸν Φάνητα. Ἐκ τῶν δακτύλων τοῦ Φάνητος τὰ ὁποῖα κατέρχονται διὰ τῶν ποδῶν του στὴν Γῆ, γεννᾶται τό γένος τῶν βροτῶν. Ἐκ τοῦ γέλωτος αὐτοῦ γεννᾶται τό γένος τῶν ἀθανάτων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Φάνητος εὐρίσκεται στὸν Οὐρανὸν καί τὰ δάκρυά του ἀπὸ ἐκεῖ ἔρχονται στὴν Γῆ.

Τοῦτο εἶναι εἰκόνα ἡ ὁποία δηλοῖ ὅτι ἡ ἐμφάνιση τῶν ὄντων καί τοῦ ἀνθρώπου προῆλθε ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῶν δυνάμεων τοῦ Οὐρανοῦ πρὸς τίς δυνάμεις τῆς Γῆς. Ὁ Φάνης ὡς ὀφθαλμὸς ἔχει τὸν ἥλιο καί τὴν Σελήνην. Τοῦτο δηλοῖ τὴν ἐπίδραση τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐπὶ τῆς Γῆς διὰ τὴν γέννηση τῶν ὄντων. Τοῦτο εἶναι γεγονός τό ὁποῖο βλέπομε διότι εἴμαστε βροτοί, ὡς βροτοὶ ὅμως δέν γνωρίζομε τοὺς ἀθανάτους. Πῶς ὅμως εἶναι ὁ γέλως τοῦ Φάνητος; Εἶναι κάτι πού δέν δουλῶνει, δέν πιεῖται τὴν συνείδηση τῶν ὄντων. Εἶναι κάτι πού θταν ἐκδηλοῦται ἀπὸ τό ὄν ὡς εὐχαρίστηση, τό ἄγει στὴν ἀθανασία. Ἡ Ἑλληνικὴ παράδοση ἔχει πρὸς τίς ἀνωτέρω ἀνάλογες εἰκόνες. Ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ καί τῆς Γῆς, κατ' αὐτὴν ἐγεννήθησαν οἱ Τιτᾶνες. Οἱ πρῶτοι Τιτᾶνες ἦσαν ὁ Κρόνος καί ἡ Ρέα. Ἐξ αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἄλλαι Ὀλύμπαι Θεοὶ καί τελευταῖος ὁ Ζεὺς. Ὁ Κρόνος πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Διὸς ἔειχε τίς ἐξουσίες τοῦ Οὐρανοῦ.

Ὁ Κρόνος διὰ τῆς ἀδαμαντίνης ἀρπῆς τοῦ ἀπέκοψε τὰ γεννητικά μέρη τοῦ πατρός του Οὐρανοῦ, τὰ ὁποῖα ἔπεσαν στὴν θάλασσα καί παρέσχον τὴν εὐκαιρίαν τῆς γεννήσεως τῆς Θεᾶς Ἀφροδίτης. Ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ Οὐρανοῦ γεννήθησαν οἱ Ἑρινύες, δηλαδή οἱ ψυχές ἐκείνες οἱ ὁποῖες δέν ἀπέκτησαν δι' ἐξελιξέως τῶν τὴν πραγματικὴν γνῶσιν. Ἐκείνες πού ἔχουν ἀποκτήσει τὴν πραγματικὴν γνῶσιν εἶναι οἱ Νύμφες. Ὄταν ἐγεννήθη ὁ Ζεὺς λέγουν οἱ Ὀρφικοὶ, κατὰ τὴν τὸν Φάνητα. Τότε ἀπέκτησε τὴν γνῶσιν καί κατέλαβε τίς ἐξουσίες (ἐγένετο κύριος τῶν Ὁρῶν τοῦ Οὐρανοῦ). Τοῦτο εἰκονίζει τὴν Θεοποίησιν.

Ἡ πρώτη σκέψη τοῦ Διὸς ἦταν νά ἀποκτήσῃ τέκνον καί ἀπέκτησε μέ τὴν Περσεφόνην τὸν Διόνυσον τὸν Ζαγρέα. Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν ὁ Ζεὺς ἀπὸ τὴν Νύμφην Σεμέλην γεννᾷ τὸν Διόνυσον. Ἡ γενεαλογία ἐκ τῆς Σεμέλης εἰκονίζει τὴν γέννηση τοῦ Ἰάκχου ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἐνῶ ἡ τῶν Ὀρφικῶν εἰκονίζει μυστηριακές ἐνέργειες, διότι ἡ Περσεφόνη εἶναι τέκνον τοῦ Θεοῦ Διὸς καί τῆς Θεᾶς Δήμητρος. Καί ἡ Σεμέλη καί ἡ Περσεφόνη εἶναι ἀγνές ψυχές τῆς Γῆς.

Ὁ Διόνυσος ὁ Ζαγρεὺς ἐφῆρος ὦν, ἐνῶ ἐβλεπε τὴν μορφήν του σέ κάτοπτρον, κατεσπαράχθη ὑπὸ ἐπτά Τιτάνων ἀφοῦ τὸν κατέτμησαν σέ 7 τεμάχια. Σπεύοντας ὅμως ἡ Θεὰ Ἀθηνᾶ, ἡ Θεὰ τῆς Σοφίας (δηλαδή τό σοφὸ πνεῦμα) ἔλαβε τὴν καρδίαν του καί τὴν ἔφερε στὸν Θεὸ Δία, ὁ ὁποῖος τὴν κατὰ τὴν καί ἔτσι ἐγεννήθη ὁ ἀθάνατος Διόνυσος. Οἱ Τιτᾶνες ἔφαγαν τίς σάρκες τοῦ Διονύσου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν οἱ ἄνθρωποι φέρουν ἐντός τοὺς μέρος τοῦ Διονύσου, θὰ παύσουν δὲ νά εἶναι ἄνθρωποι θταν κατορθώσουν διὰ τοῦ μέρους τοῦ ὁποῖο φέρουν τοῦ Διονύσου, ἐρχόμενοι σέ ἐπαφὴν μέ τὸν ἀθάνατον Διόνυσον, νά ὁλοκληρώσουν σέ αὐτοὺς τὸν Διόνυσον τὸν Ζαγρέα.

Ὁ Διόνυσος ὁ Ζαγρεὺς, ὁ ἀθάνατος, ἔχει ἐξουσία ἐπὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Θὰ εἶναι ἐλευθερωτὴς πάσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, θὰ μεταβάλλῃ κάθε ἀνθρωπίνη ψυχὴ σέ ψυχὴ Θεοῦ. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλευσινίων, ὁ φονεύμενος Ἰάκχος ἀναγεννᾶται σέ Διόνυσον τὸν Ἑλευθερέα, ὁ ὁποῖος φέρει τὴν Περσεφόνην ἐκ τοῦ Ἀδου στὸν Ὀλύμπο. Οἱ εἰκόνες αὐτές ἀποτελοῦσαν τό ἀντικείμενον τῆς μύθσεως τῶν Ὀρφικῶν. Ἐκεῖ ἀνελύντο οἱ ὑπ' αὐτές εἰκονιζόμενες ἔννοιαι.

Μαρμάρινο ανάγλυφο (2ος αι. μ.Χ.) στην Μοδένα. Ο Όρφικος Έρως (Φάνης) με ήλιотροπικά και πανθεϊστικά έμβλήματα. Ο κόσμος σάν ζώνη έλλειψοειδής (σχήμα αύγου) με τά σημεία του Ζωδιακού πάνω και κάτω τά δυό μισά του Κοσμογονικού Αύγου (βγάζοντας φλόγες): ανάμεσα ο Φάνης φτερωτός (σάν Έρως): από τό κεφάλι του δέσμες ήλιακές (ήλιотροπισμός της μορφής): πίσω από τούς ώμους μεγάλο μισοφέγγαρο με φίδι γύρω στο κορμί (σάν Χρόνος): κεφάλια τράγου, λιονταριού, κριαριού στην μέση του κορμιού με το σκήπτρο στ' άριστερό (σάν βασιλεύς του κόσμου) και τόν κεραυνό στο δεξί (σάν Ζεύς): με δίχαλα πόδια σάν Πάν (θεός παγκοσμικός): και, έξω από τόν Ζωδιακό, στίς τέσσερις γωνίες του αναγλύφου, πού λείπουν έδω, τά κεφάλια των τεσσάρων Άνέμων (σημαντικά γιά την Όρφική κοσμοθεωρία). Σβησμένη μέσα έπιγραφή: ΕΙΥΡΗΡΟΣΥ [ΝΕ ΕΤ] FΕLIX, κι άλλη από κάτω: Ρ(ecunia) Ρ(osuit) FΕLIX PATER (ήγουν: Sacrorum).

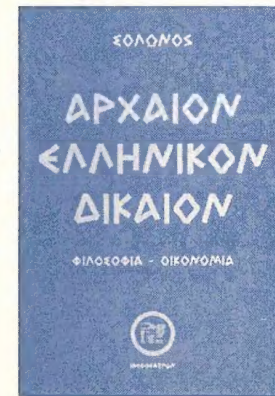

έκδόσεις * Ίδεο-θέατρον

Στουρνάρη 57 Τηλ.: 52.37.543

ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ

ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΞΟΛΩΝΟΣ

5.000 δρχ.

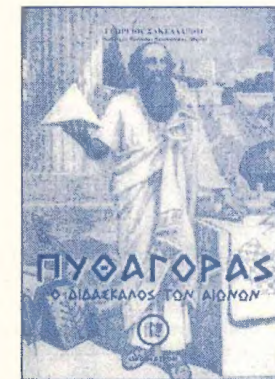
ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΑΚΟΥΡΗ

ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΑ

Διαδοκτική διατριβή
γιά τά ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ
καί τήν σχέση τους μέ τά
Διονυσιακά Μυστήρια.

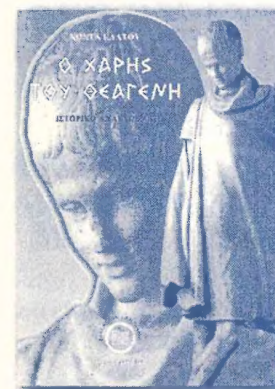
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ

5.000 δρχ.

Ο καθ'ής Φιλοσοφίας του Παν/μίου 'Αθηνών
Γ. Σακελλαρίου
αναλύει όλο τό μυθικό
καί εκπαιδευτικό σύστημα του
ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ
Πώς μπορούμε νά εφαρμόσουμε
σήμερα τό ήθικό του σύστημα.
Τό μοναδικό πρακτικό
έγχειρίδιον αυτογνωσίας
καί πνευματικής ανέλιξης
διά μέσου της
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ
ΕΣΧΕΙΣ ΠΥΘΑΓΟΡΙΣΜΟΥ-ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

5.500 δρχ.

Ο ΧΑΡΗΣ ΤΟΥ ΘΕΑΓΕΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ

Ο Χάρης, ένα νέο αγόρι
μάς ξεναγεί στην κλασική Έλλάδα
μέσα από τήν περιπετειώδη ζωή του.
ΕΝΑ ΟΛΟΖΩΝΤΑΝΟ
ΜΑΘΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
πού περιγράφει επίσης αναλυτικά
καί τόν τρόπο εκπαίδευσης των νέων
στην 'Αθήνα αλλά καί στην Σπάρτη.
Ένα πολύ εύχρηστο ανάγνωσμα.
Ένα βιβλίο πού πρέπει
νά διαβάσουν όλα τά Έλληνόπουλα.
3.500 δρχ.

ΗΧΟΓΡΑΦΗΜΕΝΕΣ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
μέ τόν ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ

Α. Ασμακόπουλου
ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ
ΟΡΕΣΤΗ

Πλάτωνος
ΑΠΟΛΟΓΙΑ
ΕΞΕΚΡΑΤΟΥΣ

Πλάτωνος
ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ
ΦΑΙΔΡΟΣ

3.000 δρχ. έκαστη κοστέα

Η πλέον
έγκυρος
καί
έπιστημονική
μελέτη γιά τά
Μυστήρια.
Περιλαμβάνει όλα
τά άποσπάσματα
της αρχαίας
έλληνικής
γραμματείας
γιά τά

ΟΡΦΙΚΑ
ΚΑΒΕΙΡΙΑ
ΔΙΟΝΥΣΙΑ
ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ

4.000 δρχ.

Τό Ίδεο-θέατρον
παρουσιάζει τό πρώτο
βιβλίο της ΑΛΤΑΝΗ
μέ θέμα τόν άποκαλυπτικό
συμβολισμό της Θόλου.

***

Άναλογίες, αρχιτεκτονικά
στοιχεία, γλυπτά
καί 360 σταυροί
φέρουν στο προσκήνιο
του 2.000
τήν θαμμένη
2.000+360 χρόνια
άπόρρητο Μυσταγωγία
του ΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
Μιά έπιστημονική μελέτη
της Δι'ντριας του Κέντρου
Φιλοσοφίας της 'Ακαδημίας 'Αθηνών
ΑΝΝΑ ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

Τό έρώτημα πού τέθηκε
στον Λιαντίνη στο δρόμο:
ΚΑΘΩΣ ΚΟΙΤΑΣ ΤΟ ΜΗΔΕΝ
ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ, ΔΥΝΕΣΑΙ
ΝΑ ΜΗΝ ΑΠΟΚΑΤΕΡΗΣΕΙΣ;

ΣΑΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ
Σύνοψις τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ
καί τῆς Μυστηριακῆς καί Μεταφυσικῆς
διδασκαλίας περί θεῶν καί κόσμου,
ἀνθρώπου, ψυχῆς καί εἰμαρμένης.
1.500 δρχ.

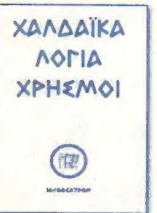
Jean Mallinger
ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ
ΤΩΝ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩΝ
ΤΑ ΑΠΟΡΡΗΤΑ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΝ
3.500 δρχ.

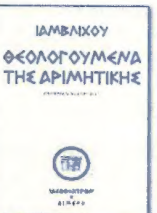
ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ
ΕΙΣ ΜΗΤΕΡΑ ΘΕΩΝ
ΕΙΣ ΒΑΣΙΛΕΑ ΗΛΙΟΝ
3.000 δρχ.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩΝ
ΑΚΟΥΣΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ
1.500 δρχ.

ΧΑΛΔΑΪΚΑ ΛΟΓΙΑ
Τὸ βιβλίο
πὺν συνεβουλευόντο ὅλοι
οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι
4.500 δρχ.

ΙΑΜΒΛΙΚΟΥ
ΤΑ ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ
ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ
3.500 δρχ.

ΙΕΡΟΚΛΕΟΥΣ
ΣΧΟΛΙΑ
ΕΙΣ ΤΑ ΧΡΥΣΑ ΕΠΗ
ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ

Π. ΓΡΑΒΙΓΓΕΡ
ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ
Η ΜΥΣΤΙΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ
ΠΥΘΑΓΟΡΙΣΜΟΥ
12.000 δρχ.

ΓΝΩΡΙΣΤΕ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΟΦΟΥΣ
Α. ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ
Μία μοναδική πραγματεία
καί ἐσωτερική ἀνάλυσις
τῶν διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητας
ΟΡΦΕΥΣ - ΘΑΛΗΣ
ΑΝΑΣΙΜΑΝΔΡΟΣ
ΑΝΑΣΙΜΕΝΗΣ - ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ
ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ - ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ
ΖΗΝΩΝ - ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ - ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ - ΕΞΑΚΡΑΤΗΣ
ΠΛΑΤΩΝ - ΕΤΩΙΚΟΙ
5.500 δρχ.

Β. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ
Φιλοσοφική προσέγγιση
τῆς **ΑΡΜΟΝΙΑΣ**
τοῦ **ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ**
καί τῶν **ΟΝΤΩΝ**
μέ **ΜΟΥΣΙΚΗ**
καί **ΧΟΡΟ**
2.500 δρχ.

Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ
ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ
(Διήγησις Μυθολογική)
Μέ ἓνα μοναδικό ἀφηγηματικό τρόπο
παρουσιάζονται ὅλα τὰ μυθολογικά
στοιχεῖα πὺν ἀφοροῦν τὴν περίφημη
Ἀργοναυτική ἐκστρατεία.
Ἀπὸ τὴν προετοιμασία τῶν Ἀργοναυτῶν
μέ τὸν Κένταυρο Χείρωνά ἕως τὴν ἀποθέωσή τους
1.500 δρχ.

ΕΛΕΝΗ ΔΑΓΙΟΥ
ΟΙ ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ
ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ
Οἱ ἱπτάμενοι δίσκοι πὺν ἐμφανίζονται
στὴν Γῆ ἀφήνουν γραπτὲς μαρτυρίες
ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων,
πὺν ζοῦν ἐντὸς ἀτράκτου. Διέφυγαν
στὸ διάστημα μετὰ τὴν Τιτανομαχία.
Τὸ πλῆρωμα τοῦ χρόνου ὁμῶς
ἐφθασε καί ...
ΟΙ ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ
ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ
4.500 δρχ.

Α. ΧΑΛΑ
Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ
ΜΕ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΜΑΣ
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ
Ἕνα βιβλίο πὺν ἀποκαλύπτει
τὶς βαθύτατες ἐσωτερικὲς γνώσεις
τοῦ μεγάλου ποιητοῦ.
3.000 δρχ.

ΜΑΙΡΗ ΜΑΚΡΑ
ΓΝΩΡΙΞΕ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΣΟΥ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΡΧΕΤΥΠΑ
Ὁδηγὸς αὐτογνωσίας
ἀλλὰ καί ψυχολογικῆς ἀναλύσεως
τῆς Μυθολογίας
2.500 δρχ.

Ἕνα βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Δημήτρη Λιαντίνη
ΓΚΕΜΜΑ - ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ - ΠΟΛΥΧΡΟΜΙΟ (ΕΤΕΡΑ ΚΑΙ
ΡΩΜΗ) - **ΝΥΦΟΜΑΝΗΣ** (ΕΞΕΦΕΡΗΣ) - **ΧΑΣΜΑ** ΕΞΕΙΣΜΟΥ
(ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ) - **ΕΞΥΠΝΟΝ ΕΝΥΠΝΙΟΝ**
(ΡΙΛΚΕ) **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ** - **Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ
Ἀρχαῖο κείμενο - μετάφραση
Ἐπὶ πλέον τὸ βιβλίο περιλαμβάνει τὴν ζωὴ καί τὸ ἔργο
τοῦ Σωκράτους, τὴν σχέση του μέ τὸν Πλάτωνα, τὸ
ιστορικό πλαίσιο τῆς δίκης, τοὺς λόγους πὺν καταδικάστηκε
σέ θάνατο, ποῖό ἦταν τὸ δαιμόνιό του. Σχόλια:
Διογένης Λαερτίου, Χρ. Μαλεβίτσου, Ρ. Α. Ἀναστασάκη,
Α. Ἀσημακόπουλου, F. Nietzsche.
2.500 δρχ.

ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ ΑΝΤΡΟΥ
Ἀρχαῖο κείμενο - μετάφρασις - σχόλια - ἀνάλυσις
φιλοσοφίας Πορφυρίου Ἁγίου καί Παν. Μαρίνης
Κυκλοφορεῖ γιὰ πρώτη φορά τὸ κορυφαῖον φιλοσοφικόν-
θεολογικόν τοῦ Πορφυρίου. Γέμει Μυστηριακῶν καί ἀπορρή-
των ἀληθειῶν γιὰ τὴν πορεία τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον, ἀποσυμ-
βολίζοντας μέρος τῆς μυστικῆς διδασκαλίας τοῦ Ὁμήρου.
2.500 δρχ.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ
ΜΙΑ ΑΛΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗ
ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ
ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ
1.500 δρχ.

Διδῶς Καλλέργης
MEMBER OF THE INTERNATIONAL PYTHAGOREAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
Ἡ σημαντικώτερη ἐρμηνεία γιὰ Δωδεκάθεο
ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΚΗ - ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ
ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ
ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ
3.500 δρχ.

Διδῶς Καλλέργης
MEMBER OF THE INTERNATIONAL PYTHAGOREAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
Τὶ εἶναι κατὰ τοὺς Πυθαγορείους
Ο ΝΟΥΣ, Η ΓΝΩΣΗ
Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ
1.800 δρχ.

Διδῶς Καλλέργης
MEMBER OF THE INTERNATIONAL PYTHAGOREAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ
Ἡ πνευματικὴ κληρονομία τῆς Ἑλλάδος
ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ ΡΕΑΣ-ΓΗΣ
ΤΟΥ ΙΔΑΙΟΥ ΔΙΑ-ΚΟΡΥΒΑΝΤΙΚΑ-ΛΑΒΥΡΥΝΘΙΚΑ
ΟΛΥΜΠΙΑ - ΔΕΛΦΟΙ - ΔΩΔΩΝΗ - ΑΡΓΟΣ * ΜΑΝΤΕΙΑ-ΧΡΗΣΤΗΡΙΑ
2.000 δρχ.

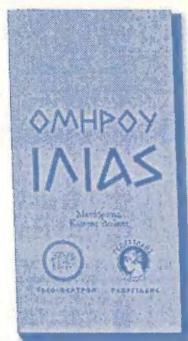

Διδῶς Καλλέργης
MEMBER OF THE INTERNATIONAL PYTHAGOREAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
ΥΜΗΤΤΟΣ
ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
Ἡ ἱστορία τοῦ Ὑμηττοῦ
ἀπὸ τὰ Πελασγικά χρόνια ἕως σήμερα
1.500 δρχ.

Σπύρου Πιμπλή
ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ
Πῶς ἐτελοῦντο - Ὁ συμβολισμός -
Ἡ διαμόρφωσις καί ὀργάνωσις τῶν
Παναθηναίων - Ἀγῶνες καί Πομπή
2.000 δρχ.

ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ

Νέα μετάφραση μέ προσέγγιση
τῆς Ὀμηρικῆς διαλέκτου ἀπὸ τὸν
Κώστα Δούκα
Μία ἱστορικὴ ἔκδοσις
Μέ τὴν συνεργασία τοῦ οἴκου "Γεωργιάδης" ἕκαστο 13.500 δρχ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ
Ἀναστάσις Ἀσημακόπουλου
Ἐσωτερικὴ ἀνάλυσις,
ἀποσυμβολισμός καί συνέχεια
τοῦ
ΟΙΔΙΠΟΔΑ ΤΥΡΑΝΝΟΥ
ΟΙΔΙΠΟΔΑ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ
τοῦ Σοφοκλέους
δραματουργικὴ ἐπεξεργασία
Ραδάμανθυ Ἀναστασάκη
2.000 δρχ.

ΟΡΦΕΩΣ
ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ
ΛΙΘΙΚΑ
(Ἡ χρῆσις τῶν λίθων ἀπὸ τὸν Ὁρφέα)
Ἀρχαῖο κείμενο - μετάφραση
Ἐπὶ πλέον
ἀναλυτικὴ παρουσίασις
τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας
- πίνακες καί ἀποσυμβολισμός.
3.000 δρχ.

ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ ΜΕ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ * ΤΗΛ.: 52.37.543

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

Τριμηνιαίο περιοδικό γιά τήν
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΑΙ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 5.000 δρχ.
ΤΗΛ. 52.37.543

Τό βιβλίο περιλαμβάνει
δύο τίς μεταφυσικές
ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος
καί τίς ἀναλύει
ἐπιστημονικά.

Ὁ γνωστός μαθημα-
τικός καί διαφωτιστής τῆς
Γαλλικῆς ἐπανάστασεως
Dupuis
ἐρμηνεύει τόν
ΤΟΝ ΜΥΘΟ
ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΠΟΥ
ΛΑΤΡΕΥΘΗΚΕ
ΜΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ
ΜΕ ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

ΕΤΟΥΡΜΑΡΗ 57 104.32 ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛ.: 52.37.543 - ΦΑΞ: 52.26.694

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥ Α. ΑΝΔΕΤΑΞΑΚΗ

Όμηρου:	ΙΛΙΑΣ	13.500
	ΟΔΥΣΣΕΙΑ	13.500
Όρφείως:	ΥΜΝΟΙ - FRAGMENTA	3.500
Όρφείως:	ΛΙΘΙΚΑ - ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ	3.000
Πλάτωνος:	ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ	2.500
Πλάτωνος:	ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ - ΦΑΙΔΡΟΣ (ΕΡΩΤΟΣ ΜΥΣΤΥΡΙΑ)	2.000
Πορφυρίου:	ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝ ΑΝΤΡΟΥ	2.500
Σόλωνος:	ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ (ΑΠΑΝΤΑ)	5.000
Λουκιανού:	ΜΙΑ ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ	1.500
Σ. Νάγου:	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ	1.500
Άδριανόπουλου:	ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ	5.500
Γ. Σακελλαρίου:	ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ - Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ	5.500
Κ. Κουρτίδου:	ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ	4.000
Δ. Καλλέργη:	ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ	3.500
Δ. Καλλέργη:	Ο ΝΟΥΣ, Η ΓΝΩΣΗ, Η ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ	1.800
Δ. Καλλέργη:	ΑΡΧΑΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ	2.000
Δ. Καλλέργη:	ΥΜΗΤΤΟΣ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΟΡΟΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	1.500
Σ. Πιρπλή:	ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ	2.000
C. Dupuis:	Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΠΟΥ ΛΑΤΡΕΥΘΗΚΕ ΜΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ	2.500
Π. Βασιλειάδου:	Η ΠΛΑΤΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ	3.000
Άσπμακόπουλου:	ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ ΟΡΕΣΤΗ	1.000
Άσπμακόπουλου:	ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΑ	2.000
Γρ. Ζώρζου:	ΑΜΒΡΟΣΙΑ - ΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΣΠΕΡΜΑ	1.500
Γρ. Ζώρζου:	ΝΕΚΤΑΡ - ΤΟ ΚΟΣΜΙΚΟΝ ΠΥΡ	1.500
Γρ. Ζώρζου:	ΑΠΑΡΧΑΙ - Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΟΝ ΘΕΟ	1.500
Γρ. Ζώρζου:	ΣΠΟΝΔΑΙ - Η ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΘΕΟ	1.500
Γρ. Ζώρζου:	ΘΑΓΕΤΟΙ - ΠΕΛΑΣΓΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΙ	1.500
Ε. Δάγιου:	ΟΙ ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ	4.500
Κ. Κακούρη:	ΔΙΟΝΥΣΙΑΚΑ	5.000
Μ. Κωνσταντινίδου:	ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ (Διήγημα)	1.500
Β. Λαμπροπούλου:	ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ (ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΑ)	2.500
Μ. Μάκρας:	ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΣΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΡΧΕΤΥΠΑ	2.500
Μ. Μάκρας:	ΟΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΥΚΛΑΜΙΝΑ	2.000
Α. Χαλά:	Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ Κ. ΠΑΛΑΜΑ	3.000
Α. Γεωργιάδου:	ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ...	
Α. Κελεσίδου:	ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ	3.000
Ν. Έλάτου:	Ο ΧΑΡΗΣ ΤΟΥ ΘΕΑΓΕΝΗ (Ιστορικό ανάγνωσμα) . 2.500 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ, Η ΘΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	3.500
Αλιάνη:	ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙ ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΔΑΪΚΑ ΛΟΓΙΑ	4.500
Σαλουστίου:	ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ	1.500
Ίαμβλίχου:	ΤΑ ΘΕΟΛΟΓΟΥΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ ...	3.500
Π. Γράβιγγερ:	Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ..	12.000
J. Mallinger:	ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΡΡΗΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΝ	3.500
Ίουλιανού:	ΕΙΣ ΜΗΤΕΡΑ ΘΕΩΝ - ΕΙΣ ΒΑΣΙΛΕΑ ΗΛΙΟΝ ...	3.000
Π. Γράβιγγερ:	ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	1.500
Πυθαγορείων:	ΑΚΟΥΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ	1.500
Π. Γράβιγγερ:	Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΩΝ ΔΟΝΗΣΕΩΝ	
Ίεροκλέους:	ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΧΡΥΣΑ ΕΠΗ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΟΥ	
Γ. Οικονομίδου:	Η ΜΥΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΓΟΡΑ	
Ί. Βασιλή:	ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΕΝΟΣ ΜΥΣΤΟΥ	
Ή. Νικολοῦδου:	ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ	
Ή. Νικολοῦδου:	ΕΛΛΗΝΙΑΣ - Ο ΛΑΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	
Ε. Βάλλερικσον:	ΑΡΧΑΙΕΣ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΑΘΛΗΤΡΙΕΣ	
Anne Reese:		

Μαθήματα Έπιμορφώσεως

κάθε Δευτέρα 8 μ.μ.

Διάλογοι περί Ψυχῆς καί Πολιτείας
Πλάτωνος: **ΝΟΜΟΙ**

μέ τήν Άννα Κελεσίδου Διευθύντρια τοῦ Κέντρου Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

κάθε Τετάρτη 8 μ.μ.

Τά Προβλήματα Ἀπό τόν 18ο αἰῶνα ἕως σήμερα
τῆς Ταυτότητος τοῦ **ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

μέ τόν Δημήτρη Κακάμπουρα Ἱστορικός - Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

κάθε Πέμπτη 8 μ.μ.

**ΑΡΡΗΤΟΙ
ΛΟΓΟΙ**

μέ τήν Ἀλτάνη

κάθε Παρασκευή 8 μ.μ.

Γνώρισε τήν Ψυχή σου
μέσα ἀπό τά

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΡΧΕΤΥΠΑ

μέ τήν Μαίρη Μάκρας

Γενική εἴσοδος σέ κάθε μάθημα 1.500 δρχ. * Ὑπεύθυνη Ἐκδηλώσεων Μάρα Μαρτίνη * Τηλ.: 52.37.543

ΗΡΟΔΟΤΟΣ Ξαναγράφει ιστορία
στά... **ΕΡΤΖΙΑΝΑ**

ΕΒΔΟΜΑΣΙΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Δευτέρα:
6:00-7:00 "Παράθυρο στον Όμηρο" Κώστας Δούκας
7:00-8:00 "Φωνή Έλληνις" Άννα Τζαροπούλου-Ευσταθίου
8:00-9:00 "Τό Θείον Έλληνικόν Άλφάβητον" Σταμάτης Καραμούζης

Τρίτη:
6:00-7:00 "Ο Λόγος πού άγνοει την Ιστορία του είναι χαμένος" Άδωνις Γεωργιάδης
7:00-8:00 "Ες Έδαφος φέρειν" Ευάγγελος Μπεζής
8:00-9:00 "Τίς άγορεύειν βούλεται" Άδωνις Γεωργιάδης-Ευάγγελος Μπεζής

Τετάρτη:
6:00-7:00 "Τό Βιβλίον" Κώστας Κούρος
7:00-8:00 "Ούδεν κρυπτόν..." Γιώργος Τσαγγρινός
8:00-9:00 "Όπερ έδει ποιήσαι" Βαγγέλης Σπανδάγος

Πέμπτη:
5:00-6:00 "Ράδιο Τέχνης κατεργάζεται" Λεωνίδας Γεωργιάδης-Κων/νος Βλαχουγιάννης
6:00-7:00 "4.000 χρόνια καί δέν άλλαξε τίποτε" Έλενη Ζήτη
7:00-8:00 "Η Έλληνική Γλώσσα είναι ενιαία" Άποστόλος Τζαφερόπουλος

Παρασκευή:
6:00-7:00 "Ελλήνων Ώδές" Δημήτριος Σταθακόπουλος
7:00-8:00 "Κάθετί επιστημονικό είναι πρωτίτως Έλληνικό" Παύλος Δημοτάκης

Τό πρόγραμμα του Σταθμού είναι υπό διαμόρφωσιν, γι'ατίς όποιες αλλαγές επικοινωνήστε μέ τόν "ΗΡΟΔΟΤΟ".

ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΤΕ ΣΤΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ 6003.777-6004.670.
Υπεύθυνη διαφημιστικού τμήματος: κ. Φρονιμίδου

ΑΝΘΡΩΠΟΣ & ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ. ΑΥΦΑΝΤΗΣ
Προϊστορία και Ιστορία του Άνθρωπου, της Επιστήμης και του Πολιτισμού

ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Η. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ (ΦΥΣΙΚΟΥ)
ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
"Ο Δημόκριτος ο τελευταίος μεγάλος Προσοκρατικός Φιλόσοφος. Στο βιβλίο αυτό αναλύεται τό έργο του σέ όλο του τό μεγαλείο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΛΑΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
Τό βιβλίο πού άποκαλύπτει όλες τίς άρετές του Έλληνικού Λόγου. Άρχαία Κείμενα, Μετάφραση καί Σχόλια του Άποστόλου Τζαφερόπουλου περιλαμβάνονται στην παρούσα έκδοση.

ΗΣΙΟΔΟΥ ΑΠΑΝΤΑ ΘΕΟΓΟΝΙΑ- ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΑΣΠΗΣ ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ
"Η πραγματική Άγία Γραφή των Έλλήνων. Σέ έναν τόμο όλόκληρα τά κείμενα του Ησιόδου σέ άρχαίο κείμενο καί μεταφραση του Άποστόλου Τζαφερόπουλου.

Η ΤΕΤΡΑΚΤΥΣ ΤΗΣ ΙΩΝΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΙΩΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΥΝ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΚΗΣ
Τά σημεία στα όποία έκτίζοντο οι άρχαιοι ναοί δέν ήταν τυχαία. Στο έργο του κ. Άνδρεάδης αυτό άποδεικνύεται μέ τόν πλέον κατηγορηματικό τρόπο. Παράλληλα όμως ξεκαθαρίζονται καί άλλα ζητήματα του Πολιτισμού μας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 84 5ος ΟΡΟΦΟΣ
ΤΗΛ.: 38.36.231

ΙΔΕΟΘΕΑΤΡΟΝ

ΡΑΔΑΜΑΝΘΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ

ΣΤΟΥΡΝΑΡΗ 57 ΑΘΗΝΑΙ, ΤΗΛ.: 52.37.543

Στ' αλήθεια, από την νηπιακή ηλικία, τά μικρά παιδιά, πού μόλις άρχίζουν νά μαθαίνουν, έχουν γιά τροφό την διδασκαλία του Όμηρου. Σάν νά έχουμε σπαργανωθεί μέ τά έπη του, ποτίζουμε τίς ψυχές μας μέ τό γάλα των στίχων του. Στέκεται δίπλα στον καθένα από την άρχή, αλλά καί στά χρόνια κατά τά όποια σιγά σιγά άνδρώνεται. Γνωρίζει δέ την μεγαλύτερη άκμή κατά την ηλικία της ολοκλήρωσης του καθενός καί μέχρι τά γηρατιά δέν υπάρχει ό παραμικρός κορεσμός, αλλά σταματώντας γιά λίγο, διψάμε πάλι γι' αυτόν.

Γενικά, μπορούμε νά πούμε πώς μέ τόν Όμηρο τελειώνει κανείς, όταν τελειώνει καί μέ την ζωή του.

Ηράκλειτος τος μ.χ. «Όμηρικά Προβλήματα»

Τό Ίδεοθέατρον θέλοντας νά συμβάλλη στην παρουσίαση της Κλασικής Έλληνικής Παιδείας στό θέατρο, δημιούργησε την **ΟΜΗΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ!**

Ένα θεατρικό έπιμορφωτικό δρώμενο μέ στόχο την ουσιαστική γνώση των Όμηρικων Έπων καί διά της θεατρικής μιμήσεως την δημιουργία **ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ**

Διδάσκονται:

**ΚΙΝΗΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΥΠΟΚΡΙΤΙΚΗ
ΚΑΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ
ΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ - ΟΡΘΟΦΩΝΙΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ
ΙΛΙΑΣ-ΟΔΥΣΣΕΙΑ**

ΟΜΗΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΜΗΜΑΤΑ:

ΠΑΙΔΩΝ - ΕΦΗΒΩΝ - ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ: ΤΗΛ.: 52.37.543

ΔΙΔΑΣΚΕΙ: Ο **ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ Α. ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ**